

MUZEUL
CÂMPULUNG
MUSCEL

REVISTA
DE
ISTORIE
A
MUSCELULUI

2013
STUDII ȘI COMUNICĂRI

CÂMPULUNG
MUSCEL

EDITURA UNIVERSITĂȚII
DIN PITEȘTI
COEDITOR EURO PRESS PITEȘTI

**MUZEUL
CÂMPULUNG
MUSCEL**

**REVISTA DE ISTORIE
A MUSCELULUI**

STUDII ȘI COMUNICĂRI

**CÂMPULUNG
MUSCEL**

EDIT PRESS IMAGE

2013

MUZEUL MUNICIPAL CÂMPULUNG MUSCEL

Analele Muzeului Municipal Câmpulung Muscel

Lucrare editată de Muzeul Municipal Câmpulung Muscel

Redactor șef : prof.univ. dr. *Ștefan TRÂMBACIU*

Colectiv de redacție:

- Cătălin STĂNESCU
- Sanda SAFTA

Referenți științifici:

- prof.univ.dr. Ștefan TRÂMBACIU
- dr. Sanda SAFTA
- prof. Cătălin STĂNESCU

Tehnoredactare computerizată: Cătălin STĂNESCU

Răspunderea pentru conținutul lucrărilor aparține exclusiv autorilor.

ISSN 2065- 3255

CUPRINS

ISTORIE- CULTURĂ

Florian Dumitrache,	<i>Cavalerii teutoni la „Porțile” Muscelului (sec. al XII-lea).</i>	7
Constantin Mănescu,	<i>Activitatea tipografică a mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1668).</i>	17
Sanda Safta,	<i>Monumentele eternității din comuna Rucăr.</i>	28
Radu Teuceanu,	<i>Cinci cărți din secolul al XVII-lea cu însemnări manuscrise din Biblioteca Brukenthal.</i>	43
Adrian Săvoiu,	<i>Proiectul „Biblioteca universală” al lui Ion Negulici.</i>	55
Cristian Militaru,	<i>Secularizarea averilor mănăstirești.</i>	62
Radu Petrescu,	<i>Preoți musceleni, făuritori ai României Mari.</i>	70

Elena Zârnă,	<i>Organizarea „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război” în județul Muscel, în perioada interbelică.</i>	89
Nicolae Pantazică,	<i>Momente din istoria satului Băjești oglindite în legendele locale.</i>	100
Rodica Oană, Ion Oană,	<i>Obiceiuri populare din Lerești-Muscel, județul Argeș.</i>	112
Nicolae Leonăchescu,	<i>Familia Jemna.</i>	121
Laurențiu-Ștefan Szemkovics,	<i>Cinci matrice sigilare aparținând unor subprefecturi din județul Muscel (1867-1872).</i>	133
Maria-Corina Scutaru	<i>Dinu Lipatti- instrument al lui Dumnezeu.</i>	145
Ioan Praoveanu,	<i>Ceremonialul sărbătorilor de iarnă așa cum a fost păstrat în zona Bran.</i>	150
Magdalena Bunbăcariu,	<i>Scurt popas etnografic în satul brănean Sohodol.</i>	163
Sorina Torcea,	<i>Consideratii privind alimentația și bucătăria la români. De la tradițional la modern.</i>	178

RESTAURARE- CONSERVARE

Elena Manuela Pătruțescu,	<i>Studiu microclimatic în depozitele temporare cu piese etnografice din lemn ale Muzeului Regiunii Porților de Fier.</i>	191
Adriana Popa Alina Paul,	<i>Colecția „Ștergare” a Muzeului Dunării de Jos Călărași.</i>	200
Virginia Oana Elena Paraschiv,	<i>Restaurarea unui vas eneolitic.</i>	211
Sergiu-Sorin Popescu,	<i>Compatibilitatea soluțiilor bituminoase cu obiectele metalice din fier și fontă.</i>	216
Ion Catană,	<i>Tipodimensionarea colecției de pictură la Muzeul de Artă Târgujian.</i>	221
Marius Vernescu, Vasilica Vernescu,	<i>Prepararea și conservarea moluștelor.</i>	232
Polixenia Georgeta Popescu,	<i>Investigația fizico-chimică a unor piese metalice arheologice.</i>	238

Ionut Grigorescu, Mircea Stanciu	<i>Caseta din argint- Casa Christofle.</i>	254
---	--	------------

Consuela Grecu,	<i>Amenajarea laboratorului de restaurare- conservare la Muzeul Câmpulung Muscel.</i>	262
----------------------------	---	------------

PEDAGOGIE MUZEALĂ

Camelia Bragă, Magdalena Izabela Țențu	<i>Educația prin muzeu. Relația muzeu-școală în contextul proiectului de colaborare.</i>	272
---	--	------------

ADDENDA

Constanța Badea Pârâiuanu, Ovidiu Mihail Stângă	<i>Rădăcini;trunchiul basarabesc și mlădițele sale.</i>	277
--	---	------------

Ovidiu Mihail Stângă	<i>Controversa Petru Șchiopul; un Basarab pe tronul Mușatinilor.</i>	300
---------------------------------	--	------------

Monica Gorovei	<i>Doi apostoli în slujba neamului românesc : Prof. Anton Scornea și Dr. Albert Moscovici Movani.</i>	316
---------------------------	---	------------

ISTORIE

CAVALERII TEUTONI LA „PORȚILE“ MUSCELULUI (SECOLUL AL XIII-lea). Teutonic Knights of the Muscel's „gates“ (13th century)

Drd. Florian Dumitrache
Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti“

The article presents the expansion of the Kingdom of Hungary outside the Pannonian Plain, prompting the need for colonization and defend the conquered territories. Among settlers, teutons were noted both by the military potential, but especially by independent policy, often going the authority of the Hungarian crown.

Cuvinte cheie: *Cavalerii teutoni; Regatul Ungar*

Keywords: *Teutonic Knights; Hungarian Kingdom*

Integrarea Ungariei în structurile catolicismului roman, odată cu creștinarea regelui Vaik, în anul 1000, ce a luat numele de Ștefan, a creat premisele expansiunii teritoriale și misionare ale noului regat apostolic sub oblăduirea Bisericii catolice. Primele teritorii vizate au fost cele din interiorul arcului carpatic și Croația, dar ambițiile Coroanei maghiare erau mai mari, depășind, uneori, forța militară a acesteia, încercând chiar să-și constituie o putere maritimă în Marea Adriatică, vis, de altfel, contestat de pretențiile hegemonice în aceste ape ale *Orașului Lagunelor*¹.

Expansiunea Regatului Maghiar în afara hotarelor Câmpiei Panoniei a însemnat însă și vulnerabilitatea noilor granițe, în contextul în care populațiile cucerite și supuse catolicizării erau, nu de puține ori, ostile Coroanei. „Limesul“ carpato-dunărean era deseori atacat de către populațiile de stepă, punând, astfel, în pericol granițele de est ale Ungariei. Nici apariția unei structuri statale ortodoxe româno-bulgare în apropierea liniilor de demarcație ungare, pe fondul crizei politice din Imperiul Bizantin (sfârșitul sec. al XII-lea), nu a lăsat indiferență regalitatea maghiară². Soluția adoptată de aceasta pentru rezolvarea

acestor probleme spinoase, a constituit-o organizarea unei defensive la granițe prin colonizarea teritoriilor frontaliere cu populații turanice (secuii³) și germanice (sașii⁴ și teutonii⁵). În schimbul unor privilegii⁶, aceste populații limitrofe aveau obligația de a apăra granițele de răsărit ale Ungariei, sarcină transformată ulterior, după o integrare completă în regatul apostolic, în datoria apărării propriilor comitate, stabilite în aceste teritorii.

Primii care au sosit în Regatul maghiar au fost secuii, așezați în sudul și centrul podișului carpatin⁷. Apoi, începând cu secolul al XII-lea, înlocuindu-i pe secui în sud, vor veni coloniștii germani, aflați în mișcare încă de la sfârșitul secolului al X-lea, când a început marea migrare din Sfântul Imperiu German spre Est (*deutsche Ostsiedlung*), urmărind teritorializarea și creștinarea populațiilor din aceste locuri. Dacă, în ceea ce privește regiunea dintre Elba și Oder, coloniștii germani au avut mai puțin noroc (cel puțin până la debutul secolului al XIII-lea), în Ungaria ei veneau aduși de administrația regală maghiară, atât pentru apărarea granițelor de sud și de nord, cât și pentru dezvoltarea meșteșugurilor, agriculturii și mineritului. Pentru valorificarea deplină a acestor resurse, în opinia lui Nicolae Iorga, Regatul Ungariei i-a colonizat pe sași într-un teritoriu locuit de români⁸, toponimele și hidronimele româno-slave din sudul Transilvaniei demonstrând prezența românească la venirea coloniștilor germani⁹. Sașii¹⁰, cum au fost numiți de autohtoni, au primit de la regele Andrei al II-lea, prin bula „*Andreanum*“, din anul 1224, numeroase privilegii (întărite, nouă decenii mai târziu, și de Carol Robert de Anjou – 1308-1342¹¹), primul dintre acestea fiind administrarea ținutului Sibiului, prima provincie colonizată de ei¹². Prin generozitatea aceluiași rege din diploma mai sus menționată, reiese faptul că sașii au primit și Sebeșul, pe care l-au colonizat preluând, se pare, aceleași înlesniri deținute aici de scaunul secuiesc¹³.

În sfârșit, ultimul bastion împotriva migratorilor ce făceau incursiuni în teritoriile nou cucerite ale Ungariei, l-a constituit Ordinul Teuton.

Așa cum cuceririle cruciadelor în Țara Sfântă aveau nevoie de o forță stabilizatoare, și misiunile de creștinare în teritoriile estice dintre Oder și Elba, aprobate de papa Eugeniu al III-lea, prin bula *Divina dispensatione*, din 1147, reclamau prezența unei forțe permanente în acele locuri¹⁴. Rezultatele modeste ale cruciadelor baltice întreprinse

de Margraful Albert Ursul, duce al Saxoniei (1100 – 1171) și ducele bavarez, Henric Leul (1130 – 1195), în prima jumătate a secolului al XII-lea, au impus prezența unor ordine militare, ce trebuia să continue misiunea de cucerire și abia apoi pe cea de creștinare. Pornind o cruciadă împotriva slavilor din zona baltică, teutonii au fost solicitați de Andrei al II-lea, regele Ungariei, să apere și granițele sud-estice ale Transilvaniei, stabilind în *Țara Bârsei*, la 7 mai 1211, un zid de apărare împotriva hoardelor cumane¹⁵. O copie (din 1353) a unui act de donație, numit *Diploma Cavalerilor Teutoni*, pare să confirme înțelegerea dintre regele maghiar și Ordinul Teuton: „Andreas dei gratia Hungariae... rex... cruciferis de hospitali sanctae Mariae... quondam terram Borza nomine, ultra sylvas versus Cumanos, licet desertam et inhabitatam, contulimus pacifice inhabitandam, et in perpetuum libere possidendam ut et regnum et conversationem eorum propagatam diletatur... Insuper libera fora et tributa fororum eiusdem terre eis totaliter indulisimus... Statuimus etiam, quod nullus vaivoda super eos descensum habeat... Prima vero meta huius terre incipit de indaginibus castri Almage et procedit usque ad indagines castri Noilgiant, et inde progreditur usque ubi Tortillou cadit in Alt; et iterum vadit usque ad ortum eiusdem Tortillou, et ab ortu aque, que Timis vocatur, progreditur usque ad efflucum (sic!) aque, que Borsa nominatur, deinde, sicut montes nivium complectuntur eandem terram tendit usque in Almagiam... Datum... anno ab incarnatione domini MCCXI”¹⁶. Teutonii au dat curs invitației, mai ales că intereselor maghiare¹⁷ corespundeau celor ale ordinului, dornic să stăpânească noi teritorii, nu numai „să apere zona de frontieră care separa regatul Ungariei de teritoriul păgân al cumanilor”¹⁸. Prezența teutonilor în Țara Bârsei, dar și la granița Imperiului Bizantin, face ca teoria istoricului german Gustav Roesler, conform căreia papa Inocențiu al III-lea (1189 – 1216), împreună cu marele maestru Herman von Salza au gândit un plan „de înconjurare a Bisericii răsăritene”¹⁹, în vederea sprijinirii cruciadei din Orientul Apropiat, cât mai ales a unificării cu Biserica de la Constantinopol, să poarte un sâmbure de adevăr. Împrejurările politice din Europa, facilitau o atare ambiție; puternicul împarat, Frederic I (Barbarossa), care se opusese papei, pierise pe frontul cruciat din Orient, regele Franței, Filip al II-lea August, își însușise critica pontificală cu privire la încălcarea legii sfinte a căsătoriei, reconsiderându-și poziția

față de consoarta sa, regina Elisabeta (Isabelle de Hainaut), pe care dorea să o repudieze pe motiv că nu îi dăruise moștenitorul dorit²⁰, iar Ioan fără de Țară închinase Anglia și Irlanda scaunului papal. Chiar și în sud-estul Europei, papa Inocențiu al III-lea reușește să se impună, țarul vlaho-bulgar, Ioan Asan al II-lea (1197-1207), închinându-i-se în schimbul recunoașterii și protecției bisericii Romei²¹. Așadar, în Apus și nu numai, vocea papei era puternic auzită, însă cu un ecou slab în regatul latin de la Constantinopol. Aici trebuia să intervină teutonii din Ungaria, mai ales că proiectele regelui apostolic Andrei al II-lea nu omiteau o angajare în lupta pentru moștenirea bizantină²². Direcția ulterioară a expansiunii teutone va spulbera însă reușita vremelnică a lui Inocențiu al III-lea, exprimând, în numeroase rânduri, pragmatismul și abilitatea cu care teutonii vor reuși să-și materializeze avantajele, recuzând, uneori, orice fel de autoritate.

Formula cel mai des întâlnită în istoriografia de specialitate: „Ordinul Teuton s-a stabilit în Țara Bârsei“, nu este tocmai fericită. Prezența teutonilor în Transilvania nu a implicat întreaga capacitate militară și misionară a ordinului, cum s-a întâmplat în cazul Prusiei, de pildă²³. Pentru apărarea acestui avanpost maghiar a fost delegată doar o parte din elita cavaleriească a ordinului, adevărata forță regăsindu-se încă în Țara Sfântă, dar și în Franța și Italia, la Montpellier, Champagne, Nivernais²⁴ și, respectiv, Barletta și Palermo²⁵. Într-adevăr, după stabilirea lor în Țara Bârsei, pe care au primit-o, mai întâi spre ocupare (deoarece aceasta nu era un teritoriu pe deplin controlat de Ungaria, așa cum se înțelege din textul Diplomei - „*desertam et inhabitatam*“²⁶) și apoi spre protejare și dezvoltare, teutonii au început, relativ repede, să-și construiască aici un principat autonom, colonizându-l cu germani și construind fortărețe pentru apărare²⁷.

Printre cetățile atribuite ordinului sunt cele de la Feldioara, Cetatea Neagră (Brașov) și Cetatea Crucii (pasul Buzăului)²⁸. Caracteristicile arhitectonice ale acestor sisteme de apărare pot fi asimilate, într-o oarecare măsură, cu fortificațiile pe care teutonii le-au ridicat în Prusia (Marienwerder, Königsberg, Briesen, Grünenberg ș.a.), proporțiile fiind însă, mai puțin impunătoare, iar numeroase documente de la începutul secolului al XIII-lea, ce numesc *prisăcile* între care se află granițele ordinului („între prisăcile cetăților Hălmeag și cele ale cetății Ugra și până la prisăcile lui Nicolae²⁹“), pot

delimita, în mare, teritoriul pe care s-au ridicat ulterior aceste cetăți³⁰. Se pare că Ordinul Teuton a ridicat fortificații și dincolo de munții limesului maghiar³¹, la Tabla Buții (pasul Buzău) și Podul Dâmboviței (după pasul Bran), trecători care delimitau Țara Bârsei de regiunea de la est de Carpați³². Probabil că la această din urmă fortificație făcea referire folcloristul Constantin Rădulescu – Codin, în monografia sa despre Câmpulung Muscel, când afirma că, primind dreptul de a construi cetăți din piatră, după 1222, teutonii „au clădit una și la noi”³³. Este greu de acceptat că teutonii au reușit să ridice în numai trei ani cetățile Feldioara, Cetatea Neagră și fortificația pe care Rădulescu-Codin o localizează lângă mănăstirea Negru-Vodă. După părerea noastră cetățile Feldioara și Cetatea Neagră ființează dinaintea anului 1222, când regele Adrian al II-lea odată cu reconfirmarea donației din 1211, recunoștea teutonilor dreptul de a construi cetăți din piatră³⁴. Probabil, prin diploma din 1222, Andrei al II-lea nu făcea decât să constate un fapt – care oglindea o tot mai largă autonomie teutonă – și să-l legitimeze ca atare. Cât privește fortificația teutonă de pe teritoriul Muscelean, aceasta se identifică, după toate probabilitățile, cu cea de la Podul Dâmboviței, localitate argeșeană ce făcea legătura dintre Câmpulung și Brașov. Paul Binder o identifică ca fiind singura cetate ridicată de cavalerii germani peste munți (în zona Rucărului)³⁵. Formula folosită în documentele române de istorie: „dincolo de munții acoperiți de zăpadă”³⁶, face posibilă teoria conform căreia teutonii au fortificat această zonă de trecere spre teritoriile controlate de coroana maghiară. Însă, privilegiile de care se bucurau teutonii și felul în care au înțeles să și le extindă și asupra teritoriilor cucerite, ajungând până la Dunăre³⁷, legăturile marelui maestru Herman von Salza (1210 – 1239) cu împăratul romano-german Frederic al II-lea (1212 – 1250), dar și cu papa Honorius al III-lea, au constituit suficiente motive pentru a stârni iritarea regelui Ungariei. Când papa Honorius a dat curs cererii maestrului von Salza de a plasa Episcopia Transilvaniei³⁸ direct sub tutela Romei, regele Andrei al II-lea a hotărât să pună capăt manifestărilor de autonomie din regatul său. De această hotărâre se leagă, cu siguranță, și înlăturarea pericolului de la granițele nordice ale regatului, unde cumanii, loviți atât de teutoni, la vest, cât și de mongoli, în Europa³⁹, ultimii dându-le lovitura de grație la 31 mai 1223, nu mai prezentau un pericol real pentru Coroana maghiară⁴⁰. Astfel că, în

anul 1225, armata maghiară în fruntea căreia se afla însuși regele, a intrat în teritoriile controlate de ordin⁴¹ și l-au obligat să părăsească Țara Bârsei, punând astfel capăt dominației teutonice în sud-estul Carpaților Meridionali. În urma lor rămăneau coloniștii sași care se organizau, începând cu secolul al XIV-lea, în *scaune săsești*, încercând să se autoguverneze, sub forma unei mari unități administrative, numită *Königsboden*. După cum putem observa și urmașii coloniști ai teutonilor au urmărit să obțină o cât mai importantă poziție socială în cadrul Regatului Ungar. Încercarea papei Grigore al IX-lea (1227 – 1241) de a restitui Țara Bârsei cavalerilor teutoni prin apelul adresat, în anul 1231, regelui Andrei al II-lea, amintindu-i meritele deosebite ale ordinului în apărarea regatului maghiar și proliferarea creștinismului în aceste locuri⁴², nu a adus nicio schimbare pentru teutoni, cererea papei fiind mai degrabă ignorată, decât declinată de Coroana ungară. De altfel, la un moment dat, papa a renunțat să se mai adreseze direct regelui (care nesocotea apelurile sale), insistând pe lângă soția acestuia, regina Iolanda: „Honoriu, episcopul... , prea iubitei fiice a noastre întru Hristos... regina Ungariei, sănătate... Nădăjduind că vei binevoi să împlinești rugămintea noastră, mai ales într-o pricină unde e vorba de o mare evlavie și care privește mântuirea prea iubitului nostru fiu întru Hristos, Andrei ilustru rege al Ungariei, soțul tău, cât și, fără îndoială, pe a ta, ne-am hotărât să rugăm și să îndemnăm cu stăruință pe luminăția ta să îndupleci pe rege să dea înapoi iubiților noștrii fii, fraților casei sfinte Marii a Teutonilor pământurile și toate cele ce au fost luate de către rege și de către trimișii lui... Iar tu caută să împlinești rugămintea noastră, ca să putem să-ți fim recunoscători și, la nevoie, să fim cu atât mai aplecați să împlinim după cum se cuvine cererile pe care ni le-ai înaintat⁴³”, stăruință, credem noi, inutilă, deoarece este greu de crezut că regina avea să îi ceară regelui emendarea unei decizii înfăptuită de acesta pe câmpul de luptă. Nevoiți să ia act de realitatea noii politici maghiare, cavalerii teutoni vor încerca să înlocuiască repede această pierdere. Aproape imediat, papa Honorius al III-lea le-a încredințat o nouă misiune: cucerirea Prusiei și creștinarea ei.

¹ Harold Roth, *Mică istorie a Transilvaniei*, trad. Anca Fleșceru, Thomas Șindilariu, Tg. Mureș, 2006, p. 36.

² Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea. Între Cruciată și Imperiul mongol*, București, 1993, p.28 și urm.

³ Problema originii secuilor nu a fost încă deslușită. Au conviețuit împreună cu maghiarii după stabilirea acestora în Panonia, fiind considerați străini fără să li se atribuie vreo sorginte. Doar câteva scrieri din secolul al XIII-lea amintesc de o scriere runică proprie, considerată de origine turcă, perpetuată până la debutul epocii moderne. Cronicarul Simon de Keza le conferă o descendență turanică, aceștia fiind rămășițele armatei hune, destrămată după moartea lui Attila. Aceeași opinie o desprindem și din relatările cronicarului Anonymus, privind faptele ungarilor (în *SRH - Scriptores rerum hungaricarum*, ed. Ioan Georgii Schwandtneri, 1746, p.33.). Putem presupune doar că aceștia au intrat în istorie ca avangardă a oștirii maghiare în războaiele de cucerire a Panoniei și, apoi, a Transilvaniei, stabilindu-se, la început, în zonele Crișanei și Târnavelor. Vezi și Ioan-Aurel Pop, *Din mâinile valahilor schismatici*, București, 2011, p.82; Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale (895-1526)*, trad. Aurora Moga, Cluj-Napoca, 2006, p.143; Gheorghe Popa Lisseau, *Originea secuilor și secuizarea românilor*, București, 2004, pp.84 și urm.

⁴ Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, 1992, pp. 148-150.

⁵ David Nicolle, *Teutonic Knight*, Oxford, 2007, pp. 31-45.

⁶ Scutiri de taxe, intrare liberă la curtea regală ș.a., vezi Documente privind Istoria României, Transilvania, București, 1951, vol.I, Veacul XI, XII, XIII (1075-1250), doc. 46, p. 28.

⁷ Prezența secuilor în această zonă și rolul lor în sistemul defensiv al coroanei maghiare sunt certificate și de numeroasele avertizări de obstrucționare a oricăror tentative de corespondență cu tătarii din afara graniței, date coloniștilor de către autoritățile religioase de la Esztergom, spre sfârșitul secolului al XIII-lea; DIR, C, vol. II, doc. 337, pp. 296-299.

⁸ Nicolae Iorga, *Istoria românilor și a civilizației lor*, București, 1930, p.53.

⁹ Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989 p.41.

¹⁰ Probabil, etimologia termenului se trage din rădăcina cuvântului „saxones”, nume atribuit, în general, coloniștilor occidentali. O altă teorie reduce aria bazei de plecare a colonizatorilor Transilvaniei, la estul Germaniei, în zona Hanovrei, ca urmași ai saxonilor strămutați aici de Carol cel Mare, după înfrângerea acestora, în anul 803. De asemenea, o consemnare din 1458 a lui Silvio Piccolomini, devenit papă sub numele de Pius al II-lea, spunea: *Theutones e Saxonia Originem habet*. Legatul papal în Ungaria, Grigore, spre sfârșitul secolului al XII-lea, pomenește de privilegiile acordate de Bela al III-lea *flandrensilor* veniți în Transilvania (DIR C, vol.I, doc. 19, pp.11-13). Despre aceeași origine a sașilor vorbește și Nicolae Iorga, indicând Flandra ca punct de plecare a germanilor către Transilvania (N. Iorga, *op.cit.*, p.53.). Colonizând părți ale Ungariei și Transilvaniei, grupurile de colonizatori germani au atins, mai târziu, și teritorii din Serbia și Bosnia. Vezi și Gheorghe Bichicean, *Germania. O istorie de la antici la moderni*, Iași, 2009, p.55; Sima Ćirković, *Meeting points of great civilizations around 1300: The East and the West in South-East Europe*, XIV International Congress of Historical Sciences, San Francisco, 1975, p. 3.

¹¹ DIR, Transilvania, vol.I, p.208 și urm.; ANS, doc.545 Bertätigungdes „Goldenen Freibriefs“ Andreas II. Von durch König Karl I. (1317).

¹² Harold Roth, *op.cit.*, p. 41. Este posibil ca acești coloniști germani să fi cunoscut dinainte importanța acestui oraș, centru comercial aflat în imediata apropiere a văii Oltului, punte de legătură dintre Transilvania și Muntenia, Oltenia și întreaga Peninsulă Balcanică (vezi și Gheron Netta, *Încercări de navigațiune pe Olt*, București, 1928, p.12). De altfel, încercările repetate ale sașilor de a obține cât mai multe privilegii regale sunt binecunoscute. La scurt timp de la așezarea lor aici, prepozitul din Sibiu adresează regelui maghiar o scrisoare prin care reclamă faptul că sașii din scaunul Cincului au pus stăpânire pe moșia sa Proșteca, din județul Târna Mare: *alio nomine Prodnik nuncupata*; vezi G. Popa Lisseanu, *Românii în izvoarele istoriei medievale*, București, 1939.

¹³ DIR I, doc. 157, pp.208-210.

¹⁴ Eric Christiansen, *The Northern Crusades. The Baltic and the Catholic Frontier, 1100 – 1525*, Londra, 1980, pp. 94 și urm.

¹⁵ Harold Zimmerman, *Der Deutsche Order im Burzenland: eine diplomatische Untersuchung*, Köln, 2000, p. 79.

¹⁶ DIR, C, vol. I., doc. 77, pp. 369 și urm.

¹⁷ Interese ce reflectă, în întregime, necesitatea blocării trecătorilor Carpaților cu coloniști germani; vezi și M. Tummler, *Der Deutsche Order im Werden, Wachsen und Wirken*, Wien, 1955, p.183.

¹⁸ Janesch Georg, *Marienburg im Burzenland. Zur Geschichte der einstigen Ritterorden-Gemeinde in Siebenburgen*, Bielefeld, 1987, p.21.

¹⁹ Gustav Rössler, *Der Deutsche Orden im Burzenland*, Wien, 1926, pp.228 și urm.

²⁰ Adevăratul motiv al încercării de repudiere a soției sale, trebuie văzut în încercarea regelui Filip de a-l determina pe tatăl Isabellei, Baudouin al V-lea de Hainaut, să nu îi mai sprijine pe dușmanii flandrezii cu care regele Franței se războia. Renunțând la acest gest, Filip a dat satisfacție Suveranului Pontif, dar, în primul rând, a dorit să păstreze dota cu care Isabelle a venit în Franța – provincia Artois – pe care o putea pierde în urma divorțului. Vezi și John W.Baldwin, *Philippe Auguste et son gouvernement*, Fayard, 1991, p.40; Roland Mousnier, *Monarhia absolută în Europa. Din secolul al V-lea până în zilele noastre*, trad. Ghițulescu Constanța, București, 2000, p.48.

²¹ *The Deeds of Pope Innocent III by an Anonymus Author*, cd. James M.Powell. Washington, 2004, pp. 102-108.

²² Viorel Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, București, 2008, p.16. Aceste planuri implicau Ordinul Teuton într-un război îndreptat nu numai împotriva populației necreștinate, dar și a celor „schismatice” ortodoxe. Vezi și Ioan-Aurel Pop, *op.cit.*, p.56.

²³ De altfel, contingente ale ordinului, care nu erau în Transilvania, au participat la cruciada împotriva triburilor slave din Prusia, încă păgâne, proclamată de papa Honorius al III-lea, în 1217. Doi ani mai târziu (1219) îi regăsim pe teutoni luptând alături de cruciați la apărarea cetății Damietta, în Țara Sfântă.

²⁴ Conte Hervé de Nevers, urmat de armata sa de vasali, pentru a putea continua acțiunea cruciată la care se angajase și care îi secase visteria (este vorba despre

cruciada a cincea), s-a împrumutat la teutoni, împrumut garantat cu bunuri imobile; cum nu au putut rambursa împrumutul, bunurile au rămas Ordinului Teuton, care și-a întemeiat o casă în Nivernais; vezi Henri de Flamare, *La cinquième croisade et les chevaliers teutoniques en Nivernais*, *Bulletin de la Société du Nivernais*, t.2, 1886, p.66

²⁵ Charles Lalore, *Chartes de la commanderie de Beauvoir de l'ordre teutonique*, Paris, 1878, p. 114.

²⁶ DIR, doc. 41, p.56. Ultimele analize istorice asupra documentelor (în speță maghiare) care conțin controversata formulă *desertam et inhabitatam*, pun în lumină existența unei expresii cvasigeneralizate în cancelaria maghiară pentru a semna un spațiu asupra căruia autoritatea maghiară nu pătrunsese încă (vezi Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, pp.225 și urm.). Se poate vorbi despre o regiune neexploată economic (deoarece nu se afla sub control ungar), dar nu și nelocuită (*inhabitatam*), din moment ce, printre privilegiile date colonizatorilor sunt consemnate și biruri impuse locuitorilor (Ioan-Aurel Pop, *op.cit.*, p.88.).

²⁷ N.Iorga, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, vol.I, pp.62 și urm. Defensiva teutonă în

Țara Bârsei a fost organizată prin ridicarea unor cetăți din lemn, conform drepturilor primite prin Diploma din 1211 (DIR, I, doc. 77, pp.150-151, 369-370).

²⁸ Într-un document din anul 1222, din arhivele Sibiului, sunt specificate cinci astfel de cetăți atribuite Ordinului Teuton; vezi Alfred Prox, *Die Burgen des Burzenlandes*, în „Siebenbürgische Archiv“, 1, 1962, pp.30-61.

²⁹ DIR, doc. 134, p.187.

³⁰ Stabilirea cu exactitate a paternității acestor cetăți este foarte dificilă, deoarece sunt în ruină. La cetatea Feldioara, de pildă, încă se mai fac săpături arheologice în vederea descoperirii rămășițelor unor turnuri plasate

în interiorul Curtinei, element important în construirea sistemului de fortificații teutone. Având forma unui „Burgstadt“ cu șant de apărare și fiind localizată în zona concesionată de Coroana maghiară, reprezintă toate caracteristicile unei fortificații de graniță. Vezi și J.Lászlóvszky, Z.Soós, *Historical Monuments of the Teutonic Orden in Transylvania*, în vol. *The Crusades and the Military Orders. Expanding the Frontiers of Medieval Latin*

Christianity, Budapesta, 2001, pp.329 și urm.; M.Kutzner, *Gestalt, Form und ideologischer Sinn der Deutschordensburgen in Prussen*, în vol. *Forschungen zu Burgen und Schlössern*, München-Berlin, 1996, p.203.

³¹ Viorel Achim, *op.cit.*, p.115.

³² *Ibidem*, p.55.

³³ Constantin Rădulescu-Codin, *Câmpulungul Muscelului*, Câmpulung-Muscel, 1925, p.46.

³⁴ Pentru a sublinia importanță acestei decizii, regele va dăruia teutonilor Cetatea Crucii (*Cruceburg*), situată pe valea Teiului (DRH, D, I, p.1).

³⁵ Paul Binder, *Antecedente și consecințe sud-transilvănene ale formării voievodatului Munteniei (sec. XIII-XIV) (II)*, în *Acta*, 1997, p. 32-35.

³⁶ DRH, D, I, nr.7, pp.15-17.

³⁷ DIR, doc. 130, 134, 139, p. 187.

³⁸ DRH, D, I, nr.65, pp.55-57. Episcopia Transilvaniei, localizată la Alba Iulia (există și opinii conform cărora concentrarea de proprietăți episcopale din jurul Clujului, în primele secole ale mileniului al II-lea, ar indica locul inițial al episcopiei), a fost întemeiată de regele Stefan I, în jurul anului 1010, succesorii săi considerându-se responsabili cu patronarea instituțiilor eclesiastice catolice ce aparțin regatului maghiar. Este și motivul reacției imediate a regelui Andrei al II-lea, în fața inițiativei teutonilor de a schimba tutelarea episcopiei. Cf. Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol.I, București, 1901, pp.10 și urm.

³⁹ Șerban Papacostea, *România în secolul al XIII-lea*. București, 1993, p.34.

⁴⁰ Pericolul cuman fusese îndepărtat, indirect, și cu ajutorul mongolilor, însă aceștia vor deveni, în anii următori, un pericol și mai mare pentru regatul Ungariei. Este posibil ca Ungaria să nu fi constituit ținta majoră a politicii expansioniste a Hoardei de Aur, decât în momentul în care regalitatea maghiară a încercat să-și extindă autoritatea și în stepa cumană, regiune de real interes pentru căpetenia mongolă, Batu Han, în politica sa răsăriteană (Virgil Ciocâltan, *Mongolii și Marea Neagră în secolele XIII-XIV*, București, 1998, *passim*. Cf. Alexandru I.Gonța, *România și Hoarda de Aur, 1241-1502*, Iași, 2010, p.71; Victor Spinei, *Cronicari italieni despre repercusiunile marii invazii mongole din 1241-1242 asupra românilor*, în *SMIM*, XIX, 2001, p.169; J.J.Saunders, *The History of the Mongol Conquest*, Londra, 1971, pp.75-90. În virtutea acestei politici, în anul 1241, hoardele mongole, conduse de Batu Han, au devastat Ungaria și Polonia, învingându-le armatele reunite la Legnica. Coloniștii s-au ferit să opună rezistență invadatorilor, ba mai mult, profitând de slăbirea potențialului de luptă ungar, au căutat să-și întărească poziția socială în Regat.

⁴¹ Șerban Papacostea, *op.cit.*

⁴² *Ibidem*, p.3; Karol Gorski, *The Teutonic Order in Prussia*, „Medievalia et Humanistica“, seria I, t.17, 1996, p.23.

⁴³ DIR, doc.181, pp.225 și urm.

ACTIVITATEA TIPOGRAFICĂ A MITROPOLITULUI ȘTEFAN AL UNGROVLAHIEI (1648-1668).

*The printing activity of Metropolitan
Stephen of Wallachia (1648-1668)*

**Preot Constantin Mănescu
Parohia Horezu II – Urșani, Vâlcea**

Autorul prezintă activitatea culturală a unuia dintre marile personalități ale Bisericii Ortodoxe Române, care a trăit în secolul al XVII-lea. El a fost mitropolitul Ungrovlahiei timp de 20 de ani, în timpul domnitorului Țării Românești, Matei Basarab (1632-1654). A susținut introducerea limbii române în scris și în tipar, în timp ce Matei Basarab susținea curentul slavon în Biserică, fiind sprijinit în acest sens de logofătul Udriște Năsturel, frate cu Elina Doamna, soția domnitorului muntean. A tipărit mai multe cărți, necesare preoților pentru slujbele Bisericii, precum și o colecție de legi bisericești. A murit la 25 aprilie 1668 și este îngropat în catedrala mitropolitană din Târgoviște, pe mormântul său așezându-se o lespede de piatră cu o inscripție în limba română.

The author presents the cultural activity of one of the greatest personalities of the Romanian Orthodox Church, who lived in the seventeenth century. He was the metropolitan of Wallachia for 20 years, during the Romanian Country ruler Matthew Basarab (1632-1654). He supported the introduction of the Romanian language in

writing and in typography, while Matthew Basarab was supporting the Slavonic current in the Church, himself being aided in this aspect by the scribe Udriște Năsturel, brother of Ms. Elina, the wife of the Wallachian ruler. He printed many books priests required to minister in the Church, as well as a collection of ecclesiastical laws. He died on April 25, 1668 and is buried in the Metropolitan Cathedral of Târgoviște, on his grave being settled a tomb stone with an inscription in Romanian.

Cuvinte cheie: *activitate, tipografie, mitropolit, Ștefan, Ungrovlahia, biserică, Matei Basarab, Udriște Năsturel, slavonă, cult.*

Keywords: *activity, typography, metropolitan, Stephen, Wallachia, church, Matthew Basarab, Udriște Năsturel, Slavonic, cult.*

Există în istoria Bisericii noastre figuri ilustre, care, pe lângă misiunea de a sluji lui Dumnezeu, s-au afirmat și pe tărâmul culturii românești, contribuind la luminarea poporului prin știința de carte. Ierarhii ortodocși români au înțeles faptul că pentru a se putea însuși o învățătură, veche sau nouă, ea trebuie să fie predată în limba vorbită și înțeleasă de toți, pentru că numai așa ea poate să pătrundă în adâncul înțelegerii minții omenești. Cu atât mai mult, cu cât este vorba de Cuvântul lui Dumnezeu, învățătura cea mai înaltă revelată prin proorocii Vechiului Testament și culminând cu Iisus Hristos Mântuitorul lumii, Cuvântul sau Logosul divin întrupat. Această idee avea să o sublinieze însuși Sfântul Apostol Pavel, geniul creștinismului, care spunea în Epistola I către Corinteni: „Dar în Biserică vreau să grăiesc cinci cuvinte cu mintea mea, ca să învăț și pe alții, decât zece mii de cuvinte într-o limbă străină” (I Corinteni XIV, 19).

Unul din acești ierarhi luminați a fost Ștefan, mitropolitul Ungrovlahiei, care a ocupat această înaltă demnitate din mai 1648 până la 25 aprilie 1668, când a trecut la cele veșnice, având o întrerupere de doi ani, din vara anului 1653 până în septembrie 1655.

„Moștean ot satul Râmestii” Vâlcei¹, Ștefan „a fost dintâi”, așa cum arată diaconul sirian Paul din Alep (călător, împreună cu tatăl său, patriarhul Macarie Zaim al Antiohiei, prin Țările Române), „*copist sau logofăt* la mănăstirea *Bistrița*; mai târziu s-a făcut monah, devenind apoi [între 31 ianuarie 1642 și 10 ianuarie 1643, n. a.]² *egumen* al vestitei mănăstiri a *Tismanei*”³. În luna mai a anului 1648, Patriarhia constantinopolitană îl confirmă ca urmaș al lui Teofil (1637-1648) la tronul mitropolitan al Ungrovlahiei⁴.

Acesta era un semn clar atât al valorii deosebite, cât și al prețurii alese de care se bucura ieromonahul pe lângă Domnul Matei Basarab – „preacucernicul între ieromonahi și duhovnici Kyr Ștefan” nu fusese, în momentul ungerii, nici episcop de Buzău și nici de Râmnic, așa cum cerea tradiția, ci doar egumen⁵.

Urcarea lui Ștefan pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei coincide însă cu o perioadă de grele încercări pentru poporul român. Este perioada când cele două curente străine – cel slavon și cel grecesc – își disputau întâietatea în diferite sectoare de viață ale țării, căutând să se supraliciteze și în același timp să se neutralizeze unul pe altul. La aceste vremuri de restriște se referă Matei Basarab, invocând cuvintele psalmistului (Psalmul 78,1): „Doamne, veni ră streinii în moșia noastră și spurcă mâinile lor cu mite și îndrăzniră a vinde și a cârciumări sfintele tale și a goni pe moșteni și în trudele și ostenele lor a băga pe streini”⁶. Asemenea psalmistului David, care spunea cu durere în suflet: „Dumnezeule, intrat-au neamurile în moștenirea Ta, pângărit-au locașul Tău cel sfânt, făcut-au din Ierusalum ruină” (Ps. 78, 1), voievodul Matei Basarab suferea când vedea că în mănăstirile noastre

1 Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *Mănăstirea Horezu*, I/15, ms. 429, f. 65, actul din 21 decembrie 1703.

2 Radu Crețeanu, *Un egumen al Tismanei: Mitropolitul Ștefan I al Ungrovlahiei*, în „Mitropolia Olteniei”, XXIX (1977), nr. 1-3, p. 120.

3 *Călătoria lui Paul din Alep XIX (Râmnic)*, în vol. „Călători străini despre Țările Române”, VI, Partea I. Paul din Alep. Îngrijit de Alexandrescu-Dersca Bulgaru. Partea a II-a. Evlia Celebi. Îngrijit de Mustafa Ali Mehmet, București, 1976, p. 194.

4 Eudoxiu Hurmuzaki, Nicolae Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, volumul XIV, Partea I (1320-1716), București, 1915, Documentul nr. CCLXX (270), p. 192.

5 Radu Crețeanu, *op. cit.*, pp. 120-121.

6 Documentul din 27 noiembrie 1639, Cf. G. I. Negulescu, *Ștefan I-ii, mitropolitul Ungrovlahiei, 1647-1688*, București, 1900, p. 3.

intrau foarte mulți călugări greci și le luau veniturile. El a convocat chiar marele sfat al țării, la care a participat și mitropolitul Ștefan și, prin cuvântul său, a apărat cu dârzenie interesele neamului împotriva încălcărilor străine.

Antagonistul dintre cele două curente, grecesc și slavonesc, va contribui însă la trezirea conștiinței naționale românești, vestind zorii unei epoci de renaștere a literaturii și tipăriturilor românești în principatul muntean, susținută de zelul tenace al mitropolitului Ștefan și al voievodului Matei Basarab. Acesta din urmă a văzut în Ștefan omul cel mai potrivit pentru a duce mai departe activitatea de tipărire a cărților religioase atât de strălucit începută sub predecesorul său, mitropolitul Teofil, socotit pe bună dreptate de Nicolae Iorga „unul din cei dintâi ctitori ai limbii românești în biserică” și „începătorul tipăriturilor în această limbă pe pământ românesc”⁷. Este adevărat că Matei Basarab susținea curentul slavon, fiind sprijinit în acest sens de logofătul Udriște Năsturel, frate cu Elina Doamna, soția domnitorului muntean. Dar tot atât de adevărat este și faptul că de la epoca lui Coresi și a urmașilor săi, desfășurată în Ardeal între anii 1557-1588, trebuia să mai treacă ceva timp, până la 1635, ca să găsim din nou în frământările spiritului românesc dorința afirmării noastre în domeniul cărții și al culturii, fie chiar prin tipărituri în limba slavonă. Prima carte tipărită după atâta timp de încetare a oricărei activități tipografice la noi, era *Molitvelnicul* slav, tipărit în 1635 la Mănăstirea Câmpulung Muscel⁸, în a cărei prefață voievodul Matei rezuma astfel starea culturală din Țara Românească: „... în întreaga mea țară e foamete și sete, nu însă de pâine și apă, ci, după Prooroc, de hrană și adăpare sufletească”⁹.

Dorința mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei de a introduce limba română în scris și în tipar, în educație și cult, era mare și îndreptățită, pe linie cultural-patriotică, dar, în condițiile în care Matei

7 Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 52.

8 Dan Simionescu și Damian P. Bogdan, *Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LVI, 1938, nr. 11-12, p. 866.

9 Ioan Bianu și Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche (1508-1530)*, tom. IV, Editura Academiei Române, București, 1944, pp. 184-185 (citat în continuare BRV).

Basarab pune accentul pe conservarea slavonei în cult, acest ideal era mai greu de îndeplinit. Așa se face că în cursul perioadei 1649-1652, în care arhipăstorirea mitropolitului Ștefan se suprapune cu domnia lui Matei Basarab, s-au tipărit nu mai puțin de șase cărți, toate – afară de *Psaltirea* din 1650, tipărită la Câmpulung – în atelierul din Târgoviște, unde era scaunul domnesc și cel mitropolitan. După 1652, această activitate va fi întreruptă timp de 26 de ani. Limba slavonă fiind limba oficială a cultului, din cele șase cărți sus menționate, două sunt în limba slavonă: *Penticostar-Triodul* din 1649 și *Psaltirea* din 1650; trei sunt slavo-române, adică cu textele sfinte propriu-zise în slavonește, iar indicațiile tipiconale în românește: *Pogribania preoților, sau rânduiala înmormântării preoților mireni și a diaconilor* (1650), *Mystirio, sau Sacrament, sau Taine 2 de între 7, Botezul și Sfântul Mir* (1651) și *Târnosanie*, un îndreptar pentru săvârșirea sfințirii bisericilor (1652). Una singură este scrisă în întregime în limba română: *Îndreptarea legii* (1652), care nu este carte de cult, ci o amplă compilație juridico-morală, având drept scop „reglementarea vieții, începând cu spiritualul și eticul”¹⁰. Ultimele trei cărți, cele mai semnificative pentru contribuția mitropolitului Ștefan în domeniul tiparului, au fost publicate nu numai cu obișnuita „blagoslovenie”, ci „cu porunca, cu userdia, nevoința și cu toată cheltuiala”¹¹ sa.

Alături însă de rolul de animator al lui Ștefan, precum și de contribuția lui bănească, aportul său cel mai însemnat în evoluția culturii noastre la jumătatea veacului al XVII-lea a fost extinderea în domeniul cultului propriu-zis a tipăriturilor în limba română, care în vremea lui Teofil se limitau la culegerea de legi zisă *Pravila de la Govora* sau *cea mică* (1640) și la scrierile didactico-religioase, ca: *Învățăături preste toate zilele* (1642) și *Evangheliile cu învățătură* (1644).

Începută la 27 Martie 1648 și terminată la 7 Iunie 1649, editarea *Penticostar-Triodului* se face în tipografia domnească din cetatea de scaun a Valahiei „cu porunca și toată cheltuiala prea

10 Virgil Cândea, *L'humanisme d'Udriște Năsturel et l'agonie des lettres slavonnes en Valachie*, în *Revue des études sud-est européennes*, VI, 1968, nr. 2, p. 270.

11 *Mystirio*, cf. Ioan Bianu, Nerva Hodos, *Bibliografia românească veche (1508-1530)*, Tomul I (1508-1716), Editura Academiei Române, București, 1903, p. 178. Fomule similare se află în titlurile celorlalte două cărți (*ibidem*, p. 190 și 204).

luminatei și prea cuvioasei principese doamnei Elina”¹². „Stăpâna Ungrovlahiei transalpine” răspundea rugămintelor călugărilor de la Hilandar care, în frunte cu starețul Damaschin, solicitaseră un text „curățit”, potrivit ortografiei sârbești. Ștefan își dă, firește, binecuvântarea. Cel care „se silește întru această „scriere” este călugărul sârb Ioan ieromonahul de la muntele Athos, de origine din Bosnia, din mănăstirea Gomionița, cu ajutorul lui Proca Stanciovici, fostul croitor din Ocnele Mari, și al vechilor meșteri locali. Nicolae Iorga este de părere că Elina Doamna „a ajutat sufletește” pe călugării sârbi prin susținerea financiară a tipăririi acestei cărți, la rugămintea fratelui ei, Udriște Năsturel, care fusese student la Kiev și susținea, așa cum am văzut, curentul slavon în Biserica noastră¹³. Tot Nicolae Iorga este cel care observă că I. Bianu și Nerva Hodoș au înregistrat greșit, în BRV, I, pp. 171-175, la numerele 55-56, una și aceeași carte¹⁴.

În 1650, ierodiaconul Mihail din Târgoviște scotea de sub tipar *Cartea ce să chiamă pogribania preoților mireni și a diaconilor*, cu textul rugăciunilor slavonesc, dar cu explicația slujbei făcută în românește și în genere tipărită cu litere roșii, în a cărei prefață meșterul tipograf spune: „Pentru aceia, cu blagoslovenia prea sfințitului părintelui nostru Arhiepiscopului Ștefan, Mitropolitului, a toată Țara Românească, și cu voia Creștinului și de Hristos iubitorului Io Matthei vodă, Domnulu aceștiiși țări, m-am nevoit de-amu alăturat izvodului slavonescu lângă celu grecescu, și cu oameni cărturari buni și înțelepți amu tocmit și cu cheltuiala mea le-am tipărit, și le-am dat pre lume pentru sufletele părinților miei, și pentru ale noastre, pentru al meu și al soției mele”¹⁵.

În același an 1650 apare *Psaltirea* slavonă la Câmpulung, în tipografia și sub supravegherea întreprinzătorului ieromonah Melchisedec din Peloponez. „Întâiul egumen al marei mănăstiri Câmpulungului, cu hramul Adormirii Prea sfintei stăpâne Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria”, „în anul de la zidirea lumii

12 BRV, I, p. 174.

13 Nicolae Iorga, *Doamna Elina a Țării Românești ca patroană literară*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria III, Tom. XIII, mem. 2, București, Imprimeria Națională, f.a., p. 6.

14 BRV, IV, pp. 200-201.

15 BRV, I, pp. 175-177.

7158, iar de la întruparea Dumnezeului Cuvânt 1650, luna Martie, 9 zile”¹⁶.

În schimb, *Mystirio* și *Târnosania* sunt cert rezultatul „userdiei”, „cheltuielii” și chiar „nevoinței” „arhimetropolitului” Ștefan¹⁷. Faptul este afirmat răspicat în predosloviile atribuite înaltului prelat, precedate de versiunea simplă a stemei întâi-stătătorilor Ungrovlahiei: „... Întru toate zilele doriaș cu inema unde vedeam atâta neștiință a bogați (mulți, n.n.) preoți ai țării; apoi iară văzând pre Mântuitorul nostru Is. Hs. cum va să caute și va să ceară sângele oilor sale ceste cuvântătoare carele-mi sunt date în seamă (...) și văzând iară cum nu știu sluji tainele sfintei besearici (...) gândiiu să iau înputarea batjocoririlor de asupra aceștii țărășoare întărită cu mâna dreaptă a lui Dumnezeu. Și cu mila lu Dumnezeu de în ceale 7 taine ale Besearicii scos-am 2 la lumină (...) nu cum au fost până acum slovenește tipicurile, care nu le pot ști cinstiții și cucernicii preoți pentru nesebuiala lor, ce tot rumânește toate tot pre rând (...) cu proasta nevoie și osteneală a Smereniei noastre adunate într-această cărțuie dă pre Molitvelnicul grecescu și slovenescu (...) și le-am prepusu rumânește...”¹⁸.

În această adevărată pagină de antologie se exprimă inima curată și bunul simț al țaranului român, pe care îl dorea sufletul de o situație pe atât de tristă pe cât era de absurdă. Rezistența stărnită în multe cercuri conservatoare de inițiativele progresiste ale mitropolitului Ștefan, cu scopul educării preoțimii și redresării moravurilor, precum și intrigile care se țeseau poate încă de pe atunci în jurul lui, se lasă descifrate în următorul pasaj din aceeași prefată: „O, iubitorilor ctitori (...), nu rămânireți hitleanilor (nu vă lăsați seduși, înșelați de cei vicleni, n.n.), nici vă asemenați aceloră ce să înponcișează (se opun, n.n.) în taină și stau în potriva puterii Arhieriei noastre, că unii ca aceia (...) ca niște aspidе surde astupă urechile, ca să n-auză cuvântulu de învățătură bună...”¹⁹.

Devotamentul mitropolitului Ștefan pentru neamul său se poate vedea și din prefata *Târnosaniei*, în care afirmă: „Nice odată nu mi-ar fi voia să lipsescu cu toată inema și sufletul (o, prea sfîntitor și

16 *Ibidem*, pp. 177-178.

17 *Ibidem*, pp. 178-183.

18 *Ibidem*, pp. 181-182. Cf. Radu Crețeanu, *op. cit.*, p. 124.

19 BRV, I, p. 182.

cinstiților miei frați și tocma slujitori) să privăzu cătu mi-e putearea cu lucrulu, la toate la cealea ce sântu de treabă și de folos, cinstitului și sfântului nostru neamu Creștinescu (de în carele mă tragu și eu), ca să se cunoască adevărat de toți userdia și căldura carea amu cătră sfânta a noastră maică Besearică, cumu după altele amu făcutu și cu aciastă Târnosanie, de o amu tipărit ca-n degrabă, carea e foarte de treabă (necesară, n.n.). Neamului nostru țărâi rumânești, nefiindu-le pre limbă să poată înțeleage. Drept aceia, înpodobindu-â cu toate Țeremoniile pe rându și cu florile tipicului românească, n-am lăsat a nu vă scrie să știți ce e lucrulu ei și cumu se cade a-l face și cine...”²⁰.

„Această ultimă tipăritură românească din epoca lui Matei Basarab, în preajma războiului cu Moldova, a tulburărilor și a morții marelui Domn – afirmă Nicolae Iorga – are și această hotărâtoare însemnătate că, fie și în afară de slujba propriu-zisă, obișnuită, un Mitropolit ortodox îndrăzne să prefacă într-o „limbă vulgară” rugăciunile tipicale, care nu fuseseră pronunțate niciodată în altă formă decât aceea a limbilor vechi și „sfinte”. Tot mai larg se deschidea, în paguba vechii ortodoxii cu canoane și ierarhie elină, poarta prin care noul curent românesc pătrundea și în clădirea pe veci a Bisericii, în tot cuprinsul Românimii. Din toate luptele și din toată această muncă ieșea însă un folos îndoit, din cele mai însemnate pentru literatura bisericească și pentru Biserică, dar, în același timp, pentru scrisul românesc și pentru conștiința românească... Acuma, între limba românească și cultura bisericească și Biserica însăși se făcuse o legătură pe care nimic n-o mai putea sfărâma: nici bănuielele ortodoxiei de tip vechi, nici módele de Curte, nici epitropia marilor clerici orientali, nici rolul de patroni ai Răsăritului creștin... nici, în sfârșit, neamul străin, grecesc... Această limbă românească era apoi a *Românilor de pretutindenii*. Varlaam spune aceasta și Simion Ștefan o repetă; fără a face o mărturisire limpede în acest sens, astfel socotea și Mitropolitul muntean Ștefan rostul „cărților românești”²¹.

Tot în 1652 va vedea lumina tiparului ultima carte a mitropolitului Ștefan, un impunător nomocanon, adică o nouă carte de legi, și anume *Îndreptarea legii*, numită și *Pravila cea mare* sau

20 *Ibidem*, p. 205.

21 Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Ministerului de Culte, București, 1928, pp. 344-345.

Pravila de la Târgoviște, o lucrare de aproape 800 de pagini²². Era nu numai un cod bisericesc, ci și unul politic, fiind destinată, ca și *Pravila cea Mică de la Govora* (1640), și pentru Românii din Ardeal, deși prefata ei este iscălită numai de Mitropolitul Ștefan „al Târgoviștei, exarhul plaiului și a toată Ungro-Vlahia”. De fapt, expresia „exarh al plaiului” arată jurisdicția lui și asupra Românilor din Ardeal, lucru specificat de altfel și în glava 391 a *Pravilei* celei Mari, precum și în glava 393 a aceleiași *Pravile*²³. În „Închinarea” traducerii sale adresată mitropolitului Ștefan, Daniil Panonianul afirmă că „bunătatea (adică virtutea) nu vine, nici se trage dă pre moșneani și dă pre strămoși”, ci ea poate răsări chiar „într-un sat prost (adică de jos) și dă nemica de întru niște oameni oarecum”, și ea poate fi meritul oricui este capabil „să se facă cu nevoița lui și cu multă socotință și luarea aminte minunat întru lucruri și întru îndreptări”²⁴. Țăranul de la munte se dezvăluie în prefata la *Îndreptarea legii*, în care mitropolitul Ștefan, spre a lămuri mai bine rostul cărții, arată că titlul ei vine „de la lemnul cela ce lucrează meșterii, carele se cheamă îndreptariu, când lucrează leamne sau pietri, fiind nodoroase, strâmbe și colțoroase și neneatede, puind acel dreptariu, le tocmesc și le netezesc și așa le alcătuiesc una cu alta”²⁵. Deci, „ca să nu las comoara ascunsă nici grădina încuiată, ce să zice capetele dumnezeștilor pravile, am hotărât să le aduc și să le prefac dă pre ellineaște pre cuvinte proaste (adică simple) rumâneaste”²⁶.

De la mitropolitul Ștefan ne-a mai rămas un Slujebnic (Liturghier) arhieresc slavo-greco-român, în manuscris, împodobit cu miniaturi, scris cu cheltuiala sa. Acesta este unul dintre cele mai prețioase manuscrise cu miniaturi pe care îl are țara noastră și cel mai valoros pe care îl posedă Biblioteca Academiei Române, fiind inventariat sub cota ms. rom. nr. 1790. Textul, scris cu litere chirilice, redă în limbile slavonă și greacă rugăciunile liturgice, iar în limba română regulile tipiconale, rânduieli la anumite slujbe și pasaje din

22 BRV, I, pp. 190-203; BRV, IV, p. 201.

23 Pr. Prof. Liviu Stan, *Importanța canonică și juridică a Pravilei de la Târgoviște (1652)*, în „Studii Teologice”, IV, 1952, nr. 9-10, p. 564.

24 Daniil Panonianul, în *Predoslovie la Îndreptarea legii, 1652*, Editura Academiei Române, Ediție îngrijită de Acad. Andrei Rădulescu, București, 1962, p. 34.

25 *Ibidem*, p. 41.

26 *Ibidem*, p. 44.

diferite cuvântări ale părinților bisericești. Regulile și rânduielile sunt scrise cu cerneală roșie, iar rugăciunile – în slavonă și greacă – și Crezul – în limba română – sunt scrise cu cerneală neagră.

Existența acestui *Crez* în *Slujebnic*, precum și în manuscrisul slavo-român *Rânduiala de slujbă* din 1657, ne îndreptătesc să afirmăm că mitropolitul Ștefan este cel dintâi care a tradus în românește Crezul în Mitropolia Ungrovlahiei, respectiv în Țara Românească, pe care îl rostea în românește mitropolitul la sfântirea sa în fața domnului țării, potrivit unui ceremonial plin de fast²⁷. Această rostire reprezenta atât mărturisirea credinței statornice a Bisericii Ortodoxe, cât și izbânda sigură a limbii străbune. Apariția Crezului scris în limba română în *Slujebnic*, precum și în *Rânduiala de slujbă*, sunt documente de mare importanță privind începuturile de afirmare a limbii române și o dovadă de neîntrecut curaj din partea mitropolitului Ștefan de a revoluționa vechile rânduieli, ostile oficializării acestei limbi.

Cel care a analizat și a pus în valoare particularitățile *Slujebnicului* mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei a fost marele miniaturist român Gheorghe Popescu-Vâlcea, născut la 9 august 1912 la Copăcenii-Vâlcea și comemorat la Centrul de Studii Medievale și Premoderne „Antim Ivireanul”, la o sută de ani de la naștere, cu prilejul zilelor dedicate Sfântului Ierarh Antim Ivireanul, ocrotitorul orașului Râmnicu Vâlcea (23-27 septembrie 2012). Tot cu acest prilej, un grup de reputați cercetători, alcătuit din Cătălina Velculescu, Zamfira Mihail, Ileana Stănculescu și Ovidiu Olar, a lansat o carte cu studii preliminare alcătuite în vederea editării manuscrisului trilingv intitulat: „*Slujebnicul mitropolitului Ștefan*”.

Așadar, activitatea tipografică a mitropolitului Ștefan s-a desfășurat într-o perioadă grea a istoriei țării noastre, când a avut loc o adevărată luptă între curentul slavon și cel românesc în tipărirea cărților de cult. În aceste condiții grele, mitropolitul Ștefan a găsit soluția de a tipări acele cărți bilingve, prin care împăca și tradiția slavonă, prin tipărirea slujbei în slavonește, dar în același timp ținea seama și de realitățile de atunci, care impuneau naționalizarea slujbelor și venirea în ajutorul preoților, tâlmăcindu-le rânduielile de tipic în românește. Marele merit al mitropolitului Ștefan este acela de a fi deschis larg porțile pentru pătrunderea limbii românești în

27 Dr. G. Popescu-Vâlcea, *Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1688)*, Editura Meridiane, București, 1974, p. 9.

biserică. După 1652, mitropolitul Ștefan nu a mai tipărit nimic, căci țara a trecut prin mari frământări, pricinuite de luptele cu Vasile Lupu, încheiate cu victoria muntenilor la Finta, în 1653, și de răscoala seimenilor și dorobanților (soldați cu plată în oastea țării), izbucnită cu puțin înainte de moartea lui Matei Basarab.

Mitropolitul Ștefan și-a dat obștescul sfârșit în ziua de 25 aprilie 1668, „fiind păstor ani 20”, și a fost îngropat în catedrala mitropolitană din Târgoviște, pe mormântul său așezându-se o lespede de piatră cu o inscripție în limba română.

MONUMENTELE ETERNITĂȚII DIN COMUNA RUCĂR.

LES MONUMENTS DE L'ÉTERNITÉ DE L'ÉTABLISSEMENT RUCĂR

Dr. Safta Sanda
Muzeul Câmpulung

Comună situată în partea de nord-est a județului Argeș, având o suprafață de 284 km², este formată din satele Rucăr și Sătic. În lucrare sunt prezentate o parte dintre monumentele eternității aflate în satul Rucăr datând din secolele XVII – XVIII.

Établissement situé dans le Nord-Est du département Argeș ayant une surface de 284 km², est formé des villages Rucăr et Sătic. Dans l'oeuvre sont présentés une partie des monuments de l'éternité situés dans le village Rucăr datant de XVII-XVIII - ème siècle.

Cuvinte cheie:

- biserică
- cruce,
- mirenii,
- icoană,
- catapeteasmă,
- amvon.

Mots clés:

- l'église,
- la croix,

- *le laic,,*
- *l'icone,,*
- *l'iconostase,*
- *la Chaire.*

Comună situată în partea de nord-est a județului Argeș, în bazinul superior al râului Dâmbovița, distanța până la Pitești fiind de 80 km., până la Câmpulung de 25 km. și până la Bran 30 km. Are suprafața de 284 km², fiind formată din satele Rucăr și Sătic¹; este cea mai mare comună din bazinul Dâmboviței, ocupând 10,25% din suprafața totală a bazinului râului Dâmbovița².

Monumentele eternității.

1. Biserica „Adormirea Maicii Domnului” – Rucărul de Jos (Joseni).

Ctitorită în anul 1747 de vameșii Drăghici, Hristea și Sterie, ajutați de „*alți săteni*”³. În catagrafia din 1810 este trecută ca „biserica de zid bună”, având 4 preoți, 95 case, 138 bărbați și 207 femei⁴.

¹ Internet – http://www.ghidulprimariilor.ro/business.php./PRIMĂRIA_RUCĂR

² I. Popescu-Argeșel, *Valea Dâmboviței*, Editura Sport-Turism, București, 1986, p. 105.

³ Gh. Pârnuță, *Rucăr - monografie sociologică*, vol. I, Comitetul de Cultură și Educație socialistă – Pitești, 1972, p. 270.

⁴ I. Vasile Voinea, *Catagrafia bisericilor și preoților din județul Muscel la anul 1810*, (f. ed.), București, 1977, p. 31.

(foto Safta Sanda, 2008)

În anii 1890-1894 în locul ei s-a construit actualul lăcaș, cu același hram și la aceeași altitudine (695 m.), epitropi de zidire fiind doi preoți doi mireni din sat. Are în patrimoniu 4 cărți din anii 1742-1746 și 27 cărți din anii 1808-1894; 66 icoane din secolul XIX.

2. Biserica „Sf. Gheorghe” – Rucărul de Mijloc.

Ctitorită în anul 1744 de vameșul schelei Dragoslavele, boierul Lupoianu și preoții Ion Ochi, Bran Baștea și Stoica Vlădoiu (așa cum scrie

pe pisania actuală). În 1810 este menționată în Mahalaua de Mijloc, drept „biserică de zid bună”, cu 5 preoți, 72 case, 90 bărbați și 125 femei⁵.

În locul
acestei
biserici, pe
terenul donat
de Jinga
Baștea, în
1895-1902 s-a
ridicat
actualul lăcaș,
la altitudinea

(foto Safta Sanda, 2008)

de 700 m. Pictura a fost realizată de polonezul Wienewa Bledovsky, ajutat de doi pictori rucăreni. Are în patrimoniul: 11 cărți din 1845; 4 icoane din 1812; antimis din 1875; catapeteasmă, jilț arhieresc, iconostas, amvon și masă pentru pomeniri, din secolul XVII.

3. Biserica Adormirea Maicii Domnului” Rucărul de Sus.

O primă biserică de piatră se pare că ar fi fost ridicată pe Valea lui Ecle, așa cum susține Gh. Pârnuță⁶, opinie care se poate susține

⁵ *Ibidem*, p. 30-31.

⁶ Gh. Pârnuță, *Rucăr...*, I, p. 269.

prin toponimul Valea Preotului și prin numeroasele documente din secolul XVII scrise sau semnate de preoți rucăreni.

O altă biserică, numită Biserica Tătarilor, și-a păstrat existența prin tradiție și mențiunea documentară din testamentul popii Bucur întocmit la 21 martie 1818, care vorbește și despre „o moșie de la Roghină, de la biserica Tătarilor, tot frăție”⁷.

Actualul lăcaș s-a construit la altitudinea de 715 m., pe stânga Râușorului, ctitor fiind Gheorghe Neola Smerna, ginerele clucerului Apostol din Câmpulung; pe peretele din pronaos, în tabloul votiv apare ctitorul, împreună cu cei trei băieți, soția și fiicele. În privința datei când s-a terminat și sfințit lăcașul se păstrează astăzi mai multe mărturii, prima fiind inscripția de deasupra ușii de intrare, care arată că biserica „s-a ridicat din temelie cu toată cheltuiala dumnealui jupan Gheorghe Necola Smerna la anul 1780, aprilie 23”. Alături de textul român scris în chirilică se află o inscripție cu același text, scris în greacă

(foto Safta Sanda, 2008)

⁷ Ibidem.

O altă inscripție, de pe peretele vestic al pridvorului, arată că biserica a fost zidită în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782) și al păstoririi mitropolitului Grigorie. Numele ctitorilor este scris și pe pardoseala de piatră, iar cele ale meșterilor zidari Constantin și Ion din Câmpulung sunt săpate în zidul exterior al bisericii.

În catagrafia din anul 1810 biserica este în Mahalaua de Sus, trecută ca „bună, de zid”, având trei preoți, 52 case, 62 bărbați și 95 femei⁸.

Are planul în formă de cruce greacă înscrisă, două turle hexagonale cu baza pătrată, fiecare cu câte șase ferestre. Altarul este semicircular în interior și poligonal la exterior, lumina pătrunzând prin două ferestre aflate pe axa bisericii și la proscomidie. Forma elegantă a lăcașului este dată și de naosul ușor lărgit, cu două abside dotate cu câte o fereastră și având la mijloc turla deschisă. Pridvorul este specific stilului post-brâncovenesc – deschis și susținut de cinci coloane masive cu capiteliuri.

Pictura originală, de factură post-brâncovenească târzie, reprezintă ctitorii – Gheorghe Smerna cu soția Stănica, băieții și fetele. Toți sunt îmbrăcați în elegante costume de epocă – anterioare din stofă scumpă îmblănite, căciuli de blană, încingători cu paftale din metale prețioase. Femeile au rochii lungi, peste care se văd pieptărașe îmblănite – ca și căciulițele garnisite cu altfel de blăniță.

⁸ I. Vasile Voinea, *op. cit.*, p. 30.

(foto Safta Sanda, 2008)

4. Cruce, secolul XVII⁹.

Amplasament inițial și actual: în centrul satului, la „Roghină”.

Dimensiuni (în cm.): 146 (L). 70 (I), 26 (L braț), 23 (I braț).

Tehnică: excizare în piatră, înălțimea literei de 5 cm.

Ornamentică: motive florale și astrale la medalioane.

Limba: slavonă.

⁹ † Calinic Argeșeanul, Grigore Constantinescu *Monumente memoriale din județul Argeș. Cruci de piatră*, Editura Europroduct, Pitești, 1999, p. 239.

Stare de conservare: text complet distrus după rândul nouă; proces de biocoroziune pe latura estică.

Textul scris pe coloană, în traducere: „*Ridicatu-i-s-au această cinstită, sfântă cruce întru ruga și lauda cinstitei Adormiri a Născătoarei de Dumnezeu în zilele (/lui) Io Radul voevod, prin milostivirea robilor lui Dumnezeu...*”.

Textul scris pe latura sudică: „*aprilie, zile 22*”.

(foto Safta Sanda, 2008)

Motivația: consemnarea unui moment important din viața ctitorilor – eliberarea din rumânie¹⁰

¹⁰ Gh. Pârnuță, *Rucăr...*, vol. I, p. 75.

5. Cruce, 1 septembrie 1613 – 31 august 1614¹¹

Amplasament inițial și actual: în Valea Poenii, la circa 3 km. nord-est de centrul satului.

Dimensiuni (în cm.): 142 (L), 76 (I), 28 (L braț), 26 (I braț).

Ornamentică: motive simple la cele patru medalioane, stil torsadă.

Tehnică: excizare în piatră, literă cu înălțimea de 5 cm.

Limba: română.

Stare de conservare: coloana retezată sub rândul nr. 8, casură profundă pe latura posterioară și sudică.

Textul scris pe coloană: „*Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiiului și cu săvârșitul svântului Duhu, m amin. Rădicatu-s-au această svântă cruce în slava și cinstea Uspeniei Bogorodite, vă dni Ion Leon voivod, văleat 7122*”.

Textul scris pe latura sudică: „*Pomeani, Gospodi: Radul i Stana, Radul, Stanca, Aldea, Neacșa, Sărbu, Vișa, Aldea, Răduța, Sîrbu, Jinga, Bran, Stan, Bratul, Rada, Stanca, Radu, radu, Ion, mesița dni 9 is pis Radu*”.

¹¹ **Ibidem**, p. 239.

(foto Safta Sanda, 2008)

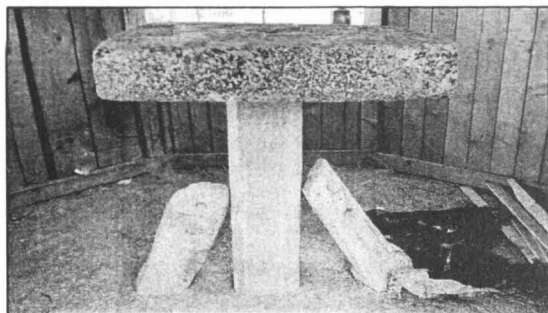
6. Cruce, 1 septembrie 1632 – 31 august 1633¹².

Amplasament inițial și actual: în curtea bisericii Joseni (Rucărul de Jos).

Dimensiuni (în cm.): 111 (L), 64 (l), 26 (l braț), 22 (l braț).

Tehnică: excizare în piatră, literă cu înălțimea de 5cm.

Limba: română.

(fotoSafta Sanda, 2008)

¹² *Ibidem*, p. 240.

Stare de conservare: coloana retezată sub rîndul nr. 7.

Textul scris pe coloană: „*Rădicatu-s-au această cinstită cruce întru slava și cinstirea Uspeniei Bogorodițe, în zilele lui Io Antonie voevod și...*”.

7. Cruce, 1 septembrie 1670 – 31 august 1671¹³.

Amplasament inițial: în lunca Râușorului, lângă o troiță.

Amplasament actual: în fața casei Baștea, pe stradă.

Dimensiuni (în cm.): 195 (L), 86 (l), 38 (L braț), 30 (l braț).

(foto Safta Sanda, 2008)

Tehnică: excizare în piatră, literă cu înălțimea de 5 cm.

Ornamentică: motiv floral în partea superioară a coloanei.

Limba: română. Stare de conservare: casuri spreficiale ale bordurii

Textul scris pe coloană: „*Cu vreaarea Tatălui și cu ajutoriul Fiiului și săvârșitul Svântului Duh, rădicatu-s-au*

¹³ *Ibidem*, p. 240-241.

această cinstită cruce întru cinsti Uspenii Bogorodnițe în zilele lui Anton voievod. Și s-a trudit Junga, Rada, Sîrbu, Vișa, Vlădu, Stan, Aldia, Stan, Mariia, Bran, Dobre, Răduța, Rada, Iarca”.

Textul scris pe latura sudică: „Să să știe cum au exumpărat cest 6 frați moșie de ciudea, Radul, Ioan, Dincă. Ce n-are treabă Ion”.

8. Cruce, 1 septembrie 1673 – 31 august 1674¹⁴.

Amplasament inițial și actual: în Valea Ivăncii, încastrată în zidul împrejuririi gospodăriei lui Nae Achim.

Dimensiuni (în cm.): 96 (L), 55 (l), 23 (l braț),

19 (l braț). Tehnică: excizare în piatră, literă cu înălțimea de 4 cm.

Limba: slavonă.

Stare de conservare: bună.

Textul scris pe coloană: ” *În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, ridicatu-s-au cinstita cruce în sfântul hram...*”.

¹⁴ *Ibidem*, p. 241.

Textul scris pe latura sudică: „ *Calia, Calin, Vlad, Neaga, Mihail, Mariia, Radu, Stan, Iancu, Radu, Dumitru...*”.

Textul scris pe latura nordică: „*Radu logofăt. Leat 7182*”.

(foto Safta Sanda, 2008)

9.Cruce, 1 septembrie 1709 – 31 august 1710¹⁵.

Amplasament: în curtea familiei Avram.

Dimensiuni (în cm.): 150 (L), 56 (l), 15 (L braț), 18 (l braț).

Tehnică: excizare în piatră, literă cu înălțimea de 5 cm.

Limba: română.

Stare de conservare: bună, proces progresiv de biocoroziune, crustă de măcinare pe latura nordică.

¹⁵ *Ibidem*, p. 243.

(foto Safta Sanda, 2008)

Textul scris pe coloană: „Întru numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duhu, rădicatu-s-au această sfântă cruce întru hramul Uspenii Bogoroviții, de robu lui Dumnezeu, Radul

și Stanca, în zilele Ion Costandin B(asarab) voevod. Leat 7218”.

Textul scris pe latura sudică: „, Stoica, Badea, Sărb, Voicu, Neacșa, Radu, Anca, Șandru, Mariia”.

10. Cruce, 1 septembrie 1722 – 31 august 1723¹⁶.

Amplasament: în Gura Cheii, încastrată într-un zid de piatră.

Dimensiuni (în cm.): 119 (L), 45 (l), 20 (L braț), 18 (l braț).

Tehnică: eexcizare în piatră, literă cu înălțimea de 4 cm.

¹⁶ *Ibidem*, p. 243.

(foto Safta Sanda, 2008)

Limba: română.

Stare de conservare. Casuri ale bordurii, text parțial erodat.

Textul scris pe coloană: *"Rădicatu-s-au aceastăsfântă cruce în hramul Uspenii Bogorodițe, în zilele lu Neculae voevod și s-au nevoit robu lu Dumnezeu Stoica, Ion, Stanca, Rada, Mariia, Nedea, Ana, Brato",*

Textul scris pe latura sudică: „*Stroe,*

Dobra, Costea, Demetru, Stanciul, Nedea, Ion 7231".

CINCI CĂRȚI DIN SECOLUL AL XVII-LEA CU ÎNSEMĂRI MANUSCRISE DIN BIBLIOTECA BRUKENTHAL / FIVE 17TH-CENTURY BOOKS WITH HANDWRITTEN NOTES FROM THE BRUKENTHAL LIBRARY.

Dr. Radu Teuceanu
Muzeograf, Muzeul Național Brukenthal (Sibiu, România)
Adresa: Sibiu, Bld. Vasile Milea, bl. 10, ap. 15
E-mail: raduteuc@yahoo.com

Biblioteca Brukenthal deține o colecție valoroasă de carte de secol XVII, dintre care o parte prezintă însemnări manuscrise, care se află de obicei pe primul și ultimul forzaș al volumelor. În articolul de față prezentăm cinci cărți tipărite în vestul Europei, care acoperă o serie de domenii – chestiuni de politică externă, guvernare, științe exacte (astronomie, trigonometrie), geografie și discipline auxiliare ale istoriei, în cazul de față numismatică. Însemnările au fost făcute în limbile latină, germană și italiană.

The Brukenthal Library is in possession of a valuable collection of 17th-century books. A part of them have got handwritten notes, usually on the flyleaves. We put forward here five books printed in western Europe. These books cover several scopes of knowledge: matters of external policy, government, exact sciences (astronomy, trigonometry), geography, and auxiliary disciplines of history, in this case numismatics. The notes were made in Latin, German, and Italian.

Cuvinte-cheie: *carte vechi, Europa occidentală, secolul al XVII-lea, vechi proprietari, însemnări.*

Keywords: *old books, Western Europe, the 17th century, old owners, handwritten notes.*

În articolul de față prezentăm cinci cărți tipărite în secolul al XVII-lea din biblioteca noastră, cărți cu însemnări manuscrise pe forțașurile de început și de sfârșit, precum și pe paginile de titlu. Interesant în ceea ce privește aceste lucrări este faptul că ele provin din donații făcute în secolele modernității dezvoltate, XIX și XX, așadar după moartea baronului Brukenthal.

Civilizația materială a secolului al XVII-lea derivă direct din revoluția care a avut loc în secolul al XII-lea. Vârful piramidei sociale înregistrează deplasări și evoluții, dar baza rămâne imobilă. Pe fondul unei societăți destul de stabile, concepțiile aristoteliciene se năruie, proces continuat și amplificat în secolul următor, în care acest proces devine și conștientizat. Pentru a explica coerent aceste evoluții complexe, Fernand Braudel a propus conceptul unei istorii etajate. Statul și stările oferă cadrul tuturor evoluțiilor socio-economice și culturale. Din unele puncte de vedere, această perioadă ar fi în realitate un Ev Mediu prelungit, care a durat până la punerea decisivă în mișcare a revoluției industriale¹ – această ultimă opinie nu o împărtășim totuși, dar nu intrăm în detalii în articolul de față.

Moldova și Țara Românească sunt obiectul cărții scrise în limba germană *Curiöse Beschreibung von Der Moldau und Wallachey*, elaborată în contextul războiului cu turcii, în speță a campaniei lui Jan Sobieski în Moldova. Lucrarea, în care, în ciuda titlului, sunt tratate în special chestiuni de politică externă, a fost imprimată imediat după încheierea păcii de la Karlowitz, pe pagina de titlu fiind menționat „bevoraus aber was vermoege des neuen Frieden=Schlusses Anno 1699”. După vânzarea pe piață, nu știm la ce dată, cartea a fost integrată într-un *colligatum* destul de voluminos, care cuprinde în total treizeci de titluri. În acest volum se acordă, evident, o importanță copioasă stării de lucruri din Polonia, în prima secțiune autorul (sau autorii) preferând să împartă textul în 53 capitole scurte, numerotate cu cifre romane, I-LIII, capitole ale căror titluri,

¹ Pierre Chaunu, *Civilizația Europei Clasice*, trad. de Adrian Alexandru Dobrescu și Mircea Gheorghe, București, Editura Meridian, 1989, vol. 1, p. 26-27.

lungi, au în cea mai mare parte formă interogativă și sunt denumite chiar „întrebări” (în germană „Frage”). Întrebarea a noua se prezintă în felul următor: „Hatten nunmehr die Troublen und verdriesslichen Zufaelle Koenigs Casimiri solcher gestalt ein Ende ?”, iar cea de-a treisprezecea „Was ist von dieser Reise des Koenigs Casimiri nach Franckreich zu melden/und zu welchem Ende solche angestellet worden sey ?”, fiind astfel supusă discuției călătoria regelui Poloniei în Franța. După aceste „întrebări” urmează 17 capitole, ceva mai lungi decât primele.

Referitor la obiceiurile locuitorilor Țării Românești, informațiile se reduc la trei sau patru paragrafe scurte. Astfel, în capitolul V se precizează că „Ihre Weiber tragen hohe/ rundte und gleich einem Boden umbwundene Buende von zarter Leinwand; Die jungen Weiber zieren die Ohren/ das Haar und Brueste mit allerhand seltsamen Geschmuck von Kettlein/ Knoepffen/ Gold und Edelstein/ tragen auch Ringe. [...] Die unvermoegenden oder armen Leute [...] tragen messine und zinnerne Ketten/ Knoepffe und allerley Farben und glaeserne Perlen; Sie behaengen das Haar umb und umb mit Atter=Koeppfflein”. Este vorba așadar de costumele feminine, de podoabe pentru cap, lăntișoare, nasturi, coliere, perle de sticlă. Credem că unele dintre aceste perle erau hurmuze.² Nu ne dăm seama însă ce reprezintă „Atter=Koeppfflein”, în mod cert un articol de îmbrăcăminte care acoperea întreg capul.³ Referitor la Moldova, în capitolul XII se precizează, laconic, că în privința moravurilor și a

² Mărgăritar fals, adus în trecut din orașul Ormuz de pe țărmul Golfului Persic; (la pl.) șirag de astfel de mărgăritare. – *Mic dicționar enciclopedic*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1972, p. 468. – Ca o curiozitate, Hurmuz se numește o culme deluroasă lângă Fălticeni, în județul Suceava. – *Dicționarul geografic al României/Gazetteer of Romania*. Coord. de prof. dr. Mircea Buza, dr. Lucian Badea, Șerban Dragomirescu, vol. I (A-L), București, Editura Academiei Române, 2008, p. 555.

³ „Cea mai bogată descriere despre îmbrăcăminte capului [din costumele feminine] în secolul al XVII-lea a lăsat-o Paul de Alep. Din relatarea acestui călător, reiese că se purtau la acea vreme învelitoarele de pânză sau bonetele albe, peste părul împletit, formând un colac în vârful capului, și calpacele de catifea roșie cu samur. [Femeile] cele mai bogate, remarcă Paul de Alep, adaugă la ștergarele albe podoabe de mărgăritare, iar altele își învelesc părul cu catifea roșie. Învelitoarele din pânză subțire le putem reconstitui după cea găsită în mormântul de la Dragomirna”. – Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în Țările Române: secolele XIV-XVIII*, București, Editura Științifică, 1970, p. 172.

pronunției limbii locuitorii îi imită pe poloni și că în acest principat orașele fortificate lipseau cu totul sau erau puține la număr, pe acest teritoriu putându-se întâlni numai târguri și sate („nur Marctflecken und Doerffer”).

Însemnarea, în limba latină, se află chiar la începutul cărții, pe primul forțaș, după o strofă cu șase versuri. Conținutul ei este înduioșător, vechiul proprietar, anonim, făcând referire la ziua în care a făcut însemnarea, precizând că ziua respectivă fusese una „albă și fastă” („Alba Et fasta”). Faptul că adjectivul „alba” e scris cu majusculă implică faptul că fusese vorba de o zi cu totul specială din viața posesorului cărții. Din păcate, acesta nu a înscris detalii, care ar fi fost valoroase pentru reconstituirea vieții cotidiene în perioada crizei conștiinței europene. Să fi fost vorba de îndeplinirea unei vechi dorințe, de achiziția unei proprietăți, a unei case îndelung râvnite, sau de nașterea unui copil ? Trebuie să ne amintim că moralitatea secolului al XVII-lea se împotriva destăinuirilor, considerându-le indecente, nedemne.⁴

În ceea ce privește Franța, Voltaire scoate în cunoștință sa lucrare, *Secolul lui Ludovic al XIV-lea*, aspectele pe care, utilizând termeni introduși de Friedrich Nietzsche, le-am denumi astăzi apolinice, dar neglijează manifestarea altor aspecte, o lume „diferită de vitalități, de energii și puteri conjugate care este lumea barocului”.⁵ Abraham-Nicolas Amelot de la Houssaie a fost un scriitor și traducător francez, născut la Orléans în februarie 1634 și trecut în lumea umbrelor în 8 decembrie 1706, la Paris. Viața lui este foarte puțin cunoscută, fiind de origine obscură⁶ și având o tinerețe agitată și jalonată de diverse fapte necinstite, cum ar fi de exemplu vânzarea ilicită de documente de stat, unele comise în țări străine. Aflăm de asemenea că în anul 1669 era secretarul ambasadorului Franței la Veneția, de Saint-André – probabil un strămoș al unui alt de Saint-

⁴ În expresie franceză: nu era „bienséant”.

⁵ Michel Onfray, *O contraistorie a filosofiei*, trad. de Dan Petrescu. Vol. 3. *Libertinii barocului*. Iași, Editura Polirom, 2008, p. 9.

⁶ Fondurile arhivistice de la Orléans, care ar fi putut oferi indicii, au dispărut în urma bombardamentelor din cel de-al Doilea Război Mondial. – După: Marie Viallon-Schoneveld, „Amelot, traducteur engagé ?” (p. 333 – 350), în: *Formes littéraires du théologico-politique de la renaissance au XVIIIe siècle: Angleterre et Europe (Actes du colloque de Clermont-Ferrand, 19-21 septembre 2002)*, Clermont-Ferrand, Presses Universitaires Blaise-Pascal, 2003, p. 334.

André, medicul lui Ludovic al XV-lea – și că a beneficiat de un sejur de câțiva ani în acest oraș, prilej de a învăța italiana și spaniola. Cea mai importantă lucrare a sa este *Histoire du gouvernement de Venise*, la care lucrarea prezentată aici este un supliment, aflat în anul 1718 în posesia unui mănăstiri aflată lângă Viena. Amelot este autorul cărții *Relation de conclave de 1670*. În calitate de traducător, a folosit uneori pseudonimul „La Mothe-Josseval”, imitat poate după numele libertinului François de La Mothe Le Vayer (1588-1672), care era la rândul său „familiar al curții, apropiat de cei mari, obișnuit al călătoriilor diplomatice în multe țări din Europa, autor de lucrări semnate cu numele său propriu, educator al prinților, autor curtean – etimologic vorbind”.⁷

În urma traducerii lucrării *Histoire des Ucosques* de Minucci și fra Paolo Sarpi, Amelot a fost închis timp de șase săptămâni la Bastilia, iar în urma publicării cărții de față, în primele zile ale anului 1677, în ciuda faptului că apăruse cu privilegiul regal – credem că în urma unei neglijențe a curții și a cenzurii – librăria unde se aflau depozitate cărțile a fost percheziționată în ziua de 17 ianuarie de poliție, care nu a mai găsit însă decât 21 de exemplare. Se ridică întrebarea: volumul se vânduse într-adevăr atât de bine sau librării prieteni din strada Saint-Jacques ascunseseră baloții cu cărți ?⁸ În sfârșit, în urma unei traduceri din Tacitus s-a aprins o polemică între Amelot și Frémont, nepotul lui Perrot d’Ablancourt. I se mai atribuie lucrarea *Mémoires historiques, politiques, critiques et litteraires*, publicate postum, în 1722, lucrare scrisă cu o vervă deosebită.⁹

De republica lagunelor este legată o altă personalitate din acest secol. „Oamenii secolului al XVI-lea erau, poate, auditivi, olfactivi, tactili, dar cu siguranță, vizuali, ca noi, erau oamenii secolului al XVII-lea. Le trebuie lunete pentru observații până și în podul *Femeilor savante*”.¹⁰ Andrea Argoli a fost un astronom, astrolog și matematician italian, născut în 1568 în localitatea Tagliacozza din provincia napolitană Abruzzo și mort în 1657.¹¹ El a fost un elev al lui Giovanni Antonio Magini (1555-1617), începând cu 1588 profesor de

⁷ Michel Onfray, *Op. cit.*, p. 81.

⁸ Marie Viallon-Schoneveld, *Op. cit.*, p. 338-340.

⁹ *Patrimoine littéraire européen: index général*, Bruxelles, Éditions De Boeck Université, 2000, p. 271.

¹⁰ Pierre Chaunu, *Op. cit.*, vol. 2, p. 111.

¹¹ James Herschel Holden, *Op. cit.*, p. 171.

astronomie, astrologie și matematică la universitatea de la Bologna. Astrolog renumit, Argoli a publicat tabele ale caselor și auxiliarilor, precum și efemeride, acoperind perioada 1620-1700. Poate că cea mai cunoscută lucrare a sa a fost tratatul său de astrologie medicală, în patru tomuri, apărut la Padova în 1639 și reeditat în 1644, dar și efemeridele sale au fost utilizate pe scară largă. Argoli a emigrat din Regatul Neapolelui la Veneția și a fost numit în 1632 profesor de matematică la Universitatea din Padova, cu un salariu de 500 de guldeni. După șase ani, în 1638, a fost făcut cavaler al Sfântului Marcu, salariul mărindu-i-se în anul 1651 la 1100 de guldeni. Printre numeroasele lui opere se numără *Ptolomaeus parvus in Genethliacis junctus Arabibus* și *Brevis dissertatio de cometa A.1652 & 1653*.¹²

Cartea de astronomie și trigonometrie *Pandosion sphaericum*, retipărită în 1653 la Padova, i-a aparținut unui personaj care trebuie să se fi numit Simeone, conte de Marsala-Spinola, autorul însemnării manuscrise, în limba italiană, așternute pe hârtie în anul 1719 („questo anno presente 1719”), cu cerneală sepie, cu o grafie frumoasă și regulată, fiind mărturie a bibliofiliei (întâlnim din nou formula „ex libris”) și a unui interes deosebit pentru științele exacte. Însemnarea este relativ lungă și cuprinde cifre și sublinieri, precum și referiri la calendarul gregorian,¹³ fiind fără îndoială una dintre cele mai valoroase din întreaga bibliotecă Brukenthal. Referitor la vechiul posesor, spunem conte deoarece pe substitutul paginii de titlu și pe pagina de titlu propriu-zisă este imprimat prin ștampilare, cu cerneală neagră, dar nu foarte clar, un blazon care constă într-un scut scartelat, surmontat de o coroană de conte, cu nouă vârfuri. Având în vedere faptul că Marsala este un oraș pe coasta de vest a Siciliei, de Marsala-Spinola era cel mai probabil un vlăstar dintr-o ramură colaterală a familiei genoveze Spinola, stabilită după 1530 în sudul Italiei, ca urmare a diverse misiuni primite de la coroana spaniolă. Dacă membrii familiei Spinola purtau în nord-vestul Italiei titlul de duce de

¹² *Allgemeines Gelehrten-Lexicon ...*, Erster Theil, Leipzig, 1750, p. 525.

¹³ Adoptarea calendarului gregorian a fost comemorată în 1982 în Republica Federală Germania prin emiterea unui timbru conceput ca ilustrație maximă, imaginea fiind preluată de pe pagina de titlu a primei prezentări detaliate a calendarului în limba germană. – După: Renato Dicati, *Stamping through Astronomy*, Milan, Heidelberg, Dordrecht, London, New York, Springer-Verlag, 2013, p. 92.

San Severino,¹⁴ vechiul proprietar al cărții de față nu era decât conte. Filippo Antonio Spinola (1665-1721), grande de Spania, a ținut, alături de cardinalul Portocarrero, locul regelui Filip al V-lea în timpul absenței sale în anul 1701. Ulterior, între 1707 și 1713, a fost vicerege al Siciliei.¹⁵

Argoli începe cu definirea astronomiei: „De astronomiae definitione, diuisione, & origine. Aeterearum, & Coelestium lationum, nec non in eis Coelestium corporum duae maximè inter se distinctae sunt considerationis species; una quidem, quae Coelorum Ordinem, Systema, Stellarumque errantium, ac fixarum motus, reuolutiones, magnitudines, distantias, coniunctiones, radiationes, ortus, occasus, aliaque his infallibilia annexa scrutatur. [...] Prima Astronomia appellatur, immutabili certitudine fundamentis Geometricis stabilita”. De notat că „occasus” nu este ocazia, ci apusul soarelui, care se cufundă sub linia orizontului, termenul neologistic fiind preluat în secolul al XIV-lea din limba latină, denumind concursul de împrejurări care se oferă, „cade” din înaltul cerului peste persoana, grupul sau comunitatea care face referire la el.¹⁶

Este interesantă ca amănunt istoric cronologia însemnărilor, una făcută lângă Viena în 1718, iar cealaltă, în vecina Italie în anul următor, 1719.

Cu următoarea carte trecem de la Veneția propriu-zisă spre „Veneția Nordului”, de unde o altă interesantă însemnare manuscrisă ne-o indică drept veche proprietară pe o baroană din spațiul de limbă germană, pe care nu am putut-o identifica și anume Maria Margaretha von Achstenstein, născută în localitatea Preuefrim(me)l, pe care de asemenea nu am putut-o identifica. Este vorba de lucrarea, în limba olandeză, *Asia, of naukeurige beschryving* de medicul Olfert Dapper, în ciuda titlului înșelător („Descriere curioasă a Asiei”) de fapt o carte despre imperiul Marilor Moguli din India, pe care, conform însemnării manuscrise, baroana a cumpărat-o la Amsterdam în noiembrie 1689, fiind vorba așadar și despre o călătoare. „Imperiul Mogul a fost, cât se

¹⁴ *Grosses vollstaendiges Universal-Lexicon*, Halle und Leipzig, 1744, Band 39, p. 49-75.

¹⁵ *Ibidem*, p. 50.

¹⁶ „**occident** 1119, Ph. de Thaun, du lat. *occidens*, proprem. „tombant”, s.-ent. „le soleil”, adj. verbal de *occidere*, tomber”. [articol de dicționar] – După: Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterrand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*, Paris, Librairie Larousse, 1964, p. 504.

poate de limpede, un imperiu ciudat. Întemeiat pe acțiunea câtorva mii de feudali, *omerahi* sau *mansabdari* (deținători de ranguri) recrutați în India și în afara Indiei. Încă la sfârșitul domniei lui Șah Jahan (1628-1658), ei veneau din Persia, din Asia Centrală, în total din șaptesprezece regiuni diferite. [...] O mașinărie uimitoare, dură și totuși fragilă. Pentru ca ea să funcționeze, e nevoie de un suveran energetic, eficient. [...] Ca și împăratul, *omerahii* sunt bântuiți de nebunia construcțiilor. Sunt însoțiți de mari alaiuri de servitori și de robi și unii dintre ei adună [...] comori fabuloase de galbeni și de pietre scumpe”.¹⁷

Olfert Dapper a fost un medic din Amsterdam, care s-a făcut cunoscut prin câteva lucrări de geografie și prin traducerea în limba olandeză a celor nouă cărți ale lui Herodot împreună cu viața lui Homer. Cu toate acestea, Dapper nu a fost un călător, el compilând datele din jurnalele altor autori, așadar, până la un punct, în maniera lui Strabon din antichitate.¹⁸ Întorcându-ne la vechea posesoare a cărții, ne întrebăm de ce această baroană achiziționase un volum în limba olandeză, cel mai probabil răspuns fiind că își permitea să plătească un traducător. În acest caz, se ridică o altă întrebare: dacă a existat o traducere manuscrisă efectuat la ordinul acestei aristocrate, ce s-a întâmplat cu manuscrisul ? Să fi dispărut oare, și ea, în urma bombardamentelor din cel de-al Doilea Război Mondial ?

Trecând de la călătorii la disciplinele auxiliare ale istoriei, vechiul proprietar al cărții de numismatică a cardinalului Henry Noris a fost, cel mai probabil, Johann Tobias Krebs (1718-1782), un cărturar german, specializat în literatură clasică și ebraică, rector la Grimma¹⁹ și elev al lui Johann August Ernesti.²⁰ Ipoteza că lucrarea s-a aflat în posesia sa este sprijinită și de anul efectuării însemnării, 1764. Henry Noris a fost un cardinal catolic, inițial membru al Ordinului Augustinilor din Verona, născut la 29 august 1631. A studiat la Rimini la colegiul iezuit și a devenit regent al ordinului în diferite mănăstiri italiene. A fost numit de papa Clement al X-lea în funcția de

¹⁷ Fernand Braudel, *Timpul lumii*, trad. de Adrian Riza, București, Editura Meridiane, 1989, vol. II, p. 186-189.

¹⁸ *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Zweyter Theil, Leipzig, 1750, p. 33.

¹⁹ Orășel aflat la sud-est de Leipzig, pe teritoriul fostei Republici Democratice Germane.

²⁰ *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB)*, Band 17, Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot, 1883, p. 97-98.

Qualificatore al Sfântului Oficiu de la Roma și în 1674 numit de marele duce de Toscana profesor de istorie ecleziastică la Pisa, iar în 1692 bibliotecar al Bibliotecii Vaticanului de papa Inocențiu XII în 1692 și în final în anul 1695 cardinal. Era un om deosebit de studios, fiind recunoscut pentru faptul că lucra 14 ore pe zi. A trecut la cele veșnice în anul 1704. Operele sale complete au fost publicate, postum, la Verona, în 1729, în patru volume in-folio. Biograful lui Noris este astronomul și anticarul Francesco Bianchini (1662-1729).²¹ Cartea de față tratează despre piese din antichitatea elenistică, emise de suverani seleucizi (în jargonul epocii: „annus et epochae Syromacedonum”) în vechi orașe siriene („in vetustis urbium Syriae”), la momentul publicării lucrării, 1696, aflându-se în colecția marelui duce de Toscana („Mediceis expositae”), așadar poate și expuse publicului, în speță celui aristocratic. Interesul pentru Seleucizi a fost inițiat de cărturarul francez Jean Foy-Vaillant, prin publicarea în 1681 la Paris a lucrării *Seleucidarum Imperium sive historia Regum Syriae ad fidem numismatum accommodata*, lucrare care apăruse, în plus, și cu privilegiul regal al lui Ludovic al XIV-lea.²²

În concluzie, cărțile prezentate aici și însemnările manuscrise sunt printre cele mai interesante din fondul nostru de carte veche străină. Sunt acoperite domenii variate: istoriografie, politică, geografie (atât a Europei cât și a Asiei), științe exacte (astronomie) și discipline auxiliare ale istoriei (numismatică, ce-i drept, din perioada preeckheliană). Avem chiar și cărți subversive în epocă, cum ar fi cea care tratează despre guvernarea republicii venețiene. În ceea ce privește vechii proprietari ai cărților, unii dețineau biblioteci, lucru atestat de formula „ex libris”, în timp ce alții au preferat să menționeze și cercul de prieteni („et amicorum”). Referitor la poziția socială a posesorilor, avem un conte italian, o baroană germană și un senator al Mediașului, în linii mari activi în perioada crizei conștiinței europene. Parcurgând acest material, ne putem face o idee despre societatea europeană a modernității timpurii și despre preocupările

²¹ *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Dritter Theil, Leipzig, 1751, p. 977-978.

²² Vezi la: Radu Teuceanu, „Opera numismatică a lui Jean Foy-Vaillant în Biblioteca Brukenthal” (p. 307-391), „Fig. 4. Jean Foy-Vaillant, *Seleucidarum Imperium* ..., 1681. Pagina de titlu”, în: *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, III, Alba Iulia, Editura Altip, 2009, p. 335.

celor care o alcătuiau și care puteau investi bani, timp și energie în procurarea și lecturarea cărților.

ANEXE

V I 4074

Amelot de la Houssaie, *Supplement a l'histoire du gouvernement de Venise*. A Paris, Chez Frederic Leonard, Imprimeur ordinaire du Roi & du Clergé de France, ruë S. Jacques, à l'Ecu de Venise, M. DC. LXXVII. Avec Privilege de Sa Majesté.

Ex-libris reprezentând probabil Sf. Familie în drum spre Egipt (în partea de sus se află o cruce), cu legenda „EX BIBLIOTH. E.C. MONT. S. IOSEPHI SUPRA VIENNAM, Class (în stânga sus), IV (în dreapta sus), D. (în dreapta jos) și Lit. (în stânga jos) (pe primul forțaț)

„... J. Josephi propè viennam 1718” (pe pagina de titlu)

V II 1364

Argolvs, Andrea Serenissimi Senatvs Veneti Eqvitis ..., *Pandosion sphaericvm ...*. Editio secunda emendatior, & auctior. Patavii, M. DC. LIII. Typis Pauli Frambotti Bibl. *Superiorum Permissu*.

Blazon constând dintr-un scut scartelat, surmontat de o coroană de conte (cu nouă vârfuluri), imprimat cu ștampila, de două ori. (o dată pe substitutul de pagină de titlu și încă o dată pe pagina de titlu)

„Per Argolo segunse intende ... angolo, che precede ... il Luminare Ecclipsato secondo il proprio suo moto, e ... il secondo moto del primo mobile; come se ... si Eclisasse il sole, ò la luna nel spatio ... sarebbe il M. C; ma se il luminare Ecclissato si ritroverà trà il do. M. C., ed Ast-te., ... sequente sarà l'Asc-te e puesto secondo li precetti di Tolomeo, ed altri.

Pandosion, ... manifestamente, dichiarattione.

Si anueva che ogni anno dalla correttione Gregoriana in quà hà retrocesso 21. Secondo, di maniera che dall' Anno 1582. che fù l'anno della correttione, insino à questo anno presente 1719. che sono Anni

137. hai retrocesso in tutto Minuti 47. e secondi 57; E questo errore proviene che li correttori supposero l'Anno Tropicò di 365. giorni, 5. hore, 49 minuti, e 16. secondi, quando in realtaà hauere 66c danuto essere di 365. giorni, 5. hore, 48. minuti, e 55. secondi, il che costa dalle uarie osseruatiòni di più Professori moderni, ed intelligenti. (...) Adesso però questo errore non appovta tanta sensibiltà, ma con progresso del tempo sarà molto sensibile, e specialmente uesto gli Anni 24500; quando l'Equinottio di Primauera accaderà nel meje di 8bre, l'Autumnale nel meje di Marzo; Il solstizio Estius nel meje di xbre; ed il solstizio dell'Inuerno nel meje di Giugno. Euemo gli Anni por 49000. Li solstitij, ed equinottij si redurranno alla medesima maniera, si come si ritrouarano prima della correqzione Gregoriana; se però il Mondo arriuerà sino à quei Tempi

Ex libris Sp. Simeonis Marsala, et Spinola" (pe ultimul forzat)

V I 4698-4727 (*colligatum*)

Curiöse Beschreibung von Der Moldau und Wallachey Gedruckt Im Jahr 1699.

„Heroum soboles in palmis adilere palmas
Cersas, invidia crescet ubiq rogi
Sunt quorum pectus livor male tranqit et angit
Cum tua fama volans fortia facta refert
Verum si pergas, nove Mais; fortasse videbunt
Te Regem, quem nunc vix voluere Ducem

Ista Dies nobls qVla BVIDa reVertItVs Alba Et fasta et festa et tota seCVnDa fult." (pe primul forzat)

V III 1667

Dapper, Olfert, *Asia, of naukeurige beschryving ...* . t' Amsterdam, By Jakob van Meurs Boek-verkooper en Plaetsnyder, op de Keizser-graft, schuin over de Wester-kerk, in de stadt Meurs. ANNO 1672. Met Privilegie.

„Amstelodami Mense Novembri 1689. constat 6. vl II – II –
Spes et Constantia_____

Ich unterschribene dass mir die ditel frau baronin von Achstenstein
dies buch hat ab Fauste (?)

Maria Margaretha
Von Preuefriml gebohrene ...
Wermenin (?)” (după primul forțaț)

V II 1507-08 (*colligatum*)

Noris, F. Henricvs, *Annvs et epochae Syromacedonvm in vetvstis
vrbivm Syriae nvmmis praesertim Mediceis expositae* Lipsiae,
Apud Thomam Fritsch, M. DC. XCVI.

„M. Jo. Tob. Krebs, 1764. Ai.” (pe primul forțaț)

PROIECTUL „BIBLIOTECA UNIVERSALĂ” AL LUI ION NEGULICI .

The "Universal Library" Project of Ion Negulici.

Prof. Adrian Săvoiu
Liceul „Al. I. Cuza”, București

Urmând modelul francezului Louis Aimé-Martin, Ion Negulici a conceput în perioada pașoptistă un vast plan de traduceri în limba română a celor mai reprezentative opere ale culturii universale. În anul 1843 a lansat, împreună cu prietenul său Ion Heliade-Rădulescu, uriașul proiect „Biblioteca universală”, care consta în traducerea în românește a celor mai importanți autori străini din domeniul filosofiei, istoriei, teologiei, dreptului, politicii, retoricii, științelor naturale, poeziei și romanului. După ce Ion Negulici a publicat câteva reușite traduceri în tipografia lui Heliade-Rădulescu, printre care „Călătoriile lui Gulliver” de Jonathan Swift, evenimentele tumultuoase ale anului 1848 au zădărnicit grandiosul proiect.

Following the model of the Frenchman Louis Aimé-Martin, Ion Negulici devised, during the forty-eight period, a comprehensive plan of translations into Romanian of the most representative works of world culture. In 1843, with his friend Ion Heliade-Radulescu, he launched the huge project "The Universal Library," which meant translating into Romanian of the most important foreign authors in the fields of philosophy, history, theology, law, politics, rhetoric, natural sciences, poetry and novels. After Ion Negulici published several successful translations in Heliade-Radulescu's printing house, including "Gulliver's Travels" by Jonathan Swift, the tumultuous events of 1848 hampered the grandiose project.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca universală, Ion Negulici, Pantheon literar, Louis Aimé-Martin, Ion Heliade-Rădulescu, „Curierul de ambe sexe”, „Călătoriile lui Gulliver”*

Keywords: *Universal Library, Ion Negulici, literary Pantheon, Louis Aimé-Martin, Ion Heliade-Rădulescu, „Courier of Both Sexes”, „Gulliver's Travels”*

Cunoscut ca portretist și litograf, ca unul dintre primii noștri peisagiști¹, Ion Negulici poate fi privit astăzi și dintr-o altă perspectivă: cea de inițiator, alături de prietenul și colaboratorul său Ion Heliade-Rădulescu, al unui grandios proiect de traducere în românește a operelor fundamentale din marile literaturi ale Europei Occidentale. Aflat o perioadă la Paris, unde făcuse studii de pictură, Ion Negulici s-a arătat aici interesat și de literatură și, mai ales, de lucrările din domeniul educației, câștigat de o idee vehiculată în epocă de un reprezentant întârziat al clasicismului francez, Louis Aimé-Martin, autorul unui proiect de traducere a capodoperelor literaturii universale, intitulat „Plan d'une bibliothèque universelle”².

Întors la București în 1842, Ion Negulici și-a găsit în Ion Heliade-Rădulescu nu numai un apropiat colaborator, dar și un susținător fervent al proiectului românesc de „Bibliotecă universală”, materializat prin traducerea în limba română a celor mai reprezentative opere, din Antichitate și până în prezent. Concentrat mai ales pe lucrările de educație, Negulici își definitivase opțiunile încă din anul 1846, când publica într-un număr al ziarului „Curierul românesc”³, iar în 1847 în volum, un catalog intitulat „Plan de mică bibliotecă universală, religioasă, morală, literară, petrecătoare, științifică etc., etc., pentru educația omului de toate clasele mirene și eclesiastice, și pentru ambele-sexe: începând de la vârsta copilăriei și până la vârsta coaptă”⁴. În acest lung titlu, caracteristic de altfel perioadei pașoptiste, găsim limpede intențiile lui Negulici: o „Bibliotecă universală” cu un caracter moral, dar și practic,

-
1. G. Opreșcu, *Grafica românească în secolul al XIX*, vol. I, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1942, p. 19
 2. D. Popovici, Louis Aimé-Martin și proiectele de biblioteci universale de la București, *Revista istorică*, an XXII, nr. 7-9, 1936, p. 225-234
 3. *Curierul românesc*, nr. 98, 27 dec. 1846
 4. *Plan de mică bibliotecă universală*, de I. D. N., București, Tipografia lui I. Eliade, 1847

răspunzând adevăratelor trebuințe din acea vreme. Planul traducerilor din catalogul întocmit de Ion Negulici cuprindea o paletă foarte largă. Alături de opere teologice ale unor autori precum Sf. Ioan Hrisostomul, Sf. Ieronim, Sf. Augustin, Sf. Grigorie cel Mare, la partea de filozofie apăreau Epictet, Marcus Aurelius, Plutarh, Hegel, iar la partea de teorie politică, Thomas Hobbes, J. J. Rousseau ori Bernardin de St. Pierre.

Proiectul acestei „Biblioteci universale” gândite de Ion Negulici, care prin traduceri în limba română realizate de o „societate de traducători” ar fi trebuit să dea la iveală circa două sute de volume în douăzeci de ani, venea ca parte a unui diptic cultural în care și Ion Heliade-Rădulescu avea ideile și contribuția lui. Heliade dorise și reușise, în bună parte, să inaugureze aproape totul în Muntenia, mergând pe ideea sincronizării culturii românești cu cea europeană. Planurile sale ambițioase de publicare în limba română a principalelor opere ale spiritualității universale datează încă de pe la 1830, când scria că „mulțime de tălmăciri alese și alcătuiri pline de moral stau necunoscute românilor din pricina neînlesnirii tiparului și a mijloacelor de a se da la lumină”. O primă încercare a lui se manifestase în direcția alcătuirii unei „Biblioteci dramatice”, a cărei necesitate sporea în măsura în care se dezvoltă activitatea Societății Filarmonice. Bogata listă de opere pe care Heliade o publicase în „Gazeta Teatrului Național” arata foarte clar varietatea preocupărilor sale. Din nefericire însă această „Bibliotecă dramatică” a avut soarta Societății Filarmonice, căci a dispărut în chiar clipa când Societatea a fost desființată.

Tenace, Heliade-Rădulescu a organizat atunci o „Colecție de autori clasici” în care intenționa să publice lucrările cele mai de seamă ale literaturilor vechi și moderne. Cum planul nu i s-a realizat nici acum pe de-a-ntregul, Heliade s-a gândit să pornească o altă întreprindere de proporții grandioase și în 1843 a lansat împreună cu Ion Negulici, recent sosit de la Paris, proiectul „Bibliotecii universale” printr-un apel intitulat „Chemare către folos, facere de bine și glorie”, publicat în „Curierul românesc”.

Pentru realizarea „Bibliotecii universale”, Ion Negulici și Ion Heliade-Rădulescu aveau ca model încercarea similară franceză, numită „Panteonul literar”, aparținând lui Louis Aimé-Martin. Acesta tipărise la Paris o broșură explicativă care demonstra necesitatea

inițiativei sale și un bogat catalog ce cuprindea cărțile de bază ale culturii universale, din toate timpurile și la toate popoarele. Heliade, pornind de la constatarea că anevoie cineva poate citi în mai multe limbi, a lansat alături de Ion Negulici proiectul unor vaste traduceri, care să dea cărțile necesare fundamentării „Bibliotecii universale”, arătând că „într-însa se vor cuprinde cei mai remarcabili autori antici și moderni, ale căror scrieri au contribuit spre împlinirea faptei mari a civilizațiunii, spre formarea minții și inimii umane, spre perfecția omului”.

„Biblioteca universală” pornise cu mari sorți de izbândă. Traducerea operelor programate fusese încredințată unor oameni competenți și angajamentul lui Heliade suna ferm: „Spre a putea ajunge la împlinirea cugetului său, jos-însemnatul, după micile noastre mijloace, promite tuturor zeloșilor români a da pe tot anul câte 21 de volume”. Domeniile vizate erau cât se poate de diverse: istorie, filosofie, drept, politică, economie politică, științe naturale, bele-arte, retorică, poetică, poezie, roman.

Aruncând o privire asupra catalogului întocmit de Heliade-Rădulescu, tentativa apare uriașă de-a dreptul. La capitoul „Istorie” se promiteau: Herodot, Tucidide, Xenofon, Plutarh, Caesar, Sallustiu, Titus Livius, Tacitus, Suetoniu; la „Filozofie”: Platon, Aristotel, Cicero, Seneca, Marcus Aurelius, Bacon, Descartes, Spinoza, Locke, Leibniz, Wolff, Kant, Fichte, Hegel, Schelling; la „Științe naturale”: Ptolemeu, Copernic, Kepler, Galileo Galilei, Newton, Laplace, Cuvier, Euler; la „Bele-Arte”: Jean Paul Richter, Lessing, Winkelmann; la „Retorică și poetică”: Aristotel, Quintilian, Cicero; la „Elocvență”: Demostene, Socrate, Bossuet, Mirabeau etc. etc. În materie de poezie, roman ori dramaturgie, numele sunt atât de numeroase încât aproape că nu scapă vreun autor important care să nu figureze în catalog.

Cuprins de febra proiectului „Bibliotecii universale”, făcând parte chiar din grupul de lucru alături de Heliade-Rădulescu, Constantin Aristia și Nicolae Nenovici, Ion Negulici se va apuca să pună în practică grandioasa inițiativă a spiritului pașoptist. Va începe cu o lucrare a lui Louis Aimé-Martin, modelul pe care îl urma cu atâta convingere, intitulată „Educația mumelor de familie sau civilizația neamului omenesc prin femei”. Interesantă chiar și prin titlu, traducerea va apărea în două volume, primul în 1844, iar al doilea în

1846, la tipografia lui Heliade din București, cu o prefață a traducătorului. Tot din Louis Aimé-Martin Negulici va mai traduce „Scriitori către Sofia, asupra fizicii, chimiei și istoriei naturale”, lucrare publicată pe parcursul anului 1846 în mai multe numere din „Curierul românesc”, la care se vor adăuga tălmăcirii din alți autori francezi ca Alexandre Dumas-fiul, Chateaubriand ori Jean E. Paccard. Cea mai importantă și cea mai reușită dintre traduceriile lui Ion Negulici rămâne însă „Călătoriile lui Gulliver în țări depărtate” de Jonathan Swift, apărută în 1848 în două volume, tot în tipografia lui Heliade. Nu numai că Negulici a fost cel dintâi care a realizat la noi traducerea acestei cărți celebre din literatura universală, dar gustul artistic al graficianului și-a spus cuvântul din plin, pentru că lucrarea este însoțită de 80 de gravuri minunate, redeseinate și reproduse de Negulici după ediția „Les voyages de Gulliver” (Paris, 1837), prefațată de Walter Scott și ilustrată de celebrul desenator francez Grandville⁵.

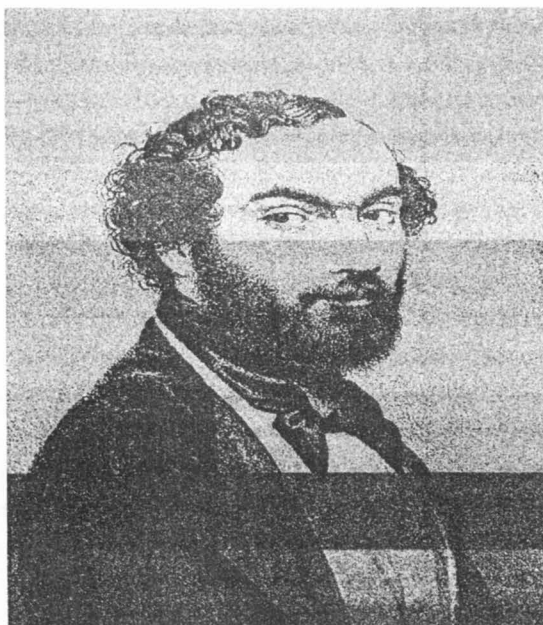
Pasionat și el de proiectul „Bibliotecii universale”, încurajat de primele realizări notabile, Heliade-Rădulescu a lăsat redacția „Curierului românesc” în seama prietenului și colaboratorului său Ion Negulici și în 1846 a plecat la Leipzig ca să își procure material tipografic. S-a întors la începutul anului 1847 cu zece prese și peste două sute de chintale de literă, pentru care plătitise mai mult de 8000 de galbeni. Evenimentele s-au precipitat însă. Anul 1848 și Revoluția îl găsesc pe Heliade în primele rânduri. La 9 iunie, prin Proclamația de la Islaz, tipărită de Heliade în 2000 de exemplare, se cere autonomia națională și lepădarea de Regulamentul Organic. La 11 iunie poporul se răscoală la București. La 9 august Soliman Pașa, trimis de turci, la cererea rușilor, pentru a pune capăt mișcării din Muntenia, intră cu numai 200 de soldați în Capitală și este primit cu flori. La 6 septembrie, arătându-și din nou ostilitatea contra rușilor, revoluționarii ard Regulamentul Organic, foaie cu foaie, în curtea Mitropoliei.

Diplomația rusească trece atunci la ofensivă, mijlocind la Constantinopol revocarea binevoitorului Soliman și înlocuirea lui cu durul Fuad Effendi. La 13 septembrie 1848 are loc măcelul din Dealul

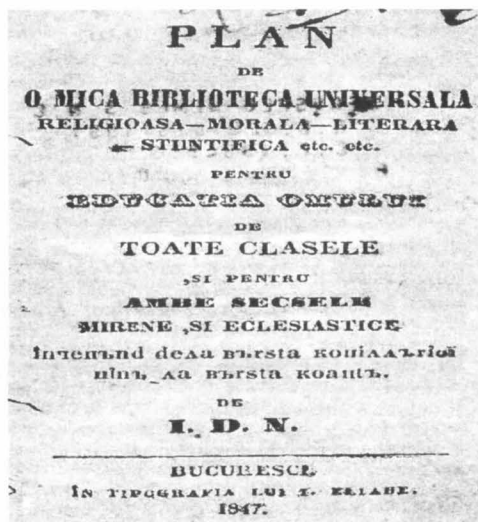
5. Lucia Dracopol-Ispir, *Pictorul Negulici (1812-1851)*, Institutul de Arte Grafice, București, 1939, p. 103-104.

Spirii. La 15 septembrie rușii intră în țară, iar pe 17 septembrie Heliade, convins că mișcarea este definitiv pierdută, fuge în Transilvania, în timp ce mare parte dintre fruntașii mișcării sunt arestați. La 29 septembrie, prin pătrunderea rușilor în București, încep jafurile și persecuțiile. Casa lui Heliade-Rădulescu devine cazarmă pentru cazaci, camerele de locuit sunt ocupate de soldați, curtea, cu tunuri, grădina, cu cai. Caracterele tipografice și mașinile aduse cu mare cheltuială din Germania sunt distruse, mii de volume din proiectul „Bibliotecii universale”, exemplarele din ziarul „Curierul de ambe sexe” și alte tipărituri sunt arse și împrăștiate, iar multă vreme după aceea va circula prin București, pe la băcani, hârtie de împachetat din cărțile și tipăriturile lui Negulici și Heliade.

În Marele Foc din 1847, cel ce cu un an mai înainte de Revoluția pașoptistă devastase o treime din casele Bucureștiului, Ion Negulici își pierduse locuința și, odată cu ea, toate desenele la care lucrase vreme de câțiva ani. Ca și cum dezastrul acesta n-ar fi fost suficient pentru destinul lui Ion Negulici-pictorul, printre cărțile incendiate în casa și tipografia lui Heliade trebuie să se fi aflat și o parte din tirajul de circa 1000 de exemplare al recent apărutei traduceri a „Călătoriilor lui Gulliver”, cât și alte cărți anterioare. Focul pus de trupele rusești vor distruge nu doar volumele tipărite cu atâta efort de Negulici și Heliade, ci chiar întregul proiect românesc al „Bibliotecii universale”.

Ion Negulici – „Autoportret” (litografie, 1848)

Ion Negulici – „Plan de o mică bibliotecă universală” (1847)

SECULARIZAREA AVERILOR MĂNĂSTIREȘTI.

Cristian Militaru
Câmpulung Muscel

Una dintre cele mai importante realizări ale domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cu consecințe pozitive pentru poporul român a fost secularizarea averilor mănăstirești veniturilor și trecerea în proprietatea de stat. Bisericele din locurile sfinte la care s-au închinat unele mănăstiri din România au fost necesare pentru a asigura o bună administrare și existența lor prin realizarea cerințelor de fondatorii lor. În timp aceste cerințe nu au fost respectate, iar veniturile din aceste manastiri nu au fost date pentru statul român și au fost luate de către conducătorii greci ai mănăstirilor. În prima jumătate a secolului al- XIX-lea au existat unele măsuri împotriva acestui tip de abuzuri ale călugărilor greci care au fost sprijinite de Rusia.

One of the most important accomplishments of the ruler Alexandru Ioan Cuza with positive consequences for the romanian people was the secularization of the monasteries incomes and the passing of those in to state property. The churches from the holy places to who there were worshiped certain romanian monasteries were required to ensure their good administration and existence by accomplishing the demands of their founders. During time these demands were not respected and the incomes of those monasteries were not given to the romanian state and they were asumed by the greek rulers of the monasteries. In the first half of the 19th century there were some measures against this kind of abuses of the greek monks who were supported by Russia.

Cuvinte cheie: secularizare, Cuza, mănăstiri, călugări, Athos, Constantinopole

O importantă realizare a lui Alexandru Ioan Cuza cu urmări benefice pentru țară, a fost secularizarea averilor mănăstirești, respectiv trecerea acestora în proprietatea statului. Așezămintele bisericești de la locurile sfinte cărora le erau închinat anumite mănăstiri românești, aveau îndatorirea de a veghea asupra existenței și buneii lor administrări, îndeplinind toate obligațiile prevăzute de ctitori: întreținerea de spitale sau azile, de școli, etc. Pentru ducerea la îndeplinire a acestor îndatoriri acestea urmau să primească o parte din veniturile mănăstirilor respective, asigurându-se mai întâi întreținerea lor.

Cu timpul, aceste rânduieli au început să nu fie luate în considerare: mănăstirile închinat erau lăsate în ruină, numărul viețuitorilor scădea iar dispozițiile testamentare ale ctitorilor nu erau îndeplinite. Cu toate acestea, veniturile provenite de la acestea erau trimise la Locurile Sfinte, fiind un mijloc de îmbogățire pentru egumenii greci ajunși în fruntea lor. În prima jumătate a secolului al XIX-lea s-au făcut diferite propuneri și s-au luat unele măsuri pentru rezolvarea acestei situații, dar fără un rezultat concret, deoarece călugării greci se bucurau de sprijinul permanent al Rusiei.¹

Prin Regulamentul Organic se prevăzuse ca mănăstirile închinat din Țara Românească să plătească anual a patra parte din veniturile lor în visteria statului, iar cele din Moldova suma de 12.500 de galbeni. Cu toate acestea, s-a prevăzut scutirea lor pe timp de 10 ani, sub pretextul refacerii bisericilor și a clădirilor anexe. La expirarea termenului, în anul 1843, Rusia a obținut pentru greci (prin așa-numitul „memorandum de la Buyukdere” între Rusia și Turcia) o nouă prelungire pe 10 ani (până în 1852), urmând ca mănăstirile închinat să dea Țării Românești și Moldovei o subvenție de două milioane de lei românești pentru așezămintele de binefacere de la noi. Întrucât Rusia nu a insistat pentru aplicarea acestui memorandum, domnitorul Mihail Sturza al Moldovei (1843 – 1849) a putut să ia

¹ Giurescu, Constantin C. *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Ferdinand*. Editura Humanitas București. 2000. p. 267 – 268.

anumite măsuri împotriva abuzurilor călugărilor greci (dezrobirea țiganilor din mănăstiri, interzicerea tăierii abuzive a pădurilor). În 1850, domnitorul Țării Românești Barbu Știrbey (1849 – 1856) și Grigore Alexandru Ghica al Moldovei (1849 – 1856) au obținut aprobarea Turciei și a Rusiei ca arendarea moșiilor mănăstirilor închinat să se facă prin licitație publică, pentru ca în acest mod să crească veniturile lor dar și a cotelor care urmau a fi oferite statului (arendășii erau de regulă din pătura mijlocie, aproximativ jumătate fiind greci). Dar această măsură a fost numai în sprijinul mănăstirilor, deoarece veniturile lor aproape s-au dublat iar călugării greci, prin banii oferiți la Constantinopol înalților demnitari turci, și cu ajutorul pe care-l aveau din partea Rusiei, au reușit a se sustrage de la plata taxelor către stat.²

În raportul întocmit în 1858 de reprezentanții celor șapte mari Puteri europene trimiși în Principate, se arăta că în mănăstirile închinat nu mai exista viață monahală și că veniturile acestora erau utilizate de egumenii greci aflați în fruntea lor sau erau trimise la așezămintele sfinte din Răsăritul Europei. Documentul menționa și faptul că mănăstirile respective se sustrăgeau sistematic de la obligația de a reface biserici și de a întreține școli sau spitale.

La începutul domniei lui Alexandru Ioan Cuza mănăstirile închinat din Moldova datorau statului 1.466.520 piaștri iar cele din Țara Românească 19.490.124 piaștri, datorie provenită din a patra parte din veniturile lor pe ultimii ani care trebuiau vărsate în visteria statului. În august 1863 datoria ajunsese la 28.889.020 piaștri. Conform unei statistici din anul 1856, în Țara Românească erau 69 de mănăstiri din care 35 închinat, iar în Moldova 122, din care 29 erau închinat.

În aceste condiții, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a luat o serie de măsuri împotriva abuzurilor călugărilor greci încă din primul an de domnie. Drept consecință, un număr mare de egumeni au fost îndepărtați de la posturile lor pentru neîndeplinirea dispozițiilor guvernului, s-a interzis avocaților mănăstirilor grecești a pleda în fața tribunalelor românești fără a fi însoțiți de avocați români, s-a interzis intrarea sau ieșirea din țară a călugărilor străini fără informarea Ministerului Cultelor (Pentru a se împiedica scoaterea din țară a

² Giurescu, Constantin C. Giurescu, Dinu C. *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*. Editura Albatros, București, 1978. p. 615

obiectelor de preț și a documentelor). S-a hotărât din nou ca arendarea și re-arendarea moșiilor mănăstirești să se facă numai la Ministerul Cultelor, în prezența unui reprezentant al Consiliului de Miniștri.

Printr-un ordin al domnitorului la 31 mai 1863 s-a desființat Epitropia Sfântului Mormânt.³ La 18 iunie 1863, pe baza unui raport al lui Alexandru Odobescu, ministru ad-interim al Cultelor și Instrucțiunii Publice s-a dat un nou ordin domnesc prin care se dispunea inventarierea obiectelor de preț și a documentelor din mănăstirile închinat, urmând ca obiectele necesare la săvârșirea slujbelor să fie puse sub supravegherea protopopilor sau a organelor locale de stat, iar cele care nu erau folosite la slujbe, precum și documentele, să fie depuse la mănăstirile Văcărești (București) și Golia (Iași), sub pază militară.

Acest ordin urma a fi pus în aplicare de către reprezentanții Ministerului și Mitropoliei, iar în județe de protopopi și delegații prefecturilor (în București Ministerul a delegat pe scriitorii George Sion, Nicolae Filimon și Cezar Bolliac). Comisiile instituite în acest scop au inventariat bunurile respective într-un timp scurt, oprind într-un înalt grad înstrăinarea acestora. Cu acest prilej au avut loc alte destituiri de egumeni acuzați de înstrăinare de documente și de "nesupunere la ordinele Guvernului".⁴

În paralel cu aceste măsuri luate în țară se desfășura și o intensă activitate diplomatică în problema secularizării. În august 1863, Costache Negri, reprezentantul țării noastre la Constantinopol, a înaintat Porții o notă din partea Guvernului român, prin care propunea rezolvarea acestei probleme, oferind Locurilor Sfinte o despăgubire de 80.000.000 piaștri turcești, din care urmau să se scadă 28.889.020 piaștri, care reprezentau datoriile acestor Locuri Sfinte către Statul Român.

Alături de această sumă, guvernul român mai oferea 10.000.000 piaștri pentru înființarea unei școli laice și a unui spital în Constantinopol, în care să fie primit oricine, indiferent de confesiune. Reprezentanții Locurilor Sfinte au refuzat oferta Guvernului, iar

³ *Ibidem.* p. 616

⁴ *Ibidem.*

Poarta, care le era favorabilă, a hotărât convocarea unei Conferințe a celor Șapte Puteri europene pentru rezolvarea problemei.⁵

La 12/24 decembrie 1863, Mihail Kogălniceanu, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, a prezentat un raport, cerând aprobarea pentru a prezenta Adunării deputaților proiectul de lege pentru secularizarea averilor mănăstirești (ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice era scriitorul Dimitrie Bolintineanu). În ziua următoare, 13/25 decembrie 1863, Guvernul a prezentat Camerei Deputaților acest proiect, care a fost admis cu 93 de voturi pentru și 3 împotriva.

În primul articol al legii se preciza că "toate averile mănăstirești din România sunt și rămân averi ale statului". Deși la început se vorbea numai de bunurile mănăstirilor închinat, acum legea se extindea și asupra bunurilor mănăstirilor închinat și a centrelor eparhiale.⁶ Această generalizare era impusă de considerentul că o secularizare numai a bunurilor mănăstirilor închinat ar fi fost prezentată de călugării greci în fața forurilor internaționale ca o măsură discriminatorie, xenofobă, afectând mănăstirile închinat conduse de greci și favorizând pe cele neînchinat, conduse de egumeni de neam românesc.

Prin articolul 3 se prevedea că statul va oferi Locurilor Sfinte suma de 82.000.000 lei din care se scădeau 31.000.000 reprezentând datoriile lor către statul român, la care se mai adăugau 10.000.000 pentru înființarea unei școli laice și a unui spital în Constantinopol.⁷

Prin articolul 6 egumenii greci erau obligați să predea guvernului român toate obiectele de preț, cărțile și documentele mănăstirilor pe care le cârmuiseră (textul legii a fost publicat la 17/29 septembrie 1863).

Împotiva secularizării au luat însă atitudine mai multe Puteri europene. Marele vizir Faud Pașa a trimis lui Cuza o scrisoare prin care declara votul Camerei drept nul și neavenit, iar consulii generali ai Rusiei, Austriei, Angliei și Prusiei s-au prezentat într-o audiență colectivă la Cuza, citindu-i o adresă cu un conținut identic. Italia a

⁵ Giurescu, Constantin C. *Viața și opera lui Cuza Vodă*. Editura Științifică. București. 1966. p. 193.

⁶ *Ibidem*. p. 194.

⁷ *Ibidem*. p. 195 - 196

avut o atitudine rezervată, iar Franța a fost singura țară care ne-a sprijinit pe cale diplomatică în această problemă.

Neputând împiedica secularizarea, reprezentanții Puterilor ostile, în primul rând Rusia, Turcia și Anglia, au determinat întrunirea unei conferințe a ambasadurilor celor șapte Puteri garante, la Constantinopol, pentru a stabili despăgubirile ce urmau a fi acordate călugărilor greci (ambasadorul Franței la Poartă s-a opus). Comisia s-a întrunit în aprilie – mai 1864, instituind o casă specială, prin intermediul căreia Guvernul român să plătească despăgubirile către Locurile Sfinte, precum și o comisie care să stabilească lista proprietăților mănăstirești cu toate veniturile și datoriile pe care le aveau. Călugării greci au încercat să oprească lucrările conferinței refuzând să prezinte actele de proprietate. Între timp, Guvernul român a ridicat suma oferită Locurilor Sfinte la 102.000.000 piaștri apoi la 150.000.000, contractând chiar un împrumut la o bancă din Constantinople. Dar călugării greci, sprijiniți de reprezentanții Angliei și Rusiei la Poartă, nu au fost de acord, cerând o despăgubire de 200.000.000 de piaștri.

În cele din urmă, reprezentanții Puterilor străine n-au mai intervenit în favoarea grecilor, iar Guvernul român n-a mai plătit nimic, considerând problema închisă.⁸

Astfel, au intrat în patrimoniul statului un sfert din teritoriul țării (25,26 % sau 27,69% în Țara Românească și 22,31% în Moldova). Conform unei statistici din 1855, mănăstirile din Moldova aveau 215 proprietăți dintre care 101 aparțineau Sfântului Mormânt, 87 Muntelui Athos, 12 Muntelui Sinai, 5 Constantinopolului, 3 Alexandriei, 2 Antiohiei și 5 unor mănăstiri din Grecia. După o statistică din anul 1848, de asemenea din Moldova, Locurile Sfinte aveau 146 moșii, 62 de mori, 22 de iazuri și bălți cu pește și 166 de cârciumi și hanuri.⁹

Legea secularizării a adus o stabilitate generală în țară deoarece au fost îndepărtate stăpânirea și abuzurile unor străini, iar în anul următor a avut loc împrăștierea țăranilor clăcași. Legea rurală din 14/26 august 1864 prin care s-a făcut împrăștierea țăranilor clăcași, s-a prevăzut a se da și bisericilor un lot de pământ cultivabil

⁸ *Ibidem*. p. 197 - 198

⁹ *Ibidem*.

(17 pogoane în Țara Românească sau 8 fălci și jumătate în Moldova.¹⁰

Prin Legea comunală, din 31 martie 1864, se preciza că „fiecare comună e datoare a îngriji de cultul, de biserica sau de bisericile la care aparține. Ea este datoare a plăti pe preoții bisericilor sale.” Salarizarea preoților de către primării acolo unde bisericile nu aveau venituri suficiente era o măsură eficientă. Dar comunele nu au luat măsuri pentru îmbunătățirea situației materiale a preoților și a bisericilor parohiale, care au rămas la situația anterioară, întreținându-se doar din donațiile credincioșilor. O situație mai bună aveau doar bisericile care au aparținut de mănăstirile ale căror averi au fost secularizate. După ce averile acestora au intrat în patrimoniul statului, s-au prevăzut anumite sume în bugetul său pentru salarizarea preoților și întreținerea bisericilor respective. Acestea erau cunoscute sub denumirea de „biserici de stat” (în 1867 erau 185 de asemenea biserici, cu 238 de preoți).

Bibliografie:

Giurescu, Constantin C. Giurescu, Dinu C. *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*. Editura Albatros. București. 1975;

Platon, Gh. Zub, Al. Boicu, L. (coord.) *Cuza Vodă – în memoriam*. Editura Junimea. Iași. 1973;

Giurescu, Constantin C. *Viața și opera lui Cuza Vodă*. Editura Științifică. București. 1966;

Rădulescu – Valasoglu, Irina. *Alexandru Ioan Cuza și politica europeană*. Editura Academiei Republicii Socialiste România. București 1974;

Curticăpeanu, V. *Epoca lui Cuza Vodă*. Editura Enciclopedică Română. București. 1973;

****Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*. Editura Junimea Iași. 1978;

¹⁰ Curticăpeanu, V. *Epoca lui Cuza Vodă*. Editura Enciclopedică Română. București. 1973. p. 136 - 137

Giurescu, Constantin C. *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Ferdinand*. Editura Humanitas. București. 2000;

Iorga, N. *Istoria poporului românesc*. Editura Științifică și Enciclopedică. București. 1985;

RĂZBOI ȘI CREDINȚĂ: PREOȚI MUSCELENI, FĂURITORI AI ROMÂNIEI MARI.

**War and Faith: Muscel County Military Priests, Makers of
Greater Romania.**

de **Radu Petrescu**

The essay reveals the phases of Romania's military campaigns (1916-1919), pointing out that many Romanian Orthodox priests, monks, nuns and theological students provided religious assistance on the front and helped the Army's sanitary formations.

Moreover, the Romanian Orthodox Church collected and delivered material aid, including medical supplies, for the Army, the wounded men, the orphans, and the war widows.

Many priests were killed or wounded on the battlefields, being justly called national heroes, and a large number of them were granted promotion, military honours and awards for valour, as a reward for their remarkable contribution in the making of Greater Romania.

Among them, 13 military priests from Muscel county.

Cuvinte cheie : *campanie militară, biserică ortodoxă, preoți*

Keywords: *military campaigns, orthodox church, priests*

Nu cu vorba, ci cu fapta se apără un Neam, o Țară, o Lege.

Anul 1918 reprezintă finalul miraculos al procesului de desăvârșire al statului național unitar român, cu momentele sale-cheie: unirea Basarabiei (27 martie), unirea Bucovinei (18 noiembrie), unirea Transilvaniei și Banatului (1 decembrie).

Pentru aceasta, însă, ne-a fost dat să parcurgem un drum greu, presărat cu jertfe, lacrimi și suferințe: peste 985.000 de victime umane, din care cca. 335.000 militari (peste 33% din efectivul mobilizat) și aproximativ 600.000 persoane din rândul civililor. Enorm (cca. 17% - record mondial – n.a.), raportat la o populație de

numai 6.000.000 de locuitori în România Mică (Vechiul Regat).¹ Acestora li se adaugă numărul mare de victime din rândul populației din Transilvania și Bucovina, la aceea vreme părți componente ale Imperiului Austro-Ungar (pentru care războiul a început în august 1914), respectiv Basarabia țaristă.

Campania din 1916, începută cu entuziasmul succeselor efemere din Transilvania, continuată cu rezistențe înverșunate în Carpați și la porțile Capitalei, s-a soldat cu eșecuri militare de proporții care au îngenunchiat națiunea. Două treimi din teritoriul vechiului regat a fost ocupat de invadatori și o mare parte a populației a plecat în pribegie, prin viforniță. În treimea din țară rămasă liberă au făcut ravagii epidemiile A urmat (tifos, holeră și febra recurentă), indiferent de statutul social și de vârstă, lovind deopotrivă refugiați și localnici, orășeni și țărani, medici, ofițeri și soldați.

A urmat miraculosul reviriment din primăvara anului 1917. Refăcută tehnic cu sprijinul Misiunii Militare Franceze conduse de generalul Berthelot și îmbărbătată de patosul articolelor lui Nicolae Iorga din “Neamul Românesc”, cel mai citit ziar din tranșee, armata română renaște din propria sa cenușă și înalță în vară stăvilă de netrecut. Mărăști, Mărășești și Oituz.

Evenimentele din Rusia aliată influențează decisiv și soarta noastră. Țarul este forțat să abdice, iar moderatul Kerenski pierde treptat controlul asupra unei armate în descompunere. Bolșevicii preiau puterea prin lovitura de stat de la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 și inițiază la Brest-Litovsk tratative de pace separată cu Puterile Centrale. Vor ieși definitiv din luptă alături de Antantă, prin păci separate, mai întâi Ucraina (9/23 februarie 1918), apoi și Rusia (18 februarie/3 martie 1918).

Dispariția Frontului Oriental face ca România să fie înconjurată brusc doar de dușmani, având doar opțiuni limitate: o pace umilitoare sau ocuparea întregii țări. Ultimatumurile dictate de Puterile Centrale impun semnarea armistițiului de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917), completat cu convenția navală de la Brăila (1-14 ianuarie 1918). În februarie 1918, Ion I. C. Brătianu

¹ René Pinon, *România în politica danubiană și balcanică*, în “România”, Arad, anul I, nr. 148, 8/21 iulie 1911, pp. 2-3 <
http://documente.bcuciluj.ro/web/bibdigit/periodice/romanul/1911/BCUCLUJ_FP_P_2581_1911_001_0148.pdf - accesat la 16.09.2013.

demisionează iar guvernul Averescu semnează la Buftea tratatul preliminar de pace (5/18 martie 1918). Presiunile continuă, iar guvernul Marghiloman încheie la București un tratat de pace cu clauze înrobitoare (24 aprilie/7 mai 1918), trecut la Iași prin Parlamentul nou ales, dar nesemnat de regele Ferdinand și, deci, lipsit de efecte juridice.

Vremelnicii învingători au impus și reducerea armatei române la două divizii de infanterie și două divizii de cavalerie cu efective complete, adică un total de 120.000 militari sub arme, în timp ce pe teritoriul ocupat staționau în continuare, pe post de “polițist”, opt divizii inamice care n-au luat parte la luptele de pe Frontul Occidental.

Marele Stat Major român adoarme vigilența observatorilor militari sosiți pe teritoriul neocupat, mărinde efectivele reale la 172.000 de militari.

În toamna anului 1918, Marele Stat Major elaborează planul de remobilizare, bazându-se pe îmbunătățirea situației militare de pe Frontul de Vest. La 24 octombrie/6 noiembrie 1918, guvernul Marghiloman este înlocuit de guvernul Coandă, care decretează mobilizarea și transmite un ultimatum generalului Mackensen (27 octombrie/9 noiembrie), impunând retragerea trupelor de ocupație. La data remobilizării, armata română număra 162.000 de militari, încadrați în unități dislocate în Moldova, Basarabia și Bucovina.

În noaptea de 28-29 octombrie/10-11 noiembrie 1918, trupele Armatei de Dunăre comandate de același general Berthelot forțează fluviul în trei puncte: Zimnicea, Turnu Măgurele și Giurgiu. Trecând rapid Carpații, trupele române ating aliniamentul râului Mureș la sfârșitul anului 1918.

Contribuția preoților militari

În lupta pentru făurirea României Mari, preoții militari au jucat un rol activ.

La 15 mai 1915, Sfântul Sinod numea ca Superior al preoților de armată pe Părintele Iconom Stavrofor Constantin Nazarie, profesor de morală la Facultatea de Teologie și director al Internatului Teologic din București. Cu același prilej s-a adoptat decizia privind condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească preoții militari (licențiați în teologie, cu vârsta între 30-45 ani). La mobilizare, Protoiereul C.

Nazarie urma să fie atașat la Marele Cartier General al Armatei, ca șef al Serviciului Religios.

Cu acordul autorităților militare, protoiereul C. Nazarie a elaborat în 1915 „*Instrucțiunile pentru preoții de armată în timp de război prezentate Marelui Stat Major al Armatei*”. Din păcate, chiar Ministerul de Război a ignorat respectivele instrucțiuni până în plin război (octombrie 1916), când s-a pus problema salarizării preoților militari, ale căror familii mureau de foame.

În iunie 1916, protoiereul C. Nazarie i-a convocat pe preoții mobilizabili la sediile eparhiale pentru o instruire legată de iminentul războiul. Pentru preoții ce aparțineau Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei întrunirea a avut loc pe 20 iunie în Palatul Metropolitan.

La mobilizarea armatei au fost chemați sub arme **253 de preoți**, dintre care 46 au fost demobilizați curând și înlocuiți. În cadrul Eșalonului al III-lea al Marelui Cartier General s-a înființat Serviciul Religios, condus de Protoiereul Constantin Nazarie, ajutat de Iconomul Veniamin Pocitan și de secretarul Nicolae Georgescu-Edineț.

Mulți comandanți militari cu prejudecăți au considerat inutilă atât prezența preoților în armată, cât și necesitatea unui serviciu special.² Au existat numeroase cazuri în care preoții au raportat dificultăți și chiar umilințe la care au fost supuși (obligarea la mersul pe jos, nerespectarea gradului militar, lipsa primei de echipare, plata nereglată a soldelor etc.).

În luna martie 1917, Marele Stat Major a emis primul act oficial care reglementa asimilarea preoților cu cadrele militare, inclusiv posibilitatea recompensării prin promovări în grad și acordarea de ordine și distincții militare. Astfel, **preoții de regimente erau asimilați gradului de locotenent** și puteau fi înaintați la gradul de căpitan pentru merite deosebite.³

Campania dezastruoasă din 1916 a obligat conducerea armatei să îndemne preoții să nu se limiteze doar la efectuarea serviciilor religioase și la mângâierea celor afectați, ci să fie și susținători ai moralului trupelor formate în principal din țărani extrem de religioși.

² Comparativ, armatele principalelor țări combatante includeau mii, chiar zeci de mii de preoți. În prezent, armata română are angajați circa 110 preoți militari în cadrul unei armate profesionalizate estimată la circa 60.000 de oameni (n.a.).

³ Șeful Serviciului Religios era colonel, iar ajutorul său maior (n.a.).

În toamna lui 1917, Protoiereul C. Nazarie recomanda preoților să organizeze servicii divine în sobor de 3, 5 sau 7 preoți, urmate de scurte cuvântări, și să pună bazele unor cercuri culturale sub forma șezătorilor – **mai ales la formațiunile sanitare (spitale de evacuare, trenuri sanitare, spitale de contagioși)**, antrenând soldații în lecturi, cuvântări și coruri care să abată gândurile de la ororile războiului.

Preoții înaintau Serviciului Religios rapoarte periodice despre activitatea desfășurată și la rândul lor ofițerii prezentau rapoarte și Fișe Calificative despre activitatea preoților, făcând demersuri pentru eventuale decorări și/sau înaintări în grad.

De un mare folos a fost **ajutorul dat de preoți formațiunilor sanitare din zonele operative și de etape**, dar și sub forma interesului dovedit față de imensul număr de copii orfani.⁴

De câte ori li s-a oferit prilejul, preoții s-au străduit să întrețină vie, în inimile soldaților și a populației, dragostea de neam și de țară, oferindu-le exemple de patriotism și sacrificiu de sine din trecutul României

După semnarea tratatului de pace cu Puterile Centrale, s-a trecut la demobilizarea armatei în ordinea contingentelor, iar de la 1 iunie 1918 armata a trecut pe picior de pace. În acel moment, **numărul preoților din armata de operații era de 168** (din care 10 preoți în cele 10 regimente de vânători, nedemobilizate).

După unirea Basarabiei cu România, Ministerul de Război a înființat Comisia pentru rezolvarea problemelor militare din această provincie iar fostul preot militar basarabean Constantin Partenie a fost numit protoiereu al preoților militari din Basarabia, cu grad de colonel asimilat.

Cu acest prilej s-a constatat că între preoții militari din Basarabia erau doar trei români. Ca urmare, cei **32 de preoți militari** aflați pe lângă diviziile, batalioanele și spitalele militare au primit dispoziție să se îngrijească și de nevoile populației, oferindu-li-se posibilitatea de a rămâne în Basarabia ca preoți de garnizoană.

Acești preoți desfășurau o vie activitate pastoral-misionară pusă în slujba idealurilor naționale (școli pentru alfabetizarea

⁴ Din proprie inițiativă și/sau în colaborare cu Crucea Roșie Română și cu Societatea pentru Ocrotirea Orfanilor de Război, condusă de prințesa Olga Sturdza (n.a.).

adulților, coruri, conferințe, șezători, slujbe în limba română). Ei reușeau astfel să sprijine în mod decisiv activitatea propagandistică desfășurată în paralel de unitatea specială alcătuită din învățători și profesori detașați pe lângă unitățile militare din Basarabia începând cu 23 ianuarie 1918 (printre cele 94 de persoane din lista Ministerului de Război figurau și Ion Mihalache, D. V. Țoni, Tudor Pamfile etc.).

Serviciul Religios al Armatei și-a încetat temporar activitatea în mai 1918 când toate serviciile din Marele Cartier General au trecut la direcțiile similare din Ministerul de Război. Și-o va relua după remobilizarea din 28 octombrie 1918, trimițând **în Ardeal circa 70 de preoți militari**.

Însoțind Regimentul 9 Vânători “de la Nistru până la Tisa”, preotul muscelan Gheorghe I. Cotenescu joacă un rol important în perioada premergătoare ofensivei din Munții Apuseni. Este inclus în mica delegație regăteană, condusă de diaconul Nicolae M. Popescu, invitată la lucrările primului congres organizat la Sibiu în martie 1919 de preoții ortodocși din Transilvania și Banat. Acolo, le aduce fraților săi un important mesaj anticomunist, bazat pe propria sa experiență dintr-o Basarabie atacată neîncetat de bandele bolșevice. Astfel, îi previne că doctrina marxistă îmbracă în mod înșelător masca așa-numitului „creștinism social”.⁵ Face parte din soborul de preoți care a oficiat serviciul religios în ziua depunerii jurământului de credință față de Țară și Rege de către voluntarii din Țara Moților. După declanșarea ofensivei generale (16 aprilie 1919), oficiază slujba de Înviere, alături de Protopopul Petre I. Papp, în Beiușul eliberat. Ulterior, împreună cu regimentul său victorios, ajunge în Salonta și Debrețin, iar apoi în nordul țării, unde cu greu a putut fi oprită ofensiva armatei lui Kun Bela împotriva cehilor aflați în derută. Ulterior, la Rakamaz, pe malul Tisei, ia parte la contraatacul decisiv, care a zdrobit ofensiva Armatei Roșii ungare lansate, de această dată, împotriva României, la sfârșitul lunii iulie 1919.

Un bilanț sumar al contribuției preoților militari la făurirea României Mari ar arăta astfel: 5 decedați, 6 răniți, 20 luați prizonieri,

⁵ Una din teze era și aceea potrivit căreia primul “comunist” din istorie ar fi fost însuși Mântuitorul (n.a.).

147 avansați la gradul de căpitan asimilat, 61 recompensați cu decorații de război române și străin.⁶

Eroii musceleni în reverență

În împrejurări excepționale se călesc adevăratele caractere. de aceea se și spune că o generație rămâne în “Cartea de Aur” a Neamului doar dacă este încercată în situații deosebite.

Preoții militari au înțeles chemarea sub arme ca cel mai bun prilej de a arăta că pot fi, într-adevăr, la înălțimea momentului. Rapoartele trimise de pe front de preoții militari și Foile Calificative întăresc această afirmație.

Până în prezent am identificat un număr de **13 preoți militari musceleni**, cu multe informații interesante despre majoritatea lor.

O sinteză statistică se prezintă astfel:

- În momentul mobilizării, vârsta celor 13 preoți se încadra în intervalul 28-36 ani.

- 10 preoți erau licențiați în Teologie (Mănescu N. Nicolae și-a luat și licența în Drept), iar despre alt preot știm că absolvise seminarul superior (Popescu D. R. Stan).

- Dintre ei, 4 erau originari din județe vecine: 1 din Argeș (Stroian I. Gheorghe) și 3 din Dâmbovița (Popescu D. R. Stan, Tomescu I. Gheorghe și Cotenescu I. Gheorghe).

- 1 singur preot a solicitat în mod expres demobilizarea în 1916, la două luni de la începerea războiului, datorită posibilului “sindrom de stres post-traumatic” (Proca M. Nicolae), iar altul în 1917, dar după victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

- 7 preoți au fost avansați Căpitan în timpul războiului (la nivel de țară, 147 din 253 mobilizați inițial), iar 6 după terminarea războiului.

- 4 au fost propuși spre avansare la gradul de Maior (Moisescu Gh. Gheorghe, Stroian N. Gheorghe, Popescu D. R. Stan și Cotenescu I. Gheorghe). Dintre aceștia, se pare că doar unul a fost avansat Maior după terminarea războiului (Moisescu Gh. Gheorghe, în 1934).

⁶ Preotul Gheorghe I. Cotenescu a fost avansat căpitan la 1 ianuarie 1918 și i s-a acordat ordinul “Coroana României” cu spade de cavaler (n.a.).

- 5 au fost **decorați** cu ordinul militar “Coroana României” cu spade Cavaler (din totalul de 13 musceleni, dintre care 4 în timpul războiului (din 61, la nivelul țării), iar unul după război (Proca M. Nicolae, viitor Protopop).

- Stroian N. Gheorghe - viitor Protopop
- Cotenescu I. Gheorghe - viitor deputat de Muscel
- Moiescu Gh. Gheorghe
- Voinescu P. Ion

- Au deținut funcții publice, fiind aleși sau numiți, următorii preoți: trei Protopopi (Bărbulescu I. Ioan, Proca M. Nicolae, Stroian N. Gheorghe, **doi deputati** (Mănescu N. Nicolae și Cotenescu I. Gheorghe), **un prefect** (același Mănescu N. Nicolae) și un **vicepreședinte de Cameră Agricolă Județeană** (același Cotenescu I. Gheorghe). *Prietenii cimentate în timpul studiilor* au eliminat pe parcursul carierei lor eventualele asperități datorate înregimentării în partide politice diferite, contribuind cu toții la bunul mers al lucrurilor, în interesul muscelenilor. E vorba de preoții Mănescu N. Nicolae (P.N.Ț.), Proca M. Nicolae (P.N.L.) și Cotenescu I. Gheorghe (P.N.D.- Iorga).

- După instaurarea regimului de “democrație populară”, condus de cei “Fără de Neam și Dumnezeu”⁷, 3 foști preoți militari au devenit deținuți politici:

- Cotenescu I. Gheorghe, iorghist, pentru sprijinul logistic acordat membrilor grupului de rezistență armată anticomunistă de pe Muntele Roșu (Dragoslavele), inițiat de

⁷ Expresia generalului Nicolae Rădescu, ultimul prim-ministru democrat, din discursul său politic radiodifuzat de la cinematograful Aro din București, în seara zilei de 24 februarie 1945, după manifestația antiguvernamentală organizată în aceeași zi de comuniști. Se referea la la acronimul “F.N.D.” (Frontul Național Democrat) sub umbrela căreia acționa o coaliție electorală la care, alături de P.C.R. și formațiunile-satelit controlate de acesta: Apărarea Patriotică, MADOSZ, Sindicatele Unitare, Partidul Socialist-Țărănesc, Uniunea Preoților Democrați) și P.S.D., aderaseră și dizidențele oportuniste desprinse din partidele așa-zis “istorice”, P.N.L. – Gh. Tătărescu și P.N.Ț – Anton Alexandrescu. Discursul l-a deranjat pe Stalin, care l-a trimis imediat la București pe comisarul de Externe Vișinski. Bătând cu pumnul în masă (Hrușciov o va face ulterior, cu pantoful, la O.N.U.) și trântind ușa în nas Regelui Mihai, acesta obține demisia generalului Rădescu și venirea la putere a guvernului condus de “marioneta” Dr. Petru Groza, comuniștii reușind, la 6 martie 1945, să elimine din guvern și reprezentanții partidelor “istorice” (n.a.).

locotenent-colonelul Gheorghe Arsenescu. Arestat la 24 martie 1949.

- Mănescu N. Nicolae, național-țărănist, pentru legături de rudenie cu familia Arnăuțoiu și sprijin logistic acordat membrilor grupului de rezistență armată anticomunistă de la Nucșoara inițiat de același colonel Arsenescu împreună cu Toma și Petre Arnăuțoiu, ulterior condus numai de către cei doi frați. Arestat în 1958, moare în penitenciarul Botoșani, în anul 1961.

- Tomescu I. Gheorghe, național-țărănist, pentru legături de rudenie cu Ion Mihalache și presupusă activitate subversivă în favoarea P.N.Ț. Arestat în 1958, moare în penitenciarul Botoșani, în anul 1964.

Câteva cuvinte despre fiecare preot muscelan în parte, cu extrase din Foile lor calificative.

1. Bărbulescu I. Ioan

Confesorul garnizoanei Câmpulung Muscel încă din 1908. În momentul mobilizării, Protopop de Muscel și paroh al Bisericii Domnești. Mobilizat la Regimentul 30 Infanterie Muscel. Avansat căpitan încă din 01.09.1917. Demobilizat la 18.06.1918. Moare la Câmpulung, în 1919, fără să se mai poată bucura de vestea căsătoriei fiicei sale, ulterior, cu eruditul rucărean Gheorghe Pâmuță.

2. Stroian N. Gheorghe

Născut în anul 1884 la **Stroești, județul Argeș**. Preot ajutor și paroh la mai multe biserici din Câmpulung Muscel. Viitor protopop. Mobilizat la Regimentul 70 Infanterie Muscel. Decimat la apărarea Câmpulungului, se contopește cu rămășițele altui regiment, devenind 62/70. Avansat căpitan la 01.01.1918. Demobilizat în primăvara anului 1918.

3. Moisescu Gh. Gheorghe

Născut în anul 1880 (cel mai vârstnic) la Valea Mare-Pravăț, județul Muscel. Mobilizat la Regimentul 39 Infanterie. Avansat

căpitan la 01.01.1918. Demobilizat la 30.04.1918. Remobilizat la 10.04.1918 și trimis în Basarabia. Demobilizat la 24.03.1920.

4. Cotenescu I. Gheorghe

Născut în anul 1886 la **Izvoarele, județul Dâmbovița**. Parohul bisericii vechi din com. Stoenеști. Mobilizat inițial la Spitalul de Evacuare nr. 2, în cadrul Corpului II Armată, implicat în apărarea culoarului Rucăr-Bran și a Câmpulungului. În 1917, transferat la Trenul Sanitar nr. 14. După desființarea Serviciului Sanitar (aprilie 1918), transferat la Regimentul 9 Vânători, staționat în sectorul Purcari, pe malul Nistrului (Basarabia). La remobilizare, participă cu unitatea sa (încadrată în Divizia 2 Vânători) la întreaga campanie de eliberare a Transilvaniei. Demobilizat la Tisa, pe 27.07.1919, după contraatacarea cu succes a ofensivei Armatei Roșii ungare, cu o săptămână doar înainte de ocuparea Budapestei.

5. Mănescu N. Nicolae

Născut în anul 1884 la Berevoești-Ungureni, județul Muscel. Parohul bisericii din Apa Sărată, mahala a Câmpulungului. Mobilizat la Ambulanța Div. 1 Infanterie. Avansat căpitan la 01.01.1918. Demobilizat la 20.04.1918.

6. Popescu D. R. Stan

Născut în anul 1887 la **Găești, județul Dâmbovița**. Mobilizat la Regimentul 2 Infanterie Vâlcea. Avansat căpitan la 01.01.1918. Demobilizat în mai 1918.

7. Mușetescu Gh. Gheorghe

Născut în anul 1885 la Mățau, județul Muscel. Mobilizat la Regimentul 1 Infanterie Mehedinți nr. 17. Demobilizat la 30.10.1917. Remobilizat la 10.04.1919 pentru operațiunile militare din Transilvania (la Tisa). Nu știm data demobilizării. Avansat căpitan la 20.07.1921.

8. Ionescu Ioan

Născut în anul 1886. Mobilizat la Regimentul 20 Infanterie Teleorman. Demobilizat în 1918. Avansat căpitan la 20.07.1921.

9. Proca M. Nicolae

Născut în anul 1886 la Slănic, județul Muscel. Paroh al bisericii Nicuț din Câmpulung. Mobilizat la Regimentul 44 Infanterie Argeș. Decimat, regimentul se contopește cu alt regiment, devenind 44/69. Demobilizat în noiembrie 1916. Avansat căpitan la 20.07.1921.

10. Voinescu, P. Ion

Mobilizat la Regimentului 84 Infanterie. Demobilizat în mai 1918. Avansat căpitan la 20.07.1921.

11. Tomescu I. Gheorghe

Născut în anul 1888 (cel mai tânăr), în localitatea **Hulubești, județul Dâmbovița**. Paroh al bisericii din Țigănești din Conțești, județul Muscel. Demobilizat în 1918. Avansat căpitan la 20.07.1921.

12. Breazu Gh. Vasile

Născut în anul 1886. Paroh al bisericii Ciulnița, județul Muscel. Demobilizat în 1918. Remobilizat în noiembrie 1918. Avansat căpitan la 20.07.1921.

13. Tomescu Nicolae

Născut în anul 1884. Demobilizat în 1918. Remobilizat în noiembrie 1918. Avansat căpitan la 20.07.1921.

O parte din Foile Calificative anuale din dosarele personale au fost incluse într-o amplă lucrare publicată de un colectiv specializat din cadrul Arhivelor Militare din Pitești.⁸ Ele cuprind frumoase aprecieri, indiferent de formațiunea în care și-au desfășurat activitatea preoții musceleni: **unități combatante, ambulanțe divizionare, spitale de evacuare, trenuri sanitare, spitale de contagioși.**

⁸ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în lupta pentru Marea Unire 1916-1919*, Ed. Europa Nova, București, 2000.

Citind rapoartele preoților și Foile lor Calificative pe întreaga durată a campaniei militare (1916-1919) înțelegem menirea reală a prezenței preotului pe front și comportamentul ireproșabil al majorității preoților mobilizați.

Urmașii lor, dar și preoții militari din zilele noastre, au tot dreptul să fie mândri și să le înalțe acestor eroi, făuritori ai României Mari, imnuri de mulțumire pentru sângele vărsat și truda lor spornică pe câmpul de bătălie.

Din nefericire, preoții militari musceleni nu și-au publicat amintirile, așa încât, pentru a înțelege drama armatei române în toamna anului 1916, surprinsă de contraofensiva armatelor vrămașe - care au forțat toate trecătorile Carpaților -, ne mulțumim cu cuvintele amare ale preotului Proca M. Nicolae, parohul Bisericii Nicuț din Câmpulung Muscel.

Raportul preotului fusese înaintat Protopopului Constantin Nazarie la 18 octombrie 1916, chiar în momentul în care Regimentul 44 Infanterie Argeș, ieșit cu mare greutate din iadul provocat în Defileul Oltului de Corpul Alpin german, se retrăgea prin Sălătruc.

„De sub groaznicul bubuit al tunurilor și din răpăitul mitralierelor, țin să vă scriu, rugându-vă să vă opriți puțin ochii asupra rândurilor de mai jos.

*Sunt **mai bine de două luni**, astăzi, de când stau sub muzica aceasta, regimentul meu fiind veșnic în luptă, probă că din 3.763 de oameni, astăzi nu mai avem decât 480, cu 11 ofițeri din 72 – restul morți, prizonieri și răniți. Au fost lupte groaznice; am asistat la scene ce mintea omenească refuză să le amintească măcar.*

După nenorocita retragere de la Sibiu, pe defileu, au urmat lupte extrem de aprige PE MUNȚI, în care s-a prăpădit multă lume aproape degeaba, căci am fost siliți totuși să ne retragem pierzând poziții aproape inexpugnabile și găsindu-se astăzi pe ultima linie de rezistență: mănăstirea Cornet-Sălătruc, pe valea Topologului, la 35 km sud (de) Căineni și 24 km nord (de) Curtea de Argeș.

În răstimpul de două luni eu, împărtășind viața comună, am fost extrem de încercat, pe lângă privațiunile interente războiului.

Așa de pildă în Defileu, am trecut prin ploaia de gloanțe scăpând numai cu viața și ceea ce am avut pe mine, restul ca: bagaje, haine, Sf. Vase, vestminte etc., mi s-au capturat de inamic. Am dormit

adesea apoi PE MUNȚI, în ploaie, zăpadă, noroi, în tranșee etc., mâncat sau nemâncat, cum a dat Dumnezeu.

Toate acestea le-am îndurat până acum cu resemnare, oarecum (sic!) dorind să contribui și eu – ca român – la mărirea patriei mele.

Starea fizică astăzi însă, nu-mi mai permite a mai suporta asemenea mizerii, întrucât mașina – stomacul – fiind stricată încă de pe când eram student, este aproape gata să mă lase.

Nu mă hrănesc decât cu ceai și boabe de porumb fiert și rar cu brânză și mere, căci, deși carne avem din abundență (obs: în Defileul Oltului fuseseră sacrificați mii de cai, uciși de gloanțe sau prăvăliți prin prăpăstii – n.n.), totuși nu o pot mânca, făcându-mi rău.

În această situație găsindu-mă, m-am gândit la P.C. Voastră, ca fost al meu profesor și acum șef și am făcut plângerea de față, rugându-vă deosebit de călduros să-mi acordați un concediu de cel puțin 1 ½ - 2 luni sau să mă înlocuiți – spre a mă restabili, altfel înseamnă să mor ca un câine pe aici, nemaiputând fi de nici un folos oștirii, căci abia mai mă țin pe picioare.

Afara de asta, sufletește sunt foarte deprimat: veșnic sunt vești rele, nu văd decât răniți mutilați, morți etc., nu aud decât bubuit de tunuri, răpăit de puști, mitraliere, grenade etc. și, ca culme (sic!), mergem din insucces în insucces (vorbesc de sectorul nostru).

Fier să fii și tot nu poți să reziști, necum eu un biet preot absolut străin și neobișnuit cu rigorle și asprimea vieții militare.

....

Devotat și mult recunoscător.

Preot Nicolae Proca,

Regimentul 44 Infanterie

Comuna Sălătruc, județul Argeș

18 oct[ombrie] 1916

N. B. Țin să vă rog să-mi treceți cu vederea faptul că scriu pe această hârtie, întrucât pe aici nu se găsește hârtie de scrisori”.⁹

O mărturie prețioasă a unui muscelan, chiar dacă acest preot, stabilit de câțiva ani în Câmpulung Muscel și obișnuit, se pare, cu confortul vieții citadine, fusese șocat de duritatea ostilităților militare

⁹ Gheorghe Nicolescu și alții, *Preoții*, doc. 48, pp. 57-58.

și de privațiunile de zi cu zi cu care se confrunta întreaga “armată” clericală angajată în efortul suprem al Națiunii.

Îngrijorat de această atitudine defetistă, dar și probabil jenat de faptul că tocmai fostul său elev îi solicita o dispensă¹⁰, Protopopul C. Nazarie i-a obținut demobilizarea dorită, acesta rămânând cu familia în teritoriul ocupat. Atitudinea sa nu a avut repercursiuni ulterioare, devenind după război Protopop de Muscel, fiind decorat ca și ceilalți preoți militari și chiar avansat căpitan.

În contrapondere, este elocventă sobrietatea memoriului de activitate al preotului Gheorghe I. Cotenescu.

“Mobilizat pe timpul campaniei, urmând armata în retragerea spre Moldova, după ce am îndurat mai întâiu alături de enoriași neplăcerile primei campanii, întrucât luptele lui 1916 au atins și regiunea Stoenești-Dragoslavele.

[...] Chipul cu care m-am achitat în datoria mea de preot militar: între răniții și exantematicii spitalelor din Barlad (militare); cu Regimentul 9 Vânători urmându-l în campaniile sale, nedespărțit de această unitate și în Basarabia, unde pe malurile Nistrului în 1918 am desfășurat o activitate culturală care-mi formează un capitol de satisfacție sufletească al vieții mele, între satele județelor Tighina și Cetatea Albă. Acolo, prin servicii divine, prin predici populare, prin propaganda șezători[lor] sătenești, intrasem în sufletul sătenilor care pentru prima dată dăduseră cu ochii de preot românesc, în locul celor localnici pe care interesul stăpânirii rusești îi transformase în agenți ai desnaționalizării, ținând poporul ca și lipsit de binefacerile harnice pe care trebuiau să le primească de la păstori [de] suflete dezinteresaji.

*Am urmat armata și în campania din Ungaria, nedeslipit de soldații aceluși regiment, împărtaşind și aici privațiunile lupte[lor] cu rezultate inegale duse cu bolșevicii lui Bela Kun în Ungaria nordică, cuprinzând sectorul Rakamaz-Szabolcs-Venczello-Hernád Nemety (campania de ajutorare dată Cehilor) [...]”.*¹¹

¹⁰ Intervenția salvatoare avea loc la numai patru luni după ce, la 20 iunie 1916, cu prilejul convocării în București a preoților mobilizabili din Eparhie, preotul Proca M. Nicolae semnase și el o “moșiune” în care erau aspru criticați preoții care solicitau dispense [vezi Gheorghe Nicolescu și alții, *Preoții...*, doc. 27, p. 37-38.

¹¹ Document aflat în arhiva personală a autorului.

Prezentăm în continuare extrase din Fișele Calificative ale preoților militari musceleni selectați de către Protoiereul C. Nazarie¹² dintre cei **165 de preoți** cu astfel de Fișe la care se referă documentul “Referat asupra activității preoților de armată în campania din 1916-1918”, preluat ca atare și de colectivul de autori din cadrul Arhivelor Militare.

1. Preotul Bărbulescu I. Ioan, Câmpulung, de la [Regimentul] 30 Infanterie, a depus zel, activitate și *curaj deosebit prin cuvânt și faptă*, ținând totde(a)una sus moralul trupei, *până la sacrificiu și fără șovăire*, în toate luptele prea frumoase ce le-a dat acest Regiment, îmbărbătând și întărind pe ostași chiar sub ploaia de gloanțe și obuze inimice (sic!). În ziua de 11 iulie, la Râcoasa, a stat, *sub cutele drapelului*, la reduta No. 1, sub ploaia de gloanțe și obuze inimice (repetare – n.n!), binecuvântând pe bravii noștri (sic!) soldați, cari plecau voioși la luptă și cari au cucerit trei redute dușmane, înverșunat apărate (Colonel Capelcanu).

A fost nelipsit de pe front și din lupte. A fost nelipsit din mijlocul trupei, chiar și pe pozițiile de pregătirea asaltului. Nu pot să am pentru acest venerabil preot de cât cele mai frumoase cuvinte de laudă, pentru modul cum și-a exercitat datoriile sale, pe tot timpul campaniei, față de trupă și ofițeri (General Alexiu).¹³

2. Preotul Stroian N. Gh(eorghe), Câmpulung, de la 62/72 Infanterie¹⁴, de la început a însoțit regimentul, chiar și pe frontul de luptă, și a dat dovadă de *abnegație, devotament și conștiințiozitate* (sic!). Prin prezența și însușirile sale morale *a contribuit mult la înălțarea sufletelor și la ridicarea moralului ofițerilor și soldaților*, chiar în momentele cele mai grele ale luptelor. A luat parte la lupte în Dobrogea, în Mărăști în 1917, și în tot timpul *a stat neclintit la datorie* (Colonel Grecescu).¹⁵

3. Preotul Moisescu Gh(eorghe), Valea-Mare, Muscel, de la [Regimentul] 39 Infanterie, are o cultură generală aleasă, are mult bun

¹² Sublinierile în text aparțin Protopopului Constantin Nazarie.

¹³ Gheorghe Nicolescu și alții, *Preoții*, doc. 257, poz. 47, p. 438.

¹⁴ Corect 62/70 Inf. (n.a.).

¹⁵ Gheorghe Nicolescu și alții, *Preoții*, doc. 257, poz. 48, p. 438.

simț; în luptele la care a luat parte a dovedit un curaj care i-a adus întotdeauna *admirație și laudă*. La Prunaru era întotdeauna *pe linia trăgătorilor, îmbărbătând pe ostași, cu crucea în mână, cu mult sânge rece înfruntând pericolul* (sic!) (Căpitan, indescifrabil).

Ținuta preotească îngrijită, fizic plăcut și robust, demn și cu o purtare exemplară. A dat dovezi suficiente de râvnă și devotament. În timp de repaus, totdeauna în mijlocul ostașilor. Iubește pe soldați și are mult suflet de român. Stă în prima linie de luptă. Și-a făcut datorita neobosit; *prin fapte și vorbe a fost exemplu viu* de patriotism. Continuă în mijlocul trupelor. A întreținut moralul trupei prin predicile și prin exemplul de abnegație ce a dat (Lt. Colonel Jipa).

Este un *model de preot militar*, care poate servi de pildă. Suportă greutățile campaniei la cot cu soldații în tranșee. La 2 Septembru (ie 1917 fiind surprinși de vrăjmași, am întâlnit pe preot în linia de susținere, stând alături de soldați, încuragându-i (sic!) să-și facă datoria; în rezumat: *este un vrednic preot militar* (Colonel Mihăescu).¹⁶

4. Preotul Cotenescu Gh(eorghe), Stoenesti-Muscel, de la [Spitalul de] Evacuare 2, e preot distins, instruit, cultură generală aleasă, *e o podoabă a clerului nostru*; suflet bun, blajin, acest preot își îndeplinește înalta sa chemare cu un *devotament neșărmurit*. Tot timpul și-l petrece în mijlocul soldaților răniți sau bolnavi. A colectat cărți de citit, pe care le-a împărțit bolnavilor și se străduiește *cu fapta ca și cu vorba* să facă șederea în spital cât mai plăcută vitejilor țării. *E înzestrat cu calități rari* (Dr. Bărbulescu).

Pe tot timpul cât a servit în acest Spital, preotul Cotenescu Gheorghe a dat dovezi de mari calități sufletești. A căutat a întreține continuu, prin grai și prin cărțile de lectură, moralul soldaților bolnavi și a sădit în sufletele lor iubirea de țară și neam. În executarea serviciului religios propriu-zis nu a lăsat nimic de dorit. Teolog căutând a se instrui neîncetat, sănătos de corp și de spirit, *este un element prețios, care face onoare corpului preotesc* (Col. dr. C. Ticu – în realitate este vorba de viitorul general dr. Constantinescu Firu – n.a.).¹⁷

¹⁶ *Idem*, doc. 257, poz. 65, pp. 440-441.

¹⁷ *Idem*, doc. 257, poz. 76, p. 443.

La regiment și-a făcut serviciul cum rar se întâmplă: a sfătuit ofițerii în tot timpul, ducându-se și călare la posturile care erau pe Malul Nistrului; a îngrijit de sufletul soldatului. [...]

A început imediat propaganda națională prin sate. Felul cum a lucrat în această direcție a dat rezultate foarte bune ... A fost și este o mare pierdere... Toate satele admirând felul cum făcea serviciul divin și toți sătenii veneau de mi-l cereau să rămână preotul lor. (comandantul îl recomandase și insistase ca acesta să rămână ulterior preot de garnizoană sau de unitate militară în Basarabia – n.a.)

Este un prea distins preot. Pentru meritele ce are pe terenul religios, pe cel național și pentru munca fără preget ce a depus la regiment îl propun la avansare la gradul de maior în mod excepțional (Col. Gh. Rasoviceanu).¹⁸

5. Preotul Mănescu N(icolae), Apa-Sărată, Muscel, de la Ambulanța Diviziei I-a, în tot timpul campaniei a fost în mijlocul trupe și al răniților, căutând să le ridice moralul și să-i îmbărbăteze în luptă. În perioada refacerii (sic!), pe lângă slujba de confesor a adus *mari și utile servicii bolnavilor*. În timpul epidemiei de febră recurentă și tifos exantematic *a ajutat pe medici* cu rizicul (sic!) de a contracta această boală. Nu a pierdut niciodată ocazia de a face trupeii servicii religioase, de a ținea predici și a da sfaturi, dovedind că *e la înălțimea unui bun și vrednic preot militar* (Dr. Ceaparu, Dr. Bădescu).¹⁹

6. Preotul Tomescu Gheorghe, Țigănești-Muscel, de la Brigada a 6-a Artilerie, se achită *foarte bine* de toate însărcinările, este inteligent, cult și cum multă trageră de inimă la serviciu (Colonel Cornățeanu). A luat parte la toate luptele de la Pralea-Mărăști, la Soveja-Oituz, unde a dovedit pe lângă cultura sa sufletească și *știința de a insufla trupa* sub focul violent al dușmanului. Este un preot de valoare. (Colonel Cardaș).²⁰

7. Preotul Popescu Stan, Topoloveni-Muscel, de la 2 Vâlcea, în tot timpul a căutat să se achite *în mod desăvârșit* de înalta sa chemare, făcându-se iubit de trupă și ofițeri. În toate ocaziunile a ținut

¹⁸ Argeșul Ortodox, Curtea de Argeș, nr. 244, 8 decembrie 2005.

¹⁹ Gheorghe Nicolescu și alții, *Preoții ...*, doc. 257, poz. 102, p. 448.

²⁰ *Idem*, doc. 257, poz. 129, p. 453.

frumoase predici trupei. De când regimentul este pe front, vizitează trupa atât la rezervă, cât și în tranșee, sfătuind și îmbărbătând pe soldați cu cuvântul său. Îl apreciez ca *un preot de valoare*, care știe să-și îmbărbăteze trupa și știe să se facă iubit și ascultat de ea (Lt. Colonel Pestrițu).²¹

8. Preotul Mușetescu Gheorghe, de la Regimentul 1 Mehedinți nr. 17, și-a îndeplinit totdeauna datoria, în mod foarte conștiincios. În toate sărbătorile a ținut conferințe trupei. Nu a ezitat de a merge întotdeauna și pe front. Este animat de frumoase sentimente naționale. Are cultură generală întinsă, având și facultatea de teologie. Este *un prea bun preot sub toate raporturile* (Colonel Ionescu Justin). Părintele Mușetescu s-a achitat *foarte bine* de misiunea sa. Și-a îndeplinit datoria cu multă conștiinciozitate și a contribuit mult la ridicarea moralului ostașului (General Obogeanu).²²

9. Preotul Ionescu Ioan, Nămăești-Muscel, de la Regimentul Teleorman no. 20, e dotat cu o frumoasă cultură generală, cu foarte frumoase sentimente patriotice. Cu mult *drag și multă însufleșire* a urmat regimentul în toate împrejurările. Venit în regiment în septembrie 1917, a trecut pe frontul Nămolosa. Sub mângâierea lui preoțească *a încălzit cu totul pe soldați, cu diferite convorbiri pe front*, dându-le cele mai folositoare sfaturi. Și-a îndeplinit serviciul cu multă conștiință și mult zel, dragoste și devotament. În Basarabia a luptat prin toate mijloacele frumoase și din tot sufletul pentru naționalizarea populației, pentru răspândirea graiului românesc și a cultului creștin. A ținut săptămânal slujbă religioasă în satele din zona regimentului, unde a ținut și foarte frumoase și însuflețite predici, apropiindu-și populația. A fost veșnic neobosit pentru îndeplinirea frumosului scop ce urmăream și pentru care *a primit viile mulțămiri ale subsemnatului*. Este un preot distins și *face cinste clerului român, pentru care merită toată lauda* (Lt. colonel Bărbulescu).²³

* * *

²¹ *Idem*, doc. 257, poz. 137, p. 455.

²² *Idem*, doc. 257, poz. 145, p. 456.

²³ *Idem*, doc. 257, poz. 151, p. 457.

Momentele de glorie din istoria unui popor se datoresc și **PERSONALITĂȚILOR** care, prin vizionarism și prin credința lor în Dumnezeu, reușesc să îndrume poporul, constituind ele însele **MODELE VII DE VIAȚĂ**. Alături de figurile luminoase din cadrul Armatei și a vieții civile, preoțimea română și ierarhii locurilor au constituit de-a lungul istoriei zbuciumate a acestui neam asemenea modele înaintemergătoare și milostive.

Jertfa preoților militari musceleni aduși la lumină în prezentul studiu merită prețuirea noastră sinceră, acum, cu câteva luni înainte de a marca trecerea a 100 de ani de la izbucnirea Primului Război Mondial, conflagrația în urma căreia, în “cenușa imperiilor”, România s-a Reîntregit.

Împlinirea unui ideal visat secole la rândul, „Un popor, o limbă și o singură inimă”, ne-a apropiat atunci pentru prea puțin timp, din nefericire, prinși treptat între ciocanul și nicovala totalitarismelor roșii, brune, verzi și negre. Cu prețul milionului de jertfe de atunci, la care se adaugă, desigur, alte milioane, începând cu jertfa lui Decebalus per Scorilo și până la sutele de mii de morți din temnițele comuniste.

ORGANIZAREA „SOCIETĂȚII PENTRU OCROTIREA ORFANILOR DIN RĂZBOI” ÎN JUDEȚUL MUSCEL, ÎN PERIOADA INTERBELICĂ.

Elena Zîrnă
Arhivele Militare Istorice Pitești

One of the first cares of the Romanian state after the first world war was to establish homes for orphans of war. All commons prefects and mayors had the duty to identify orphans of war. Orphanages aimed at accommodation and care of children who are orphans.

Cuvinte cheie: *Primul război mondial, orfani, cămine pentru orfani.*

Keywords : *The first The World War , orphans, homes for orphans.*

Primul Război Mondial se menține în atenția cercetătorilor și a opiniei publice ca unul dintre marile evenimente ale secolul XX care a schimbat în mod radical și ireversibil harta geo-politică a lumii, în mod deosebit a Europei. Și în acest sens, un exemplu elocvent este țara noastră, care chiar dacă nu a cunoscut victoria finală pe câmpul de luptă, a fost una dintre marile beneficiare ale momentului conjunctural și astfel a reușit desăvârșirea proiectului național: Marca Unire a tuturor provinciilor istorice unde românii reprezentau populația majoritară.

Însă, din nefericire, marele succes politic a fost realizat cu imense sacrificii materiale, dar mai ales umane, care au lăsat în urma lor mari și ireversibile traume morale, mentale, psihice și nu în ultimul rând, sociale. Dovadă că, atât generația ce se naștea odată cu ultimele zvâcniri belicoase, cât și tinerii supraviețuitori ai războiului au fost

chemați nu peste mult timp la o nouă încheștare mondială, pe parcursul căreia au fost sacrificate alte zeci de milioane de victime.

Atât istoriografia națională¹, cât și la nivel mondial, subiectul a fost amplu prezentat, însă odată cu trecerea timpului, noi subiecte atrag atenția cercetătorilor și opiniei publice, fie că sunt inedite, fie că altele sunt reevaluate. În egală măsură, tema orfanilor de război constituie unul dintre acestea, așa că am considerat potrivită trecerea în revistă a unui caz particular, anume felul în care statul român a găsit de cuviință să legisfeze și să instituționalizeze activitatea de ocrotirea orfanilor de război și printr-un exemplu, anume județul Muscel, felul cum s-a aplicat litera legii.

De aceea, am considerat binevenită o prezentare a universului postbelic a copilăriei, a celor cărora războiul le-a frânt destinul, clasându-i ca „orfani de război”.

În acest sens, una dintre primele griji ale statului român după Primul Război Mondial a fost aceea de a-i ajuta pe orfanii de război prin înființarea de „cămine pentru orfani” aproape în fiecare reședință de județ.

Prin urmare, pentru a înlesni ocrotirea orfanilor de război, la data de 22 aprilie 1918, au fost aprobate de către Consiliul de Miniștri și apoi publicate în Monitorul Oficial nr.19, dispozițiile generale, referitoare la această mare problemă cu care s-a confruntat România după război.²

Astfel, aici se stipula că primarii comunelor urbane și rurale, sub direcția și controlul prefecților de județe, aveau datoria de a cerceta și a identifica toți orfanii de război, iar după ce aveau o evidență cât mai exactă a acestora, trebuiau să întocmească actele necesare privind starea civilă, situația militară a părinților, starea

¹ *Bibliografia Istorică a României*, vol. I (1944-1969), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970; vol. II, tom. II. sec. XIX, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972; vol. III, tom. III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974; vol. IV (1969-1974), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975; vol. V (1974-1979), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980; vol. VI (1979-1984), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985; vol. VII (1984-1988), Editura Academiei Române, București, 1990; vol. VIII (1989-1994), Editura Academiei Române, București, 1996; vol. X (1999-2004), Editura Academiei, București, 2005; vol. XI (2004-2006), Editura Academiei, București, 2007; vol. XII (2007-2008), Editura Academiei, București, 2009.

² Arhivele Militare Pitești, „Monitorul Oficial” nr.19 din 22 aprilie 1918, p.237

materială, ce legături de familie mai aveau, dacă aveau, situația școlară, cât și meseria sau profesia acestora. Toate aceste informații urmau să fie comunicate de către primar instanțelor judecătorești competente.

În cazul în care se constata că printre copiii orfani erau unii care dețineau „avere” și rude sau cunoștințe care puteau să-i îngrijească și să administreze această „avere”, atunci erau puși sub tutelă, conform legislației judecătorești în vigoare la acea vreme.³

Consiliul central, comitetele regionale sau filiale ale societăților pentru ocrotirea orfanilor de război puteau constata dacă existau copii orfani rămași fără tutelă și, în acest caz, aveau dreptul să ceară instanțelor judecătorești competente formarea unor consilii de familie pentru alegerea persoanelor tutelare. De asemenea, dacă se constata că acești copii orfani erau neglijăți sau abuzați de către persoanele tutelare, acestea puteau fi schimbate și înlocuite imediat.⁴

Conform noilor dispoziții publicate în monitorul oficial mai sus menționat, și femeile puteau face parte din consiliile de familie ale orfanilor de război și puteau îndeplini sarcina de persoane tutelare.

Dacă consiliul de familie nu putea să fie constituit din cauza lipsei unei rude sau prieten, atunci instanța judecătorească avea dreptul să înncredințeze copilul orfan, împreună cu averea acestuia, comitetului societății pentru ocrotirea orfanilor de război, din comuna de domiciliu a celui în cauză. Acest comitet avea să îndeplinească funcția consiliului de familie și să aleagă tutorele a cărui numire era supusă confirmării instanțelor judecătorești competente.⁵

O altă dispoziție dată în aprilie 1918 era aceea că orfanii, fii de săteni, care posedau parcele de pământ erau instruiți pentru cultivarea acestuia și pentru îngrijirea gospodăriilor.⁶

În cazul în care copiii orfani nu aveau adăposturi în care să locuiască, comitetele societății pentru ocrotirea acestora aveau sarcina de a le asigura o locuință, iar în cazul în care se constata că vreun orfan comitea fapte în afara legii (fura sau ascundea adevărul) era reclamat și dus în fața organelor de justiție. Autoritățile

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*

⁶ *Ibidem*, p.238

administrative, dar și cele civile și militare aveau datoria de a veni în ajutorul organelor de justiție.

Cei care îi aveau în grijă pe acești copii erau răsplătiți (în bani) pentru munca lor. Dar, la fel de bine, puteau fi pedepsiți cu amendă de la 5 la 100 de lei, în cazul în care nu și-ar fi îndeplinit în mod conștiincios datoria. De asemenea, atunci când se întâmpla ca prin neglijența acestora, să fie periclitată sănătatea sau educația morală a orfanilor de război, „îngrijitorii” erau pedepsiți cu închisoare de la 15 zile la 6 luni. În ambele cazuri copiii erau luați și încredințați altor persoane.⁷

Medicii primari din județe, medicii repartizați în anumite plase (plasa reprezentând o formă de împărțire teritorială a localităților la vremea respectivă), cât și cei din spitale aveau obligația, la cererea îngrijitorilor orfanilor de război sau a comitetelor societății pentru îngrijirea acestora, să acorde asistență medicală în mod gratuit. Cei grav bolnavi erau internați în spitale și tratați, tot gratuit. Aveau să se înființeze secții speciale pentru aceștia.

Orfelinatele, căminele sau alte stabilimente similare existente, subordonate fie direct statului, fie altor instituții publice sau societăți de binefacere erau obligate a asigura întreținerea orfanilor de război, potrivit contractelor și înțelegerilor încheiate.⁸

Peste numai câteva săptămâni, prin Înaltul Decret nr. 1037 din 8 mai 1918⁹ avea să fie recunoscută calitatea de „persoană morală” a „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, cu sediul în Iași, societate ce avea drept scop ocrotirea fizică, dar și morală a orfanilor de război. Sediul era la Iași pentru că, după cum bine știm, cea mai mare parte a țării se afla sub ocupație.

Pe 20 aprilie 1918, ministrul de război, generalul Hârjeu, a prezentat Consiliului de Miniștri referatul nr. 119¹⁰ în care arăta că pentru ca „Societatea pentru ocrotirea orfanilor de război” să-și poată exercita îndatoririle ce-i erau impuse odată cu recunoașterea calității de persoană morală devenea necesar un act juridic prin care să fie înlesnită acțiunea societății prin luarea măsurilor prezentate mai sus. Astfel că solicita colegilor de cabinet să semneze actul prin care să se

⁷ *Ibidem*

⁸ *Ibidem*

⁹ *Idem*, „Monitorul Oficial” nr. 31 din 8 mai 1918, p.400-401

¹⁰ *Idem*, „Monitorul Oficial” nr.19 din 22 aprilie 1918, p.238-239

promoveze statutul societății. Solicitare aprobată, astfel că prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 356 din 20 aprilie 1918¹¹ guvernul l-a autorizat pe ministrul de război să prezinte semnăturii M.S.Regelui proiectul de decret prin care, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, se aprobau dispozițiile destinate a înlesni ocrotirea orfanilor de război.

În felul acesta au fost promulgate statutele „Societății pentru ocrotirea orfanilor din război”, structurate pe șase capitole.¹²

Capitolul I conține informații cu privire la constituirea acesteia sub protecția M.S. Regina României și sub controlul ministerului de război, societate ce purta denumirea de „Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război”. Sediul acestei societăți avea să fie în Iași.

Scopul înființării acestei societăți era de a adăposti, întreține și a educa, atât din punct de vedere fizic, cât și moral, copiii orfani din război. Acest lucru este evidențiat pe larg în capitolul al II-lea din statutul societății. Pentru realizarea acestui scop, se impuneau următoarele sarcini: de a identifica toți orfanii din război în toată țara, fără deosebire de statut social sau naționalitate, de a asigura fiecărui orfan din război persoana tutelară, dar și adăpostirea, întreținerea, creșterea și educarea, pregătindu-i pentru diferite meserii sau profesii. O altă sarcină pe care o avea de îndeplinit societatea și care, din punctul nostru de vedere, avea să fie una dintre cele mai importante, era aceea de a înființa *„așezăminte ce se vor găsi necesare pentru creșterea, învățătura și îngrijirea sanitară a orfanilor, precum: leagăne, orfelinate, cămine, grădini sau școli de copii, case de corecțiune, spitale, sanatorii, infirmerii, etc., sau de a se folosi de așezămintele de cultură existente, în înțelegere cu ministerele respective”*.¹³

Erau considerați orfani de război copiii ai căror tați decedaseră în timpul și din cauza evenimentelor războiului și a căror mame au murit din orice altă cauză sau a căror mame nu aveau posibilități de îngrijire și creștere a copiilor. De asemenea, erau considerați orfani de război și copiii fără mame, ai căror tați erau invalizi din război și chiar internați în spitale, neputând avea grijă de ei, dar și cei orfani de mamă, părăsiți și fără mijloace de supraviețuire sau ai căror tați erau

¹¹ *Ibidem*, p.239

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*

chemați să îndeplinească serviciul militar în armată, în afara comunei în care locuiau.¹⁴ Ocrotirea acestora avea să fie acordată fără a se face deosebire între copiii legitimi sau nelegitimi.

În capitolul al III-lea al statutului de funcționare a „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război”, înființată la Iași, în aprilie 1918, este stipulată modalitatea de exercitare a îndatoririlor societății. Aceasta, prin comitetele filialelor, dar și cu sprijinul autorităților administrative, avea obligația să întocmească o evidență a tuturor copiilor orfani, evidență în care să se regăsească toate informațiile necesare privind starea civilă, situația militară a părinților, starea materială, situația școlară, meseriile cunoscute și orice alte informații utile.

Capitolul al IV-lea se referă la compunerea societății și administrarea acesteia. Pentru înlesnirea ocrotirii orfanilor din război de pe întreg teritoriul țării, societatea avea să se împartă în patru secțiuni regionale, având centre în Iași, București, Craiova și Kișinău. Comitetele regionale aveau drepturi depline în exercitarea îndatoririlor societății.¹⁵

Fiecare comitet regional avea în compunerea sa un președinte, doi vice-președinți, un casier care se ocupa de administrarea bugetului general de venituri și cheltuieli, buget pe care îl supuneau aprobării adunării generale a comitetului respectiv, dar și o secretară care se ocupa de întocmirea tuturor actelor necesare.

Tot în capitolul IV se făcea referire și la statutul de membru al acestei societăți. calitatea de membru avea să revină în primul rând fondatorilor, apoi persoanelor care aveau în timp la această societate, cât și donatorilor și persoanelor onorifice. Fiecare membru avea dreptul la vot în cadrul comitetelor regionale, dar și în cadrul adunărilor generale ale societății. Adunarea generală avea următoarele atribuțiuni: alegea comitetul regional prin vot, trei delegați în consiliul central, doi membri în comisia de verificare a gestiunii comitetelor regionale, pe lângă un delegat al ministerului de război, avea dreptul de a delibera și a hotărî asupra bugetului, aviza anumite modificări aduse statutelor, dar și regulamentelor generale de administrare a societății și așezămintelor create de aceasta.

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*, p.240

Un rol important în structura „Societății pentru ocrotirea copiilor orfani din război” îl avea consiliul central care funcționa la sediul central al acesteia. Era compus din câte trei delegați în fiecare secțiune, aleși conform legislației în vigoare, un delegat din partea M.S. Regina și delegații ministerelor de interne, de război și justiție.

O dată pe an se impunea convocarea unui congres al societății, la o dată bine stabilită de către membrii consiliului central amintit mai sus și într-una din locațiile celor patru orașe reședințe ale comitetelor regionale. Atribuțiile unui astfel de congres erau: de a delibera și hotărî asupra chestiunilor de ordin general, de a lua la cunoștință darea de seamă generală a consiliului central, a discuta și aproba regulamentele generale de administrare, dar și a discuta despre modificările aduse statutului de funcționare a societății.¹⁶ Deciziile congresului, ca și cele ale tuturor comitetelor societății erau consemnate ulterior în procese-verbale, semnate de către conducerea societății și de către toți membri săi.

În capitolul V al statutului „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război” se vorbea despre fondurile acesteia. Ele se compuneau din: subvențiile acordate de instituții, societăți și alte fundații particulare existente la vremea respectivă, donații și cotizații ale membrilor, beneficiile rezultate în urma desfășurării unor serbări, baluri de caritate, reprezentații, dar și din sumele alocate de către stat, județe și comune care dădeau tot concursul pentru acoperirea cheltuielilor bugetare ale societății.¹⁷

Dispozițiile generale erau prezentate în capitolul al VI-lea al statutului acestei societăți: anul social începea la 1 aprilie al fiecărui an și se termina la 31 mai anul următor. În cazul în care avea să fie dizolvată, toate bunurile acumulate până la acea vreme de către societate (mobiliare sau imobiliare) reveneau în posesia Casei Doctorei Oastei care, sub controlul Ministerului de Război, continua asistența și ajutorarea orfanilor de război.

Toate aceste prevederi aveau să fie votate în unanimitate de către adunarea generală a membrilor fondatori din data de 12 aprilie 1918 și aprobate de către ministrul de război din acea vreme, generalul Constantin Hârjeu.¹⁸

¹⁶ *Ibidem*, p.241

¹⁷ *Ibidem*, p.242

¹⁸ *Ibidem*

Acestea au fost, pe scurt, punctele menționate în statutul de funcționare al „Societății pentru ocrotirea orfanilor de război”, cu modificările ulterioare publicate în *Monitoarele Oficiale* nr.255 din 12 februarie 1919¹⁹ și nr. 19 din 10 mai 1919.²⁰

Din cele de mai sus se poate constata că una dintre primele griji ale statului român după Primul Război Mondial a fost aceea de a crea cadrul juridic necesar desfășurării acestei nobile activități...

Ministerul de Război a pus în practică inițiativa, organizând, la fiecare regiment „cămine pentru orfanii de război”. S-au dat instrucțiuni precise corpurilor de armată pentru a-i primi, prin intermediul societății înființate, pe toți cei care, în urma războiului, rămăseseră orfani.

Neajunsul a fost acela că pentru aceste adăposturi s-au folosit fie construcțiile deja existente, care aveau să fie refăcute, fie s-au construit altele, cu mijloacele bănești prea puțin existente. Cert este că aceste adăposturi erau mai multe în zona urbană și mai puține în cea rurală. Din această cauză foarte mulți copii orfani de război de la sate nu puteau ajunge în aceste cămine, deoarece prea puțini știau de existența lor. Așa se explică de ce, la început, căminele regimentare care erau construite în orașe, pe lângă fiecare regiment, erau de foarte multe ori goale. Și atunci interveneau autoritățile, prin intermediul filialelor Societății pentru ocrotirea orfanilor pentru a-i identifica și ajuta să ajungă în aceste centre. Tocmai de aceea s-au luat măsuri în vederea popularizării acestor spații sociale, în sensul că s-au distribuit tot mai multe publicații care au fost răspândite în întreaga țară.

A fost nevoie să treacă ceva timp până când avea să funcționeze Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război, la adevăratele ei valențe.

După ce au fost aprobate dispozițiile destinate a înlesni ocrotirea orfanilor de război, s-a observat o creștere a numărului de orfelinate atât pentru băieți, cât și pentru fete, dar și îmbunătățirea și întreținerea acestora. S-a insistat foarte mult asupra sistemului de educație, fără a se urmări însă militarizarea copiilor, ci numai buna lor creștere pentru a deveni „conștienți și puternici” în viață.

Evident, odată cu trecerea timpului și vindecarea rănilor provocate de război, capacitatea statului român în asigurarea protecției

¹⁹ *Idem*, „Monitorul Oficial” nr.255 din 12 februarie 1919, p.5277-5281

²⁰ *Idem*, „Monitorul Oficial” nr.19 din 10 mai 1919, p.1046-1049

sociale a crescut. Fapt ce a permis un buget mai consistent pentru protecția socială a dezmorșeniților din război, stare de fapt reflectată în legislația vremii.

Pe de altă parte se poate constata un proces de centralizare a acestei activități, fapt ce era de înțeles din moment ce statul era principalul ordonator de credit, buget care mai era alimentat și de diversele donații particulare.

Activitatea desfășurată de Societatea pentru ocrotirea orfanilor din război a avut ecou atât în perioada interbelică, cât și în timpul și după cel de-al doilea război mondial.

Așa cum am spus și mai sus în expunerea noastră, fondurile societății se compuneau din subvențiile acordate de instituții, societăți și alte fundații particulare existente la vremea respectivă, donații și cotizații ale membrilor, beneficiile rezultate în urma desfășurării unor serbări, baluri de caritate, reprezentații, dar și din sumele alocate de către stat, județe și comune care-și dădeau tot concursul pentru acoperirea cheltuielilor bugetare ale societății. Astfel, copii orfani primeau ajutoare bănești pentru întreținere, hrană, dar și pentru studii, acolo unde era cazul (unii dintre ei doreau să urmeze o școală de meserii, oferindu-li-se astfel posibilitatea evoluției profesionale).

De fiecare dată când se făceau donații sau când se alocu bani din partea statului român, aveau să se întrunească consiliile centrale despre care am pomenit mai sus, la nivel de filiale județene sau comunale, pentru a se stabili cum aveau să fie acordate sumele de bani primite sau alte tipuri de ajutoare pentru copiii orfani.

Așa avea să se întâmple și în județul Muscel, ori de câte ori se primeau aceste ajutoare, fie în bani, fie în alimente sau îmbrăcăminte. Astfel, în luna februarie 1945, în comuna Ștefănești din județul Muscel, s-a convocat consiliul central pentru a discuta modalitatea acordării ajutoarelor necesare copiilor orfani din război. De cele mai multe ori se adunau bani, dar și alimente, diverse materiale și îmbrăcăminte. Toate acestea erau strânse de la „fruntașii comunei Ștefănești”. Aceștia donau sume de bani considerabile (între 500 și 2000 lei)²¹. Din sumele colectate, consiliile locale cumpărau alimentele necesare pe care le distribuiau copiilor orfani, în cazul în care aceștia erau cazați în orfelinatele de care se ocupa „Societatea

²¹ *Idem*, fond C.T. Muscel, dosar 181, f.1

pentru ocrotirea copiilor orfani din război” sau rudelor copiilor orfani, dar și tutorelui, acolo unde aceștia existau.

În dezbaterile consiliului local din comuna Ștefănești, județul Muscel, s-a opinat de către participanți ca statul român să redacteze o lege prin care să se impună un impozit proporțional pe proprietate, care să fie destinat exclusiv întrajutorării familiilor de luptători.

Deși în comunele din Muscel erau foarte mulți oameni cu dare de mână, autoritățile, de multe ori, nu se puteau preleva de ajutorul pe care aceștia îl puteau oferi, deoarece foarte mulți dintre ei nu locuiau în comunele respective, având domiciliile în alte localități. Astfel, „frunțașii” comunei Ștefănești – Constantin I. Brătianu, avocatul Nicolae Nicolescu, colonelul Alexandrescu Vasile, proprietarii de pământuri Ionel Simionescu și Nae Manulea, dar și doamna Valentina Postelnicu și doamna dr. Șoimaru²² nu-și aveau domiciliul în comună (aveau doar proprietăți aici). Din cauza absenței lor, mai de fiecare dată când se organizau diverse opere de binefacere, aceștia nu puteau contribui, rămânând astfel doar ajutorul dat de locuitorii permanenți ai comunei (acesta fiind destul de mic în comparație cu numărul mare al copiilor năpăstuiți de soartă). Tocmai din această cauză se apela de fiecare dată la statul român care, atât după primul război mondial, cât și după cel de-al doilea, a oferit sprijin copiilor rămași în voia sorții.

Același lucru se întâmpla și în comuna Stâlpeni din județul Muscel, unde, tot în februarie 1945, conform instrucțiunilor²³ date de maiorul D. Vizanti - șeful Biroului cultural al județului - se întrunea consiliul comunal pentru a lua în discuție modalitate de acordare a ajutorului familiilor copiilor orfani din război. În acest sens, toate personalitățile comunei „de a noastră bună voie, după posibilitățile noastre materiale” luau în sarcina lor sprijinul material de care acești oropsiți ai soartei aveau nevoie

Pe lângă consiliile comunale, așa cum reiese și din statutul de funcționare al Societății pentru ocrotirea copiilor orfani din război mai sus prezentat, aveau să funcționeze și comitete județene sau comunale, ai căror membri erau: preotul satului, directorul de școală, proprietarii de pământuri, dar și avocați, care aveau obligația de a strânge banii și produsele donate și a le repartiza celor nevoiași. Acești membri ai comitetelor de ajutorare a copiilor orfani din război nu aveau dreptul

²² *Ibidem*

²³ *Ibidem*, f.2

la nici o „contribuție”.²⁴ De multe ori, ajutorul bănesc sau material era obținut cu greu de la cei ce-l puteau oferi, întrucât o mare parte dintre aceștia, chiar și-n acea perioadă de grea încercări pentru țara noastră, aveau „creerul [...] întunecat de obsesia banului. Ei nu au înțeles nici până acum că sacrificiul ce li se cere lor este infinit mai mic decât sacrificiul ce îl cere țara ostașilor de pe front”²⁵.

În comunele din județul Muscel, ca de altfel în toate localitățile din țară, unde existau filiale ale Societății de ajutorare a copiilor orfani din război erau întreprinse controale, din casă în casă și se verificau condițiile în care familiile de luptători trăiau. Situația acestora era dezastruoasă, mamele, acolo unde acestea mai trăiau, dar și copii lor erau prost îmbrăcați și subalimentați. Tocmai de aceea, ajutorul venit din partea societăților de binefacere era imperios necesar.²⁶

Dar, așa cum am spus și mai sus în prezenta expunere, în afara societăților particulare, un mare ajutor pentru acoperirea cheltuielilor bugetare de întraajutorare a copiilor nevoiași a fost acordat de către statul român. Orfanii de război erau sub directă observare și îngrijire a autorităților, același lucru întâmplându-se la toate orfelinatele regimentare înființate după război.

Aceste orfelinate aveau ca scop adăpostirea și îngrijirea unui număr de copii rămași în voia sorții, pe de-o parte, iar pe de altă parte, se încerca să se dea acestor copii o bună educație, care să le folosească mai târziu în viață. Organizarea și funcționarea acestor orfelinate este un subiect pe care-l vom prezenta într-un articol viitor.

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Ibidem*, f.6

²⁶ *Ibidem*, f.21

MOMENTE DIN ISTORIA SATULUI BĂJEȘTI OGLINDITE ÎN LEGENDELE LOCALE.

Profesor Nicolae Pantazică, Băjești

Prezenta comunicare aduce în fața cititorului evenimente istorice care s-au manifestat în satul Băjești pe parcursul mai multor secole, începând cu Evul Mediu și până astăzi.

This paper (communication) presents to the readers the historical events that took place in Băjești villagethrough many centuries, beginning with the middle Ages until today.

In order to give them force or to complete the information in the documents, the author uses, successfullythe local legends.

Cuvinte cheie: *evenimente istorice, legende locale.*

Keywords: *the historical events, local legends.*

Legenda locală este o modalitate de prezentare și interpretare a realității în contextul existenței vieții sociale din cele mai vechi timpuri într-un spațiu geografic bine determinat- așezarea rurală.

Satul Băjești din județul Muscel, numit în vechime și Pădureț, situat la confluența Bratiei cu Râul Târgului, cu istoria sa de multe secole este un teren fertil unde au rodit multe povestiri legate de mari personalități ale istoriei neamului românesc de la marele voievod legendar Radu Negru și până astăzi.

În anul 1871, răspunzând unui chestionar al Ministerului Instrucțiunii Publice despre „antichitățile”, aflate în localitatea unde profesează, învățătorul Thoma Ionescu din Băjești culege patru legende locale cărora le adaugă două în 1873.¹

¹ B.A.R., Ms.228, f. 124-125.

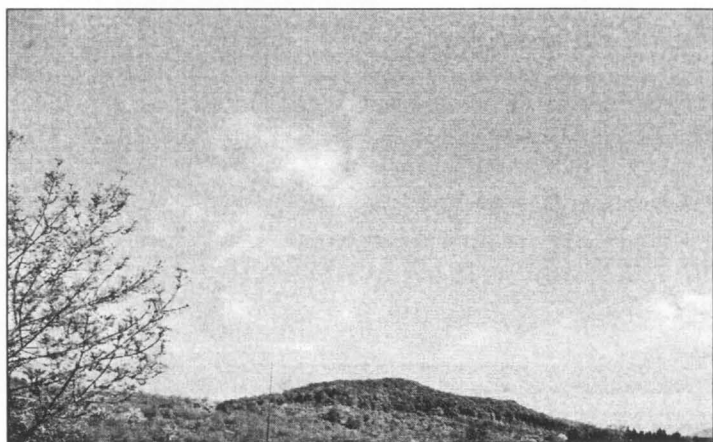

Una dintre ele este de o valoare deosebită deoarece aduce informații spectaculoase despre atestarea istorică a satului, completând documentul din 1519 prin care Neagoe Basaraba întărește mănăstirii Valea ocina dăruită de monahia Magdalina (Mușă Cârjoaia, sora lui Pârvu Craiovescu și mătușa voievodului) pentru a se ridica acolo un schit de călugărițe. Despre acest schit, dacă s-a construit sau nu, informații nu există, ceea ce i-a făcut pe unii să ocolească subiectul, iar pe alții, mai curajoși, să afirme că nu s-ar fi construit. Legenda culeasă de învățător face, credem noi, lumină. Redăm mai jos textul narațiunii: „,, Se vorbește din bătrâni că de la biserica comunii care a fost „ SCHITU” puțin spre apus și miazănoapte ar fi o comoară ca o culă sau casă de bani sau lucruri precioase care joacă adeseori seara făcând o flacăra ca o căpiță de fân aprinsă. Pentru care se vorbește iarăși că este ca când (sic!) ceva surpă biserica ca să se descopere(să iasă la iveală n.n.)” ■

După cum se vede, în secolul al XIX-lea existența schitului dăinuia în conștiința oamenilor, chiar dacă Mareș l-a dărmănat și peste

² Idem

temelia lui a ridicat la 1666 biserica actuală, cum arată cercetările din 1994 ale istoricului Spiridon Cristoceă. Mai mult, în urma săpăturilor

au apărut
în spatele
bisericii
zidurile
ruinate
ale unei
camere,
ceva mai
mare
decât o

chilie, unde, în mod sigur locuiau călugărițele. Iar vâlvătaia, credem noi, că nu este altceva decât *„geamătul lăcașului vechi, strivit de masivitatea bisericii care-l apasă de atâta amar de ani.*

Iată cum o legendă cu o narațiune simplă poate face lumină într-o problemă discutată ani la rând .

Atestarea legendară este legată de figura lui Negru vodă ca în mai toate satele vechi. Deși locuitorii socotesc rădăcinile lor pe meleaguri *„din moși-strămoși, de când ne-am pomenit, de când e lumea și pământul”*, primează vremurile legendare. *„În lunca proprietății de peste râul Bratia se găsește o cruce mare de piatră care se crede că avea o mărime de 2000....(cuvânt ce nu l-am putut citi n.n.) scrisă în litere vechi, necunoscute. Această cruce, se zice de bătrâni că a fost adusă aici cu speșele Domnului Radu Negru pe când domnea la Câmpulung”*. Hărțile cercetate³ (1810, 1842, 1890) nu pomenesc de o asemenea cruce. Nici bătrânii trecuți de 80 de ani nu-și amintesc de o asemenea poveste. Un singur flăcău ar fi auzit prin anii 1980 de la bunica sa de asemenea cruce. Totuși, asemenea legendă mai pune o cărămidă la temelia vechimii incontestabile a satului Băjești.

³ Pănoiu , Andrei, *Câteva date despre satul Băjești..* Revista Muzeelor și monumentelor, 1983, nr. 10.

Organizarea satului pe bază de obște are ca punct de plecare pe „moșul Băj”, primul care a bătut țarușul să arate că a luat aceste pământuri în stăpânire având axa centrală valea numită „a lui Băj” și gârla cu același nume. În bazinul mijlociu al gârlei, pe panta dealului, spune legenda, trăiau la începuturi moș Costandin și sora sa Nefta (hipocoristic de la Asinefta). Erau într-o dușmănie cruntă. Vecini fiind, nici apă nu luau de la același izvor, pentru care locul s-a numit „Dealul Nebunilor” cum apare pe harta din 1810. Astăzi numele dealului s-a păstrat cu o mică modificare.: „Nebunului” probabil cu trimitere la vreunul dintre stăpânii moșiei dintre 1810- 1945, când a fost expropriată.

Cele mai multe legende sunt legate de personalitatea marelui ban Mareș Băjescu: *Podurile lui Mareș, baia, heleșteul* etc. În referatul cu nr.35 din 28 aprilie 1871 susamintitul dascăl spunea că „*Puțin mai spre miazănoapte de piața comunei se află un eleșteu în mărime de 10 pogoane, iar țărmurile lui de pământ se află la înălțime de patru stânjeni în care se găsea diferite feluri de pești. În centru se găsea un foișor pe picioare din piatră construit de zid (piatră, var, cărămidă de 7 degete în toate laturile de lungime și lățime) De la acest foișor până la casele acelui ban Mareș ce se afla situate lângă biserica comunei, avea un pod de aramă așezat tot pe stâlpi de piatră pe care se preumbla zisul Mareș cu familia sa și privea la mulțimea și frumusețea peștilor*”

Heleșteul există întocmai ca în descrierea de acum 137 de ani, numai că a devenit teren arabil și zonă construibilă. Mai există și doi piloni de zidărie între conac și Povarnă, aflați la 5,30 m de zidul conacului, primul, iar al doilea la 10,60 m, dar insuficienți pentru a susține un pod de 52 m distanța dintre conac și povarnă. Mai mult, de la povarnă aflată la E până la Eleșteu aflat la S podul ar fi trebuit să măsoare cam 300 m.

Bătrânul Ion Năducă îmbrăca podul în piei de vită. Ne arăta resturi de cărămidă și var în mijlocul lacului secat .

Profesorul Ion Lăzărescu din Bușenești-Cișmea, în însemnările monografice despre comuna Țițești înserează o legendă⁴ cum că acest pod s-ar fi întins de la conacul lui Mareș, peste lunca Bratiei, traversând Râul Târgului pe la „Coasta Poștii”, pod pe care îl foloseau

boierii din cele două sate când se vizitau.

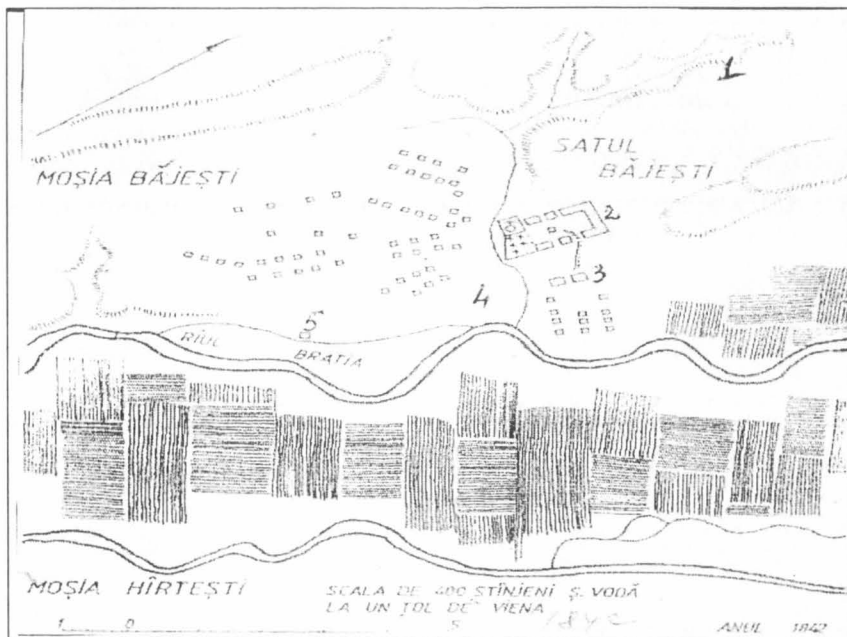

O altă legendă spune că Mareș Băjescu s-ar fi îndrăgostit de nevasta boierului vecin care se despărțise de ea, dar o lăsase să

locuiască în casele din curtea bisericii. Fiind vorba de prietenia dintre Mareș Băjescu și Badea Cotescu, legenda nu are suport. Cei doi au viețuit în epoci diferite: Badea Cotescu, fiul lui jupân Lăudat apare în documente începând cu 1549, iar Mareș se naște între 1610-1620(n.n.). El a fost contemporan cu un alt stăpân al moșiei Hârtești(*Bușenești*) și anume un grec lăne căsătorit cu Maria de care se desparte în jurul anului 1640). Posibil ca Mareș să se fi căsătorit cu aceasta, deoarece soția sa era Maria din casa postelnicului Constantin Cantacuzino. Trei argumente ne fac să credem aceasta. În primul rând, un simplu logofăt de cancelarie, fiu de negustor, îndrăznește să ceară în căsătorie o fată din familia Cantacuzinilor. Dacă soțul a divorțat de ea pentru infidelitate, sigur că a devenit „oala neagră” a familiei și ca să scape de ea au găsit în Mareș persoana potrivită. Nu averea l-a atras pe Mareș, căci a avut parte doar de „o jumătate de delniță și niște vii în Ștefănești”, ci norocul de a intra în această familie bogată și influentă a Cantacuzinilor care l-a propulsat pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei politice din Țara Românească.

⁴ Lăzărescu, Ion, *Însemnări monografice*, Comuna Țițești, Pitești, 2007

Raportul lui Thoma Ionescu pomenește de o „o baie existentă din vechime în ograda proprietății d-lu Barbu Bellu”. Învățătorul spune „am descoperit și găsit a fi fost”. Afirmatia sa este de necombătut. Dar bătrâni pe care i-am cunoscut și i-am ascultat povestind –Alexandrescu Dumitru,n.1875, bnunica mea Maria Pantazică n.1878, Niță Sandu Spătaru, Ion Țupurug, născuți tot pe atunci, nu pomeneau niciodată de existența unei băi de dimensiunile celei zugrăvite de învățător: Era săpată într-o singură piatră și avea

dimensiunile de 5 stânjeni lungime,5 stânjeni lățime,și 1stângen înălțime-un volum de 200 m c de apă circulând pe două conducte: de apă caldă și de apă rece. Dacă apa rece putea fi adusă de la Vistierie,de unde era alimentat conacul,apa caldă de unde s-ar fi putut aduce? Legenda pare ,într-adevăr legendă! Și totuși....ceva adevăr plutește pe undeva!

Harta de la 1842 realizată în peniță de către Andrei Pănoiu după original prezintă lângă povarna conacului o altă construcție distinctă, ce astăzi a dispărut, iar pe harta din 1810 este lipită de povarnă. Posibil să fi fost baia din legendă.(foto nr. 3 stânga).

Coroborând aceste date cu alte informații constatăm că baia a existat chiar dacă nu ar fi avut asemenea dimensiuni. Nevoia de apă fără de care nu se poate fabrica țuică și distanța mare până la râu a impus construirea unui asemenea rezervor. Alimentarea lui nu se putea face prin conducta subterană care alimenta conacul, ci printr-o altă conductă ce ducea de la povarnă până la albia Bratiei, în punctul cel mai înalt numit „Mâncătură”, aflat la cca 750 m. Urmele unei asemenea conducte subterane de dimensiuni mari au fost descoperite de locuitorul Toma Nicolae Vărzaru prin 1963 când a săpat o groapă pentru o afumătoare de prune. Gospodăria acestuia se află exact pe axa Povarna-Mâncătură la jumătatea distanței.

Așezarea sudiților în Băjești, acești supuși ai unei puteri străine, a lăsat urme adânci nu numai în legende sau toponimie, dar și în onomastică. Obșteasca Catagrafie de la 1838 menționează pe Moise Suditul cu familia sa numeroasă și pe Stoian Sârbul.⁵ În toponimie există și astăzi „Vâlcetul lui Moise”, pe dealul Iuzilor și „Drumul lui Stoian” (foto) aproape de pădurea Corlata.

Înainte de colectivizare, liceean fiind, mergeam cu unchiul Costică Țupurug la adunat de prune pe livada lui de la Vâlcetul lui Moise. Ca să treacă timpul mai iute povesteam diverse întâmplări. Atunci am auzit de la unchiul Costică o poveste tulburătoare, cu iz de legendă locală: „Se zice că Moise Suditu era foarte bun prieten cu unul Stoian ce-și avea casa dincolo de curmătura Onceștilor, spre Corlata, unde dăinuie și azi o potecă numită „Drumul lui Stoian”. Amândoi au mers la un târg unde Moise și-a vândut cei doi boi pe o

⁵ Pantazică, Neculăe, *Băjești, satul de la Poarta Raiului*, Pitești, 2009.

sumă frumoșică, pe care a ascuns-o într-un loc numai de el știut. După un timp a descoperit înfiorat că banii au dispărut. După

părerea lui, hoțul nu putea să fie decât nevasta sa pe care a supus-o la chinuri groaznice, dar fără folos.

Furios la culme, bărbatul a urcat-o pe o niște vreascuri grămadite sub un copac, a legat-o și le-a dat foc așteptând ca femeia să recunoască furtul, dar zadarnic. Flăcările au cuprins-o și muierea s-a făcut scrum.

Vecinii i-au dat de veste lui Stoian de fapta prietenului său și de motivul acestui gest grozav. De atunci nimeni nu l-a mai văzut pe Stoian. După câțva timp, văcarul satului l-a găsit în inima pădurii atârând în ștreang. Cuprins de remușcări, s-a spânzurat pentru că el furase banii”.

Ion Năducă a fost un adevărat depozitar de legende locale. Nu știa carte, dar când povestea despre haiduci și comori, ochii lui de un albastru cenușiu prindeau viață. Fața i se îmbujora. Copii fiind, ne strângeam roată în jurul lui. Cu voce joasă, de parcă ne împărtășea o mare taină, torcea povestea despre Badea haiducul, despre cele 12 cazane cu galbeni, legate cu lanțuri și îngropate sub jurământ la „Tufanul cu icoana”, sus pe Dumbravă, spre Petrești. Apoi ne lua de mână și ne ducea „La zdrențe” unde se aruncau hainele ciurmaților. Și aici e o fărâmbă de adevăr.

Radu lui Anghel este o prezență vie în satele muscelene iar la Băjești circulă și un cântec „Radu lui Anghel din Greci/ Cu Trandaș

din Davidești/ Cu Iancu de la Golești/ Zăvoianu din Băjești/ Hoți ca ei nu mai găsești”.

Iancu Diaconu a trăit în Golești –Bălilești și a haiducit cu vestitul căpitan Radu lui Anghel, dar de băjeșteanul Zăvoianu nimeni nu știe că ar fi fost haiduc. Din contră, a fost un fruntaș al satului. Fiul său Ioniță a fost primar pe vremea lui Cuza și a condus satul de la 1865 până la moartea sa survenită peste treizeci de ani. Sătenii păstrează însă amintirea unui alt haiduc pe nume Badea care fost îngropat pe dealul Dumbrava lângă „Tufanul cu icoana” unde se află și locul numit „Crucea Badii”. Acolo este și locul unde bătrânii puneau „Cămașa ciумii” la hotarul satului pentru ca pandemia să-i ocolească, ceea ce nu s-a întâmplat.

În 1959 când s-a săpat groapa lui Niță Isaică Voican lângă zidul de incintă din fața bisericii,s-au descoperit mai multe schelete de copii și adulți, într-o groapă comună, cu mult var turnat peste ele. Se crede că ar fi membri ai familiei Bellu și slugi de-ale lor loviți de ciuma vestită din vremea lui Ion Gheorghe Caragea., când Ștefan Bellu era paharnic

O altă legendă este cea legată de furtul clopotelor bisericii de către nemți în 1916, dar acest eveniment deosebit din viața satului l-am auzit comentat de bătrânii pe care i-am cunoscut și care la vremea aceea aveau o vârstă respectabilă: bunica mea Lia Pantazică 38 de ani, frații săi Niță și Sandu 47, respectiv 50. Ei spuneau că Tudose Marinescu ar fi coborât clopotele și le-ar fi ascuns în turnul din colțul nord-estic al zidului de incintă unde au fost descoperite cu ușurință de ocupanți.

Autorii unor lucrări de specialitate ca Ionuț Hens (*Clerul român în timpul primului război mondial 2012*) și Gheorghe Vasilescu (*Din suferințele Bisericii noastre în teritoriul vremelnic ocupat 1916-1918*) afirmă că de la majoritatea bisericilor, pe lângă odoare, s-au luat și clopotele. Satul Băjești a fost ocupat de nemți care în mod sigur au luat clopotele, deoarece actualele au fost turnate la Arsenalul armatei în 1920 la inițiativa preotului paroh Ioan Samoilescu.

Spuneau bătrânii că la Biserica „cu ceas” din Pitești cu hramul „Sfântul Nicolae”răsună un clopot de la Băjești. Într-adevăr, această biserică ridicată în 1812, mai bine zis rezidită pe temelia celei vechi dărâmată la cutremurul din 1768 a fost înzestrată de Ștefan Bellu, stăpânul moșiei Băjești cu un clopot de 59 cm. Înălțime și 60 cm. În

diametru ce poartă o inscripție edificatoare: „ *Acest clopot s-au făcut de dum(nealui) Ștefan Bellu biv-vel-vornic la Sfânta biserică ot Băjești-1814*”.

După demolarea brutală la 29 iunie 1962 a lăcașului de către comuniști, clopotul a ajuns la biserica din satul Podul Broșteni și, fiindcă s-a spart, a fost înlocuit.

Moartea lui Mareș Băjescu, învăluită în mister (*nu se cunosc anul, luna, ziua, locul unde a fost înmormântat*) nu se putea să nu nască legende. Cronicarul spune că în iulie 1673 când a fost slobozit din pușcărie, Mareș nu a vrut să plece la Stambul cu frații lui Postelnicești, ci „ *au mers la casele sale unde au murit*”

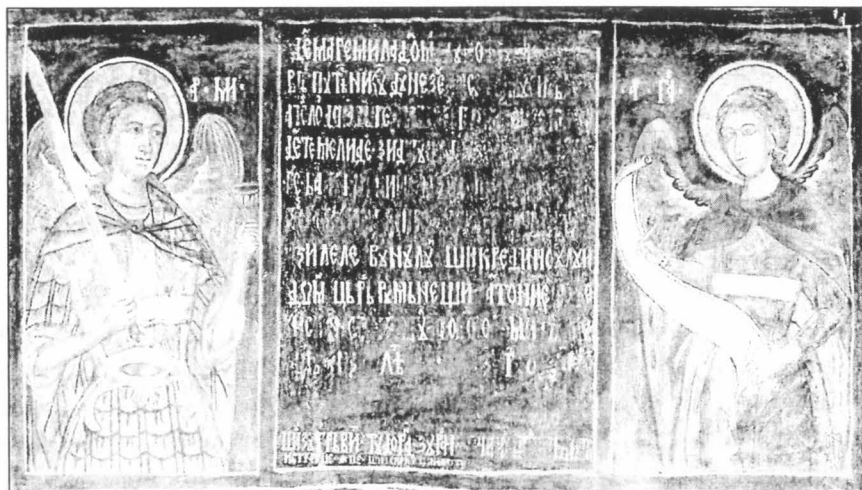
Niță Spătaru nu admitea replică atunci când povestea. „ *Mareș a fost omorât de turci. Ascultați la mine că știu ce spun*” Conștiința colectivă a adunat date referitoare la viața marelui ban, le-a combinat cu evenimente întâmplare altora din familie, și așa s-a născut povestea.

Într-adevăr, banul a fost arestat de turci la Stambul unde mersese cu pâra împotriva lui Antonie Vodă din Popești, mărturie stând cunoscuta scenă relatată de cronicar „ *Cine iaste Mareș? – Eu sunt. – Ia-l! Ci-l luară*”⁶ Gligorie Ghica și mai ales slugile sale Gheorghe Băleanu și Stroe Leurdeanu l-au chinuit cum le-a fost voia, chinuri care au condus, în final, la suferințele cauzatoare de moarte. Acestei realități i se adaugă una petrecută 90 de ani mai târziu, 1764, când domnea Ștefan Cehan Racoviță. Atunci are loc o revoltă otomană de mari dimensiuni în București. Sfătuit de Lordache Stavrache, un bancher foarte influent ce-l ajutase să dobândească tronul, Voievodul taie capetele a doi boieri, ispravnici de județ, și le înfige în pari la cele două intrări în orașul de scaun. Deși era total nevinovat, Lordache Băjescu, strănepotul lui Mareș cade sub securea călăului.

Posibil ca moartea lui crâncenă și nedreaptă să fi condus la denumirea „Piscul lui Lordache” toponim de pe dealul Dumbrava de unde, zic bătrânii că se zărește lumina candelabrului din mijlocul bisericii. Acest loc este pus în legătură cu unul dintre ucenicii zugravului Tudoran, dar pisania picturii nu-l menționează.

⁶ Popescu, Radu, *Istoriile domnilor Țării Românești*. București, 1984. p. 146

„Den mare mila Domnului... în zilele bunului și credinciosului domn
 Țării Rumânești Antonie.....întreruperi succesive.....Ș-au zugrăvit
 Tudoran zugrav cu ucinicii...Istratie,Iani. Ș-am scris eu

Panaioti”. Chiar dacă numele unui ucenic este ilizibil, nu putea fi Iordache, deoarece literele șterse sunt doar 4. Mai mult, pe harta din 1810 locul este însemnat ca „Piscul lui Stati” un posibil hipocoristic al lui Istrati, ucenicul menționat de pisanie

Valea Bratiei și implicit satul Băjești, încărcat de veacuri ,de istorie și de legendă reprezintă o zonă fascinantă, mai ales când pătrunzi în cotloanele încă necercetate, deoarece o întreprindere de acest gen cere nu numai pasiune și entuziasm, dar și timp, bani și mai ales multă muncă. Unele au fost culese. Altele cu rol de adevărate documente ale unei istorii vii își așteaptă culegătorul care să le pună în circulație pentru a împlini zestrea de istorie a Argeșului și Muscelului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. B.A.R. Ms. 228

2. Lăzărescu, Ion, *Însemnări monografice*, Comuna Țițești, Pitești, 2007.
3. Pantazică, Nicolae, *Băjești, satul de la poarta Raiului*, Pitești, 2009
4. Pănoiu, Andrei, *Câteva date despre satul Băjești*..Revista Muzeelor și monumentelor, nr. 10, 1983.
5. Popescu, Radu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, București, 1984

OBICEIURI POPULARE DIN LEREȘTI-MUSCEL, JUDEȚUL ARGEȘ.

Traditional customs of Leresti – Muscel, Arges County.

**Profesor Rodica Oană,
Profesor Ion Oană**

Din multitudinea de tradiții și obiceiuri populare ale spațiului lereștean, parte integrantă a zonei Muscelului, am ales spre prezentare trei dintre ele, pe care le considerăm a fi cele mai reprezentative și se pot înscrie în cerința de spațiu.

„Nunta”, „Datul d'a verii și d'a suratele” și „Pămătuful” sunt trei obiceiuri pe care tradiția populară le-a purtat de-a lungul timpului istoric și pe care le poartă și în prezent - cazul Nunta, pe una a făcut-o aproape uitată – cazul Datul d'a verii și d'a suratele, iar a treia – Pămătuful, a rămas cu totul în trecut.

Materialul de față constituie un prilej de a consemna ceea ce se mai poate salva din bogata zestre de cultură populară a unei părți din legendara zonă a Muscelului și nu numai.

Of all the traditional and old customs of Leresti surroundings, part of Muscel area, we have chosen to put forward three of them, that we consider to be the most representative and to integrate in the local area requirements.

„The Wedding”, „The Cousinship” and „The Whisk” are three customs that were carried along through past time by the popular tradition and that are also kept nowadays – „The Wedding”, one of them is almost forgotten – „The Cousinship”, while the third custom – „The Whisk” remained entirely in the past.

The present paper is an opportunity to record in writing all we can preserve of the rich, traditional heritage of a part of the legendary Muscel area and not only.

Cuvinte cheie: *Lerești, Muscel, obiceiuri populare, tradiții populare, obiceiuri de nuntă*

Keywords: *Leresti, Muscel, popular customs, traditions, popular wedding customs*

Din noianul de obiceiuri populare statornicite pe aceste meleaguri muscelene, unele își găsesc și astăzi rezonanță în viața satului, iar altele au rămas doar amintiri ale bătrânilor aflați încă în viață. Dintre acestea prezentăm „Nunta”, „Datul d’a verii și d’a suratele” și „Pămătuful”.

A. Nunta¹

Obiceiul acesta caracteristic tuturor regiunilor țării, prezintă în Lerești forme specifice locului. Aici se poate vorbi de anumite "perioade ale nunților". Acestea sunt strâns legate de îndeletnicirea îmbrățișată de marea majoritate a locuitorilor: munca forestieră. Fiind angajați la diferite societăți forestiere din țară, lereștenii veneau acasă în perioada marilor sărbători creștine. Atunci ei se ocupau de nunți, botezuri, etc.

Pentru a se ajunge la nunta propriu-zisă ce de obicei avea loc duminica (astăzi se fac nunți și în cursul săptămânii, în ziua unei sărbători religioase) ritualul avea o desfășurare nu lipsită de importanță și semnificație. Chiar dacă doi tineri se cunoșteau de la horă, de la Cămin sau din procesul muncii, ritualul trebuia respectat.

a) "Pogădirea" (împeșirea)

Împeșirea sau "pogădirea" constituia prologul unei nunți. Acum era hărăzită soarta tinerilor. De cele mai multe ori, aici se puneau bazele unei căsătorii bazate pe sincerele și curatele sentimente ale iubirii; nu de puține ori se întâmpla invers, adică averea, starea materială fiind hotărâtoare.

Două persoane din partea băiatului (tata și un alt neam), vin să "pogădescă" fata. Acum erau discutate condițiile; conta și problema sentimentelor, dar de cele mai multe ori important era câtă zestre, câtă avere, exprimată în bani, pământ, vite, putea aduce fata în casa băiatului. Dacă "socrului mare" îi conveneau "afacerile" atunci revenea într-altă zi cu băiatul. În această zi se stabilea când să se facă "schimbul cu verighetele" și când să fie fixată nunta.

b) „Schimbul cu verighetele” sau "logodna"

¹ Informații oferite de Veta lui Păun, 64 de ani, numărul casei 641, la data de 4 august 1973;

Schimbul se făcea la față. Aici venea băiatul cu nașul și nașa aleși de el². Băiatul îi aducea fetei verighetele și cel mult patru obiecte în dar. Fata îi dădea și ea băiatului obiecte în dar, dar obligatoriu un șervet. După ce obiectele erau așezate pe masă în fața nașului, acesta înmâna obiectele de schimb atât fetei, cât și băiatului. Pe masă mai era pregătită o farfurie cu grâu (acum se folosește și orezul) fiert în lapte, o lingură, un pahar și o sticlă cu vin. Cu aceeași lingură, fără a se lăsa pe masă luau pe rând de trei ori, mai întâi băiatul și apoi fata. Din sticla de vin se punea în pahar și tot de trei ori beau fiecare în aceeași ordine. După această procesiune se așezau la masă (ospaț).

c) "Bradul" sau „fedeleșul”

Sâmbătă de dimineață, prietenii ginerelui vin și fac "bradul", o coroană din crengi de brad cu care se împodobesc poarta și stâlpii casei.

Mireasa cu prietenele umblă prin sat și învață fetele la făcutul "betelelor", adică a florilor ce se prind duminica - în ziua nunții propriu-zise - în pieptul nuntașilor de către mireasă și "domnișoarele de onoare" alese din cele mai apropiate prietene.

Spre seară, ginerele pleacă cu colacul la mireasă; "fratele de ginere" - unul dintre cei mai buni prieteni ai ginerelui - rupe deasupra capului miresei colacul în două. Jumătatea din dreapta o dă fetei, iar cea din stânga băiatului. Apoi se joacă până la miezul nopții.

Tot la mireasă, în această seară se făcea foc, se împodobeau un vârf de brad și a doua zi se puneau în vârful unei prăjini de unde se cobora de un flăcău când se lua mireasa.

Ginerele când pleca să ia mireasa avea o frumoasă escortă de flăcăi călări. Unul dintre ei spunea "orățiile".

Mireasa, înainte de venirea ginerelui, ieșea cu lăutari și cu alai la cea mai apropiată fântână. Aici se umplea o "vetriță" cu apă ce se aducea în hora de lângă fântână, cu un șervet trecut prin urechile ei, punându-se înaintea miresei, iar aceasta o răsturna cu piciorul. Acest obicei se repeta de trei ori.

d) Nunta de zi a fetei

Duminică dimineața, fata cu sora de mireasă și băiatul cu fratele de ginere, merg la biserică pentru "închinare", după care, cu mare alai, se mergea la fotograf sau venea fotograful în sat. După aceasta, se așază la masă, la așa-zisa „masă de zi a fetei”.

² Nașul mai purta denumirea de „nun”, iar nașa de „nună”;

Aproape de ceasul prânzului, la casa ginerelei, în urările voiniceilor și în cântecele lăutarilor, are loc ritualul de nuntă al "bărbieritului". Bărbierul satului îl tunde și îl rade pe ginere, în vreme ce lăutarii cântă cu patos și umor "Cântecul bărbieritului":

"Pusei briciul să mă rad,
Nu mai plec în jos pe vad
Și pe ulițe în sat
La fete de măritat."

Un voinicel din rândul celor căsătoriți, îi dezvăluie o perspectivă nu prea trandafirie:

"Frunză verde, măr uscat,
Până nu m-am însurat
Aveam cal de-ncălecat
Și mândre de sărutat.
Dar de când m-am însurat,
Calul pe mălai l-am dat.
Nu luai fată cu moșie
Să-mi poruncească ea mie,
Făr' săracă și să-mi placă,
Când oi zice: Tac! Să tacă!"

După ritualul bărbieritului, în mijlocul cetei de voinicei, ginerele pleacă pe jos, cu lăutarii după ei, de-i ia de acasă pe nași și împreună, cu tot alaiul, se pornește spre casa miresei unde se face "iertăciunea".

Interesant este ce face mireasa în timp ce ginerele este supus obiceiului bărbieritului. La ea acasă are loc "gătitul" și "punerea betelii".

Înconjurată de prietenele sale, mireasa este îmbrăcată într-o splendidă rochie albă, de către "druște" (femei în atribuțiile cărora intră gătitul miresei), iar nașa îi pune beteala cu multă grijă, ca să nu-i încurce firele aurii, fiindcă într-o asemenea eventualitate, viitoarea nevăstă va încurca toată viața treburile gospodărești. De obicei, în timpul gătitudinii, mireasa ori plânge, ori stă "spășită" (supărată).

În toată această perioadă, miresei i se cântă versuri din "Cântecul gătitudinii":

"Copilă, din doi părinți,
La ce focul te măriți!"
ori din "Cântecul betelii":

"Până ieri cu fetele,
Astăzi cu nevestele!"

Și pentru a întregi acest moment, lăutarii îi cântă:

"Taci mireasă nu mai plânge,
Că la maică-ta te-oi duce
Când o face plopul pere
Și răchita micșunele!
Că-i plânge și-i suspina
Când bărbatul te-o mustra;
Că mila de la bărbat,
Ca frunza de păr uscat;
Dacă vrei să te umbrești,
Mai tare te dogorești!"

"Iertăciunea". În timp ce domnișoarele de onoare pun betelele³ nuntașilor aflați în curte, ginerele și mireasa, împreună cu nașii, însoțiți de lăutari, intră în casă și își iau "iertăciune" de la părinții miresei:

"Iertați-ne, cinstiți părinți
Și ne blagosloviți!"

Aceste cuvinte se repetă de 3 ori, iar după fiecare zicală, tinerii fac câte un pas către părinți. Părinții își blagoslovesc copiii, mângâindu-i și sărutându-i pe creștet, rostind de 3 ori:

"Iertați fiți,
Și blagosloviți!",

iar tinerii le sărută dreapta, cu respectul și seriozitatea cuvenită acestui semnificativ gest.

După iertăciune, lăutarii cântă "Hora miresii". Mirii, nașii și părinții, cu toată mulțimea adunată în fața casei, joacă în mijlocul uliței. Discret, soacra mică se desprinde din horă intrând în casă. Ginerele însoțit de nași cu doi lăutari se duc după ea, pentru a-i rupe ia. Soacra mică îi bagă ginerelui în buzunar o batistă și o turtă dulce. În timpul acesta, în stradă, din bradul "jucat" de voinicei, împodobit cu mere, nuci și alune, nașa ia colacul din făină de grâu și îl rupe deasupra capului miresei. Jumătatea din dreapta o dă ei, iar cealaltă jumătate o aruncă în cele patru vânturi. Încheiată fiind și aceasta, în două care cu boi frumos împodobite cu beteală și șervete, se merge la biserică, pentru cununia religioasă.

³ Flori artificiale de culoare albă, confecționate de către domnișoarele de onoare;

După încheierea cununiei religioase, nuntașii se opresc la casa ginerelui. Aici sunt așteptați în poartă de socrii mari; soacra mare și nașa se spală pe mâini cu apa ce le-o toarnă mireasa dintr-o cană. După spălat, soacra mare pune un pumn de bani în cana miresei, după care aceasta le dă un prosop pentru a se șterge pe mâini.

e) "Masa mare" (ospățul mare)

Masa mare, căreia se obișnuiește să i mai spună și "masa de seară", prezintă o varietate de bucate, din care nu lipsesc tradiționalele sarmale, fiind stropite din belșug cu țiucă și vin.

La miezul nopții se scoate darul de către ginere și nași. După scoaterea darului, nașa se duce cu mireasa de o dezbracă de voal, gătind-o în costum național, cu maramă, ca nevestele. Tot timpul cât i se așează marama, mireasa trebuie să șadă pe un butoi, pentru a naște băieți. Apoi se prezintă nuntașilor gătită, semn că a intrat în rândul nevestelor.

După hora celei mai noi neveste, în joc nu mai rămân prinși decât neamurile cele mai apropiate ale marelui (frați, surori,...) și părinții săi. În acest timp, soacra mică împarte daruri rudelor băiatului: cămașă - socrului mare; ie - soacrei mari; basma - surorii ginerelui; cămașă - fratelui ginerelui.

Acestui moment i se atribuie următoarea zicală:

"Soacra mică cu nimica.

Soacra mare și cu nori și cu feciori,

Și cu ie de fuior".

Acestea fiind înfăptuite, tinerii căsătoriți se retrag și nu se mai arată până către prânz. În urma lor, nunta își poartă mai departe nuntașii, până dincolo de zorii zilei, în sunetele muzicii, jocului și vinului.

Dar nunta nu se sfârșește aici. Luni seara, tinerii căsătoriți merg la socrii mici și la nași, pentru a-i lua la casa socrului mare, unde se continuă petrecerea.

În ziua de joi, se merge cu "calea-valea", adică băiatul și fata, împreună cu nașii, socrii mari și rudele mai apropiate, merg la socrii mici cu un plocon ce are în componență cozonac, zahăr, orez, vin și altele, ce simbolizează bunăstarea⁴.

Duminică, la o săptămână după nuntă, tinerii însoțiți de nași, merg la biserică cu lumânările de cununie, unde se vor lăsa definitiv,

⁴ "Calea-valea" avea loc numai într-o zi de joi, indiferent de ziua nunții";

împreună cu un coș cu "prinos" pentru biserică. După ce vor primi din partea preotului "binecuvântarea", se întorc la socrii mari pentru ultimul ospăț.

B. "Datul d'a verii și d'a suratele"

Acest obicei este destul de vechi în Lerești, bătrânii din sat luând cunoștință de el încă de la începutul secolului XX de la părinții și rudele lor. Se poate spune că era cel mai răspândit în comună, respectându-se ziua rezervată și ritualul specific.

Orice străin care vine în comună și nu-i familiarizat cu acest obicei, poate rămâne cu impresia că locuitorii ei sunt părți componente, ramuri ale aceluiași arbore genealogic, la fiecare pas făcându-se auzite cuvintele: "vere", "verișoară", "șoală", "șolică", "surată".

Obiceiul este un legământ făcut între două sau mai multe persoane între care nu există un grad de rudenie. Acest obicei se practică atât de tineri (chiar copii), cât și de vârstnici. Rădăcinile acestui obicei, atât de vechi în Lerești, credem că-și are proveniența în relațiile dintre oameni, în trecut. Când afirmăm aceasta, ne bazăm pe faptul că țăranul, de multe ori sărac ori neputincios în fața greutăților, a căutat un sprijin, un ajutor, la semenii săi din aceeași categorie socială și pentru a întări această legătură i-a dat un caracter de jurământ. Cu trecerea anilor, acest obicei a intrat în rândul datinilor, pierzându-și din scopurile sociale inițiale, fiind adoptat de foarte mulți.

Obiceiul acesta este o parte componentă a celei de-a doua zi a "Rusaliilor". În această zi se organizează acasă la unul din grupul ce-și propune a „se da de-a verii” un ospăț din contribuția tuturor și prin prepararea bucatelor tot de către ei. Nimeni în afara lor nu poate atinge lucrurile și obiectele ce vor fi folosite în ritual. Ritualul are loc fără martori, persoanele care nu fac parte din grup fiind îndepărtate din încăpere. De la masă nu trebuiau să lipsească ceșcuțele de porțelan; astăzi, la efectuarea schimbului, se folosesc ceșcuțe și din alt material.⁵ La sfârșitul ospățului avea loc schimbarea reciprocă a ceșcuțelor, rostindu-se următoarele:

"Surată în sus,

Surată în jos

⁵ Nu avem informații că se foloseau ceșcuțe din alt material, însă credem că, la început, s-au folosit ceșcuțe din pământ;

Că afară e frumos.",
dacă era vorba de fete, sau:
"Vere în sus,
Vere în jos
Că afară e frumos.",

dacă era vorba de băieți.

Cât timp se rosteau cele de mai sus, tinerii stăteau în picioare, ținând ceșcuțele în mâinile încrucișate.

Dacă în perioada de un an de la efectuarea ritualului "rudenia" era dovedită prin ajutorul, sprijinul, material sau moral al unuia dintre veri, se continua legământul, fără a fi nevoie de un nou jurământ. În caz că pe parcurs se iveau neînțelegeri, se găseau alți "veri", pentru a se înrudi. Dar persoanele ce erau legate reciproc prin jurământ puteau să se înrudească și cu alți "veri", fără a știrbi deloc din jurământul anterior.

C. Obiceiul cu "pământul"

Pe vârful unui fus, se făceau ineluțe cu beteală și fir, iar după ce erau înșirate pe ață, se împleteau pe un buchet de busuioc, denumit "pământul".

Fiecare fată mare ce se ducea la colindat, avea asupra sa un astfel de pământul. Dacă se întâlnea cu băiatul pe care îl iubea, îi dădea în dar pământul ca semn al curatelor și sincerelor sentimente ce le nutrește pentru el. A doua zi la horă, ei vor juca împreună; băiatul ținând în mână dreaptă - în tot timpul jocului - pământul ca pe un semn al izbânzii sale în câștigarea sentimentelor fetei.

Dar de cele mai multe ori băieții umblau prin sat nu pentru a colinda, ci special pentru a lua pământul fetelor. Dacă ele nu voiau a le da de bună voie, atunci ei apelau la forță. Rare erau cazurile în care ei nu reușeau să le ia pământul. Aceasta se întâmpla numai când fetele reușeau să-l ascundă bine în buzunare, pe sub haine, în sân și, după mărturisirile sursei, chiar în gură (pământul fiind destul de mic).

A doua zi la joc, fata nu avea ce face și trebuia să joace cu acel băiat care-i luase pământul, chiar dacă sentimentele nu-i dictau aceasta. În schimb, băiatul juca cu tot focul, ținând în dreapta pământul, ca simbol al atingerii obiectivului.

Dacă se întâmpla ca pământul să le rămână, fetele mergeau pe marginea gârlei - fără a fi văzute de cineva - și-l puneau într-un loc unde apa era mai mică, pentru a nu fi luat de curent. După aceea,

faceau o șezătoare la una dintre ele și se trăgeau "șorțurile", adică biletele dinainte pregătite, care menționau calități și defecte ale unor fete sau băieți.

A doua zi de dimineață, până în zori, tot în cel mai strict secret, ele se duceau la locul unde au ascuns pământul. Acolo, după configurația pe care o prezenta pământul, se trăgeau concluzii asupra viitorului soț. Dacă pământul era împodobit cu cristal de gheață, însemna că băiatul va fi bogat; dacă se agăța de el un bețișor, însemna că el lucrează în munca forestieră; dacă se prindea un pai, însemna că el este agricultor; dacă se agătau fire de lână, păstor, iar dacă pe pământ nu se prindea nimic, însemna că el era sărac, acesta fiind un semn că fata avea să se mărite sau nu în anul respectiv.

Suntem de părere că tocmai popularitatea acestui obicei este motivul pentru care băieții nu au găsit în plugușor o preocupare de colind în noaptea de Anul Nou. Plugușorul a fost un obicei ce a pătruns în Lerești din comunele învecinate. Nici astăzi nu sunt mulți cei care îl practică, dar nu mai puțin adevărat este și faptul că obiceiul cu "pământul" a rămas o amintire.⁶

⁶ Informații oferite de Gogu I. Elisabeta, 78 de ani, numărul casei 652, la data de 15 octombrie 1973.

FAMILIA JEMNA.

Prof. univ. emerit dr. ing. Nicolae P. LEONĂCHESCU
Doctor Honoris Causa

The paper presents family Jemna, what is mentioned for the first time in Bucovina. This family took recourse in time of world war to Stroesti –Argeş, a village withdrawn. There was peace and harmony.

Cuvinte cheie: *genealogie, familie, refugiu, război mondial.*

Keywords : *genealogy, family, recourse, world war.*

Încă din secolul al XIX-lea, familia Jemna este semnalată în Bucovina. În urma discuțiilor [1] purtate cu unii descendenți, s-a putut stabili un mic arbore genealogic pe care-l descriem în acest articol.

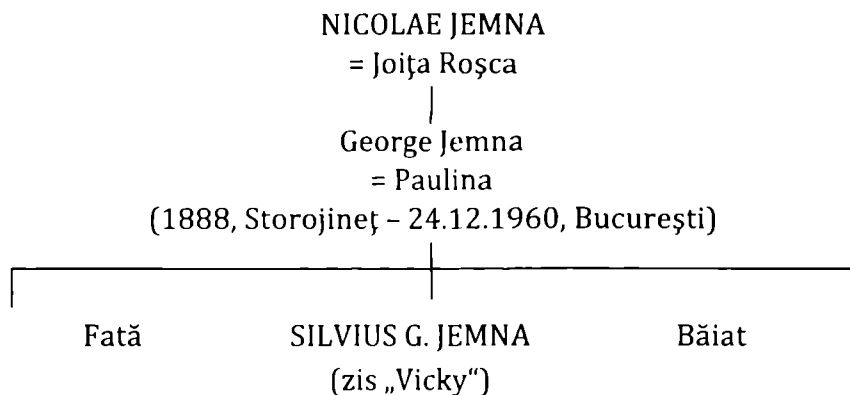

Fig. 1

Patrimoniul Jemna este o variantă românească locală derivată din originalul GEMENEA – GEAMĂNA. Toponimele de geneză pot fi ale unor sate românești ca: Gemenea, jud. Suceava; Gemenea – Brătulești, jud. Dâmbovița; Gemenele, jud. Brăila; Geamăna – Pitești, jud. Argeș; Gemeni, jud. Mehedinți etc. Am constatat cu surprindere că ansamblul indian de la Taj Mahal a fost construit pe malul râului Geamna (Jamna; Yamuna), în secolul al XVII-lea. Cele trei hidronime sunt folosite și astăzi! Patronimicul Jemna are ascendențe arhaice, cu geneza în Carpații României și a ajuns și în India ?! [4]. Paulina – soția lui George N. Jemna – a fost fiica lui Ferdinand Oberhöffner și după evenimentele dramatice declanșate în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial (23 august 1939 – 9 mai 1945), s-au stabilit în București. Rămășițele lor pământești au fost înhumate la Cimitirul Ghencea Civil din Capitala României.

Au avut o fată și doi băieți. Fiica lor a absolvit Conservatorul de Muzică din Viena și era cântăreață; a decedat de tânără. Unul din băieți a murit înainte de 1980 și urmașii lui se află, poate, și acum în București. Constatăm, doar că în cartea de telefoane a Capitalei, ediția 2001, sunt înscrși unii descendenți ai neamului Jemna și anume: Jemna Mihai (Aleea Compozitorilor nr. 29); Jemna Teodor (Strada Fântânica nr. 1); Jemna Teodor (Strada Liviu Rebreanu nr. 35, telefon: 021 – 644.27.88) precum și Jemna Silvia (Șoseaua Nicolae Titulescu nr. 61 – 71, telefon: 021 – 310.80.06; ultima adresă), personalitate de care vom mai vorbi.

SILVIUS G. JEMNA se considera neamț pentru că mama lui, Paulina, era de origine germană; înainte de Primul Război Mondial, afirmarea etniei germane, în Bucovina ocupată de austrieci, era o normă oficială și un fel de garanție a supraviețuirii. Populația de origine românească a fost oprimată și „germanizată“ lent prin metode clasice practicate de străinii locului.

SILVIUS G. JEMNA

(09.10.1915, Cernăuți – 1980, Baia Mare)

= I. SILVIA D. LOGIGAN

(13.09.1927, Cernăuți – 12.05.2012, București)

X 04.01.1947, București; divorțați în 1957

|

LAVINIA

(07.05.1950, București –)

= 1. Bernd – Friedrich Bömches von Boor
(10.04.1944, Brașov –). X 22.09.1974, divorțați.

= 2. Alexandru Olteanu – Oltenau
(08.02.1953, Sebeș, jud. Alba –).

Fig. 2

Mult mai bine este cunoscut arborele genealogic al avocatei Silvia D. Jemna, născută LOGIGAN, o distinsă scriitoare. Familia este de origine românească din Bucovina, conturată genealogic în cele ce urmează [1].

După anul 1883, mișcarea de eliberare a românilor din Bucovina și Ardeal nu a mai fost promovată direct de politicienii români, până în 1916 când, în scopul realizării idealului național al Marii Uniri, România a intrat în război alături de Franța, Anglia și Rusia.

Stabilindu-se, amândoi, în București, s-au căsătorit la 4 ianuarie 1947 când Silvia era studentă în anul I la Facultatea de Drept a Universității.

Căsătoria lor a durat un deceniu și, după divorț, pilotul și-a „luat zborul”; a „aterizat” la Baia Mare, în brațele altei femei și a decedat prematur din cauza unui infarct.

Fiica lor, Lavinia, s-a stabilit în Germania încă din anul 1982 și răspunde la telefoanele: 0049 – 221.608.5744 și 0049 – 171.206.6015 (mobil); la data de 01.10.2012.

Din prima căsătorie, are o fată – Marion (30 noiembrie 1972, București –) – care s-a fixat în SUA și în anul 2012 l-a născut pe Jack.

MIHAIL GEMENIUC

(1851 – 15.02.1925, Stroești, jud. Suceava)

= Catrina Mateiciuc; X 1879

(1856 – 29.04.1922, Stroești, jud. Suceava)

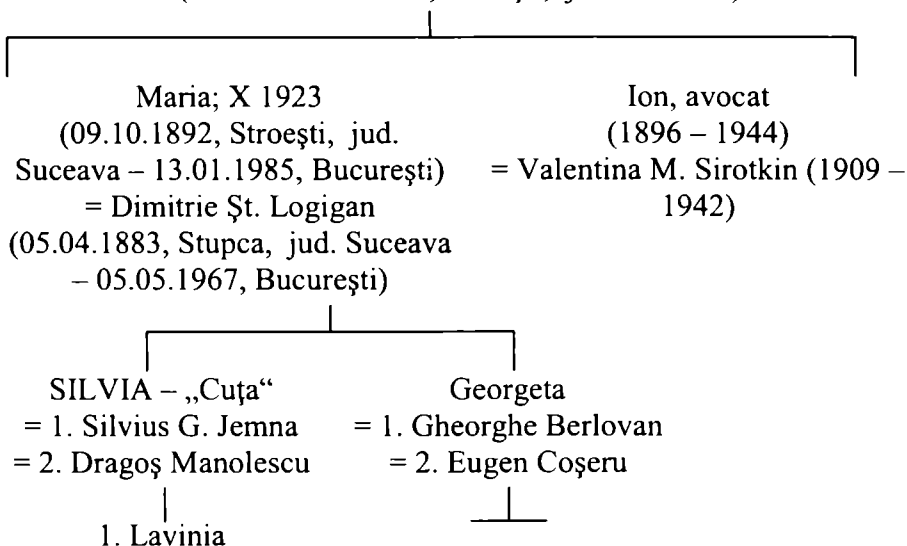

Fig. 3

Lavinia are și un băiat – Luca (13 decembrie 1986, Fiersen, R.F. Germania –) – rezultat din mariajul cu Alexandru Olteanu, germanizat Oltenau, originar din Sebeș, județul Alba.

Silvia D. Jemna a frecventat și absolvit – în anul 1951 – Facultatea de Drept a Universității din București; a profesat avocatura toată viața ei activă. Înscrișă oficial într-un barou, a avut „cauze” de apărare în procese din București. Înainte de pensionare, a desfășurat această activitate în județul Tulcea, pe durata a cinci ani.

Foarte multe povestiri din bogata și originala ei activitate literară conțin subiecte extrase din dosarele în care a fost angajată ca avocată: infidelitate conjugală; divorțuri; recunoașterea paternității; succesiuni;

partaje; dezamăgiri în dragoste și „nepotrivire de caracter“; incest; boli; efectele războiului asupra familiilor etc.

A semnat multe texte literare, articole de presă și scurte povestiri ca membră a Uniunii Scriitorilor din România (U.S.R.) cu patronimicul Jemna sau cu pseudonimul PIOR.

Începând cu anul 1986, a publicat – până la plecarea din această lume – douăzeci și cinci de cărți; cea de-a douăzeci și șasea carte scrisă n-a mai apucat s-o vadă în librării. Toate cărțile au fost publicate „în regia autoarei“, adică pe banii ei.

În cartea intitulată NOSTALGII publicată în 2002, narează amintiri din anii petrecuți la Cernăuți iar în ADUCERI AMINTE (2011) a consemnat și imagini antologice ale refugiului ei din vara anului 1944 și aspecte ale vieții trăite în București ca elevă, studentă și avocată de barou.

Verișoara ei din Pitești, Lidia I. Gemănaru, fiica Lavinia S. Jemna precum și Georgeta, sora ei, ne-au ajutat să întocmim lista cărților scrise pe care o redăm în continuare, cu unele precizări și cu autografele de rigoare.

SILVIA JEMNA LISTA DE LUCRĂRI

[1]. „*Dragoste poveste veche*“. Editura LITERA. București, 1986 (136 pagini). Redactor: Radu Albala. Lucrare apărută în regia autorului. Tiparul executat cu comanda nr. 86 la I.P. „Filaret“, strada Fabrica de Chibrituri nr. 9 – 11, București. Coperta: Done Stan. Tehnoredactare: Elena Gărăgău. Bun de tipar: 15. 01. 1986. <Autograf: „Dragilor mei Lidia și Nelu Buțănescu, o premieră literară absolută. În semn de afecțiune, S. Jemna, 16 aprilie 1986“>.

[2]. „*Năzdrăvana familie Neicu. Roman optimist*“. Editura LITERA. București, 1987 (168 pagini). Redactor: Radu Albala. <Autograf: „Lidiei și Nelu Buțănescu, în semn de prietenie și afecțiune, Jemna, 25. XII.1987“>.

[3]. „*Unde am greșit?*“. Editura LITERA. București, 1989 (168 pagini). Redactor: Viorica Oancea, ISBN 973-43-0003-2. <Dedicație: „Scumpului meu nepot, LUCA“, Autograf: „Lidiei și Nelu Buțănescu, multă dragoste, Jemna, 8. IV.1989“>.

- [4]. „*Acul de cravată*“. Editura C/B. București, 1990 (64 pagini).
- [5]. „*Crimă sau sinucidere?*“. Editura C/B. București, 1990 (76 pagini).
- [6]. „*Enigma balerinei*“. Editura C/B. București, 1991 (74 pagini).
- [7]. „*O noapte de groază*“. Editura C/B. București, 1992 (80 pagini).
- [8]. „*Iubire pătimasă*“. Editura SEMNALUL. București, 1995 (264 pagini).
- [9]. „*Să vorbim serios, glumind*“. Editura SEMNALUL. București, 1995 (244 pagini).
- [10]. „*Vieți, Iubiri, Destine. Roman*“. Editura SEMNALUL. București, 1997 (252 pagini). Tehnoredactare: Nicoleta Pârjolescu. Computerizare: Keep Electronic SRL. ISBN 973-9125-63-8. <Dedicatie: „Scumpei mele nepoate, Marion“, Autograf: „Lidiei și Nelu Buțânescu, toată dragoste, Jemna, iunie 1998“>.
- [11]. „*Incredibila iubire*“. Editura ELISAVAROS. București, 1998 (220 pagini). Tehnoredactare: Elena Sora. <Două romane: 1. – „*O viață irosită ...*“, p. 3 – 109; 2. – „*Incredibila iubire*“, p. 111 – 220. ISBN 973-98601-3-3. <Autograf: „Dragilor mei verișori, Lidia și Nelu Buțânescu, dimpreună cu urările de bine, Jemna, mai 1999“>.
- [12]. „*Dragoste statornică. Nuvele*“. Editura ELISAVAROS. București, 2000 (228 pagini; șase nuvele). Tehnoredactare: Elena Sora. © Toate drepturile, legale, revin autoarei. ISBN 973-98601-4-1. <Autograf: „Dragilor mei, Lidia și Nelu, cu regretul că nu putem fi împreună, Jemna, aprilie 2001“>.
- [13]. „*Frânturi de viață*“. Editura ELISAVAROS. București, 2001 (248 pagini).
- [14]. „*Mortul din lift. Nuvele polițiste de ieri și de azi*“. Editura ELISAVAROS. București, 2002 (244 pagini). Tehnoredactare: Elena Sora. © Toate drepturile, legale, aparțin autoarei. ISBN 973-8400-19-8. <Autograf: „Lidiei, pe care nu o pot uita, perioada «Stroești» fiindu-mi cea mai vie în memorie – perioada adolescenței, Jemna, iunie 2003“>.
- [15]. „*NOSTALGII...*“. Editura ELISAVAROS. București, 2002 (240 pagini). Tehnoredactare: Elena Sora. ISBN 973-99369-7-0.

<Autograf: „Lidiei, cu dragoste. Cuța, sept. 2002“. Atenție la paginile 219 și 220!>.

[16]. „*Delia. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2003 (240 pagini). Tehnoredactare: Elena Sora. Responsabil de carte: Silvia Jemna. © Toate drepturile, legale, aparțin autoarei. ISBN 973-99369-0-3. <Autograf: „Lidiei, dimpreună cu dragi sentimente, Jemna, mai 2003“>.

[17]. „*Diavolul de la miezul zilei. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2004 (200 pagini). Tehnoredactare: Elena Sora. Tipărit în regie proprie. © Toate drepturile, legale rezervate autoarei. ISBN 973-8400-15-5. <Autograf: „Jemna, august 2006“>.

[18]. „*Scalenul*“. Editura ELISAVAROS. București, 2004 (230 pagini).

[19]. „*Et in Arcadia ego. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2005 (200 pagini). Editor: Elena Sora. Tehnoredactare computerizată: Alina Sorescu. © Toate drepturile legale sunt rezervate autoarei. Responsabil de carte: Silvia Jemna. ISBN 973-8400-19-8. <Autograf: „Jemna, august 2006“>.

[20]. „*Spanta și Angra. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2006 (192 pagini). Editor: Elena Sora. Responsabil de carte: Silvia Jemna. © Toate drepturile legale sunt rezervate autoarei. ISBN 973-8400-34-1. <Autograf: „Jemna, august 2006“>.

[21]. „*Don Juan din Popa Nan. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2007 (220 pagini). Editor: Elena Sora. Responsabil de carte: Silvia Jemna. Tipărit în regie proprie. © Copyright 2007, Silvia Jemna. Toate drepturile legale sunt rezervate autoarei. ISBN (13)978-973-8400-58-0. <Autograf: „Jemna, sept. 2009“>.

[22]. „*Ciudatele meandre ale vieții. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2008 (216 pagini). Tehnoredactare: Elena Sora. <Celelalte informații: idem>. ISBN 978-973-8400-83-2. <Autograf: „Jemna, sept. 2009“>.

[23]. „*Doamna Bovariu. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2009 (200 pagini). Tehnoredactare: Elena Sora. © Copyright 2009, Editura Elisavaros și Silvia Jemna. Editor: Elena Sora. Toate drepturile legale sunt rezervate autoarei. ISBN 978-973-8400-70-5. <Autograf: „Lidia, cu drag spre neuitare, Jemna, aug. 2010“>.

[24]. „*Nuvele politice – O glumă nefastă*“. Editura ELISAVAROS. București, 2010.

[25]. „*ADUCERI AMINTE. Roman*“. Editura ELISAVAROS. București, 2011 (216 pagini). Editor: Elena Sora. Responsabil de carte: Silvia Jemna. Tipărit în regie proprie. © Toate drepturile legale sunt rezervate autoarei. ISBN 978-606-8147-09-3. <Autograf: „Lidiei, spre neuitare, Jemna, martie 2012“>. La paginile 213 – 215: lista celor 25 cărți; ultima „în curs de apariție“ o notăm mai jos, iar „Aduceri aminte“ nu figurează.

[26]. „*Cântecul lebedei*“. <Sub tipar: editura așteaptă ca Lavinia S. Jemna să facă, la revenirea ei prin București, corectura necesară acestei cărți“>.

În anul 1986, când și-a lansat prima carte „*Dragoste poveste veche*“ – debutul ei literar – la sediul U.S.R. din Calea Victoriei nr. 133 – 135, Silvia Jemna m-a invitat și pe mine. Mă cunoscuse în 1944 când eu aveam doar zece ani, iar „Cuța“ era mai mare cu șapte. Știa cum evoluasem profesional.

Mi-a dat și mie un exemplar cu o dedicație clasică și am tăifăsuیت pe teme de interes comun.

Am întrebat-o despre ineditul ei statut de scriitoare și mi-a răspuns că și-a precizat „nișa literară“, acceptată de conducătorii U.S.R. din acei ani: relațiile amoroase și/ori sexuale din viața oamenilor pe care i-a cunoscut. Bogata ei arhivă de avocată îi permitea o abordare de durată a tematicii convenite.

Evident, după Revoluția din decembrie 1989, limitele impuse în 1986 scriitoarei Silvia Jemna au fost depășite.

Am discutat și despre Editura LITERA din București, la care publicasem și eu – pe banii mei – în anul 1971, cartea „Stroești – Argeș. Documente și mărturii. Vol. I (1520 – 1933)“, folosind „pseudonimul“ N. Leonăchescu Năndrașu. Cu redactorul Radu Albala am lucrat și eu.

La întrebarea mea dacă va scrie ceva despre refugiul familiei la Stroești – Argeș, a fost fermă în a declara că nu-și propune un asemenea subiect pentru că „o asemenea carte nu se vinde!“. Avea dreptate; o mai pățiseră și alții!

I-am promis a veni la una din sesiunile organizate la Stroești – Argeș, în ultima duminică a lunii iulie, în fiecare an; nu mi-a propus.

Traectoriile proiectelor noastre postrevoluționare nu s-au intersectat. Totuși, în ultimul său an de viață, Silvia D. Logigan, fiica

învățătoarei Marioara M. Gemeniuc, a scris despre refugiul familiei tatălui său la Stroești – Argeș, în cartea ADUCERI AMINTE, din care am extras următoarele pasaje:

«Când în sfârșit am ajuns acasă, mama și tata făcuseră deja bagajele, urmând să plecăm la Stroești în „dispersare“. Astfel era denumită plecarea unor cetățeni din localitățile având importante obiective militare sau economice, pe care inamicul era interesat să le distrugă.

Comuna Stroești era foarte potrivită pentru dispersare, lipsită total de astfel de obiective, nu o străbătea nici măcar o șină de tren, iar drumul principal se înfunda într-o pădure. Nu prezenta interes pentru americani.

Acolo se ajungea cu un autobuz. Prin „telefonul fără fir“ și familia Liusei luase cunoștință de existența acestei comune, drept care ambele familii au luat autobuzul de Stroești.

Fiind printre primii ajunși, am avut de ales. Astfel, noi, am închiriat două camere în frumoasa casă a directorului școlii din localitate, iar familia Linsei exact vizavi, la mai arătoasa casă parohială. Vorba mamei:

- „Popă la popă trage!“
- „Și învățător la învățător, i-a dat tata replica.“
- „Pentru că nu există un avocat în sat să fi tras la el ...

* *

*

La Stroești parcă eram pe altă lume, unde domnea doar pacea și armonia. Ziare nu veneau, radio-uri nu aveam, puteam păți – spunea tata, râzând, ca Stan și Bran dintr-un film a cărui acțiune se petrecea în Primul Război Mondial și când acești vrednici ostași patrulau pe același scurt traseu, cu puștile în bandulieră, încrucișându-se, îndepărtându-se și revenind în neștire.

Neavertizați că războiul s-a terminat, au continuat să patruleze, adâncind pământul călcat și creând cu timpul o albie de râu uscat, obiectivul aparatului prinzând spre dreapta eroilor, un munte de conserve goale ...

Școală nu aveam, griji nu aveam, mâncare slavă Domnului, mai toți sătenii avea câte o vacă – de acolo, lapte, unt și brânză – găini,

pui, rațe și alte orătănii mișunau peste tot, nelipsind legumele și fructele.

Aer curat, pădure la doi pași, trai pe vătrai, neneacă!

Comuna mică, dar două cârciumi tot avea, unde se împărtășeau bărbații, jucând la nesfârșit partide de table și șah și punând concomitent țara la cale, în timp ce femeile după ce găteau, se întâlneau la o bărfă, la o cafeluță, la un lichior și se dădeau mari muștruluind copiii, când era și mai ales când nu era cazul.

Ca să ne mai adune de pe drumuri gazda noastră – domnul director – organiza destul de frecvente „spectacole“, cu program de poezii, cântece – se găsisese și un ghitarist să ne acompanieze – scurte piesișoare regizate de Liura, eu fiind una din interprete.

Acestea aveau loc în spațioasa curte a chiaburului satului, nea Mitu – la care asistau nu numai părinții noștri, dar și un mare număr de săteni.

Spectacolul lua sfârșit cu dansuri naționale și „domnești“, taraful lui Fane Chiuru – două scripci și un țambal – desfășurându-și talentele ancestrale.

După aproape două luni, becherul Bebe – cu mare trecere la femei – venind de la primărie, unde-i „ținuse de urât“ Lenuței, care era de serviciu la unicul telefon existent în comună, neținând seama de ora nepotrivită încă nu se iviră zorile – a bătut cu bățul pe la toate porțile, trezind oamenii, stârmind câinii, sculând copiii din somn, cei mici dând imediat în plâns, anunțând în cadrul acestui vacarm, că am încheiat armistițiu.

Era 23 august 1944!

– Și cu asta crezi – îi spune tata – că s-a terminat războiul? Îi vezi pe germani depunând pur și simplu armele, fără să se opună?

Și din păcate, tata a avut dreptate! Ce s-a întâmplat mai departe, se știe. S-a continuat războiul de data aceasta avându-i aliați pe sovietici, împotriva foștilor aliați germani ...

După scurt timp, ne-am întors la Pitești. » (ADUCERI AMINTE, pp. 55 – 58).

Mult mai târziu, în anul 1965, când se afla dincolo de hotarele României căutându-și fratele vitreg, își reamintește de satul argeșean emoționată de întâlnirea cu o veche cunoștință din tinerețe:

„Aizert¹ a trebuit să plece din Cernăuți în România apoi în Israel, de unde, după 25 de ani la Viena, unde, în aceeași seară, la același loc, la aceeași oră, minută și secundă, drumurile noastre să se intersecteze, dar pentru a face față acestei întâlniri, plecasem și eu din Cernăuți, zăbăvisem la Turnu – Severin, Pitești, Stroești, apoi instalată la București, să plec să-mi vizitez fratele stabilit la Viena“ (NOSTALGII, pp. 219 – 220).

Sunt pagini de aur pentru istoria unui sat unde au poposit o vreme familii întregi de refugiați care veneau din Basarabia și Bucovina în tumultuosul an 1944.

Silvia Jemna nu a uitat frumosul și primitorul sat argeșean! Despre el îi amintea și verișoarei Lidia I. Gemănaru (Lenuța de la telefon!) într-o zi de iunie 2003, sub forma unui autograf pe fila întâi a unei cărți scrise și publicate cu un an înainte: « ... perioada „Stroești“ fiindu-mi cea mai vie în memorie – perioada adolescenței» (MORTUL DIN LIFT, 2002).

Stroeștenii vor decifra rapid întrebările generate de lectura citatelor de mai sus referitoare la: becherul Bebe (Ion N. At. Ștefănescu, un simpatizant comunist care aștepta la telefon, înainte de 23 august 1944, un mesaj politic); chiaburul Mitu (Dumitru T. Cojocar); Liura (Eleonora, fiica lui Modest Soroceanu); directorul școlii (Constantin Gh. Ciolcă), preotul satului (Ion N. Sandu) și alți localnici care au găzduit refugiați etc.

De dincolo de pragul vieții care ne desparte, dă-mi voie – metaforic vorbind – să te sărut pe amândoi obraji, doamnă Cuța, pentru gândul tău nobil devenit un exemplu în atenția celor care vor veni, spre neuitarea stroeștenilor din toate timpurile!

28 decembrie 2012

BIBLIOGRAFIE

[1]. Leonăchescu, N.P. – „*Caietele stroeștenilor*“. Vol. 7, poziția 763, pp. 2287 – 2292 (Familia Sirotkin); poziția 764, pp. 2293 – 2298 (Familia Coban). Vol. 8, poziția 765, pp. 2299 – 2317 (Familia

¹ Prenume creat artificial. În bustrofedan, Trezia, de la forma originară Trezia-Tereza

Jemna); poziția 766, pp. 2317 – 2335 (Familia Logigan); poziția 767, pp. 2335 – 2355 (Familia Gemănaru); poziția 768, pp. 2355 – 2360 (NOSTALGII, 2002); poziția 769, p. 2361; poziția 770, p. 2363; poziția 771, pp. 2365 – 2367 (Mormântul Familiei Logigan); poziția 773, pp. 2369 – 2372 (Aristide Coban); poziția 771, p. 2372, poziția 776, p. 2376 și 777, p. 2377 (Crucea de la Stroești a lui Ion M. Gemănaru); poziția 775, p. 2373 (Aristide Coban); poziția 798, p. 2455 (Vladimir A. Coban).

[2]. Leonăchescu, N.P. – „*Familia Sirotkin din Sudarca*“. ȘOPTANA, nr. 4, decembrie 2012, pp. 8 – 12.

[3]. Leonăchescu, N.P. – „*Familia Coban din Sudarca*“. ȘOPTANA, nr. 3, septembrie 2012, pp. 16 – 20.

[4]. Leonăchescu, N.P. – „*Lacrimile Basarabiei*“. DRIM EDIT, Târgu-Jiu, 2004, pp. 160 – 161; „*Parlamentarul. Însemnări cu suflul la gură*“, Vol. 22, p. 5244 (mss).

CINCI MATRICE SIGILARE APARTINÂND UNOR SUBPREFECTURI DIN JUDEȚUL MUSCEL (1867-1872).

Dr. Laurențiu-Ștefan Szemkovics

Dans l'article Cinq matrices sigillaires appartenant aux quelques-unes Sous-Préfectures du département Muscel (1867-1872), l'auteur présente cinq pièces qui proviennent des Archives Nationales Historiques Centrales de Bucarest, de la collection „Matrices sigillaires”. Ces matrices sigillaires à l'aide desquelles on imprime le sceau sur les documents, ont des formes rondes, sont confectionnées en laiton, sont gravées en excision, ont la même dimension et ont sur leur emblème les armoiries de la Roumanie de 1867. On analyse l'emblème des ces matrices sigillaires concernant: l'écu, les meubles, les tenants, la devise, les couronnes qui timbrent l'écu et le pavilion, le globe croiseté, les ornements extérieurs de l'écu.

Cuvinte cheie: *Arhivele Nationale, paltoane, coroane, moneda, ecu, matrite sigilare, mobilier, Muscel, subprefectura, partizanii.*

Mots-clés: *Archives Nationales, armoiries, couronnes, devise, écu, globe croiseté, matrices sigillaires, meubles, Muscel, Sous-Préfectures, tenants.*

În colecția de matrice sigilare¹ de la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București sunt cinci piese care au aparținut, în perioada 1867-1872, subprefecturilor plaselor Argeșul, Dâmbovița,

¹ Denumim matrice sigilară obiectul confectionat din material dur care, având gravate o reprezentare și un text ce-l individualizează pe posesor, servește la realizarea amprente sigilare; Damian P. Bogdan, *O străveche matrice de pecete românească*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, I, 1956, p. 245; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 5.

Nucșoara, Podgoria și Râuri din județul Muscel. Aceste matrice, care imprimau sigiliul² pe documente și pe care le vom analiza, în bună măsură, cu ajutorul sigilografiei³ și heraldicii⁴, au forma rotundă⁵, sunt confecționate din alamă și sunt gravate în excizie⁶. În câmpul sigilar⁷ al acestor două vestigii se distinge, cu mici modificări, stema României din 1867⁸ pe care o redăm mai jos așa cum a fost descrisă în legea de la acea vreme.

² Sigiliul este amprenta rămasă pe suportul documentului (în ceară, hârtic, soluție de aur, tuș sau fum) în urma aplicării matricei sigilare ce poartă o emblemă și un text menit a individualiza posesorul; sigiliul este principalul mijloc de garantare a secretului și de asigurare a autenticității actului; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, colectiv de autori, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 213-218.

³ Sigilografia a fost fondată în secolul al XVII-lea de Dom Mabillon, părintele erudiției moderne și dezvoltată în secolul al XIX-lea de către Louis-Claude Douët d'Arcq, un mare arhivist și istoric care, împreună cu echipa sa, a scos lucrarea *Collection des sceaux des Archives de l'Empire*. Franceză la origine, această disciplină nu a întârziat să se extindă în toată Europa, pretutindeni unde, încă din Evul Mediu, se impunea obiceiul de a valida documentele cu sigiliu; Jean-Luc Chassel, *Les sceaux dans l'Histoire, l'Histoire dans les sceaux*, în *Les sceaux, sources de l'histoire médiévale en Champagne. Actes des tables rondes de la Société française d'héraldique et de sigillographie* (Troyes, 2003-Reims, 2004) sous la direction de Jean-Luc Chassel, Paris, Société française d'héraldique et de sigillographie, 2007, p. 9.

⁴ Heraldica este disciplina auxiliară a istoriei care studiază stemele, blazoanele etc.; Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum I.O., București, 2000, p. 422.

⁵ Sigiliile rotunde, cu forma considerată fundamentală, reprezintă autoritatea; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *Tezaur sfragistic românesc. I. Sigiliile emise de cancelaria domnească a Țării Românești (1390-1856) – Trésor sfragistique roumain. I. Les sceaux émis par la chancellerie princière de la Valachie (1390-1856)*, Edit. Ars Docendi, București, 2006, p. 64.

⁶ Gravarea sigiliilor se poate face în adâncime (*incizie*), pentru sigilarea în ceară sau cocă, ori în relief (*excizie*), pentru sigilarea în tuș sau fum; *Dicționar al științelor speciale*, p. 128.

⁷ Câmpul sigilar este suprafața pe care se gravează emblema și legenda unui sigiliu; *Dicționar al științelor speciale*, p. 71.

⁸ Promulgată prin *Legea pentru fixarea și stabilirea armelor României*, publicată în Monitorul, jurnal oficial al României, no. 75 din 2/14 aprilie 1867, p. 450-452; Supliment Monitorul Oficial no. 75, p. 453-454; ibidem, no. 77 din 5/17 aprilie 1867, p. 467; vezi și Ștefan D. Grecianu, *Heraldica română. Actele privitoare la stabilirea armeriilor oficiale cu planșe și vocabular*, București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1900, p. 11-16, 44-45; P.V. Năsturel, *Steagul, stema română*,

Art. 1. Armele României se fixează după cum urmează:

Art. 2. Scutul are forma unui pătrat lung. Partea interioară rotunjită la ambele unghiuri și terminată la mijlocul bazei printr-un vârf. Scutul se împarte în 4 secțiuni, prin două linii încrucișate în mijloc. În secțiunea din dreapta de sus, pe albastru, în cea din stânga de jos, pe galben, figurează aquila română cu capul spre aripa stângă și cu o cruce de aur în gură, simbolul Țării Românești.

În secțiunea din stânga de sus, pe albastru, și în cea din dreapta în jos, pe roșu, figurează capul de bour cu o stea între coarne, simbolul Moldovei. În ambele secțiuni superioare ale scutului, în stânga și în dreapta liniei despărțitoare, figurează soarele și luna. Pe scut va fi coroana regală.

Art. 3. În mijlocul scutului României figurează scutul M. S. Domnitorului, scartelat, având secțiunea de sus din dreapta și cea de jos din stânga în alb (*argint*), iar cea din stânga de sus și cea din dreapta de jos în negru. Scutul are drept suporti în stânga un leu, iar în dreapta o femeie în costumul femeilor dace, care ține în mâna stângă arma Dacilor, numită arpi.

Art. 4. Pe suport este așezată o eșarpă albastră pe care este scrisă deviza familiei Hohenzollern: „Nihil sine Deo”.

Art. 5. Pavilionul este de culoare roșie (*pourpre*), căptușit cu hermină, având deasupra coroana regală.

însemnele domnești, trofee. Cercetare critică pe terenul istorii (cu numeroase figuri în culori), Stabiliment de arte grafice „Universala”, București, 1903, p. 95-100; Constantin Moisil, *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, București, 1931 (extras din *Boabe de grâu*, II, 1931, nr. 2, p. 65-85), p. 18-19; idem, *Stema României*, în *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, p. 69; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 159-160; idem, *Evoluția armeriilor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII-XX)*, traducere din limba franceză Livia Sîrbu, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2005, p. 402-406; Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, p. 46; eadem, *Stemele României moderne*, în *Magazin Istoric*, 1993, p. 3-5; eadem, *Din heraldica României*, JIF, 1994, p. 61; Cristache Gheorghe, Maria Dogaru, *Simbolurile naționale ale României*, Editura Sylvi, București, 2003, p. 123-128; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831-1931)*, Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2012, p. 33.

În urma analizării elementelor din compozițiile heraldice cu stema României de la 1867 am constatat atât asemănări, cât și deosebiri față de textul din legea de mai sus.

Stema României de la 1867, aflată în emblema matricelor amintite, se prezintă în felul următor: scut scartelat, încărcat în cartierul 1, pe albastru⁹, cu acvila cruciată¹⁰, flancată¹¹ în partea stângă superioară de soare¹², în 2, pe albastru, cu capul de bour¹³ cu stea¹⁴ între coarne¹⁵, flancat în partea dreaptă superioară de semilună¹⁶, în 3, pe roșu¹⁷, cu capul de bour cu stea între coarne, în 4, pe aur¹⁸, cu

⁹ Albastru (azur) = culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii orizontale plasate la distanță egală. Semnifică loialitate, fidelitate, frumusețe; A. de la Porte, *Trésor héraldique d'après d'Hozier, Ménétrier, Boisseau, etc.*, Paris, Leipzig, H. Casterman, Tournai, 1861, p. 11.

¹⁰ Acvilă cruciată = pasăre heraldică purtând în cioc o cruce; *Dicționar al științelor speciale*, p. 17.

¹¹ Flancat = termen ce indică poziția paralelă cu laturile scutului a unor mobile; *Dicționar al științelor speciale*, p. 119.

¹² Soarele = astru reprezentat cu o față umană, înconjurat de 12 sau 16 raze, alternând cele drepte cu cele ondulate; este simbolul luminii, al bogăției și al abundenței. El este de asemenea desemnat ca emblemă a divinității. În iconografia creștină, indică adevărul; Cte Alph. O'Kelly de Galway, *Dictionnaire archéologique et explicatif de la science du blason*, tome I, Bergerac, Imprimerie générale du sud-ouest, 1901, p. 424.

¹³ Bour = purtător al lumii; simbol al abundenței (datorită cornului); Jean-Paul Clébert, *Bestiar fabulos. Dicționar de simboluri animaliere*, Edit. Artemis-Cavallioti, București, 1995, p. 294-306.

¹⁴ Stea = simbolul manifestării centrale a luminii, a focarului unui univers în expansiune. Ea este, ca și numărul cinci, simbol al perfecțiunii; Jean Chevalier, Alain Ghéerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Edit. Artemis, București, III, 1995, p. 257-264.

¹⁵ Corn = simbol al puterii; Jean Chevalier, Alain Ghéerbrant, *op. cit.*, I, p. 367-369.

¹⁶ Lună = figură naturală, din categoria astrilor, reprezentată conform regulilor heraldice, printr-un disc de argint cu figură umană. În heraldica românească acest astru este, de obicei, înfățișat sub formă de crai nou (semilună) figurat. Poziția obișnuită a semilunii este culcată la orizontal, cu coarnele în sus; când este redată orizontal cu coarnele în jos se blazonează răsturnată; când este înfățișată vertical cu coarnele îndreptate spre flancul drept se definește semilună întoarsă; iar când este în poziție verticală, cu coarnele spre stânga, se descrie conturnată. Simbolizează veșnicie, nemurire, strălucire; *Dicționar al științelor speciale*, p. 159.

¹⁷ Roșu = culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale plasate la distanță egală. Semnifică curaj, dărzenie, îndrăzneală, dragoste,

acvila cruciată. Peste tot (în inimă), un ecuson cu armele familiei de Hohenzollern: scut sfertuit, având în cartierele 1 și 4 argint¹⁹, în 2 și 3 negru²⁰. Scutul mare, așezat cu vârful pe două arabescuri²¹, timbrat de o coroană închisă, terminată printr-un glob crucifer²², are ca tenanți: la dextra o femeie dacă stând pe un arabesc, ținând în mâna dreaptă sica, iar la senestra un leopard lionat²³. Sub scut, deviza²⁴ „NIHIL SINE DEO”²⁵ (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU). Întreaga compoziție este inclusă sub un pavilion²⁶, prins, în partea de sus, sub o coroană închisă

sacrificiu, bunătate, vigilență și justiție; A. de la Porte, *op. cit.*, p. 11; *Dicționar al științelor speciale*, p. 201.

¹⁸ Aur = metal utilizat în alcătuirea stemelor; este reprezentat convențional prin puncte plasate la egală distanță între ele (*Dicționar al științelor speciale*, p. 49); simbolizează bogăție, forță, credință, puritate, constanță, bucurie, prosperitate, viață lungă; G. Eysenbach, *Histoire du blason et science des armoiries*, Tours, MDCCCXLVIII, p. 370; H. Gourdon de Genouillac, *Les Mystères du blason de la noblesse et de la féodalité. Curiosités – bizarreries et singularités*, Paris, E. Dentu, Éditeur, Libraire de la Société des Gens des Lettres, 1868, p. 16.

¹⁹ Argint = metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convențional prin câmp alb, respectiv suprafață liberă. Simbolizează puritate, nevinovăție, sinceritate; H. Gourdon de Genouillac, *op. cit.*, p. 16-17.

²⁰ Negru = culoare utilizată în alcătuirea stemelor, reprezentată convențional prin linii verticale suprapuse pe linii orizontale. Semnifică știință, modestie, durere, prudență; *Dicționar al științelor speciale*, p. 173.

²¹ Arabescul = poate fi pus în legătură cu pânda de păianjen și, de asemenea, cu labirintul, al cărui itinerar complex are menirea să conducă de la periferie spre centrul local (simbolul centrului invizibil al ființei); Jean Chévalier, Alain Ghéerbrant, *op. cit.*, I, p. 121-122.

²² Glob crucifer = sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și în armeriile statului român; *Dicționar al științelor speciale*, p. 127.

²³ Leopard lionat = leopard rampant, adică ridicat pe labele inferioare și are capul văzut din față; G. de L. T***, *Dictionnaire héraldique, contenant tout ce qui a rapport à la science du blason, avec l'explication des termes; leurs etymologies, & les exemples nécessaires pour leur intelligence, suivi des Ordres de Chevaleries dans le Royaume et de l'Ordre de Malthe*, Paris, Chez Lacombe, MDCCCLXXIV, p. 20.

²⁴ Deviza = inscripție conținând o maximă morală, o exclamație, o formulă de credință, un angajament; *Dicționar al științelor speciale*, p. 100.

²⁵ Maria Dogaru, *Din heraldica României*, JIF, 1994, p. 73.

²⁶ Pavilion = ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptușit cu hermină, brodat cu franjuri și ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare își adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar și în armele

asemănătoare cu cea care timbrează scutul, dar de dimensiuni mai mari decât aceasta.

Scutul este de tip francez modern²⁷, scartelat, având cartierul 1 albastru, cartierul 2 tot albastru, cartierul 3 roșu și cartierul 4 auriu.

Acvila cruciată ocupă cartierele 1 și 4 ale scutului, este redată din față, cu capul conturnat, cu aripile deschise și zborul în jos.

Capul de bour ocupă cartierele 2 și 3, redat din față, cu stea cu cinci raze între coarne.

Soarele din cartierul 1, care flanchează acvila cruciată în partea stângă superioară este redat cu 16 raze.

Semiluna (crai-nou) din cartierul 2, care flanchează capul de bour, este răsturnată și pusă peste cornul drept al animalului.

Ecusonul din inimă este redat ca un scut de tip polonez, cu marginea de sus și talpa în acoladă, colțurile superioare retezate și cu concavități pe flancuri.

Coroana, atât cea care timbrează scutul (mai mică), cât și cea care timbrează pavilionul (mai mare) este închisă, fără tocă, compusă dintr-un cerc împodobit cu pietre prețioase, surmontat de opt cruciulițe (dintre care cinci sunt vizibile), intercalate de perle²⁸, din vârful cărora pornesc opt arce ornate cu perle, aplatizate la orizontală în partea de sus, care se reunesc în partea superioară și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce labată²⁹ (cu brațele de formă concavă)³⁰.

de stat, fără baldachin, semnificația păstrându-se totuși; *Dicționar al științelor speciale*, p. 183.

²⁷ Vezi și Lorenzo Caratti di Valfrei, *Dizionario di Araldica i significati e le figure di 3200 termini araldici*, Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., Milano, 1997, p. 182, fig. 187.

²⁸ Perla = în Europa era folosită în medicină la tratarea melancoliei, a epilepsiei, a dementiei. La greci, perla era simbolul iubirii și al căsătoriei. Ea simbolizează sublimarea instinctelor, capătul luminos al evoluției. Perla este rară, pură, prețioasă. Datorită formei sale sferice, perla este asociată cu perfecțiunea; mai simbolizează cunoașterea; Jean Chévalier, Alain Ghéerbrant, *op. cit.*, III, p. 66-69; Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Editura Sacculum I.O., București, 2002, p. 327-328.

²⁹ Silviu Andrieș-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în *Analecta Catholica*, IV, 2008, Chișinău, 2010, p. 110, fig. 37.

³⁰ Claude Wenzler, *Le guide de l'héraldique. Histoire, analyse et lecture des blasons*, Éditions Ouest-France, Édilarge SA, Rennes, 2002, p. 187, fig. 338, 339, 340.

Femeia dacă este în partea dreaptă a scutului, redată din față, cu capul întors spre stânga și privind la coroana care timbrează scutul, stând pe un arabesc, poartă veșminte lungi, ținând în mâna dreaptă sica așezată în pal, iar mâna stângă pe marginea de sus a scutului.

Leopardul lionat este în partea stângă a scutului, stând cu piciorul stâng posterior pe un arabesc, cu cel drept sprijină partea de jos a scutului, ținând cu laba stângă anterioară scutul de flancul stâng, pătrunzând în dreptul liniei orizontale despărțitoare, iar pe cea dreaptă o ține pe marginea de sus a scutului.

Pavilionul în care este compoziția heraldică, este dotat cu franjuri și ciucuri, este roșu, căptușit cu hermină³¹ și prins în partea de sus sub o coroană închisă.

Deviza familiei de Hohenzollern, „NIHIL SINE DEO”, este plasată sub scut și este scrisă pe o eșarfă cu litere majuscule.

Hohenzollern a fost dinastie domnitoare din Prusia și apoi în Imperiul German. Conții de Zollern, de unde provine numele de Hohenzollern, au obținut în 1191 burgraviatul de Nürnberg de la Frederic I Barbarossa. În 1127, Frederic și Conrad, fiii lui Frederic al III-lea de Hohenzollern, au dat naștere celor două ramuri, de Suabia și de Franconia. Din ramura de Suabia va deriva aceea de Hohenzollern-Sigmaringen, care prin Carol I a domnit în România³². Dinastia de Hohenzollern avea un vechi arbore genealogic datând din 1417, când acestei familii i-a fost dăruit micul stat Brandenburg, stat care s-a extins încetul cu încetul, în special în următorii 300 de ani³³.

I. Matrice sigilară rotundă (42 mm), având în emblemă stema României de la 1867. În exergă³⁴, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * **SUBPREFECTURA** * **PLAS(a). ARGEȘULUI** **DIST(rițul). MUSCEL**.³⁵

³¹ Hermină = blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptușirea pavilioanelor și mantourilor. Este reprezentată convențional printr-o suprafață albă semănată cu codițe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea armelor de stat. Simbolizează măreție, suveranitate; *Dicționar al științelor speciale*, p. 131.

³² *Enciclopedie de istorie universală*, traducere de Alexandru Balaci, Mădălina Chelemen, Radu Gâdci, Sorina Venier, All DeAgostini, 2003, p. 708.

³³ Walter Oppenheim, *Habsburgii și Hohenzollernii 1713-1786*, traducere de Roxana-Aura Duma, ediția a III-a, București, Bic All, 2001, p.5.

³⁴ Exergă = spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, șnurate, perlate, etc.), în care se gravează textul legendei; *Dicționar al științelor speciale*, p. 111.

³⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, col. *Matrice sigilare*, nr. 2037.

II. Matrice sigilară rotundă (42 mm), având în emblemă stema României de la 1867. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * **SUBPREFECTURA** * **PLAS(a). DÎMBOVIȚEI** **DIST(ri)ctul. MUSCEL.**³⁶

³⁶ *Ibidem*, nr. 2038.

III. Matrice sigilară rotundă (42 mm), având în emblemă stema României de la 1867. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * SUBPREFECTURA * PLAS(a). NUCȘOAREI DIST(ri)ctul). MUSCEL.³⁷

³⁷ *Ibidem*, nr. 2039.

IV. Matrice sigilară rotundă (42 mm), având în emblemă stema României de la 1867. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * **SUBPREFECTURA** * **PLAS(a). POTGORIA** **DIST(riktul). MUSCEL.**³⁸

³⁸ *Ibidem*, nr. 2040.

V. Matrice sigilară rotundă (42 mm), având în emblemă stema României de la 1867. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * **SUBPREFECTURA** * **PLAS(a). RÎURILOR DIST(ri)ctul). MUSCEL.**³⁹

³⁹ *Ibidem*, nr. 2041.

DINU LIPATTI-INSTRUMENT AL LUI DUMNEZEU.

Prof. Maria-Corina Scutaru
Liceul de Arta "Dinu Lipatti" Pitesti

Dinu Lipatti was born into a musical family, his father was a violinist, his mother a pianist and his godfather was the violinist and composer George Enescu.

In addition to his pianistic accomplishments, dinu Lipatti was a composer who wrote in a neoclassical style with French and Romanian influences. He was posthumously elected as a member of the Romanian Academy (in 1997).

Despite a relatively short playing career and a relatively small recorded legacy, Lipatti is considered among the finest pianists of the 20-th century.

Dinu Lipatti's playing was hailed as having reached the highest degrees of integrity and pianistic technique-which he employed in the quest for musical perfection.

Cuvinte cheie : *pianist, cariera, compozitor.*

Keywords: *the pianists, career, composer.*

S-a născut în prag de primăvară, la 19 martie 1917, la București. Atmosfera Bucureștiului însă pe acea vreme era sumbră. Ocupația germană, exodul trupelor românești spre Moldova, lipsa celor mobilizați, faceau ca fiecare casă să fie o rană.

În casa Lipatti, evenimentul mult așteptat aducea o speranță nouă. Îl doriseră băiat și-l botezaseră Constantin, ca pe bunicul, încă înainte de a se naște¹. Baietelul cu ochii mari și negri, prezență profundă și misterioasă, era firav și bolnavicios. Privirea sa era blândă

¹ Dragos Tanasescu, Grigore Bargauanu, *Dinu Lipatti*, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1971, p 11

și impresionantă prin gravitatea ei. Părinții sai, Theodor și Ana aveau cunoștințe muzicale, îndrumându-l de mic și sprijinindu-i de mic talentul. Darurile muzicale innascute ale lui Dinu Lipatti s-au manifestat de timpuriu².

Atracția pentru muzica avea o lungă tradiție în casa Lipatti. Bunicul fusese un pasionat meloman și cânta binisor la chitară și flaut. Ținuse mult să dea copiilor săi o temeinică educație muzicală. Theodor, tatăl lui Dinu a studiat vioara cu Sarasate, la Paris, profesiunea de bază fiind însă diplomatia.

Ana Racoviceanu, mama lui Dinu, aparținea unei familii de intelectuali cunoscută în cercurile craiovene și prin pensionul de fete-celebru pe timpuri- "Urziceanu". Ea primise de asemenea o educație muzicală, acompaniindu-și deseori sotul la pian în reuniunile lor familiale, creînd astfel micului Dinu o ambianța muzicală.

Primele semne ale inclinațiilor lui muzicale au apărut foarte de timpuriu. Încă de la 6 luni copilul batea din manute ritmul cantelelor, și în special al ceardasilor fredonate în casa. Dorința tatălui era ca Dinu să devină violinist, de aceea în numeroase fotografii din copilărie, el apare alături de acest instrument, cea mai renumită fiind aceea în care el primește "botezul artei" de la nasul său, marele maestru George Enescu³.

Exercițiile pentru formarea auzului muzical s-au dovedit, de la început, de prisos. Avea un auz absolut. Acest lucru încanta mult pe tatăl său, care nu pierdea nici un prilej să facă demonstrații spectaculoase. Astfel, copilul era dus într-o cameră vecină și i se cerea să indice numele sunetelor emise la pian în cele mai complicate combinații armonice. Pentru marea masă a amatorilor și o bună parte din specialiști, auzul absolut rămâne ca un semn cert al unor aptitudini muzicale deosebite⁴.

Învățământul pianistic a început cum era și firesc-intuitiv, după ureche. În felul acesta, nestăruindu-se pe urmărirea vizuală a graficii notelor, se putea dezvolta în voie reprezentarea sonoră interioară, legată de imaginile sensibile pe care vârsta copilăriei i le da și fără o îndrumare metodică, el începe de la 5 ani să improvizeze. Pentru a-i

² <http://www.ceruldinnoi.ro/pages/Dinu%20Lipatti.htm>

³ Dragos Tanasescu, *op.cit.*, p 12

⁴ *Ibidem*, p 13

stimula aceste aptitudini, Theodor Lipatti facea cu el aproape zilnic "sedinte de improvizat" la pian si vioara.

Tinut la distanta de colectia de viori a tatalui sau, Dinu s-a împrietenit incet-incet cu claviatura pianului, cu care avea sa lege ulterior o relatie de o sudura interioara uimitoare. A început să ia lecții de pian cu Mihail Jora, iar mai tarziu, odata cu prograssul veloce al tanarului pianist, a fost incredintat profesoarei Florica Musicescu, cea care urma sa-l formeze muzical pe cel mai mare pianist al tuturor timpurilor si unul dintre cei mai de seama ai intregii lumi. Copilului minune si rasfatat i se deschid in fata marile sarcini ale unui adevarat artist, care, mai tarziu, vor duce la convingerea exprimata de el atat de laconic : "Muzica este un lucru grav!!". Studiaza pianul, solfegiul si armonia. O cunoscuta profesoara de pian, Maria Cernovodeanu, fosta eleva a maestrului Jora, isi amintea cu admiratie de micul coleg venit in vizita intaia oara in mijlocul elevilor mult mai mari ai maestrului Mihail Jora, care a rezolvat prima tema de armonie, fara nici o greseala, numai din intuitie, inainte sa fi cunoscut regulile acestei discipline. Erau semnele evidente ale posibilitatilor lui, garantie a progresului ce va urma. Avea inclinatii diverse: o deosebita atractie pentru literatura, îl interesau si problemele tehnice, se ocupa cu radiofonia, isi alcatuise si un laborator de fizica si chimie, developa fotografii, lucra cu iscusinta traforaj si croseta cu multa dexteritate. In luna mai a anului 1928 isi da concursul in cadrul unui festival organizat la Ateneul Roman, cantand si cateva compozitii proprii.

În 1933, pentru ca nu i s-a acordat premiul I, ci doar premiul al II-lea la concursul international de la Viena, Marele pianist Alfred Cortot a parasit juriul in semn de protest. In acelasi an primeste invitatia lui Cortot de a studia la Paris, la scoala normala de muzica, sub conducerea lui Alfred Cortot⁵ In vederea continuarii studiilor, Dinu renuntase la un numar impresionant de concerte propuse in urma succesului de la Viena. Era laureat al concursului pianistilor de la Viena, obtinuse o mentiune la concursul de compozitie "George Enescu" cu o "Sonatina pentru pian" 1933, lucra la suita simfonica "Satrarii" care urmeaza sa fie consacrarea compozitorului cu premiul I la concursul "George Enescu" din 1934⁶.

⁵ *Ibidem*, p 14

⁶ Miron Soarec, "*Prietenul meu Dinu Lipatti*", Editura Muzicală Bucuresti, 1981, pag. 25-26

Între anii 1936-1937 sustine turnee în Germania și Italia și realizează primele înregistrări. În timpul celui de-al doilea război mondial, rămâne la București, unde sustine numeroase recitaluri de pian, ca solist sau acompaniindu-l pe George Enescu. În 1943 părăsește țara împreună cu soția sa, Madeleine Cantacuzino și se stabilește împreună cu ea la Geneva. Aici va primi postul de profesor de pian la Conservatorul de Muzică până în anul 1949⁷.

Lumea muzicală a Genevei îl adoptase înconjurându-l cu admirație și simpatie. O pleiadă de prieteni s-au strans în jurul său, ajutându-l în momentele cele mai grele. În același an, 1943 este diagnosticat cu leucemie, fapt care cauzează anularea unor turnee în Australia și SUA și impunerea unui program de lucru redus. La toate aceste lucruri participa Madeleine, femeia iubită, care sta curajoasă și lucidă la toate consultările medicale⁸. În ciuda recomandărilor medicale de repaos, Lipatti continua să cânte alături de orchestre celebre, ca Berlin Philharmonic Orchestra, London Philharmonia Orchestra, precum și sub bagheta unor dirijori renumiți ca Herbert Von Karajan, Ernst Ansermet.

Din viața muzicală a lui Lipatti făcea parte și munca în studiourile de înregistrări și, în ciuda imperfecțiunilor tehnice inerente vremii, multe din interpretările sale au rămas memorabile și de neegalat, fiind introduse de către casa de discuri EMI în colecții speciale, sub titlul "Unvergänglich-Unvergessen (Nepieritoare-De neuitat)". Majoritatea materialelor au fost transpuse ulterior pe cd de aceeași prodigioasă casa de discuri.

În creația lui Lipatti se disting patru direcții principale:

1-orientarea neoromantică-influențat de Schumann, Chopin, Liszt-în unele compoziții din copilărie : "Sonata pentru pian" (1932), "Sonata pentru pian"-neterminată;

2-orientarea românească-sub influența școlii românești de compoziție: Enescu, Jora, Lazar, etc., "Sonatina pentru vioară și pian", "Suita simfonică -sătrării", "Nocturnă"-pe o temă moldovenească, "Fantezia pentru pian, vioară și violoncel";

3-orientarea neoclasică-influențată deosebi de muzica lui Bach în perioada studiilor de la Paris în "Concertino în stil clasic", cadentele pentru câteva concerte pentru pian de Haydn și Mozart;

⁷ http://www.markainley.com/music/classical/lipatti/prince_of_pianists.html

⁸ Dragos Tanasescu, *op.cit.*, p 102-103

4-orientarea moderana si contemporana-sub influenta scolii franceze, intai in directia impresionismului: Dukas, Debussy, Ravel in "Improvizatia pentru vioara, violoncel si pian", "Trei nocturne", "Cvintetul pentru suflatori", lied-uri.

Dinu Lipatti, în decursul anilor s-a rezumat la două orientări esențiale: cea românească și cea contemporană, încercând către sfârșit o contopire, pe de-o parte elemente intonaționale și ritmice autohtone, pe de alta parte predilectia pentru polifonie, cu armonie rezultanta cromatică, disonanță, mergând până la politonalism, poliritmie, prin simplitate și concizie în exprimare⁹.

Ultimul recital susținut de Lipatti pe 16 septembrie 1950 în cadrul festivalului de la Besancon a intrat în legenda ca una dintre cele mai emotionante și înalțătoare ocazii artistice ale secolului XX. Chinuit de boala care pusese stăpânire pe trupul său, în dimineața recitalului, starea sănătății sale era atât de precară, încât medicul său, Dubois Ferriere, era convins să recitalul se va suspenda, însă Lipatti a insistat să cânte.¹⁰ Cei care au asistat la acel concert au marturisit ulterior efortul titanic, aproape suprauman pe care Lipatti l-a făcut pentru a împlini cel din urmă îngânat al sufletului său. Era ultima dată când avea să urce pe scenă. Întreaga sa suferință s-a însumat în acel concert sub forma unei sinteze absolute a artei sale, a geniului și talentului său inegalabil. La mai puțin de trei luni de la ultimul său recital, pe data de 2 decembrie 1950, la doar 33 de ani, Dinu Lipatti s-a stins din viață în timp ce asculta la radio unul din ultimele cvartete ale lui Beethoven.

⁹ Anna Lipatti, *La Vie du Pianiste Dinu Lipatti*, Editions du Vieux Colombier, trans. Givéon Cornfield; quoted on Everest Records LP 3166

¹⁰ *Dinu Lipatti, artistul care se sfia de propriul geniu*, 19 martie 2008, Daniela Cârlea Șontică, *Ziarul Lumina*

CEREMONIALUL SĂRBĂTORILOR DE IARNĂ AȘA CUM A FOST PĂSTRAT ÎN ZONA BRAN.

Prof.dr. Ioan Praoveanu
Cercetător științific-etnograf

The paper presents the ceremonies of the winter holidays in the Bran area from the ethnographic perspective.

Seen from the ethnographic aspect it is an area of popular culture values among those of the Muscel and Barsa land.

During winter holidays are known two subperiods : from Christmas to New Year; from New Year to Epiphany Saint'John baptism.

Cuvinte cheie: *colind, cocaradă, călăiia, șteandul, buhai.*

Keywords : *Christmas carol, cockade, cake, stave, bull, dough.*

Zona Bran, cu cele 13 sate arondate din punct de vedere administrativ celor trei comune Bran, Moeciu și Fundata este, sub aspect etnografic, o zonă de interferență a valorilor culturii populare din zonele Muscel și Țara Bârsei. Ca urmare, aici se întâlnesc valori etno-culturale muscelene, predominante în componentele folclorului muzical și coregrafic- ca urmare și în ritualurile sărbătorilor de iarnă –cu elemente ale civilizației urbane din Țara Bârsei care au stimulat dezvoltarea meșteșugurilor și industriilor populare. Interferențele au fost favorizate și de intense mișcări demografice și mai ales de permanentele legături economice ale brănenilor cu populația din Muscel și Țara Bârsei. Din această perspectivă trebuie să privim și ceremonialul sărbătorilor de iarnă din zona Bran, o componentă a culturii spirituale a poporului român, cu rădăcini incontestabile în spiritualitatea dacică și creștină.

Ceremonialul sărbătorilor de iarnă, privit din perspectivă etnografică și folclorică performează obiceiurile calendaristice legate de trecerea din anul vechi în anul nou, în apropierea solstițiului de iarnă, integrate într-un spectacol ritual care avea ca scop renovarea simbolică a lumii, regenerarea anuală a universului înconjurător. Sunt sărbători care, în majoritatea religiilor precreștine erau legate de comemorarea morții și învierii divinităților adorate

Specific strămoșilor noștri geto-daci era Crăciun, un zeu solar, zeul-tată la indoeuropeni. Sărbătorii traco-dacice a Crăciunului i s-au suprapus Saturnalele romane, celebrate la Roma în cinstea zeului Saturn între 17 și 23 decembrie, mai apoi nașterea zeului solar de origine iranliană, Mithra, iar după apariția creștinismului Nașterea Domnului Iisus Hristos, inițial fixată în a șasea zi de la Calendele lui ianuarie când se celebra Anul Nou. Ulterior, lăsând Botezul-Nașterea spirituală-la 6 ianuarie, Părinții Bisericii Creștine au mutat Nașterea propriu-zisă a lui Iisus la 25 decembrie.

Termenul de Crăciun, a cărui origine este în latinescul creatio, are o circulație populară și nu figurează în cărțile de cult ortodox, acestea consemnând Nașterea Domnului la 25 decembrie, suprapusă Crăciunului din calendarul popular.

Legenda-consemnată de Tudor Pamfile-spune că atunci când s-a născut Hristos, baba lui Moș Crăciun-Crăciuneasa s-a dus de a moșit-o pe Maica Domnului în staulul vitelor din gospodăria lor. Când a auzit Moș Crăciun că femeia sa a lucrat în ziua lui –era ziua lui Moș Crăciun-i-a tăiat cu barda ambele mâini. De durere, plângând, Crăciuneasa aleargă în grajd, unde Maica Domnului văzând-o a blagoslovit-o și îndată mâinile i-au crescut la loc. Văzând minunea și aflând că în grajdul său s-a născut Domnul Iisus, Crăciun s-a căit, a cerut iertare lui Dumnezeu și a devenit primul creștin.

Determinativul de moș-Crăciun-indică vârsta zeului adorat care trebuia să moară și să renască împreună cu timpul calendaristic la Anul Nou, pe care strămoșii noștri îl sărbătoreau la Crăciun-25 decembrie.

Cele 12 zile ale ciclului sărbătorilor de iarnă încep cu Crăciunul-25 decembrie- și se încheie cu Boboteaza, ambele sărbători fiind prefațate de Ajunuri.

În obiceiurile din ciclul sărbătorilor de iarnă la români apar diferențieri spațiale datorate, în mare parte, răspândirii diferite a celor

două componente-dacică și romană-, aparținând fondului cultural original. În zonele intracarpătice sunt mai frecvente supraviețuirile din fondul cultural roman, mai evidente în Colindatul de la Crăciun, păstrat în creații și manifestări mai semnificative în Transilvania iar cele traco-dacice mai evidente în zonele extracarpătice, locuite în antichitate de dacii liberi, mai ales în Moldova, unde s-au păstrat jocurile cu măști, alături de un bogat repertoriu de ritualuri la Anul Nou.

Zona Bran aparține din punct de vedere geografic Transilvaniei însă, prin amplasarea în culoarul Rucăr-Bran, de trecere din Transilvania în Muntenia, sub aspect etnografic este o zonă de interferență a valorilor culturii populare, preponderent ale celor din Muscel și Țara Bârsei. Așa se explică prezența în ritualurile din ciclul sărbătorilor de iarnă atât a colindelor de Crăciun, care marchează sărbătoarea creștină a Nașterii Domnului cât și a unui bogat repertoriu al „ Urărilor” de Anul Nou (Plugușorul, Sorcova) care sunt reminiscențe evidente ale riturilor agrare, dar și ale riturilor de propitiere (urări de fericire, sănătate și belșug) și de divinație.

Pentru reușita ceremonialului ritual din desfășurarea sărbătorilor de iarnă aveau loc pregătiri: curățirea locuinței, pregătirea unor mâncăruri specifice, învățarea colindelor. tăierea porcului.

Tăierea porcului la Ignat-20 decembrie-avea, pe lângă rostul de a asigura alimentele pentru mesele de sărbători, și o semnificație rituală, porcul fiind considerat o întruchipare a spiritului grăului, o practică moștenită de la sărbătoarea Saturnalelor, când era celebrat zeul semănăturilor Saturn. Acelorași ritualuri precreștine al sacrificiilor ocazionate de schimbarea anului aparține și practica pregătirii unor alimente rituale: turta din aluat nedospit coaptă pe plită, colacii din aluat dospit, copti în cuptor și rezervați flăcăilor colindători, preoților și pentru împodobirea mesei de Ajun, covrigii care se dădeau copiilor colindători, copturi puse în legătură cu scenariul ritual de înnoire a lumii prin noua recoltă.

La Bran se păstrează obiceiul ca în dimineața zilei de 20 decembrie când se celebra Ignatul să fie sacrificat porcul, urmat de pârjolirea cu paie de secară (la origine un obicei cu funcție pur ritualică), tranșarea și prepararea alimentelor („ale porcului”) bazate pe practici culinare străvechi ale bucătăriei tradiționale. Ca reminiscență a unor credințe precreștine se păstrează tradiția ca din

sângele porcului sacrificat să se prepare “sângeretele”, un cârnat care era primul aliment servit la masa din ziua de Crăciun. Era obiceiul ca după sacrificarea porcului să se facă o masă de pomană ca ofrandă adusă morților, dar fiind în Postul Crăciunului gustarea bucatelor „de dulce” era permisă numai după noaptea Crăciunului. Preparatele din carnea porcului sacrificat la Ignat erau pregătite pentru sărbătorile Crăciunului și constituiau principalele alimente ale meselor festive.

În zilele premergătoare Crăciunului în toate sate brănene erau pregătite copturile rituale din făină de grâu: turta, colacii, colăceii și covrigii. Turta, aliment simbolizând spiritul grâului, numită și Scutecele Domnului era preparată atunci când cocoșul vestește miezul nopții de Ajun din aluat nedospit, întins în foițe subțiri cu făcălețul, apoi coapte pe plita sobei. Colacii, rotunzi ca rotundul soarelui, preparați din aluat dospit și copti în cuptorul de pâine, erau păstrați pentru colindători și pentru masa de Ajun când se dădeau de pomană „pentru sufletele morților” veniți să participe la evenimentul sacru al Nașterii Domnului. Colăceii, împlețiți în 2-3 șuvițe, preparați tot din aluat dospit erau destinați colindătorilor mai mici, până pe la 14 ani, iar covrigii se dădeau colindătorilor veniți cu Bună dimineața la Moș Ajun. S-a păstrat credința că aluatul păstrat de la copturile rituale de Crăciun poate fi folosit peste an pentru tămăduirea vitelor bolnave de deochi.

Un aliment specific zonei Bran și care ținea locul pâinii la Crăciun era „călăiia”, preparată din aluat de făină de grâu cu cartofi în care „se punea o mirodenie ca piperul, numită de către femeii Badea Ion”. Aluatul se frământa, se amesteca cu cartofi, și se punea într-o tavă la copt pe vatră.

Pentru masa de sărbători brănencele făceau o “prăjitură” numită „cocoradă”, având ca ingrediente mălai, ouă, lapte, puțin ulei și zahăr, un pic de bicarbonat ca să crească. Compoziția se amesteca până ieșea o pastă care curgea ca aluatul, apoi se punea într-o tavă la copt în cuptorul de pâine.

Cu 2-3 zile înainte de Crăciun umblă prin sat Crăciunarii-dascălii bisericii-să vestească Nașterea Domnului. Purtând o icoană cu scena Nașterii lui Iisus Hristos, în staulul vitelor, Crăciunarii intră în fiecare casă și cântă troparul: „Nașterea Ta Hristoase ,Dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței, că întru dânsa cei ce slujeau

stelor, de la stea s-au învățat să se închine Ție, Soarelui dreptății, și să te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus, Doamne, mărire Ție”

În satele brănene s-a păstrat tradiția ca de la miezul nopții de Ajun și până în zorii zilei, copiii până la 14 ani, purtând cu ei o traistă din lână țesută la război de mamele lor și un băț de alun să meargă cu din casă în casă cu „ Bună dimineața la Moș Ajun”. Oprindu-se în fața ferestrei copiii rosteau colindul:

“Bună dimineața la Moș Ajun

Moș Ajun cel bătrân

Scoate la copii din sân

Mere, pere, nuci, covrigi

Câte un colăcel la cinci

Bună dimineața la Moș Ajun”

Copiii primeau daruri: covrigi, mere, nuci, prune.

O variantă mai nouă a colindului de Bună dimineața la Moș Ajun auzită astăzi tot mai frecvent este:

Portocală, portocală

Noi suntem copii de școală

Ș-am venit să colindăm

Pe la case să urăm

Bună dimineața la Moș Ajun

Moș Ajun era în Panteonul românesc un zeu, frate cu Moș Crăciun. Ca urmare, ritualul are o origine precreștină, iar darurile primite de colindători trebuie puse în legătură cu scenariul ritual al reînnoirii lumii.

În ziua de Ajun era obiceiul ca proprietarii de oi să pună un bolovan de sare sub pragul casei peste care se trece până la Sf. Gheorghe-23 aprilie-când se strâng turmele de oi. Atunci, scot bolovanul de sare , îl macină. amestecă sarea cu tărâte și se dă oilor să mănânce ca să fie sănătoase tot anul

Mesele de altădată din ziua de Ajun de pomenire a morților au fost înlocuite cu pomenile din copturi date în această zi „ de sufletul morților”.

Oamenii trebuiau să fie pregătiți și sufletește pentru întâmpinarea marelui eveniment creștin al Nașterii Domnului, să se împace dacă au avut neînțelegeri și să împlinească ritualul creștin al împărtășaniei. Erau datori să trăiască în curățenie sufletească cel puțin

toată perioada sărbătorilor pentru a păstra starea de sacralitate care s-a instalat odată cu vestirea Nașterii lui Iisus, Domnul.

În seara de Crăciun, în zilele noastre se împodobește bradul (pomul de Crăciun) cu becuțe, lumânări, bomboane, cu daruri ce amintesc de „Pomul Făgăduinței din grădina Edenului”. Ca pom de Crăciun, bradul a fost adus în spațiul românesc de către coloniștii sași în evul mediu. La români prezența bradului ca pom de Crăciun este semnalată mult mai târziu, mai întâi în Bucovina și Transilvania și a apărut sub influența ținuturilor nordice europene.

Obiceiul “pomului de Crăciun” la români este de străveche tradiție, fie confecționat din diferite plante, flori naturale ca o reminiscență a cultului dendrolatic și a cultului solar, fie sub formă conică din trei cercuri de sârmă pe care se înșirau fragmente din paie de grâu sau de secară, ca ofrandă simbolică sau amintind de așternutul Pruncului Iisus.

Cu toate că memoria colectivă a satelor brănene nu mai păstrează amintirea unui anumit tip de „pom de Crăciun”, anterior bradului, putem afirma că spațiul brănean era integrat spațiului carpato-balcanic unde „pomul de Crăciun” este atestat fie și numai sub forma unor cetini de brad puse la porți și în interiorul locuinței, bradul fiind la loc de cinste în ritualitatea legată de aproape toate obiceiurile de familie sau calendaristice, ca simbol al regenerării și vitalității.

Crăciunul este sărbătoarea care-după cum remarcă Sabina Ispas- generează cele mai ample desfășurări dramatice rituale. Momentul de maximă intensitate spirituală îl constituie vestea Nașterii Pruncului Iisus din Fecioara Maria adusă de colindători în seara de Crăciun.

În satele brănene băieții până pe la 14 ani mergeau cu colindatul în grupuri mai mici sau mai mari constituite după cum se înțelegeau între ei, rude, prieteni sau vecini. În satul Măgura, un sat cu gospodării risipite, situate la distanțe mari una de alta, colindătorii umblau toată ziua de Ajun până la lăsatul întunericului. Ca daruri colindătorii primeau câte un colăcel de fiecare. Mircea Râpea din satul Măgura în vârstă de 68 de ani își amintește că : “mergeam cu colindatul la o bătrână pe nume Mâzgăcioaie care ne aștepta cu colăcei și cu zărul cald luat de la urdă ca să ne încălzim la gura cuptorului unde colăceiii erau înșirați frumos și așteptau și alți colindători”.

În satele de vale ale Branului grupuri de băieți până pe la 14 ani (în ultimul timp și fete) organizați în grupuri, vecini sau rude, uneori numai frați, mergeau cu colindatul în seara de Crăciun când se lăsa întunericul, purtând cu ei o traistă pentru daruri și un băț de alun numit, altădată, „colindeț”. Cele mai vechi colinde, culese în urmă cu o jumătate de veac de către preotul Nicolae Puchianu din satul Moeciu de Sus, erau „În cetatea împărătească”, „Pe toate cărările”, „Colo sus În vremea cea”. Colindau din casă în casă până după miezul nopții, de obicei până la primul cântat al cocoșului.

În satele Branului nu este atestat obiceiul organizării “cetei de feciori” la Sf. Nicolae așa cum îl întâlnim în satele din Țara Oltului, sate de tip adunat, cu obști sătești în care desfășurarea sărbătorilor de peste an era reglementată după norme, devenite datini, obligatorii pentru fiecare membru al comunității. Satele brănene, în forma lor originală erau sate cu gospodării risipite la distanțe relativ mari una de alta, cu băștinași care circulau pe spații mari cu vitele și cu mulți locuitori veniți din așezări de peste munți și din Țara Bârsei, cu obiceiurile lor.

În dimineața zilei de Crăciun oamenii, îmbrăcați după datină în straie de sărbătoare mergeau la Biserică, la oficierea de către preot a liturghiei și a marelui eveniment creștin al Nașterii Domnului, luau anafură și se îndreptau spre casă. Aici, după datina strămoșească toți ai casei serveau prima masă de Crăciun cu preparate „de-ale porcului” și alte “bucate” după un rețetar tradițional, specific locului, dar și cu mâncăruri preparate după rețete adoptate în timp, aparținând bucătăriei urbane.

La masa de Crăciun era obiceiul să se desfacă șteandul(o putinică din doage de brad) cu „lapte gros”, preparat la stână din laptele de oaie muls în luna septembriei, când laptele este mai gras. Laptele gros, fiind acrișor ține loc de murături în gospodăriile pastorale. Primul aliment servit la masa de Crăciun era “sângeretele”, un cânat preparat din sângele porcului sacrificat la Ignat a cărui semnificație își are originile în străvechile credințe privind regenerarea și vitalitatea, atribuite porcului ca simbol al grâului..Nu lipsesc de la masa de Crăciun cartaboșul, toba și cârnații. În loc de pâine brănenii consumau “călăia”, coaptă în tavă pe cuptor și, mai ales, măămăliga din mălai, aliment preferat în zonele de munte.

La masa de prânz din ziua de Crăciun se servea ciorba din oase de porc afumate, sarmalele în foi de varză, friptura de porc, cu murături puse de toamnă din varză tăiată clini cu gogonele și țelină. În loc de dulciurile, introduse mai târziu sub influența bucătăriei săsești din Țara Bârsei brănenii serveau la masa de Crăciun cocorada, preparată- după cum am arătat mai sus- cu 2-3 zile înainte de marele eveniment creștin.

În ziua de Crăciun, băieții de 10-15 ani umblau cu steaua purtând ca însemn o „stea”, confecționată dintr-o veșcă de sită, învelită în hârtie colorată și având aplicate 5 coarne, alcătuite din carton, acoperite cu hârtie colorată și cu iconițe. De obicei mergeau câte doi băieți, unul ducea steaua, celălalt o traistă în care punea darurile primite, din care nu lipsea colacul. Porneau din casă în casă și întrebau:”Primiți cu Steaua?”. Dacă li se răspundea “Primim, primim” intrau în casă și începeau a colinda vestind Nașterea Domnului Iisus Hristos:

„Steaua sus răsare
Ca o taină mare
Steaua strălucește
Și lumii vestește
Că azi Preacurata
Și Nevinovata
Fecioara Maria
Naște pe Mesia
Magii cum zăriră
Steaua și porniră
Mergând după rază
Pe Hristos să-l vază
Și dacă-l găsiră
La Dânsu intrară
Și se închinară
Cu daruri gătite
Lui Hristos menite
Având fiecare
Bucurie mare
Care bucurie
Și aici să fie
De la tinerețe

Pân la bătrânețe
La anul și la mulți ani!"

Datinile legate de sărbătorirea Nașterii lui Iisus se împletesc cu străvechi obiceiuri sociale așa cum era „intrarea în joc a fetelor”, moment care marca trecerea în floarea vieții, când primeau statutul de fete de măritat. Pregătirea fetelor pentru acest moment al primirii statutului de fete de măritat avea loc prin participarea la șezătorile din perioada premergătoare sărbătorilor de iarnă, o adevărată școală pentru viitoarele femei măritate. A doua zi de Crăciun, când la Bran se organizează de către flăcăi, „Balul de Crăciun” era obiceiul ca părinții să „scoată fetele la joc”. După ce băieții începeau primul joc, întotdeauna sârba, fata intra în stânga băiatului care urma să o “scoată la joc”, juca cu alesul un rând de jocuri după care băieții o ridicau în sus, ca semn al împlinirii ritualului, pentru care părinții trebuiau să plătească.

Perioada sărbătorilor de iarnă cunoaște și în zona Bran două subperioade: prima de la Crăciun la Anul Nou, în care ritualurile au un pronunțat caracter religios, de vestire a Nașterii Domnului, pe fondul unor practici străvechi de pomenire a moșilor și strămoșilor, de îngropare a anului vechi și de nașterea unui nou an.

A doua perioadă, de la Anul Nou la Bobotează, practicile rituale sunt dedicate urărilor de belșug și sănătatea, practicilor de divinație și profilaxie, de curățire a spațiului de forțele malefice.

La Anul Nou riturile, gesturile, practicile și credințele invocă prosperitatea, fertilitatea, schimbările benefice din viața oamenilor în anul care vine.

De străveche tradiție este “Uratul cu Plugușorul” în seara de Anul Nou. Plugușorul, prezent în ritualurile de Anul Nou, cu precădere în zonele extracarpătice este adus în unele zone din Transilvania, prin legăturile culturale interzonale și în ultima jumătate de veac prin intermediul intelectualității satelor.

În satele brănele “Plugul mare” adică Plugușorul feciorilor folosea ca recuzită ucalta adevărată, plugul cu brăzdar și corman din lemn, bici, buhai, clopote cu care făceau vacarm, pentru a alunga spiritele malefice care amenințau satul, cu oamenii și bunurile lor. Flăcăii mimau aratul și acolo unde le era permis trăgeau o brazdă cu valoare de „omen”, de început al noului an calendaristic, obiceiul având pronunțat caracter agrar, performat la început de an agrar atunci

când și anul anul calendaristic începea la 1 martie. Urătorii mimau semănatul, aruncând cu boabe de grâu, cânepă, secară, orz prin ogradă, peste oameni ca urare de belșug și mană în holde. Ca răsplată urătorii primeau colăcei (cei mici), în timp ce flăcăii primeau colaci și acolo unde erau fete de măritat erau primiți în casă și ospătați.

Un obicei de Anul Nou, obicei al copiilor, structurat după modelul colindelor de invocare a divinității vegetației era Sorcova, predominant în zonele subcarpatice, atestat și în satele de din sus de vama medievală ale Branului, Obiceiul era practicat de către fetițe sub 14 ani care, având în mână o creangă de măr pusă la înflorit la SF. Andrei (astăzi cu o creangă de brad împodobită cu panglici colorate) mergeau pe la casele oamenilor și lovind ușor pe ai casei rosteau urarea:

„Sorcova,
Vesela
Să trăiți
Să-mbătrâniți
Ca un măr
Ca un păr
Ca un fir de trandafir
Tare ca piatra
Iute ca săgeata
Tare ca fieru
Iute ca oțelu
La anul și la mulți ani”!

În satele Branului se practică și astăzi străvechi rituri premonitive de Anul Nou: Calendarul de ceapă și Sânvăsiile.

Calendarul de ceapă consta în tăierea în seara de Anul Nou în două părți egale a unei cepe, alegerea a 12 foi necrăpate, fiecare primind numele unei luni a anului, adăugarea de sare pisată în proporții egale în fiecare foaie și lăsarea lor pe timpul nopții pe masă. În dimineața zilei de Anul Nou pot fi apreciate lunile ploioase sau secetoase după cantitatea de apă acumulată în foile de ceapă.

Dintre riturile premonitive amintim Sânvăsiile, practicate la Anul Nou din dorința omului de a-și afla destinul: bogăție, sărăcie, căsătorie, moarte, război etc. consemnate pe bilețele puse într-o căciulă din care fiecare membru al familiei trăgea câte unul în speranța că va fi unul norocos.

Ultima din cele 12 zile din ciclul sărbătorilor de iarnă, Boboteaza-6 ianuarie- marchează momentul sacru al Nașterii Spirituale a lui Iisus Hristos.

Cu 2-3 zile mai înainte, preotul, însoțit de dascăl și de un copil care duce căldărușa merge cu botezul prin casele oamenilor, stropindu-i cu apă sfințită, cu un mănunchi de busuioc (plantă cu valențe magice) și cântând troparul : „ În Iordan botezându-te Tu Doamne/ Închinarea Treimii s-a arătat....” Copiii de 7-10 ani, în urmă urau cu “ Chiraleisa”

“Chiraleiso
Spic de grâu până-n brâu
Noroc în casă, rod pe masă
Spor în vite, spor în grâne
Să vă dea Domnul numai bine”

Urarea se răsfrângea asupra pământului, animalelor și oamenilor. Ca răsplătă copiii primeau colăcei, mere, pere și nuci.

În ziua de Bobotează, după oficierea slujbei religioase, preotul sfințește Agheasma Mre după care fiecare mirean își ia într-o sticlă acasă, pe care o păstrează ca leac pentru boli și pentru îndepărtarea oricărei nenorociri.

2. Originea cuvântului colind, mesajul lui religios și folcloric.

Originea termenului colind, ca și a celui de calendar se află în latinescul “calendae”, care însemna “a chema”, “a vesti”. Calendae se chema ziua dintâi a fiecărei luni de peste an în care pontiful anunța când urma să fie nonele (nonae se numea a cincia sau a șaptea zi a fiecărei luni).

Sensul de “vestire”, de “chemare” pe care îl avea cuvântul latinesc s-a păstrat și în ritualul colindatului de Crăciun prin care este vestită Nașterea lui Iisus.

Colindele redau legenda biblică a Nașterii Domnului în Bethleem, în grajdul bătrânului Crăciun, simbolizând înlocuirea vechilor divinități precreștine-reprezentate de Crăciun, un zeu solar, specific geto-dacilor- cu cele creștine- unicul Dumnezeu, în persoana lui Iisus Hristos.

Colindele (texte cântate sau strigate), redate prin ceremonialul complex al colindatului au ca funcție esențială integrarea spațiului colindat și a oamenilor care îl populează în dimensiunea sacră a evenimentului. Întregul act al colindării este consacrat “aducerii” pruncului nou născut, Iisus Mântuitor în mijlocul comunității.

Nașterea Domnului- după cum remarca eruditul ierarh ortodox ,Bartolomeu Anania- „este nu numai amintirea evenimentului ci evenimentul însuși, tot atât de real ca și acela din Bethleem”.

Colindatul vine din perioada de dinainte de formare a poporului român, unii folcloriști susținând ipoteza originii sale în credințele și obiceiurile agrare ale strămoșilor noștri geto-daci. Colindele precreștine (Capra, Turca etc), prin măști, recuzită, dansuri și gesturi rituale transmit vestea morții și renașterii divinităților adorate.

Odată cu apariția și răspândirea creștinismului, colindatul intră în marele complex sincretic, cultural al sărbătorilor de peste an în cadrul căruia s-a format „creștinismul popular” și „cosmic”, despre care vorbeau Lucian Blaga și Mircea Eliade și care s-a răspândit în cultura noastră populară.

Colindele reiterează temele folclorice ale spațiului românesc. Bătrânul Crăciun este un gospodar bogat dintr-un sat de munte de la noi, care, văzând miracolul Nașterii Mântuitorului chiar în staulul vitelor sale s-a creștinat devenind „începutul” unei noi religii, cea creștină. Moș Crăciun este văzut ca moș- strămoș al neamului nostru, imaginat ca primul creștin al ținuturilor carpatice. Crăciuneasa, femeia lui Crăciun este moașa Fecioarei Maria asemeni moașelor din satul tradițional românesc.

Colindele transmit, prin diferite modalități urări de sănătate, rod bogat, împlinirea dorințelor în noul an.

3. Satul românesc, păstrătorul viu al tradițiilor din cele mai vechi timpuri

Satul românesc de astăzi a ajuns să nu mai fie satul tradițional de altădată, cu obști satești care erau conduse după obiceiul pământului,

materializat în datini și obiceiuri, obligatorii pentru toți membrii comunității și care reglementau comportamentul acestora în fața evenimentelor de peste an. Satul românesc de astăzi a devenit o localitate, adică o aglomerare de gospodării care sunt mai mult locuințe, pe ai cărei locuitori îi interesează prea puțin vecinătățile, spițele de neam și celelalte forme de înrudire care puteau fi întâlnite altădată. Este o aglomerare umană cu o viață spirituală destul de săracă. Obiceiurile tradiționale care au mai supraviețuit în condițiile lumii de azi sunt doar niște rămășițe pe care etnologii-adevărații profesioniști- trebuie să le recupereze și să le reconstituie așa cum erau în forma lor arhetipală.

Ceea ce se mai păstrează astăzi sunt informații cu privire la desfășurarea ritualurilor altădată. Iar ceea ce se mai performează este rezultatul unui efort de a salva tradiția prin punerea în scenă la școli, cămine culturale chiar și cu prețul eludării autenticului.

Trebuie tratat cu profesionalism ceea ce facem în acest domeniu și sunt convins că numai prin astfel de proiecte o să reușim.

SCURT POPAS ETNOGRAFIC ÎN SATUL BRĂNEAN SOHODOL.

Short stop in the village ethnographic Sohodol.

Maria-Magdalena Bumbăcariu
Universitatea Transilvania din Braşov

În realizarea acestei lucrări am preluat informații, și chiar stilul prezentării, cu privire la trecut, în mare parte, din lucrarea recent tipărită a unui învățător din satul Sohodol, Ioan Pușcariu, care a acoperit cu viața lui aproape un veac, de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

În cele ce urmează vom face o scurtă prezentare a Sohodolului sub aspect geografic, etnografic și al schimbărilor petrecute începând de la jumătatea secolului XX și până în zilele noastre.

In carrying out this work we picked up information, and even the style of presentation, of the past, in large part, of the work of the recently printed a teacher from the village of Sohodol John Pușcariu, who covered the life of almost a century, from the late 19th century until the second half of the twentieth century.

In the following we will make a brief overview of Sohodol in ethnographic and geographical changes occurring since the mid 20th century until nowadays.

Cuvinte cheie: *tradiție, promovare, valorificare.*

Key words: *tradition, promotion, recovery.*

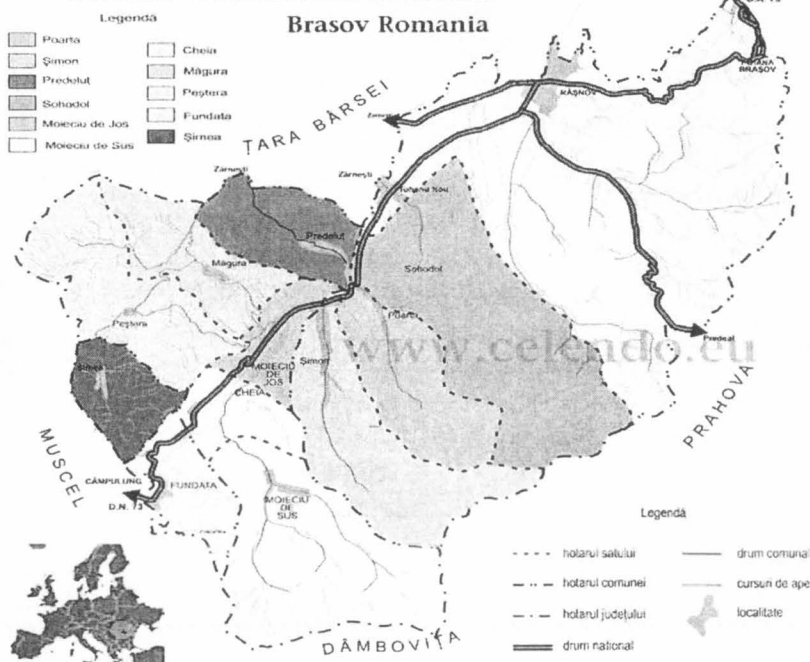
1. Cadrul geografic

Satul Sohodol este așezat la poalele Munților Bucegi, la marginea de est a regiunii Bran, pe culmile și coastele mai multor dealuri, care sunt prelungirea poalelor Munților Bucegi în direcție sud-nord.

Sohodolul se învecinează: la sud cu Muntele Zănoaga din

Satele Platformei Bran

Brasov Romania

Munții Bucegi, la est cu hotarul orașului Râșnov, la nord cu comuna Tohanul- Nou, la vest cu satele Poarta și Predeluț, hotarul despărțitor între acestea și Sohodol fiind apele: Portița, Valea Porții și Valea Turcu.

Vatra localității, cuprinsă între hotarele menționate mai sus, unde se găsesc casele locuitorilor, răsfirate, are forma unui dreptunghi,

cu lungime pornind de la poalele Bucegilor și până la islazul comunei Tohanul-Nou, de circa 6 km, și lățimea pornind de la drumul de pe muchia hotarului Râșnov până la Valea Porții și Turcu, de circa 4 km suprafața fiind de circa 2400 ha.

Este un sat răsfirat cu tendințe de adunare în nucleul central al satului și în apropierea celor două biserici, având o populație de circa 2.428 de locuitori (1992).

Culmea premontană principală a Sohodolului se situează la altitudinea 800-1000 m.¹

Este o așezare de deal și numai în mică parte pe șes, în „Livada”. Dealurile ce acoperă Sohodolul sunt :

- Bradul-Înalt cu dealul Porțița, așezat la sudul comunei Bran, la altitudinea 1012 m;
- Muchia Branului și cota „La Bălțatu”, la vest, cu altitudinea de 930m ;
- Dealul Bisericii (nouă) și Coasta lui Neagoie, la mijlocul localității cu altitudinea de 783 m;
- Dealul Cojocii, cu culmea Marginimea și Alunișul, la vest, cu altitudinea de 842m;
- Dealul Iorghii și Dealul Chirițoaiei, la mijlocul localității, cu altitudinea de 853 m;

Din punct de vedere hidrografic Sohodolul este străbătut de mai multe pâraie, dintre care amintim de cele două izvoare care iau ființă la poalele Bradului - Înalt, ambele formând afluenții văii Sohodolului. Afluentul drept are izvorul în pârâul lui Terejneu iar afluentul stâng, în pârâul lui Aron Chițu-Frangu și a lui Iancu Chițu. Apele acestor două pâraie curg spre nord iar în punctul denumit „între văi” se unesc formând Valea Sohodolului, care își continuă cursul de-a lungul șoselei, prin mijlocul comunei, până în punctul „bătătura”, unde părăsește Sohodolul. Trecând în hotarul Râșnovului se unește cu Valea Râșnovului, iar aproape de comuna Vulcan se varsă în Bârsa.

În partea de vest a Sohodolului se află pârâul Porțița ce izvorăște sub Bradul- Înalt, curge spre nord, formând, de la izvor până

¹ Platforma Bran, Ghid turistic , editia a II-a , editura C2 Design- Brasov, 2006, p.

la revărsarea lui în râulețul Valea Porții, hotarul administrativ între Sohodol și Poartă, pe această porțiune.²

Satul Sohodol are o climă de podiș datorită așezării sale în apropierea țării Bârsei, la o altitudine de 700-1000 m, însă temperatura diferă de la anotimp la altul și chiar de la o zi la alta. Temperatura mijlocie anuală este de 7°C, în luna ianuarie – 4,8°, primăvara +5°C iar în iulie +17°C . Primăvara este scurtă, rece și capricioasă, vara este schimbătoare cu zile călduroase, uneori foarte reci datorate grindinei căzute pe Bucegi. Iarna începe în octombrie și se termină abia la sfârșitul lui martie, iar cantitatea de zăpadă căzută diferă de la an la an.

Datorită poziționării satului Sohodol la altitudini diferite flora acestuia poate fi împărțită în patru categorii și anume: flora pontică aparține regiunii cu altitudinea până la 800 m, flora baltică cu altitudinea cuprinsă între 800-1200m, regiunea cu altitudinea peste 1200 m aparține florei alpine și în mică parte reprezentanți din cea mediteraneană (nucul, alunul, liliacul).

În zona florei pontice se întâlnește stejarul, fagul, teiul, arțarul, de-a lungul văilor și pâraielor se găsește arinul, salcia, răchita. În partea de nord a Sohodolului pe hotarul Râșnovului se găsesc mesteceni, aluni și tufișuri de mure și zmeură. De asemenea în zona populată a localității se întâlnesc pomi fructiferi de soiuri diferite. Astfel putem aminti de meri, peri, vișini, cireși, gutui, pruni, nuci.

În zona baltică se întâlnesc păduri de fag amestecate cu brad, paltin, carpen și mesteacan, iar de la 1200 m în sus se întinde zona alpină unde predomină bradul alb (la poalele munților) și bradul roșu-molidul (spre vârf).

Fauna este foarte variată. Întâlnim atât animale domestice cum ar fi oi, vite cornute, cai, porci, păsări de casă, care trăiesc în jurul gospodăriilor, cât și animale sălbatice. Din această ultimă categorie putem aminti de urs, lup, mistreți, câprioare, cerbi, jderi, bursuci, nevăstuici, veverițe, iepuri, vulpi, păsări de câmp, de pădure și de grădină, păsări de munte, reptile: șerpi, șopârle, broască, pești: păstrăvul, sglăvoaca, râmbița.

2. Gospodăria

² Inv. Ioan Puscariu, *Sohodolul Branului*, monografie, editura Pastel, Brasov, 2012, p. 21

Primii locuitori ai comunei Sohodol, veniți aici, și-au așezat gospodăriile în poienile din mijlocul pădurii. Încetul cu încetul, acești locuitori tăind pădurile din jurul casei și-au lărgit terenul pentru a-și face bătătură, loc de fânat, arabil și pentru grădină. Astfel în timp de 200 de ani, mâna harnică a sohodoleanului a prefăcut un teren eminamente păduros, într-o grădină întinsă de pomi, presărată de zeci de petece de pământ liber pentru arătură și fânează, așa cum se prezintă și astăzi ³.

La început au fost colibele și stânele în care se adăposteau locuitorii stabiliți cu turmele. Pe măsură ce pădurea și tufișurile Sohodolului au fost tăiate numărul caselor din lemn și cărămidă acoperite la început cu șindrilă iar mai târziu cu țiglă, a început să crească.

Dealurile Sohodolului au versante deschise, cu pante ușor înclinate care au permis să se ridice ~347 de case făcute din lemn și din cărămidă, în vechime acoperite cu jipi de secure de stuf și șindrilă, azi aproape toate cu țiglă.

Astfel primele construcții din cărămidă în sohodol au fost cele două biserici (cea veche zidită în 1812, și cea nouă, din 1830), casa oierului bogat Barbu Pușcasiu, a preotului Gheorghe Babeș, a lui Ion Tătaru, case zidite din cărămidă și piatră cu ziduri groase de 50-60 cm de către meșteri zidari sași și care au rezistat până astăzi.⁴

Datorită spațiului prea mic în valea satului, locuitorii, mai ales cei din apropierea hotarului Râșnov s-au extins în afara vetrei satului, cumpărând pământ de la locuitorii râșnoveni. Pământul era folosit în special pentru agricultură, însă o dată cu trecerea timpului locuitorii au început să ridice șuri și adăposturi pentru animale.

O gospodărie în Sohodol era compusă din: casa de locuit, șura și grajduri, subșopurile, curtea casei, fântâna.

Casa de locuit era compusă din trei camere: tinda, căsuța și casa mare. Apoi veneau celarul, pivnița, podul și în față pridvorul cu veranda.

Pridvorul mai este denumit și foișor sau prispă. Pentru a intra din curte în casa de locuit se urcau câteva scări în verandă și de acolo se intra în tinda casei. Veranda era așezată în fața tindei.

Tinda – camera de intrare în casă din curte sau din verandă.

³ *Ibidem*, p.19

⁴ *Ibidem* p.77

Căsuța- din tindă, la stânga sau la dreapta, se intra într-o cameră de mărime mijlocie, în care locuiește, lucrează, mănâncă și doarme întreaga familie.

Casa mare se numea astfel deoarece era cea mai mare și mai frumos aranjată. În această cameră se primeau oaspeții mai de seamă și tot aici se țineau ceremoniile familiale mai însemnate cum ar fi logodna, nunta sau decesul.

Celarul sau cămara. Din tindă sau din casa mare se intra în celar, o cămăruță în care se găseau sacii cu malai, făină și fasole.

Pivnița se găsea de obicei la subsolul casei la o adâncime de 1.80- 2m. Aici se depozitau cartofii, fructele, zarzavaturile. La casele bătrânești intrarea se făcea din tindă printr-o ușă tăiată în dușumea și pe niște trepte de lemn. Astăzi, intrarea se face din curte printr-o ușă tăiată în zid sub foișorul casei.

Șura (grajdurile) era construită în partea opusă casei de locuit din lemn sau caramidă. Șura avea la mijloc aria, iar în părți grajduri pentru cai, vite, oi și porci. Deasupra grajdurilor se aflau șopurile în care se depozitau furajele, paile fânul și otava .

Subșopurile se construiau în stânga sau în dreapta curții , în spațiul dintre casă și șura, astfel închizând curtea din toate părțile.

Curtea casei- spațiul liber cuprins între polatrele gospodăriei forma curtea casei respective care acolo unde era mai spațioasă, era despărțită în două printr-un gard cu lați sau cu cu sârme cu ochiuri.

Fântana – în curte într-un loc mai îndepărtat și mai înalt față de orizontala grajdului, în ogradă sau în grădină, gospodarul își construia o fântână. Apa se scotea din fântâni cu ajutorul unei găleți cu cârlig, cu ajutorul cumpănii fântânii sau cu ajutorul lanțului aflat pe un sul. Cei care nu dețineau o fântână , își aduceau apa de la cele mai apropiate fântâni. cu cobilița pe umăr.

Subsolul și solul localității Sohodol sunt apoase și datorită acestui fapt, aproape la fiecare casă se găsește o fântână, săpată la 1-2-5 m. adâncime.

3. Ocupații

Principalele ocupații erau agricultura, creșterea animalelor si lucrul la pădure. Pe lângă astea se mai practica și apicultura.

3.1. Agricultura

În Sohodol agricultura s-a practicat din cele mai vechi timpuri, încă de la venirea primelor familii în aceste locuri. Astfel o parte din teren era lăsat pentru pășunatul animalelor, o parte pentru grădina de zarzavat și pomii fructiferi din jurul casei iar o altă parte era folosită pentru cultivarea cartofilor și a cerealelor.

Agricultura a luat avânt după desființarea oieritului cel mare, o dată cu închiderea graniței în 1886, cât și după părăsirea muncii de zilier și la exploatarea pădurilor, în urma căreia sohodolenii care cumpăraseră de la râșnoveni multe terenuri mărunte, răsfirate în hotarul Râșnovului, își aduna diferitele parcele comasându-le în trupe de 5-10-20-30 jugare.

Aceste terenuri erau poziționate într-o zonă de șes, din acest motiv locuitorii au început să lucreze pământul, l-au arat și apoi l-au semănat, obținându-și în scurt timp bucatele necesare pentru traiul de zi cu zi.

Solul era argilos-gălbui, sărac în humus și greu de lucrat . Pe timp secetos era foarte tare și bulgăros iar pe timp de ploaie era apos și cleios, de aceea nescesita îngrășămintă pentru a se putea obține ceva. În Sohodol se cultivau grâu de primavară și de toamnă, secară, orz, ovăz, cartofi, cânepă, in, legume și zarzavaturi. Porumbul nu era cultivat din cauza climei.

Unelte de lucru care predominau erau plugurile la început din lemn iar mai târziu din fier, grapele de lemn, tăvălugul, sapa, hârlețul, secera, coasa.

Mașini agricole nu existau din cauza terenului accidentat, însă până în anul 1948 au existat două batoze care erau proprietate privată iar din acel an au intrat în proprietatea statului. Acestea erau folosite la treieratul cerealelor.

De asemenea sohodolenii au desprins și tehnica pomăritului și cultivarea cu succes a pomilor fructiferi. Datorită condițiilor de relief și climă din zona Bran, mai puțin favorabile, pomicultura nu a deținut o pondere prea însemnată în economia satească.

Pomicultura a trecut de-a lungul timpului prin două faze de dezvoltare: creșterea liberă a pomilor din toate soiurile: meri, peri, pruni, vișini, nuci și plantarea în mod organizat a pomilor, când, prin altoire, s-au obținut noi soiuri de calitate superioară.

Dintre pomii fructiferi cel mai preferat era *mărul*, cu largă întrebuințare în alimentație, conservate, fie prin depozitarea în pivnițe

pe paturi special amenajate, fie sub formă de „poame”, tăiate în felii și puse la uscat pe o *gratie de nuiele* de alun sau pe o scândură, suspendată la streășina casei.

Într-o grădină se găsesc mai multe feluri de pomi fructieri de tot soiul: meri, peri, pruni, cireși, vișini, gutui, nuci. Astfel putem vorbi de soiuri văratice (care se coc vara) și soiuri tomatice (care se coc toamna). După nume putem da câteva exemple de *mere*: popești, scorțoase, rubine pătule, vinete, pietroase, sălcii, buicâne, ionatane, *pere*: pepenești, ale fânului, ale zaharului, negre, mălăiețe, pergamute, *prune*: zarzăre, verzișoare, dulci, strâmbe-acre, turcești, *cireșe* : albe galbene, pietroase.

În Sohodol pomii rodeau alternativ, un an da, altul nu. Dacă erau îngrijiți corespunzător, săpați, curățați, gunoiți, stropiti și păziți de frig puteau rodi în fiecare an și acest lucru era în folosul pomicultorilor.

Astăzi locuitorii au grădini pline de pomi fructiferi de tot soiul, de pe urma cărora obțin venituri mari prin comercializarea fructelor.

3.2. Creșterea animalelor în Sohodol

Pe lângă cultivarea pământului un loc important în satul Sohodol îl deținea și creșterea animalelor. Această ocupație a fost favorizată în primul rând de condițiile naturale existente în zonă și anume de răspândirea fânețelor și pășunilor din apropierea satului Sohodol care asigura hrana animalelor pe timpul verii. De asemenea un alt factor care a determinat prioritate creșterii animalelor a fost nevoia de hrană și de îmbrăcăminte pentru oameni .

Dintre animalele existente în satul Sohodol putem aminti de: vitele cornute, cai, oi, porci, păsări de casă, albine și multe altele.

În cadrul creșterii animalelor, bovinele au ocupat un loc important deoarece asigurau produsele lactate necesare alimentației pe toată durata anului. În același timp, bovinele erau folosite și „la jug” pentru efectuarea diferitelor munci agricole: aratul, transportul produselor cu căruța.

În Sohodol și în satele brănene, până în jurul anului 1900, rasa vitelor cornute era reprezentată de cea muntenă : vite albe-surii, negre-vinete, sau galbene-închise de statură mică și cu lapte puțin. Apoi au fost aduse vaci din rasă Sweitz care erau vite mai mari, mai bune de lapte și de carne, însă erau mai greoaie pentru coastele și

dealurile din Sohodol. Mai târziu au fost aduse corcitură din rasa Siementhel care s-au adaptat reliefului de deal al comunei iar pe la începutul secolului XX apare și rasa bălțată românească.

Pentru munca la pădure sau pentru transportul fânului cu carul erau folosiți boii iar transporturile pe distanțe mai mari se făcea cu caii.

Calul a fost încă din vechime animalul favorit și absolut indispensabil al sohodoleanului. Acesta era folosit pentru călărit, pentru tracțiune, pentru transportul rapid și la muncile agricole.

Din timpuri vechi în Sohodol se putea regăsi rasa mocănească, compusă din cai mici, îndesați, vânjoși, cu copite mici, siguri la mers pe toate cărările munților, rezistenți la orice intemperii și buni cărăuși de poveri⁵.

Creșterea oilor a fost și rămâne una dintre principalele ocupații ale locuitorilor din sohodol. Meseria de oier se moștenește și se practica din tată în fiu de aceea creșterea oilor a rămas și acum una dintre principalele ocupații ale locuitorilor.

Creșterea acestora a fost legată în primul rând pentru lână necesară confecționării pieselor de îmbrăcăminte precum și a pieilor pentru cojoace, pieptare și căciuli. De asemenea un alt rol a fost acela de asigurare a hranei prin sacrificarea mieilor primăvara iar toamna a oilor batrâne pentru pastramă.

Oile care se creșteau în satul Sohodol și în Bran erau din rasa țigaie sau țurcană. O altă rasă de oi din zona Bran era stogoșă, rezultată din încrucișarea rasei țurcane cu rasa țigaie.

Acestea stăteau la munte de la Sfântul Gheorghe până la Sfânta Maria Mică după care urma coborâtul lor din munte și răvășitul acestora. În prezent la Bran se ține și un festival dedicat răvășitului oilor.

Răvășitul oilor este o sărbătoare tradițională ce simbolizează sfârșitul anului pastoral.

Aceasta se desfășoară la Bran, când ciobanii coboară mioarele de la munte pentru a fi răvășite astfel încât fiecare proprietar să-și primească în gospodărie animalele date spre vârat și implicit produsele de brânză și urdă tocmite cu stăpânii de munte.

Viața păstorească reprezenta îndeletnicirea practică din cele mai vechi timpuri de către locuitorii satului Sohodol, obiectivul ei

⁵ *Ibidem*, p.88-89

fiind creșterea și prăsierea turmei de oi, a cirezilor de vite și a hergheliilor de cai. Aceste animale aduceau numeroase foloase sohodolenilor și brănenilor.

Porcinele

În condițiile de climă mai aspră și muncă grea, istovitoare, necesarul de grăsimi animale pentru alimentația locuitorilor din satele brănene era asigurat prin creșterea porcilor.

În trecut, la fel ca și acum, porcul de Crăciun nu lipsea din nici o gospodărie. Pe vremea când porcii au fost aduși în Sohodol rasa porcină cuprindea porci de statură mai înaltă, cu picioarele și botul lung, cu părul alb, țepos și zbârlit, astăzi se cresc porci cu părul creț și botul scurt, care sunt buni pentru untura și carne.

Porcii erau crescuți pe lângă casă, în cotețe separate sau în grajdul vacilor unde era mai cald. Erau hrăniți cu lături, cu urzici tocate și fierte sau numai opărite, cu cartofi și mălai de porumb, adus prin schimb de produse din zonele de câmpie. În cadrul păstoritului, pe timpul văratului se cresc porci și la stână hrăniți cu zărul rezultat din prelucrarea laptelui, în luna septembrie porcii de la stână erau coborâți în sat și cei care prisoseau stăpânului de munte erau vânduți la târg.

Dintre animalele care se găseau în curtea sohodoleanului putem aminti și de păsări de curte: găini și curci ținute atât pentru ouă cât și pentru carne. Femeile câștigau bani făcând comerț cu păsări, ouă și pui.

De asemenea și apicultura era o îndeletnicire mult cultivată în satul Sohodol. Numeroși gospodari întrețineau stupi și creșteau albine atât pentru mierea care înlocuia zahărul cât și pentru ceara folosită ca leac și la facerea lumânărilor.

În prezent în satul Sohodol mai sunt aproximativ 10 gospodari care dețin câțiva stupi. Putem aminti astfel de Puțilă Gheorghe pentru care apicultura este o sursă de venit având peste 50 de stupi în grijă.

3.4. Lucrul la pădure

În economia satului brănean pădurea, care ocupă peste 50 la sută din suprafața totală, a oferit condiții de dezvoltare celorlalte ocupații: materia primă pentru îndeletnicirile legate de prelucrarea lemnului, pășune și adăpost pentru practicarea păstoritului, plante și fructe de pădure pentru alimentația și bucătăria țărănească dar și un

prețios adăpost de vânturile care puteau provoca mari daune gospodăriilor.

Lucrul la pădure se numără printre principalele ocupații ale oamenilor din Sohodol. Se lucra pentru lemn de foc și mai târziu pentru fabricile de celuloză. Pentru lemne de foc se exploata în special fagul și mai rar celelalte specii de foioase existente în pădurile brănene. Lemnele erau taiate cu joagărul, un fier tras de două persoane, se curățau cu toporul după ce erau doborâte. Buștenii doborâți erau spărți cu securea în care se lovea cu maiul, făcut dintr-un „gânj” de fag, găurit cu sfredelul pentru a fixa coada și copt la foc. Lemnele sparte se făceau „figură”(stivă), după care „se puneau la par”(adică se măsurau) până la înălțimea de 1,15-1,20 m ca să aibă de unde să scadă pentru ca să rămână de 1 metru, iar la lungime câte lemne erau. Unitatea de măsură era *stânjenul* (4m.steri), de 1m. înălțime și 4m.lungime.

Căraușitul, adică transportul buștenilor se făcea mai mult cu boii, pentru că sunt mai domoli și dacă se prăpădea un bou carnea se putea valorifica. Unde locul era mai rău buștenii se trăgeau cu tânjala până la drum de car, iar de acolo erau transportați cu *teleaga* până la locul de destinație, în sat, la fabricile de cherestea, la antreprenori sau unde aveau comandă: la „baia de cărbuni” de la Vulcan pentru căptușitul minelor sau la Câmpina pentru sonde unde se cereau grinzi de 25 pe 25 sau de 30 pe 30, lungi până la 12 m. pe care căraușii brăneni le transportau până la gară.

Uneltele pentru operațiunile: *scurtat*, *spart* și *cioplit* lemnul la pădure erau: *fierul* sau *joagărul*, *barda* și *securea*. Uneltele se ascuțeau cu pila, însă fierul (joagărul) după ce se ascuțea „se rostea” cu o *cheie de rostit*, îndepărtându-se dinții alternativ, unul spre dreapta, celălalt spre stânga pentru a-i permite mișcarea de dute-vino. În ultimul sfert de secol XX, lucrul la pădure a cunoscut un radical proces de mecanizare prin introducerea retezatului mecanic pentru doborât și scurtat, a *funicularului* pentru corhănit și a autovehicolului numit *peridoc* pentru transportul buștenilor și a lemnurilor de foc din pădure spre fabricile de cherestea și la gospodăriile locuitorilor din satele brănene.

4. Industria casnică

În trecut conducerea gospodăriei precum și a familiei revenea în sarcina femeii, datorită faptului că bărbații își petreceau timpul de peste an mai mult cu păstoritul în munți sau pe Bărăgan, în păduri la tăiatul lemnului sau la lucrarea pământului. Ea avea grijă de a-și crește copii, grija de a-și îmbrăca casa cu țoale și membrii familiei cu îmbrăcămintea necesară.

Singura și cea mai reprezentată ocupație casnică în Sohodol, și cea mai veche era mică industrie casnică cu meșteșugul torsului, țesutului și cusăturilor cu pui, râuri și altițe de cămăși, ii, fote, ștergare.

În Sohodol, aproape în fiecare gospodărie exista o furcă de tors, roata de depănat și războiul de țesut, cu ajutorul căruia se țeseau pături, postav, preșuri, cuverturi, ștergare. Vechimea industriei casnice se împletește cu viața pastorală și agricultura care au pus la îndemână gospodinei materia primă (lâna, cânepa și inul) pentru a o prelucra și industrializa pentru nevoile gospodărești.

O altă ocupație, care încă se mai păstrează și astăzi a fost prelucrarea pieilor, proces realizat doar de oamenii pricepuți în această meserie. Astfel, pielea era bine plasată și băgată în argăseală preparată din zăr, sare, tărâțe de grâu sau de mălai. Pieile de miel, oaie sau vițel se întindeau cu pielea în afară, pentru a se usca la soare. Acestea se întrebuintau la confecționarea căciulilor, gulerelor și la îmblânirea hainelor de iarnă de către meșterii cojocari.

Din mica industrie casnică, sohodolenii își puteau satisface aproape toate trebuințele gospodăriei lor putând chiar să realizeze unele venituri, însă odată cu decăderea oieritului, cu întinderea industriei mari și cu înmulțirea fabricilor acestora, industria de casă țărănească a început treptat să decadă și chiar să dispară din gospodăriile sohodolenilor.

Știind, deci, că înaintașii noștri sohodoleni au putut să trăiască pe aceste coaste sărace numai datorită traiului lor modest și solid, numai datorită tăriei lor sufletești, hărniciei și muncii stăruitoare în practicarea agriculturii, a pomăritului și a industriei casnice, știind că satul nostru e lipsit de orice alte venituri și de orice întreprinderi industriale, comerciale, fabrici, să se stăruie pentru practicarea unei

agriculturi sistematice, pentru intensificarea unui pomărit rațional și reînvierea industriei casnice atât de folositoare.⁶

4. Situația actuală și perspective în satul Sohodol

La sfârșitul secolului al XX lea intră în acțiune unii factori de natură economică care contribuie în mod decisiv la disoluția modului de viață tradițional în toate formele, din care au rămas crampeie pe care, cei interesați încearcă să le strângă într-un mănunchi botezat specific tradițional brănean.

În ordinea intensității cu care acționează acești factori sunt :

- exploatarea pădurii în scopuri industriale și mai ales pentru export
- turismul de grup care iese din sfera conceptului de agroturism
- moda
- factorul politico- administrativ⁷.

Acestor factori am putea adăuga ușurința cu care locuitorii satului a renunțat la valorile culturii moștenite și asumate a tradiției păstrate și transmise din generație în generație cu credința că toate trebuiesc rânduite așa cum am pomenit din moși strămoși.

De asemenea arhitectura tradițională a locuințelor a suferit o schimbare. Astfel planul casei tradiționale cu trei încăperi: casa, casa mare și tinda este părăsit o dată cu prispa și acoperișul în două sau patru ape, astăzi fiind prezent planul cu mai multe încăperi cu funcționalități adaptate nevoilor de confort dispus de obicei pe două nivele. Interiorul locuinței cu mobilier tâmplăresc și țesături tradiționale a fost părăsit și înlocuit cu produse industriale.

După cum constată specialiștii din diverse domenii, sociologi, etnologi, economiști, are loc o disoluție a structurilor socio-economice și culturale tradiționale, o schimbare profundă a modului de viață în comunitățile rurale. Așezările își schimbă înfățișarea, cele trei

⁶ Inv. Ioan Pușcariu, *Sohodolul Branului , monografie*, Editura Pastel, Brașov, 2012, p.143

⁷ Ioan Praoveanu, caietele ASER, Patrimoniul etnologic: concepte atitudini, tendințe, Editura Muzeului Țării Crișurilor Oradea, p. 245.

componente vatră, hotar, populație au suferit mutații, vatra s-a extins în hotarul satelor și chiar în păduri astfel încât structura teritorial economică a satului nu mai corespunde structurii economico-ocupationale, lemnul din pădure este exploatat industrial și nu mai asigură materia primă pentru meșteșugurile tradiționale, gospodăria și locuința sunt prinse în valul modernizării, arhitectura tradițională este părăsită și sunt adoptate forme care de cele mai multe ori se îndepărtează de tradițiile locale, mobilierul și textilele tradiționale din interiorul locuințelor sunt părăsite, ocupațiile tradiționale și în primul rând ocupațiile casnice legate de prelucrarea lânii sunt mult diminuate tocmai datorită înlocuirii textilelor cu produse industriale, portul popular este înlocuit cu îmbrăcămintea din produse industriale cu caracter universal.

Tradiția este pe cale de dispariție, ca urmare, satul brănean trebuie să-și configureze un nou model cultural în care elementele de modernitate să fie asimilate , dar numai acelea care pot fi integrate într-un mod de viață a cărui temelie trebuie să rămână tradiția locală.

Astfel ne propunem revigorarea tradițiilor în satul Sohodol care să asigure dezvoltarea acestuia prin realizarea unui raport armonios între mediul natural și mediul antropizat. Menționăm astfel câteva obiective :

- revigorarea ocupațiilor tradiționale și a meșteșugurilor locale prin tehnici tradiționale ecologice de folosire și prelucrare a resurselor naturale, valorificarea produselor acestora pe plan local prin activități turistice.
- organizarea unui ansamblu folcloric zonal care să pună în valoare datinile și obiceiurile, folclorul muzical și coregrafic local-zonal;
- prelucrarea fructelor;
- prelucrarea lânii;

În acest ultim caz am propus organizarea unui atelier în propria gospodărie printr-un proiect structurat potrivit modalităților de proiectare a dezvoltării locale, zonale, regionale, având ca temă „dezvoltarea durabilă care să asigure securitatea economică, alimentară, sanitară și culturală a locuitorilor satului”.

Referințe bibliografice

Platforma Bran, Ghid turistic , ediția a II-a , Editura C2 Design-Brașov, 2006;

Înv. Ioan Pușcariu, *Sohodolul Branului , monografie*, Editura Pastel, Brașov, 2012;

Ioan Praoveanu, *Caietele ASER, patrimoniul etnologic: concepte, atitudini, tendințe*, „Editura Muzeului Țării Crișurilor Oradea;

CONSIDERAȚII PRIVIND ALIMENTAȚIA ȘI BUCĂTĂRIA LA ROMÂNI. DE LA TRADIȚIONAL LA MODERN.

Sorina Ioana Torcea
Universitatea Transilvania Brașov
Masterand

În lucrarea de față am ales să vorbesc despre alimentația poporului român. Analizând modul în care se hrăneau strămoșii noștri, putem îmbina ceea ce există cu ceea ce exista în trecut. În zilele noastre s-a dezvoltat foarte mult modul de hrănire al populației. Nu se mai ține cont de regulile de bază în ceea ce privește alimentația. Acesta poate fi unul din motivele pentru care oamenii sunt din ce în ce mai bolnavi.

Strămoșii noștri țineau posturile și se bazau pe plantele din flora spontană. Natura dă viață omului. Nu trebuie să revenim la stilul de viață avut de strămoși, ci doar să integrăm și modul în care ei se hrăneau.

Dans cette travail je choisi parler de l'alimentation de la peuple roumain. Analyser le mode où ils se sont fed notre ancêtres, nous pouvons à combiner ce qui existe avec ce qui existe en passé.

Aujourd'hui a été développé considérablement le mode de fed de la population. Ils ne tiennent pas compte des règles de base sur l'alimentation.

C'est peut-être l'une de raisons pourquoi les gens sont de plus en plus malade. Notre ancêtres tenue le posts et ils à base à plantes de la flore spontanée. La nature nous donne la vie humaine. Il ne faut pas de revenir au mode de vie avait des ancêtres, mais à intégrer et comment ils sont nourris.

Cuvinte cheie: *alimentație, tradiție, preparate tradiționale, alimentație tradițională, bucătărie tradițională.*

Mots-clés : *nourriture, tradition, nourriture traditionnelle traditionnel.*

Alimentația trebuie privită din două perspective: una biologică, ca hrană pentru organism, și cealaltă culturală, întrucât – după cum susține Ofelia Văduva – „prepararea alimentelor, și apoi consumarea lor, au creat în timp, un ansamblu de tehnici, practici și reguli comportamentale, care însumate s-au constituit într-un capitol important al culturii umane”¹. Ca urmare, științele care abordează problema alimentației, și în special etnologia deosebește două tipuri de alimentație:

- alimentația obișnuită (din zilele de dulce și de post) pe care o putem considera legată mai curând de nevoia de hrană pentru organism;
- alimentația rituală și ceremonială (mesele de la sărbătorile de peste an și cele legate de monentele importante din viață: naștere, nuntă și pomană), care are totodată și o semnificație culturală - simbolică.

Există însă, și o strânsă legătură între alimentație privită ca hrană și stadiile de dezvoltare economică prin care a trecut societatea omenească, în primul rând, condiționată de resursele pe care le oferă mediul natural, dependent la rândul său de climă și de calitatea solului. Regimul alimentar depinde și de factorii istorici și sociali în care un anumit popor a trăit, de anumite restricții impuse de credințe, precum și de un anumit „coeficient de ingeniozitate specific fiecărui popor în parte în a-și soluționa practic cerințele multiple ale existenței”².

În ultimele decenii, atenția cercetătorilor s-a îndreptat asupra celor două aspecte ale alimentației tradiționale: **alimentația obișnuită în zilele de post și în zilele de dulce și alimentația ceremonială și festivă**, privite în interdependență cu evoluția sistemelor tehnice de

¹ Ofelia Văduva, „*Pași spre sacru*”, Editura Etnologică, București, 2011, p. 15;

² Ion Chelcea, *Cu privire la hrana de bază a poporului român*, în „Studii și cercetări de etnografie și artă populară”, Muzeul satului și de artă populară, București, 1981, p. 401

preparare a hranei și cu evoluția, în general, a componentelor modului de viață. Am putea aminti lucrarea „*Pași spre sacru*” a Ofeliei Văduva, „*Mâncarea între ritual și simbol*” a autorilor Petru Dunca, Delia Suiogan, Ștefan Mariș, „*Bucătăria tradițională românească*” de Mihai Lupescu, (lucrare reeditată), și altele.

O lucrare de referință, cu privire la alimentația tradițională la români este „*Alimentația poporului român*” a medicului Ioan Claudian apărută în 1939. În această lucrare autorul identifică nevoile fiziologice ale omului, și anume, nevoia de grăsime și nevoia de acru. Pentru asigurarea necesarului românii au recurs la grăsimile animale din lapte și produse lactate, și mai puțin la cele din carne și la grăsimi, deasemeni românii au folosit pe scară largă grăsimile vegetale din sămburi de bostani. Medicul Claudian susține că nevoia de acru a fost satisfăcută prin prepararea supelor acide, dar și cu ajutorul derivatelor fermentate ale laptelui și ale fructelor.³

Elementele de temelie ale hranei țărănești provenite din practicarea celor două ocupații de bază: creșterea animalelor și cultura plantelor completate cu plante provenite din culesul din natură au fost **laptele și meiul**, ca și alimente de bază din epoca dacică. Meiul începe să fie înlocuit, treptat, cu porumbul., din sec.al XVII-lea, iar din secolul al XIX-lea, **cartoful** devine și el un aliment de bază alături de **pâinea de grâu și măămăliga** din mei și orz, folosite în alimentația tradițională de către poporul român, și mai târziu din făină de porumb. În timp ce pâinea a fost alimentul de bază în zonele bogate în cereale, consumul de măămăligă a fost mai semnificativ în zonele mai înalte și care dispuneau de mai multe produse lactate.

Din grâu s-au preparat și copturile rituale și ceremoniale: prescuri, colaci, parastase, pască, pomeni.etc., pentru practicile religioase și pentru mesele sărbătorești.

Pentru zilele „de dulce”, **alimentele principale** erau carnea și grăsimile, laptele și produsele lactate, completate cu legume, condimente și fructe. Consumul de carne era rânduit după sărbătorile de peste an și după anotimpuri; porcul se tăia la Ignat (20 decembrie) pentru Crăciun; mieii de Paști; oile pentru pastramă, toamna. Laptele folosit pentru alimentație îl furnizau vacile.

Pentru zilele de post nelipsite erau ceapa și usturoiul, apoi fasolea, cartofii, uleiurile, mierea, fructele și diferite preparate din

³ Ioan Claudian, „*Alimentația poporului român*”, București, 1939, p. 27;

fructe, completate cu plante spontane din categoria alimentelor sezoniere, ca: lobodă, urzici, lăptuci, bureți etc.

Un loc important dintre **preparatele bucătăriei tradiționale** îl ocupau **sarmalele**. O mare varietate au cunoscut preparatele din varză cum ar fi **varza cu nuci** în zilele de post și la nunți și **varza nefiartă călită cu untură**.

Uleiurile vegetale au cunoscut o largă întrebuințare în alimentația tradițională, mai ales după ce creștinismul a impus restricții severe în regimul alimentar din zilele de post.

Pentru prepararea băuturilor s-a folosit tehnica **fermentării**. Astfel, **berea** se obținea din malț de orz fermentat în apă cu drojdie sau pâine dospită, la care se adăugau diferite ingrediente; **braga**, băutură acidă, ușor alcoolizată, se prepara prin fermentarea meiului, la care se adăuga, uneori, puțin grâu, porumb sau orz. **Cidrul**, numit și **cider** în centrul Transilvaniei era obținut din fermentarea mustului de mere și pere pădurețe, numit și **cirghir** sau **țigheriu**. O altă băutură de mare vechime era **miedul**, obținut din mierea rămasă în faguri după stoarcerea lor manuală, care fermenta în combinație cu o anumită cantitate de apă.⁴

Principală băutură obținută în gospodăria tradițională prin fermentare a fost **vinul**, a cărui vechime este atestată arheologic și documentar în scrierile lui Herodot și Xenofon, care relatează despre vinul băut în cornuri la ospetele date de traci.⁵

Tehnica distilării rachiului, cunoscută de către turci, pătrunde în țările române prin secolul al XIV-lea -al XV-lea și ia o mare amploare în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. În raport cu materia primă folosită în procesul de preparare (tescovină, prune etc) și cu tehnologia utilizată întâlnim anumite varietăți de rachiuri desemnate cu diferiți termeni: **țuică, palincă, horincă, tescovină**.⁶

În alimentația poporului român, băuturile alcoolice se consumă cu moderație, atât în alimentația zilnică cât și în cea ceremonială. Se preferă consumul de apă naturală și a laptelui (dulce sau fermentat) în timpul muncilor agricole. Comunitatea satească - după cum constată

⁴ Valer Butură, *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 10;

⁵ Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 423;

⁶ Valer Butură, *op. cit.*, p. 11;

Ofelia Văduva – impunea o anumită decență în comportamentul legat de consumul băuturilor alcoolice.

1. Procurarea hranei

Ocupațiile de bază ale locuitorilor României au fost, încă din cele mai vechi timpuri, agricultura, creșterea animalelor și vânătoarea. Relieful României fiind bogat reprezentat atât de zone de câmpie, de zone deluroase și intracolinare precum și de numeroase înălțimi montane, favorabile dezvoltării culturilor agricole și pomiculturii a oferit posibilitatea dezvoltării unei bogate tradiții culinare, bazate pe prelucrarea cerealelor, legumelor și fructelor. Bogăția fânețelor răspândite pe coamele dealurilor și poalele munților a favorizat creșterea animalelor. Astfel, bucătăria românească se bucură de o gamă variată de produse de carne, lapte, produse din lapte, specifice prin gustul, aromele folosite precum și prin tehnicile de elaborare. Bogăția vânatului răspândit în pădurile românești a adus după sine știința preparării vânatului în diverse mâncăruri și preparate.

Produsele în stare naturală care servesc ca hrană pentru om, consumate fie crude, fie preparate, sunt alimentele care erau obținute în satul tradițional cu economie autarhică (închisă), din resurse locale, prin practicarea unor îndeletniciri care, întotdeauna, au stat sub influența factorilor de mediu natural. Alimentele necesare hranei omului, care nu beneficiau de condiții propice de relief și climă, erau procurate prin schimbul cu alte regiuni.

Mămăliga și pâinea sunt preparate din alimentele de bază, anume făină de porumb și făina de grâu.

Făina de porumb (mălaiul) se obține din porumb cultivat în zonele de șes și colinare, recoltat toamna, desfăcut de pe știuleți, măcinat la râșniță sau la moară, adus acasă și pus în lada de mălai. Din făina de mălai se prepară mămăliga, terciul, coleașa.

Din grâul cultivat pe câmpul din hotarul satului se obține făina de grâu, sau în satele de munte, procurat din satele de câmpie, fie în schimbul unor produse pastorale cum ar fi lâna, brânzeturile, fie cumpărat din târguri.

Laptele, fructele, verdețurile precum legumele, zarzavaturile și plantele din flora spontană, reprezintă **principalele alimente**. Pentru zilele de dulce, într-o măsură mai mică, se consumă carnea.

Alimentul cel mai important pentru hrană, **laptele**, satisface nevoia de acru și de grăsime a omului, înlocuind astfel carnea și murăturile. Laptele se obținea de la bivolițele crescute în fiecare gospodărie, și mai puțin de la vaci. La jumătatea secolului XX au ajuns vacile principalele producătoare în întreaga țară.

Carnea nu făcea parte din hrana cotidiană din zilele de dulce de peste an.

Alimentul folosit la prepararea bucatelor în satul tradițional, pentru zilele de post era uleiul din sămânță de bostan, tocmai pe la jumătatea secolului XX-lea din semințe de floarea soarelui. Pentru zilele de dulce, grăsimea folosită la prepararea bucatelor era untura din osânză și din slănină de porc.

Vegetalele sunt foarte importante în alimentația tradițională: legumele, fructele și plantele din flora spontană. Se poate spune că principalele alimente, cel mai mult folosite la prepararea mâncărilor, sunt vegetalele, zilele de post de peste an depășind ca număr zilele de dulce.

Alimentele sezoniere sunt urzicile loboda, ștevia, bobul folosite la prepararea mâncărilor de post primăvara, atunci fiind mai crude. Bureții sunt preparați în bucătăria tradițională, din primăvară până în toamnă, în diferite tehnici pentru consumul cotidian sau pe perioada de iarnă.

Alimentele ocazionale erau cele obținute din practicarea unor ocupații secundare: pescuitul, culesul din natură și vânătoarea. Din apele curgătoare, lacuri, bălți era procurat peștele folosit în alimentația tradițională, mai ales în zilele de post cu dezlegare la pește.

Ca ocupație secundară în satul tradițional, vânatul se practica mai ales pentru ferirea recoltelor de stricăciunile provocate de animalele sălbatice și ca sursă de hrană. Carnea de capră, rațe sălbatice, mistreț, iepure era preferată.

Practicarea ocupațiilor și mediul natural constituia principala sursă de obținere a alimentelor. Laptele, brânzeturile și cămurile au fost obținute din creșterea animalelor, vegetalele – din practicarea agriculturii și din flora spontană. Produsele conservate pentru iarnă, urda, cașul, și brânza de burduf, sunt preparatele din zonele unde se

practica un păstorit cu stâna de oi la munte. Fiecare gospodărie are și o grădină de legume unde se cultivă ceapă, morcovi, usturoi și condimente: mărar, leuștean și pătrunjel.

În câmpul din hotarul satului se cultivau plantele textile: cânepa și inul, ale căror semințe erau folosite și în alimentație.

Un loc important în economia satelor românești îl ocupa pomicultura. Perele, prunele, merele acopereau necesarul de fructe pentru consumul în gospodărie.

2. Bucătăria românească în prezent.

Bucatele românești (mâncărurile) sunt preparate atât din legume, cereale, uleiuri vegetale, lapte, produse lactate cât și din carne și subproduse din carne. Un loc aparte în bucătăria românească îl au dulciurile, plăcintele, dulcețurile. Cu privire la preparatele bucătăriei tradiționale, au apărut mai multe lucrări dintre care am considerat a fi de referință „*Alimente, bucate și leacuri din zona Brașovului*”, apărută la editura C2 Design din Brașov, în anul 2009. De aceea, în lucrarea de față voi încerca să prezint situația actuală în bucătăria românească, în care elementele tradiționale se îmbină cu cele moderne. Întrucât ne propunem modalități de implementare a rețetarului gastronomic românesc în activitatea turistică, vom prezenta pregătirea unei mese de sărbătoare pentru turiști. Astfel masa de prânz constă în:

- băutură aperitiv, de preferat băutura tradițională, palincă de prune;
- platou cu diverse sortimente de brânzeturi, legume și *sortimente de cărnuri*;
- borș de miel;
- sarmăluțe cu mămliguță și smântână;
- papanashi.

Conținutul platoului: brânză, telemea, ardei umplut cu urdă tăiat rondele, caș afumat, caș proaspăt, roșii, castraveți, cârnați afumați, pastramă, slănină.

Pentru borșul de miel, avem nevoie de următoarele ingrediente: 500 g carne de miel, piept, coaste, cap, 1 morcov, 1

pătrunjel, 1 păstârnac, 1 ceapă, cozi de ceapă verde, 1 lingură de orez, pătrunjel, mărar, 1 ou, 2-3 linguri de smântână, sare, piper.

Modul de preparare este următorul: carnea tăiată în bucăți potrivite se pune la fiert în 2 litri de apă rece. Spuma ridicată se adună cu lingura de spumă. La carnea fiartă pe jumătate se adaugă zarzavatul curățat și tăiat în bucățele mici, orezul, ceapa verde tocată și sarea. Când toate acestea sunt fierte, se adaugă borșul fiert separat, cu o ceapă mai mică. La sfârșit se adaugă verdeța și se drege cu ou amestecat cu smântână. Se poate pregăti acest borș și fără a fi dres cu ou amestecat cu smântână.⁷

Sărmăluțe cu carne. Ingrediente: 500 g carne de porc proaspătă, 200 g carne de porc afumată, 100 g slănină afumată, 3 linguri de orez, 1 ceapă, varză murată, sare, piper, cimbru, mărar.

Mod de preparare: varza se desface în foi, se curăță de cotoare și se desărează. Restul se desărează și se taie mărunt. Carnea proaspătă se dă prin mașina de tocat, iar slăcina și cu carnea afumată se taie în cuburi foarte mici. Totul se amestecă cu orezul ales și spălat, cimbru, piper, sarea necesară și 2-3 linguri de apă fierbinte. Cu acest amestec se fac sarmale de mărimea oului de rață. Pe fundul unei oale de lut, cu pereții înalți, se pune puțină untură, bucăți de carne afumată, costiță de porc tăiate în bucăți, un rând de varză tăiată mărunt, altul de sarmale și puțin șorici de la slăcina afumată. Se umple oala cu apă fierbinte, iar deasupra se pun crenguțe de mărar și cimbru. Se fierb încet cu vasul acoperit 3-4 ore.⁸

Sarmalele se servesc cu mămăligă caldă alături și după preferință, cu smântână deasupra.

Papanașii sunt mai sănătoși fierți și constituie un desert delicios, aromat și foarte apreciat. Ingrediente: 550 – 600 g brânză de vaci nu prea fadă și nici prea zemoasă, 2 ouă, 2 linguri griș, 5 linguri făină, 1 praf de sare, 5 linguri zahăr, unt cât o nucă, 3 linguri smântână, dulceață la discreție.

Se pune brânza de vaci într-un castron, ouăle, grișul, sarea, 2 lingurițe zahăr și 3 linguri făină. Se omogenizează compoziția. Ea trebuie să fie destul de vârtoasă, să nu curgă.

Se lasă minim 15 minute ca să se umfle puțin grișul. Între timp se pune la fiert într-o cratiță mai largă 3-4 litri de apă. Se pune restul

⁷ Informator Stela Dragosloveanu, Mocciu de Sus.

⁸ Informator Elisaveta Florescu, Mocciu de Jos.

de făină într-o tavă și se formează din compoziție biluțe de 3-4 cm diametru, care se rostogolesc prin făină. Când clocotește apa, se dă focul foarte, foarte mic, se aplatizează în palmă fiecare biluță și se face cu degetul o mică adâncitură în mijloc. Se pun la fiert cu grijă să nu se sfărâme și să nu clocotească apa.

Se vor lăsa întâi la fundul vasului, iar după câteva minute se vor umfla și se vor ridica la suprafață. Se vor lăsa să mai fiarbă, la foc mic, încă 5-6 minute. Se iau ușor cu o spumieră și se așează pe un platou. Se vor servi câte doi la o porție, garnisiți cu pesmet prăjit, scorțișoară și zahăr pudră, apoi se pune smântână și dulceață, pe papanasi.⁹

În lucrarea de față am prezentat unele rețete de mâncăruri servite la o masă de sărbătoare, așa cum se folosesc ele în bucătăria diferitelor zone din țară. Dacă analizăm totuși modul de obținere al unor preparate în marile restaurante sau chiar în unele bucătării particulare, vom observa că astăzi, la prepararea mâncărilor, se folosește tot mai puțin untura chiar în timpul ierni, aceasta este înlocuită cu untdelemn, sau cu margarină. Se folosește tot mai puțin rântașul sau ceapa prăjită. Acestea sunt înlocuite cu ceapa prăjită și făina dizolvată în apă. Se folosesc tot mai puțin oasele, pentru a îmbunătății gustul mâncărilor, ele sunt înlocuite de supe concentrate. Aceste modificări în bucătăria românească au apărut din nevoia de a obține mâncăruri dietetice. Un alt factor care a determinat modificări în modul de pregătire al mâncărilor, mai ales în bucătăriile particulare este „lipsa de timp” a gospodinelor, precum și apariția unor preparate și semipreparate obținute industrial, care pe de o parte ușurează munca în bucătărie, iar pe de altă parte, eliberează femeia de această muncă și îi oferă timp pentru realizarea ei pe plan social.

Mâncărurile specifice și tradiționale românești, cunoscute și apreciate atât în țară, cât și în străinătate, sunt realizate astăzi de marile restaurante, dar și de gospodăriile țărănești care participă la turismul rural, ele duc peste veacuri tradiția milenară a poporului nostru.

Bucătăria românească, în ansamblu, este cunoscută prin mâncăruri cum ar fi: piftia, ciorba de potroace, ciorba de burtă, saramura de pește cu mămligă, sarmalele cu mămligă, tocana, ardeii

⁹ Informator Trufășilă Aurelia, Predeluț.

și roșiile umplute cu carne sau orez, cârnați proaspeți și afumați, mititeii, tochitură, fripturile la grătar bine condimentate cu garnituri de legume, puiul la frigare cu mujdei de usturoi și mămliguță, murăturile asortate din diferite legume și fructe și dulciuri ca: plăcinte, cozonaci, papanași, colțunași, sarailii, baclavale, clătite, budinci, și altele.

Bucătăria românească poate fi definită ca un tot unitar, dar dacă analizăm structura mâncărilor din punct de vedere sortimental, al modului de preparare, al condimentării, al structurii și asocierii diferitelor materii prime, se constată existența particularităților zonale, regionale.

Bucătăria românească a reușit de-a lungul vremii să-și păstreze tradiția, bucătarii au știut să transmită urmașilor gustul mâncărilor noastre tradiționale, aceștia au îmbunătățit și rafinat mâncărurile, dar au păstrat nealterată arta culinară românească.

3. Consumul hranei (masa)

Luarea mesei în satul tradițional avea un caracter ritual „reglementat” de un mare număr de prescripții și interdicții. Fiecare moment era rânduit după reguli severe, de la pregătirea pentru masă începând cu spălatul mâinilor, așezarea mâncării, rugăciunea, continuând cu comportamentul din timpul mesei marcat de cumpătare și liniște, sfârșind cu mulțumirile adresate Divinității pentru bunătățile (mâncărurile) pământești oferite omului și ruga de a nu-l lipsi de cele cerești.

Una din virtuțile (obligațiile) omului în săvârșirea actului alimentar, fie cotidian, fie de sărbătoare, ritual sau ceremonial este **cumpătarea** care exprimă mai întâi respectul față de sacralitatea alimentelor, dar și o componentă esențială a unui regim de viață sănătos.

Ca urmare actul alimentar este rânduit și în raport cu interdicțiile și dezlegările impuse de rigorile calendaristice, de zilele de dulce și de zilele de post.¹⁰

Deosebit de importante pentru relațiile dintre membrii comunității tradiționale, dintre „cei de aici” și „cei de dincolo” și dintre oamenii din această lume și divinitate sunt mesele rituale și ceremoniale, care se fac cu ocazia sărbătorilor și obiceiurilor de peste an. Mai ales mesele de la Paște, Crăciun și cele ocazionate de cele trei momente esențiale din viața omului: nașterea, nunta și moartea. Acestea fac parte dintr-un ritual de ospitalitate care s-a conservat și s-a transmis, cu modificări mai mult sau mai puțin semnificative, de-a lungul timpului și care a devenit o marcă a identității noastre naționale.¹¹

Astăzi, multe din semnificațiile mesei tradiționale se mai păstrează doar în lumea satului. Aici oamenii mai țin cele patru posturi de peste an și zilele de post din timpul săptămânii, ceea ce constituie cea mai bună rețetă pentru sănătatea omului, dar și legătura cu divinitatea fără de care omul tradițional nu putea trăi. Considerăm că și astăzi ar trebui să revenim la tradițiile noastre culinare și la semnificația rituală a mesei, aceasta făcând parte din rânduielile vieții oamenilor.

Bibliografie:

1. Heilbroner Robert, *Filozofii lucrurilor românești*, Editura Humanitas, București, 2005;
2. Pr. Ioan Praoveanu, și colab., *Alimente, bucate și leacuri din zona Brașovului*, editura C2 Design, 2009;
3. Ioan Claudiu, „*Alimentația poporului român*”, București, 1939;
4. Ion Chelcea, *Cu privire la hrana de bază a poporului român*, în „Studii și cercetări de etnografie și artă

¹⁰ Pr. Ioan Praoveanu, și colab., *Alimente, bucate și leacuri din zona Brașovului*, editura C2 Design, 2009, p. 144;

¹¹ Ofelia Văduva, *op. cit.*, p. 176;

populară”, Muzeul satului și de artă populară, București, 1981;

5. Mihai Lupescu, *Bucătăria tradițională românească*, Editura Saeculum, București, 2001;
6. Ofelia Vaduva, „*Pași spre sacru*”, Editura Etnologică, București, 2011;
7. Petru Dunca, Delia Suiogan, Ștefan Mariș, *Mâncarea între ritual și simbol*, Editura Ethnologică Editura Universității de Nord, 2007;
8. Valer Butură, *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989;

RESTAURARE- CONSERVARE

STUDIUL MICROCLIMATIC ÎN DEPOZITELE TEMPORARE CU PIESE ETNOGRAFICE DIN LEMN ALE MUZEULUI REGIUNII PORȚILOR DE FIER.

Elena Manuela Pătruțescu
Conservator-general
Muzeul Regiunii
Porților de Fier - Dr. Tr. Severin

Microclimatic study in temporary storages with ethnographic wooden objects which belong to Iron Gates Region' Museum.

Lucrarea prezintă analiza condițiilor microclimatice de păstrare a pieselor etnografice din lemn, depozitate temporar în două depozite situate la demisolul clădirii Secției de Artă. Este prezentat studiul microclimat realizat în cele două încăperi depozitare, în perioada ianuarie – septembrie 2013, și cauzele care împiedică realizarea unei stabilități microclimatice depline.

This paper present the analysis of microclimatic conditions existing in two deposits situated in the basement of the Art Departament building where are kept temporarily ethnographic wooden pieces. Is presented the study carried out in the two rooms storage, during January-September 2013, and the causes that prevent the full realization of a stable microclimate

Cuvinte cheie: *subsolul Muzeului de Arta, plasarea obiectelor, cercetare microclimatic.*

Keywords: *basement of the Art Museum, placing objects, microclimatic research.*

La sfârșitul anului 2010 au început lucrările de reabilitare și de modernizare a complexului muzeal al Regiunii Porților de Fier, lucrări finanțate preponderent cu fonduri europene, care sunt și acum în

desfășurare. Obiectivele vizate pentru restaurare sunt monumentele istorice din perimetrul muzeului, respectiv castrul Drobeta, piciorul podului lui Traian, termele romane, biserica medievală cu cinci contraforturi, la care se adaugă clădirea ce adăpostește colecțiile de bunuri culturale sau sediul central al Muzeul Regiunii Porților de Fier.

Determinată de această situație, eliberarea spațiilor sediului central al muzeului s-a realizat prin transferul majorității bunurilor culturale în clădirea Secției de Artă, clădire veche, de patrimoniu, construită la sfârșitul sec. XIX după modelele și tehnicile din acea perioadă de timp, care, din păcate, nu asigură rezistență ridicată la acțiunea forțelor seismice și gravitaționale. Un alt neajuns pe care îl prezintă clădirea Secției de Artă este că are un spațiu de depozitare mult mai mic decât cel pe care îl oferă sediul central. Deși eram conștienți de aceste neajunsuri, totuși a fost hotărâtă folosirea acestui spațiu pentru depozitare temporară întrucât nu a existat o altă alternativă la această soluție. Ținând cont de vulnerabilitatea plafoanelor clădirii, a trebuit ca cele mai multe piese muzeale, în special cele mari și grele, să fie așezate la demisol. Ținând cont și de spațiul mai mic de depozitare al clădirii a trebuit ca piesele să fie așezate la un grad ridicat de compactare, atât pe verticală cât și pe orizontală încăperilor, astfel încât spațiile de depozitare să fie folosite cât mai mult.

Cele două încăperi¹ în care sunt păstrate bunurile etnografice din lemn, încăperi al căror studiu microclimat constituie subiectul acestei lucrări, sunt situate la demisol. Sunt rectangulare, una cu un singur perete perimetral în care sunt fixate două ferestre de dimensiuni mici, iar cealaltă fiind de mijloc, înconjurată de alte încăperi, este fără pereți exteriori. Zidurile groase, de 0,8 m, sunt sănătoase, neegrasioase, fără fisuri și crăpături. fără discontinuități în izolația fațadei. însușiri care, teoretic, ar trebui să contribuie la asigurarea unei stabilități microclimatice sezoniere.

Așezarea pieselor etnografice în cele două depozite temporare, din păcate, nu a fost realizată prin respectarea tuturor normelor, situațiile în care aceste reguli au fost încălcate fiind următoarele:

¹ Detaliile asupra aspectelor interioare ale celor două încăperi de depozitare sunt descrise de E. M. Pătruțescu în *Analiza condițiilor de păstrare a bunurilor culturale din lemn din depozitele temporare ale M.R.P.F., Drobeta XXII, seria Arheologie-Istoric*, Ed. Universitatea Craiova, Dr.Tr.Severin, 2012, pag. 1...- 1.

- stocarea lăzilor de zestre, a stâlpilor de poartă și a altor piese cu dimensiuni mari direct pe paviment, situație ce poate conduce, din cauza diferențelor de temperatură, la condensarea umidităților și umectarea componentelor cu care intră în contact;
- așezarea densă a lăzilor de zestre în mai multe șiruri apropiate de coloane, înălțimea coloanelor de piese astfel formate apropiindu-se de înălțimea încăperilor. Modalitatea aceasta de depozitare, compactă, prin suprapunere, a reprezentat un compromis pentru integritatea pieselor plasate la partea inferioară a vrafului, pentru că, fiind vechi și din materiale perisabile, acestor piese nu le este asigurată stabilitatea și starea de repaos complet, poate să le inducă tensiuni, poate să le cauzeze fisuri și crăpături. Nici între piesele așezate prin suprapunere nu au fost interpus materiale, existând riscul ca prin contactul lor direct să fie provocate zgârâieturi. În plus, accesul la obiectele plasate la partea inferioară și interioară a șirurilor de coloane este îngreunat, recuperarea lor obligând la mișcări repetate și deci, la creșterea ratei uzurii;
- împiedicarea asigurării circulației și transportul corespunzător în interiorul încăperilor din cauza gradului ridicat cu care au fost încărcate cu piese.

Cauzele² care a determinat deficiențe în amplasarea pieselor, așa cum au fost prezentat mai sus, le reprezintă:

- spațiul restrâns afectat depozitării temporare, fără posibilitatea suplimentării lui,
- necesitatea protejării plafonelor de acțiunea greutatea și presiunilor ridicate exercitate de piesele mari și grele,
- timpul scurt în care a trebuit transferate piesele din sediul central în clădirea Secției de Artă;
- puțină resursă umană mobilizată în desfășurarea operațiunilor de transfer de piese care nu a permis confecționarea de module care să susțină piesele mari și grele - lăzile de zestre, stâlpii de poartă, componentele instalațiilor tehnice popular.

Studiul microclimatic în cele două încăperi a fost realizat prin

² *Ibidem*, pag.

interpretarea statistică a rezultatelor înregistrărilor permanente ale

N r. cr t.	Luna	Umiditatea (%)			Regimul U.R. (zile)			Temperatura (°C)		
		U. R. ma x	U.R. min	U.R. me d.	nor mal	um ed	us cat	t. ma x	t. min	t. me d
1.	Ianuarie	70	64	67, 5	-	31	-	8	7	7,2 8
2.	Februari e	72, 5	68	70, 71	-	28	-	9	8	8,1
3.	Martie	74	67	69, 5	-	31		11	9	9,4
4.	Aprilie	74, 16	70	77	-	30	-	15	9	11, 5
5.	Mai	77	68	73, 85	-	31	-	19	15, 5	17, 7
6.	Iunie	77	65	73, 62	0,5	29, 5	-	22	18	19, 6
7.	Iulie	74	62	69, 14	1,5	29, 5		25	21	22
8.	August	70	62	67	4	27	-	26	24	25
9.	Septem brie	68, 8	64	66, 5	4	13	-	23	21	22

umidităților relative și ale temperaturilor realizate cu termohigrografe și psihometre, precum și cele ale intensității luminoase realizate cu luxmetrul. Pentru analiză, valorilor U.R. și T. înregistrate în fiecare încăpere, înscrise pe diagramele aparatelor, li s-au calculat media lunară, rezultatele obținute fiind trecute în tabelele nr. 1 și 2 de mai jos. Tot în aceste prime 2 tabele au mai fost înscrise valorile maxime și minime ale celor doi parametri, înregistrate în cursul fiecărei luni. Tipul regimului higrometric lunar sau numărul zilelor care se încadrează în regimul normal, umed sau sec al umidității relative, stabilit în funcție de frecvența amplitudinile de manifestare a variațiilor zilnice ale umidității dintr-o lună, au fost, de asemenea, trecute în primele două tabele de mai sus. Pentru a putea compara regimurile microclimatice dintre cele două încăperi, s-au calculat diferențele dintre valorile medii lunare ale U.R. înregistrate în cele

două încăperi și diferențele dintre valorile medii lunare ale T, de asemenea înregistrate în cele două încăperi, rezultatele diferențelor fiind trecute în tabelul nr. 3.

Evoluția U.R. și a T. în depozitul nr. 2 cu piese etnografice din lemn (ianuarie-septembrie 2013)

Nr crt.	Luna	Umiditatea (%)			Regimul U.R. (zile)			Temperatura (°C)		
		U.R. max	U.R. min	U.R. med.	normal	umed	uscat	t. max	t. min	t. med
1.	Ianuarie	72	63	67,64	4,5	26,5	-	7	6	6,25
2.	Februarie	75	68	72,08	-	28	-	7,5	7	7,1
3.	Martie	77	63	70,22	2,5	28,5	-	9,5	7	8,17
4.	Aprilie	80	74	77,14	-	30	-	13,5	8	9,85
5.	Mai	82,5	70	78,42	-	31	-	17	9	10,71
6.	Iunie	78	72,5	78,57	-	30	-	20	16	17,57
7.	Iulie	78,5	55	70,57	1	30	-	22	19	20,1
8.	August	73	64	71,42	0,2	30,8	-	23	22	22,78
9.	Septembrie	69	64	70,4	4	13	-	22	20,8	21,1

Tabel nr.3

Luna	Media lunară a U.R. (%)			Regimul higrometric		Media lunară a T (°C)		
	Sala 1	Sala 2	Diferența	Sala 1	Sala 2	Sala 1	Sala 2	Diferența
Ian.	67,5	67,64	0,14	umed	umed	7,28	6,25	1,03
Febr.	70,71	72,08	1,37	umed	umed	8,1	7,1	1

M art i	69, 5	70,2 2	0,72	umed	umed	9,4	8,17	1,33
Ap ril.	77	77,1 4	0,14	umed	umed	11,5	9,85	1,65
M ai	73, 85	78,4 2	4,57	umed	umed	17,7	10,7 1	7
Iu n.	73, 62	78,5 7	4,95	umed	umed	19,6	17,5 7	2,03
Iul .	69, 14	70,5 7	1,43	umed	umed	22	20,1	1,9
Au g.	67	71,4 2	4,42	prep. umend	umed	25	22,7 9	2,21
Se pt.	66, 5	70,4	3,9	prep. umend	prep.u med	22	20,1	1,9
M ed.	70, 53	72,9 4	2,08			15,8 4	14,6 2	1,22

Examinarea valorilor U.R. înscrise în cele 3 tabele, a numărului de zile ce stabilesc regimul higrometric și valorile U.R. înscrise pe hârtia grafică, înregistrate în primele 9 luni ale anului, arată că acest parametru a prezentat depășiri aproape permanente ale valorii maxime admise, de 65%³, depășiri care încadrează regimul microclimatic în acest interval de timp în cel umed. Valorile umidităților relative nu numai că au înregistrat depășiri aproape permanente, au mai fost și variabile, oscilațiile lor fiind aproape zilnice. Amplitudinea fluctuațiilor, rezultate din diferențele dintre maximele și minimele lunare ale U.R., se situează între 4,1 și 12 în prima sală, și între 5 și 23,5 în sala a doua. Întrucât cele mai frecvente diferențe dintre extremele U.R. în ambele săli, se situează în jurul valorii de 7% arată că variabilitatea și amplitudinea lor nu sunt neglijabile. Pentru contracararea valorilor crescute ale U.R. au fost puse în funcțiune dezumidificatoare. Folosirea lor, din păcate, nu a reușit să aducă umiditatea ambientală în limitele normale. Este adevărat că

³ H.G. nr.1546/18.12.2003 pentru aprobarea normelor de conservare și restaurare a bunurilor mobile clasate, art.4, alin.b)

funcționarea nu a fost permanentă, situație care, poate, ducea la o exploatare mai eficientă a lor, ci limitată la intervalul de 8 ore al programului de muncă, timp cât puteau fi supravegheate. Decizia folosirii restrânse a lor a fost luată pentru a nu suprasolicita instalațiile electrice vechi ale clădirii și, deci, evitarea provocării de eventuale incendii. Prin urmare, o altă consecință a funcționării discontinui a dezumidificatoarelor, dincolo de eficiența scăzută a lor, a fost intensificarea înregistrării variațiilor orare și zilnice ale U.R. Spre deosebire de anul trecut, regimul higrometric în cele două încăperi, în acest an, a înregistrat o înrăutățire majoră. Având în vedere că microclimatul încăperilor este influențat de topoclimat, încăperile nebeneficiind de aer condiționat, și că topoclimatul acestui an nu a înregistrat elemente majore de variabilitate față de anul trecut, era de așteptat ca valorile medii ale U.R. din acest an să fie apropiate de cele de anul trecut. Explicația existenței acestei diferențe a putu fi dată, credem, atunci când au fost mutate modulele, cutiile și lăzile în care sunt păstrate bunurile muzeale, ocazie în care s-a observat că pardoseua din lemn, peste care erau așezate modulele, este afectată de infiltrații. La originea acestui fenomen nedorit, care nu exista înaintea transferării bunurilor muzeale, pot sta mai mulți factori și condiții, o acumularea de apă (o pânză) la baza imobilului, o instalație de apă defectuoasă, o izolație de temelie „străpunsă”, asupra identificării corecte lor trebuind să se pronunțe specialiști din domeniul construcțiilor, care prin observații pertinente asupra deteriorărilor pot da diagnostice și soluții.

Creșterile de temperatură, care au început să se înregistreze în luna mai, pe fondul umidităților ambientale deja mari, au dus la înrăutățirea regimului climatic în cele două încăperi depozitare. Înregistrarea simultană a celor doi factori de risc, U.R. și T. crescute, peste nivelele stabilite de normele de conservare, favorizează dezvoltarea micro și macroorganismelor, dezvoltare ce poate declanșa, poate accelera atacarea suportului. Pentru a preîntâmpina o astfel de situație nedorită s-a acționat prin intensificarea aerisirilor naturale și aplicarea de tratamente chimice și mecanice în spațiul de depozitare care au constat în desprăfuiri, pulverizarea de substanțe de dezinfectare și decontaminare: tictură de mentă, formaldehidă, tymol în alcool. Utilizarea repetată a acestor tratamente pe întreaga perioadă în care s-

au înregistrat creșteri ale umidității ambientale și ale temperaturilor a condus la reducerea ratei proceselor de deteriorare.

Spre deosebire de U.R, care a avut o evoluție sinuoasă, temperatura a avut un curs aproape liniar, apreciere rezultată din examinarea diagramelor termohigrografelor. De asemenea, tot din analiza desfășurării temperaturilor înscrise pe hârtiile grafice se observă că diferențele dintre maximele și minimele lunare sunt în medie de 2°C în primul și al treilea trimestru, precum și de 4°C în cel de al doilea trimestru. Diferențele dintre temperaturile medii ale sezoanelor consecutive se situează în jurul valorii de 9°C , iar diferența dintre temperatura medie înregistrată în sezonul cald și cea înregistrată în sezonul rece este de 18°C . În ceea ce privește valorile lor, în intervalul ianuarie-iunie nici una nu depășește 22°C , situație ce arată înregistrarea un regim termic normal în această perioadă de timp.

Din analiza datelor din tabelul nr. 3 se observă că nu există deosebiri majore de higroclimat între cele 2 săli. Cea mai mare diferență este cea înregistrată în luna iunie, când valoarea medie lunară a U.R înregistrată în sala 2 depășește cu 4,95% valoarea medie lunară a U.R. înregistrată în sala 1. Valorile umidității relative din cele două depozite prezintă evoluții similare în timp, evidențiate prin prezența valorilor extreme în aceeași perioadă de timp, maximul higric fiind produs în luna mai și cel minim în ianuarie, și prin înregistrarea aceluiași tip de regim higrometric lunar. Examinarea și compararea valorilor temperaturilor din cele două încăperi, înscrise în tabelul nr. 3, indică înregistrarea de valori apropiate, uneori chiar similare, ceea ce înseamnă că în aceste încăperi s-au înregistrat aceleași regimuri termice. Similitudini există și în evoluțiile celor două temperaturi, diferențele dintre valorile mediilor lunare ale temperaturii fiind, cu o singură excepție, luna februarie, sub $0,5^{\circ}\text{C}$.

Sintetizând, preponderența regimurilor arată în felul următor:

Sala 1

Regimul higrometric

- 77,8% regim umed;
- 22,2% regim preponderent umed;

Regimul termic

- 77,7% regim jos și normal;
- 22,2% regim înalt (cu temperaturi $> 22^{\circ}\text{C}$)

Sala 2

Regim higrometric

Regim termic

- 90% regim umed; - 88,9% regim jos și normal;
- 10% regim mixt; - 11,1% regim înalt (cu temperaturi $> 22^{\circ}\text{C}$)

COLECȚIA „ȘTERGARE” A MUZEULUI DUNĂRII DE JOS CĂLĂRAȘI.

„Towels” Collection of Lower Danube Museum.

**Popa Adriana –conservator
Paul Gabriela Alina – muzeograf
Muzeul Dunării de Jos Călărași**

Ștergarul din Călărași reprezintă un element aparte și important în categoria textilelor țărănești prin bogăția de motive decorative dar și prin frecvența lor. Indiferent de scopul pentru care a fost realizat, pentru decorat locuința, pentru ceremonii sau obiceiuri, ștergarul se remarcă prin finețea țesăturii, prin decorul minunat dispus întotdeauna pe capetele ștergarului. Excepție de la această regulă fac ștergarele legătoare, cunoscute sub denumirea de maramă, care au pe tot câmpul motive decorative, succesive, iar pe capete acestea devin mai numeroase și variate. Indiferent de sfera de utilizare toate ștergarele au la capete ciucuri înnodeați din bumbac sau borangic.

Calarasi towel is a unique and important element in the wealth category peasant textile motifs but also by their frequency. Regardless of the purpose for which it was made, for home decor for ceremonies and customs, towel fabric is distinguished by softness through wonderful scenery always willing Ensign heads.

Exceptions to this rule are towels bound, known as scarfs which are all field motifs, success, and the ends they become more numerous and varied.

Regardless of the scope of use, all towels were at the ends of cotton or silk tassels odorless.

Ștergarul reprezintă un element aparte și important în categoria textilelor țărănești și formează cea mai răspândită și variată categorie de

țesături. În secolul al XIX-lea, mai exact în a doua jumătate a lui și în primele decenii ale secolului XX, ștergarul cunoaște o mare dezvoltare în Bărăgan. Muzeul Dunării de Jos din Călărași deține o colecție importantă de ștergare, nu foarte numeroasă, 411 obiecte, dar foarte valoroasă prin ornamentală, tehnica de realizare a acestora și colorit. Pe parcursul anilor, colecția de ștergare s-a îmbogățit și s-a constatat că tehnicile de lucru s-au perfecționat, sfera de utilizare s-a lărgit și de aici necesitatea diversificării ornamenticii.

Ștergarele se deosebesc în funcție de sfera de utilizare:

- ștergare de uz casnic;
- ștergare decorative de interior;
- ștergare pentru ceremonii și obiceiuri.
- ștergare legătoare

Ștergarele călărășene au câteva caracteristici care le fac remarcate. În primul rând decorul este realizat întotdeauna pe capetele ștergarului. Fac excepție de la această regulă ștergarele legătoare care au un decor mai simplu pe tot câmpul dar pe capete se amplifică și se combină mai multe elemente de decor. Pentru anumite ceremonii erau folosite doar anumite culori în realizarea decorului ca de exemplu: ștergarele de înmormântare albastru sau maroniu, cele de botez roșu. Diferențierea ștergarelor de nuntă în funcție de obiceiuri și rolul celui care primea ștergar în cadrul nunții: ștergar de căruță, de călțunari, de nașă, de ginerică. Toate au la capete ciucuri din bumbac sau borangic.

Ștergarele de uz casnic sunt cele mai simple. Ele sunt confecționate din bumbac în general iar lungimea lor nu depășește 1 m. Decorul se compune din registre de benzi sau dungi orizontale la fiecare capăt, vârgi cum se numesc în Bărăgan, din bumbac de altă culoare sau borangic (anexa nr.1). Altele au decorul compus dintr-un caroiaj pe toată suprafața ștergarului executat din amici albastru sau roșu.

Ștergarele țesute pentru decorarea interioarelor sunt executate, de regulă, în două ițe și ornate cu motive geometrice, cele mai vechi și cu motive vegetale, cele mai noi. Decorul este amplasat pe ambele capete și este ales pe spatează sau în șabac, în războiul de țesut orizontal. Cele mai des întâlnite sunt ștergarele de perete care erau așezate deasupra fotografiilor de familie sau deasupra peretarelor. Sunt ștergare cu motivul ales din bumbac în bătaie de borangic sau ales cu

lânică colorată sau tiriplic de asemeni colorat. Motivele sunt variate: florale, vița de vie, cârcelul și mai puțin geometrice. (anexele nr.1 și 2)

O categorie aparte a ștergarelor de perete o constituie ștergarele de icoane cunoscute în zona Călărașului sub denumirea de „ștergare fluture” datorită dimensiunilor acestora. Lungimea lor nu depășește 1m și 10 centimetrii. Sunt țesute în două ițe din bumbac cu alesătură din tiriplic colorat iar motivele sunt florale sau geometrice.

În cele mai multe din satele călărășene ștergarele de icoană sunt asemănătoare. Sunt unele sate în care ștergarele de icoană sunt puțin mai mari, până la 1m și jumătate, dar se aseamănă prin colorit și bogăția motivelor utilizate la decorarea lor. (anexa nr.2)

Ștergarele de fereastră sunt țesute din bumbac și borangic cu alesătura bogată realizată de obicei în șabac. Ornamentica este în general florală, avimorfă sau zoomorfă aleasă din bumbac alb sau din tiriplic colorat. Aceste tipuri de ștergare se foloseau la fereastra din „camera bună”.

Pentru camera de zi se foloseau ștergare țesute în două ițe din bumbac, borangic și tiriplic. Capetele ștergarelor erau decorate cu benzi de borangic și tiriplic iar câmpul caroiat cu tiriplic. (anexa nr. 3)

Ștergarele de botez și de înmormântare sunt asemănătoare. Sunt țesute în două ițe din bumbac alb și nu depășesc 1m și 10 centimetrii. Decorul este simplu, realizat din arnici și constă în registre de benzi sau dungi dispuse pe capete. Ceea ce le deosebește este culoarea decorului: la ștergarele de botez decorul este realizat din arnici roșu sau caroiat în nuanțe de roșu, negru și albastru, iar la cele de înmormântare acesta este realizat din arnici albastru sau maroniu. În unele sate, la ștergarele de înmormântare se mai folosea în loc de arnici borangicul.

La ritualul înmormântării se foloseau pomnete realizate în războiul de țesut. Ele erau țesute în două ițe din bumbac alb iar decorul simplu realizat din arnici albastru constă în dungi verticale și orizontale dispuse pe contur. (anexa nr. 3)

Cea mai mare parte din colecția de ștergare o reprezintă ștergarele de nuntă care sunt și cele mai frumoase din punct de vedere al decorului și al materialelor folosite dar și cele mai des întâlnite în satele călărășene. Aceasta, deoarece, până acum 60 de ani mireasa trebuia să pregătească pentru nuntă peste 100 de ștergare, toate țesute în război, pe care le dăruia nuntașilor. Ștergarele de nuntă sunt

decorate într-o gamă foarte largă de motive vegetale: flori, vița de vie, ghiveciul cu flori care apare într-o mulțime de variante, vrejul de frunze cu flori dar și geometrice. Ștergarele cu decor geometric au la ambele capete dungi frânte sub forma de „colții lupului”, grupuri de dungi înguste, diferit colorate sau grupuri de dungi intercalate de alesături cu speteaza sau motive în „șabac”. În unele sate se folosea la realizarea decorului și firul metalic (anexa nr. 5). Aceste ștergare sunt impresionante prin dimensiunile lor și prin bogăția elementelor de decor. Sunt combinate motive alese în șabac cu registre de vărgi din borangic și motive alese din arnici.

În cadrul ștergarelor de nuntă o categorie aparte o reprezintă ștergarele de nași și cele de ginerică care sunt de-a dreptul impresionante prin dimensiunea lor, dar mai ales prin ornamentală și tehnica folosită pentru realizarea ei.

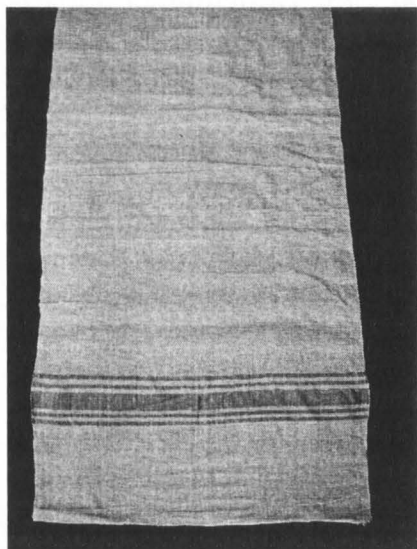
Ștergarul de nașă poate fi țesut în trei ițe din bumbac iar decorul este realizat din arnici colorat (mov, roșu, portocaliu) în stil geometric, dispus pe capete sau în două ițe din bumbac și borangic cu decorul realizat prin alesătură pe spetează având motive vegetale: flori sau ghiveciul cu flori, vrejul cu frunze și flori. Dimensiunile ștergarului de nașă sunt remarcabile, ajungând și la trei metrii (anexa nr. 5). La fel de mari sunt și ștergarele de ginerică care pot fi realizate în trei ițe, din bumbac, cu decor linear pe capete, din tiriplic galben ori portocaliu sau în două ițe din bumbac și borangic cu decor realizat pe spetează având ca motiv „porumbelul” încadrat de registre de benzi din borangic, vița de vie sau combinații de motive geometrice. Mai există o categorie de ștergare de nașă și ginerică, țesute în două ițe, la care decorul este realizat din tiriplic colorat cu motive vegetale în general (anexele nr. 4 și 5).

Ștergarul legătoare este de fapt o piesă de port purtată de femei la costumul popular românesc și este cunoscut sub denumirea de maramă. Aceasta este rezultatul transformării în timp a ștergarului datorită apariției borangicului. Marama este o piesă extraordinară, unică prin finețea sa și prin decorul atent ales și realizat, în general în succesiune pe tot câmpul. La capete, decorul capătă amploare prin amplasarea unor registre cu motive variate alese pe spetează sau în șabac. Este de apreciat munca creatoarelor acestor marama deoarece firul de borangic este foarte subțire și atât urzeala cât și bătaia este tot din borangic (anexa nr. 6).

Indiferent de tehnica în care sunt țesute, în două sau trei ițe, ștergarele sunt frumos ornate cu benzi colorate sau registre ornamentale, realizate în diferite tehnici, (alesătură peste fir, alesătură cu speteaza sau șabac) dar întotdeauna dispuse la capetele ștergarului.

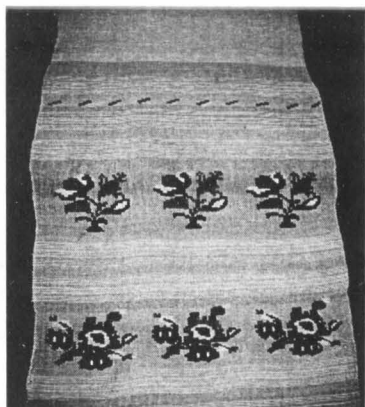
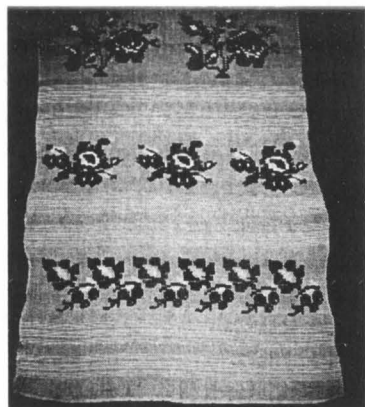
Frumos și bogat realizat, ștergarul tradițional călărășean merită toată atenția și admirația contemporanilor.

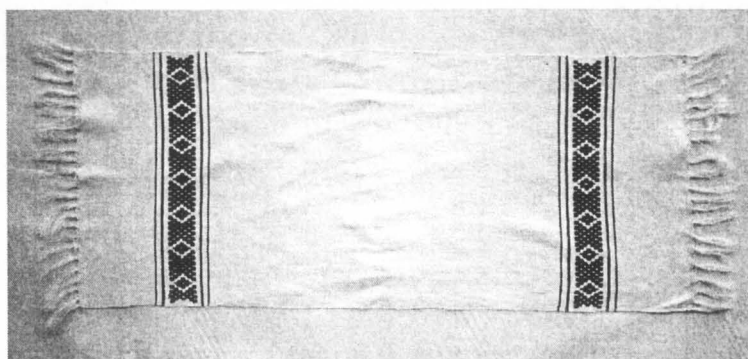
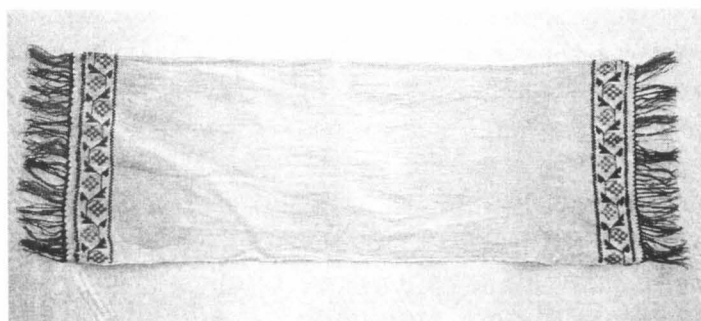
Anexa nr. 1

Ștergar de uz casnic

Ștergar de uz casnic

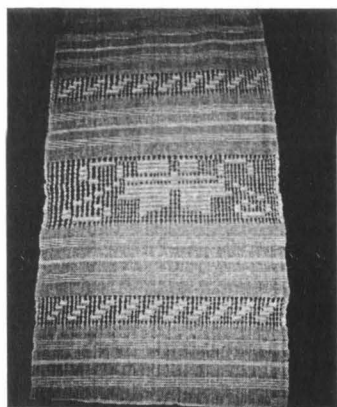

Ștergare de icoană - „fluture”

Ștergar decorativ de perete

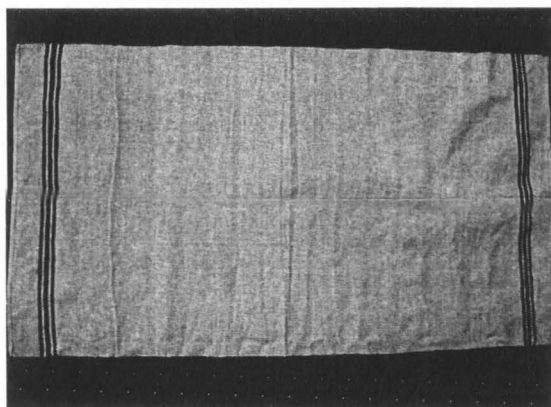
Ștergar de icoană

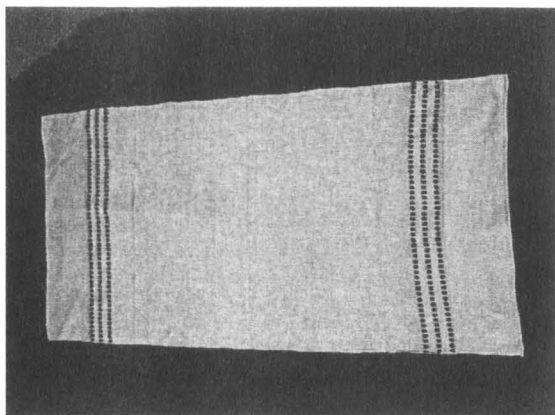
Ștergar de fereastră

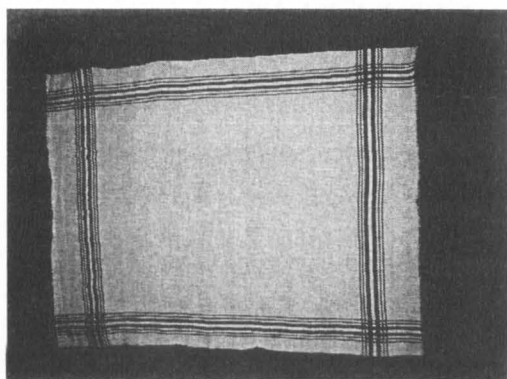
Ștergar de fereastră

Ștergar de botez

Ștergar de înmormântare

Pomneată

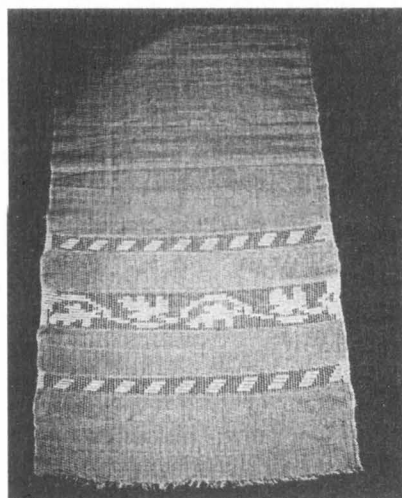
Anexa nr. 4

Ștergar de nuntă

Ștergar de nuntă

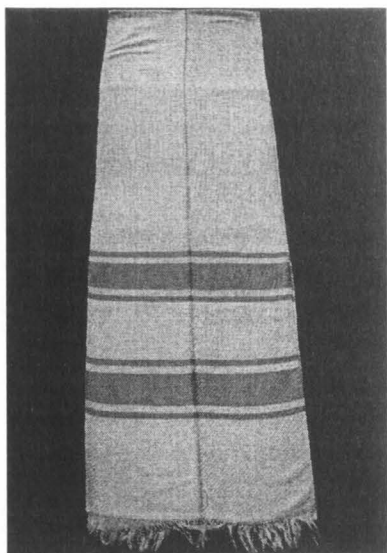

Ștergar de nuntă

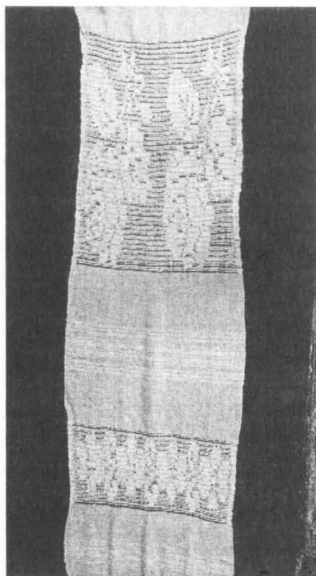

Ștergar de ginerică

Anexa nr. 5

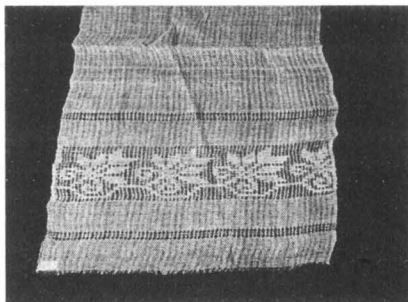
Ștergar de ginerică

Ștergar de nașă

Anexa nr. 6 Marame

RESTAURAREA UNUI VAS ENEOLITIC.

Restauration d'un vase enéolithique.

Oana Virginia – restaurator expert
Paraschiv Elena – restaurator expert
Muzeul Dunării de Jos Călărași

În lucrarea de față este propus spre prezentare un vas ceramic, datând din perioada eneolitică, aparținând culturii Gumelnița, descoperit în șantierul arheologic Sultana Malu Roșu, campania 2005-2006. Sunt prezentate etapele de restaurare, însemnând spălarea fragmentelor, lipirea acestora, completarea zonelor lipsă și integrarea cromatică a plombelor. Vasul este impresionant datorită formei și mărimii sale, cât și al decorului pe care îl are.

L'auteur présent un vase d'argile qui appartienne a la culture Gumelnita, enéolithique. Cet vase a été découvert apres les fouilles archéologiques de Sultana Malu-Roșu, dans l'année 2005-2006. Ici sont présenté les étapes de réstauration, par exemple : le lavage des fragments, leur collage, le remplissage des zones défaunt et l'intégration chromatique des plombs. Le vase est impressionnant par sa taille et sa forme, mais le décor fait avec le vent.

Cuvinte cheie : Vas eneolitic, Cultura Gumelnița.

Keywords : vase enéolithique, culture Gumelnita.

În lucrarea de față este propus spre prezentare un vas ceramic, datând din perioada eneolitică, aparținând culturii Gumelnița descoperit în șantierul arheologic Sultana Malu – Roșu, campania 2005-2006.

Situl de la Sultana Malu – Roșu este plasat pe terasa înaltă a lacului Iezerul Mostiștei, județul Călărași.

Avem o așezare de tip "tell" bordată de două văi, iar în urma lucrărilor de cercetare care au reînceput în anul 2000, au fost descoperite un număr mare de vase de ceramică, obiecte din metal, lut, corn, os și silex.

Fragmentele ceramice care alcătuiesc vasul nostru de provizii de talie medie, odată ajunse în laboratorul de restaurare au parcurs operațiunile primare de restaurare, reprezentând tratamente mecanice, chimice, spălare, neutralizare și uscare.

Am folosit în acest scop instrumente de laborator: bisturie, sonde dentare, pense, diferite perii. Fragmentele au fost imersate într-o soluție de acid citric de concentrație 10%.

După spălarea și uscarea fragmentelor ceramice s-a putut observa faptul că acestea suferiseră o ardere secundară și erau puțin deformate. Fragmentele ceramice fiind deformate de ardere, la lipire au apărut unele diferențe. Precizez că în săpătură nu au fost găsite toate fragmentele care constituiau vasul și în acest caz am recurs la aplicarea plombelor de ghips, după ce au fost luate mulaje cu ceară dentară. Plombele au rolul de a susține vasul și de a-i reda acestuia forma în întregime. Reconstituirea vasului am început-o pornind de la fundul vasului către buza acestuia, având toate fragmentele constitutive din aceasta zonă.

Odată cu lipirea fragmentelor ceramice cu aracet și ridicarea vasului am aplicat în zonele lacunare plombe de ipsos pentru consolidare. După reconstituirea vasului am trecut la redarea decorului și apoi la integrarea cromatică.

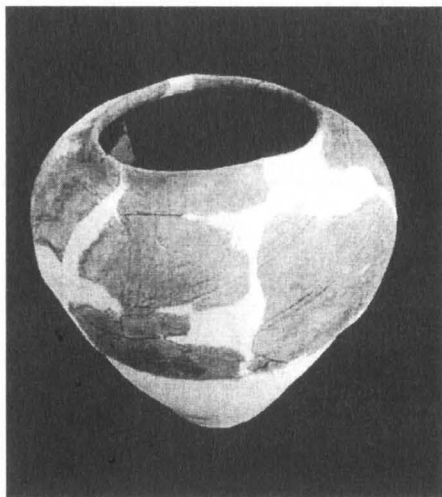
Vasul are o înălțime de 46,5 cm, diametru fund 7,8 cm, diametru gură 30,5 cm, diametru max 45,2 cm. Forma vasului este tronconică globulară, tronconic până la linia mediană, fără ornamente

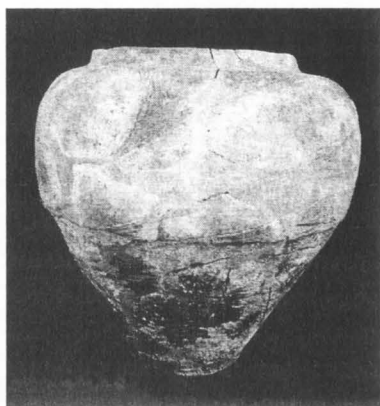
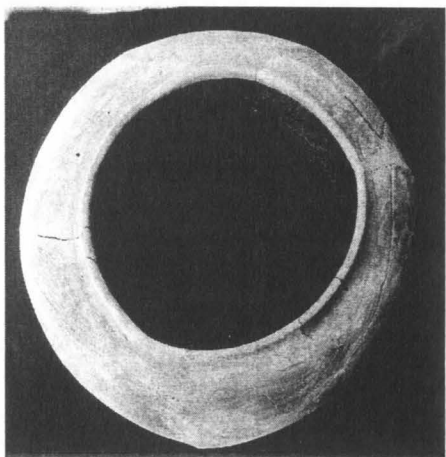
și aproximativ globulară la partea superioară, ornamentat cu incizii oblice, organizate, care formează triunghiuri cu vârful spre partea mediană, terminate cu modelul spiralo-meandric. Pe umăr triunghiurile formate din linii incizate au vârfurile spre buză. Buza este dreaptă (aproape verticală), ușor evazată, iar baza este tăiată orizontal. Vasul a fost executat pe etaje (două sau chiar trei), din pastă fină, aleasă, cu cioburi pisate ca degresant, cu slip cafeniu deschis, lustruit.

După restaurare vasul a fost trecut în registrul de inventar general al Muzeului Dunării de Jos Călărași, la nr. de inv. 56117.

La final am obținut o piesă care păstrează amprenta timpului, deoarece noi, restauratorii acționăm cu responsabilitate și pasiune pentru ca obiectele de patrimoniu să-și regăsească autenticitatea și sănătatea, asigurând astfel perpetuarea mesajului lor istoric și estetic către publicul vizitator și cercetarea științifică.

COMPATIBILITATEA SOLUȚIILOR BITUMINOASE CU OBIECTELE METALICE DIN FIER ȘI FONTĂ.

Expert restaurator
Sergiu-Sorin Popescu
Muzeul Național al Satului "Dinitrie Gusti"

Prezentarea acestor metode de tratament sunt importante pentru conservarea obiectelor metalice. Principala substanță activă care intră în discuția acestui articol este bitumul, care este un produs obținut din rezidurile de petrol, folosit la conservarea și protecția pieselor din fier și fontă. Bitumul este de culoare brună strălucitoare, obținută prin amestecarea cu ulei de in și cu ceara. Eficiența acestei metode de tratament s-a dovedit a fi foarte bună în timp.

The presentation of these treatment methods are important for the conservation of metal objects. The main active substance found in the discussion of this article is bitumen, which is a product of petroleum residues, used to preserve and protect iron and cast iron parts. The bitumen is dark brown to bright, obtained by mixing the oil and wax. The efficiency of this treatment method has proven to be very good in time.

Cuvinte cheie: *Aplicare, agenți petrolieri, bitum, ceară, conservare, metal, tratament, protecție.*

Keywords: *Application, Petroleum agents, bitumen, wax, conservation, curing, metal, treatment, protection.*

O latură importantă a conservării o reprezintă soluțiile bituminoase, care dizolvate în agenți petrolieri formează o ramură

importantă a protecției obiectelor metalice, în cazul de față din fier și fontă. Din punct de vedere al experienței personale recomand aceste metode de tratament, pentru capacitatea eficacității în timp, a protecției propriu-zise ce se realizează la nivelul suprafeței de contact. Prima soluție folosită cu brio, este cea a soluției fluide, a bitumului diluat în agenți petrolieri de tipul Petrotex sau White-Spirit. Aceasta se prepară în funcție de consistența piesei, de nevoia de acoperire a suprafeței vizate, care poate fi de tip *strat unic* (un singur strat) sau *multistrat* (straturi succesive). Metoda de preparare este relativ simplă constând în imersarea bulgarilor de bitum în aceste produse petroliere, care se adaugă în funcție de cât de groasă sau subțire se vrea a fi soluția de tratament. Ulterior se poate aplica ceară pentru a crește concentrația vâscozității. Mai departe voi încerca să exemplific această a doua metodă de tratament, cu adaos de ceară.

Pentru o perioadă lungă de timp, ceara naturală a fost folosită în protecția obiectelor metalice, prin solubilizare sau în stare topită. Diversitatea aplicării acestei metode de tratament este foarte vastă, astfel avem compatibilitate începând cu obiectele arheologice până la obiectele metalice de artă populară. Este știut însă faptul că structura lor nu permite să fie plastice, de aceea după aplicare și reticulare devin casante.

În afară de ceara naturală există o serie de ceruri microcristaline – care sunt obținute prin rafinarea petrolului -, parafinele și bitumul. Acestea din urmă, combinate, reprezintă noutatea prin obținerea unui singur produs, aplicarea acestei ceri bituminoase rezolvând atât problema conservării finale cât și pe cea a patinării. Se știe că unul din principiile restaurării este acela al reversibilității soluțiilor folosite. Soluționarea reversibilitatii cerurilor prin simpla imersare a pieselor în apa fiartă sau în soluții de diluție, tip White-Spirit, Petrotex, nu este adevărată. Eliminarea parțială a cerurilor este însă valabilă decât în cazul obiectelor arheologice. În cazul obiectelor metalice cu consistență a materialului de bază lucrurile se prezintă diferit. Domeniul de aplicare al metodei următoare, este valabilă în cazul obiectelor metalice care sunt supuse unei eliminări totale a filmului de oxid de fier prezent la suprafața pieselor care au nevoie de intervenția specialistului. Eliminarea totală se realizează prin metoda imersării piesei, într-o soluție de acid fosforic 20 % concentrație, în care se adaugă inhibitor tiouree 5 gr/l în

40 gr/l alcool n-butilic. Rolul inhibitorului este ca soluția să lucreze numai cu producții de coroziune.

Acidul fosforic, se găsește în concentrație de 85 % în laborator (sau în alte concentrații). Pentru a prepara 1 litru de soluție de acid fosforic 20 %, se fac transformările:

$$100 \text{ ml H}_3\text{PO}_4 \dots\dots\dots 85 \%$$

$$X \dots\dots\dots 20 \%$$

$$X = 100 \times 20/85 = 23,5 \text{ ml}$$

Avem 23,5 ml, H_3PO_4 20 % în 100 ml apă distilată. Pentru 1 litru $\Rightarrow 235 \text{ ml H}_3\text{PO}_4$ 20 %, în 1000 ml de apă distilată.

În laborator găsim alcoolul n-butilic în stare lichidă, iar δ alcool n-butilic = $0,809 \text{ gr/cm}^3$.

Formula densității este $\delta = m/v$ unde m = masa de alcool n-butilic

V = volum

$$\delta = 40/v \text{ rezulta } 0,809 = 40/v \text{ adica } v = 40 / 0,809 = 49,44 \text{ cm}^3$$

49,44 corespund la un litru soluție

Pentru 49,44 avem $\approx 0,05 \text{ dm}^3$

$0,05 \text{ dm}^3 = 0,05 \text{ l} = 50 \text{ ml}$ alcool n-butilic la un litru de soluție, iar la 10 litri de soluție, avem 500 ml alcool n-butilic.

METODA PREPARĂRII SOLUȚIEI DE ELIMINARE A PRODUSILOR DE COROZIUNE, INHIBAREA SOLUȚIEI, VERIFICAREA TRATAMENTULUI PRIN TESTUL CAMEREI HOFFMAN, PATINAREA – CONSERVAREA FINALĂ:

Într-un vas de sticlă se aduce acidul fosforic de la concentrația de 85% la 20%, astfel vom avea 235 ml H_3PO_4 și 1000ml apă distilată. Într-un pahar Berzelius se introduce alcoolul n-butilic în formă lichidă 50 ml, peste care se adaugă 5gr. inhibitor tiouree. După omogenizarea soluției, cu ajutorul unui agitator magnetic, aceasta se adaugă peste soluția de H_3PO_4 .

În soluția preparată se imersează obiectele feroase cu miez metalic consistent, care trebuiesc restaurate. Piesa se scoate din soluție la un interval stabilit de restaurator, în funcție de mai mulți factori pe care acesta îi stabilește, în vederea perierii obiectului (perii metalice).

Se aplică acest procedeu până când se îndepărtează total producția de coroziune. După îndepărtarea totală a produșilor de coroziune, piesa care este în lucru se va imersa într-o soluție de acid fosforic 20%, fără inhibitor timp de 3/5 minute pentru neutralizare. În următoarele 5 minute, piesa se va suspenda pentru scurgerea surplusului de H_3PO_4 , care este în exces pe suprafața piesei. Pentru îndepărtarea totală a acidului, piesa se tamponează timp de un minut cu hârtie de filtru sau cu o pânză curată de bumbac.

Pentru verificarea eficienței intervenției se aplică testul cu camera Hoffman, unde umiditatea este de cca. 80%. Piesa se va lăsa două zile în acest mediu, iar dacă după acest timp apar picături de culoare roșiatică¹ pe suprafața piesei tratamentul trebuie repetat. Acesta se va aplica până la dispariția produșilor de coroziune de la suprafața obiectului. Camera Hoffman este o incintă închisă, din sticlă, transparentă, unde umiditatea se poate controla, în vederea testării pieselor metalice.

Patinarea-conservarea se va face cu ceara bituminoasă, care are proprietatea de a patina piesa, imitând foarte bine nuanța oxidului de fier îndepărtat, iar ceara propriu-zisă cu rolul de conservare definitivă. Peliculizarea se realizează prin pensulare sau prin aplicare cu ajutorul unui tampon de bbb., după ce piesa a fost în prealabil încălzită uniform cu ajutorul unei suflante de aer cald cu o putere de încălzire de până la 1800/2000 W. Încălzirea piesei este necesară pentru ca ceara aplicată să patrundă uniform și în toți porii piesei pentru compactarea acesteia în vederea unei protecții impecabile. Pentru piesele masive de for public, aflate în aer liber, preîncălzirea se poate face și sub acțiunea razelor solare, când timpul o permite.

¹ Culoarea roșiatică indicând reactivarea procesului de coroziune.

După aplicarea acestui tratament piesa se ține sub observație, pentru indentificarea în timp și la timp, a unor eventuale erori în cazul fluxului tehnologic sau apariției produșilor de coroziune în cazul în care condițiile de depozitare sau de expunere nu sunt conform normelor în vigoare. Pentru piesele de for public este recomandat ca aplicarea soluției de conservat/patinat să se facă multistrat. Eventual la cererea comisiilor de avizare a procedeeelor de lucru se va aplica și un strat peliculogen din gama Paraloid.

În cazul apariției unor asemenea probleme îndepărtarea totală a stratului peliculogen de ceara se realizează prin încălzirea treptată a piesei până când aceasta se va distruge – ceara se va arde. Îndepărtarea rezidurilor bituminoase se realizează cu ajutorul acetonei sau toluenului, după ce piesa a ajuns la temperatura camerei.

AVANTAJE:

- Capacitate ridicată de penetrare la suprafața miezului metalic, acolo unde există posibilitatea reluării procesului de oxidare
- Permivitatea unei structuri plastice după aplicare, în comparație cu cerurile naturale care devin casante.
- Procesul de patinare-conservare se face într-o singură etapă.
- Reversibilitatea intervenție.
- Eliminarea posibilității activării unor acizi organici superiori, cum este cazul acidului cerotic, care poate activa coroziunea după aplicare în prezența umidității, la cerurile naturale.

TIPODIMENSIONAREA COLECȚIEI DE PICTURĂ LA MUZEUL DE ARTA TÂRGUJIAN.

Ion Catană
Conservator general
Muzeul Gorjului

Târgujian Art Museum was founded in 1984 having initially established the current location Commercial College "Virgil Madgaru" in Miami.

From April 1993 it was moved to Central Park, the villa late communist dictator Nicolae Ceausescu, located near the great works Constantin Brancusi.

The new building erected for another destination was organized an exhibition area permanently located on two floors (ground and first floors) that houses icons, painting, sculpture in wood and marble, glass and wood engravings.

These cultural goods is spread temporal seventeenth century until today.

Cuvinte cheie : *bunuri culturale, pictură, sticlă.*

Keywords: *cultural goods, painting, glass.*

Muzeu de Artă târgujian a fost întemeiat în anul 1984 având, inițial, locația în sediul actualului Colegiu Comercial „Virgil Madgearu” din Târgu Jiu.

Din aprilie 1993 a fost mutat în Parcul Central, în vila fostului dictator comunist Nicolae Ceaușescu (**Fig. 1**), amplasată în apropierea operelor marelui Constantin Brâncuși.

În noua clădire ridicată pentru o altă destinație s-a organizat un spațiu expozițional (**Fig. 2**) permanent dispus pe doua nivele (parter și etaj) ce adăpostește icoane, pictură, sculptură în lemn și marmură, xilografuri și sticlă.

Aceste bunuri culturale se eșalonează temporal din secolul al XVII-lea și până în zilele noastre.

La etaj, pe latura sudică au fost dezafectate o baie și o uscătorie organizându-se un depozit de bunuri culturale „specifice” unui muzeu de artă (Fig. 3-6).

Alegerea spațiului de depozitare a fost total eronată deoarece la parter se puteau aborda soluții eficiente și conforme cu normele de conservare preventivă a bunurilor culturale.

Clasica explicație a „lipsei de spațiu” nu se justifică, deoarece locul de depozitare este impropriu, redus, iar căile de acces și de circulație sunt înguste nepermițând o manevrare facilă a picturilor.

Mai mult, la o simplă „vizitare” a depozitului îți rămâne o imagine de haos, obiectele fiind amestecate unele cu altele pictură cu bronzuri, așezate pe pardosea în poziție aleatorie și uneori fără ramă, iar praful este omniprezent. Totodată datorită oscilațiilor de umiditate sesizabile în special iarna se constată la icoane tensiuni între straturile de culoare și suport, iar la picturi exfolieri.

Recent, s-a încercat realizarea unor unități modulare de tip poliță însă la obiectele culturale (icoane și câteva picturi) se constată numeroase inadvertențe.

Mai întâi se poate observa că sub icoane nu s-au așezat plăci de carton care au în structura lor 2 – 3 rânduri de goluri de aer pentru a anula eventualele trepidații. De asemenea, baza tablourilor nu a fost prevăzută cu un manșon textil elastic, fiind păstrate în continuare sârmele, cuiele sau belciugele.

Pentru a remedia situația a trebuit schimbată mai întâi locația depozitului la parter unde există suficient spațiu pentru organizarea unui depozit potrivit normelor de conservare preventivă a bunurilor culturale. Am utilizat panoul fix de dimensiuni medii pentru pictură. Automat, am schimbat mocheta cu gresie (Fig. 10).

Depozitarea colecției de pictură

Pentru depozitarea picturii de șevalet pe pânză am folosit cu succes următorul modul: **panoul fix de dimensiuni medii**, poate fi considerat drept cea mai bună tehnică de depozitare a picturilor. Proiectarea a fost făcută pentru plasă metalică de 5 mm (de Buzău, de culoare verde ca și gresia). Tablourile se așează în poziție verticală,

prin tipodimensionare¹ astfel încât să se ocupe întreaga suprafața a panoului. Pictura se suspendă prin prindere în două puncte. Pe un panou picturile pot fi așezate și tematic, pe autori sau după oricare alt criteriu decât tipodimensionarea, dacă această așezare folosește în totalitate suprafața panoului.

Distanța dintre panouri a fost apreciată în funcție de dimensiunile tablourilor, de spațiul de manevră, de înălțimea panourilor. Accesul la tablourile din partea superioară a panourilor se rezolvă prin construirea unor scări etajate tip zигurat, stabile, dar ușor de manevrat pentru două persoane (deși în partea superioară a panourilor se vor așeza întotdeauna tablourile de mici dimensiuni).

Proiectarea amplasării unei colecții de pictură prezintă ceva mai multe dificultăți decât așezarea unei colecții de ceramică, sticlă și porțelan.

Amplasarea picturilor pe panouri fixe elimină total șocurile și trepidațiile dar solicită un spațiu mai extins. Acest fapt va fi determinant la alegerea soluției definitive, în funcție, bineînțeles, și de disponibilitățile de spațiu ale muzeului.

Pentru amplasarea picturilor pe panouri fixe, se ia ca dimensiune de bază lățimea ramei picturii care devine înălțime prin așezarea acestuia în poziție verticală. Picturile se așează pe panouri în ordinea descrescândă a înălțimii lor, în șiruri suprapuse de două sau trei rânduri, egale ca înălțime, până la epuizarea întregii colecții. Picturile se așează pe ambele fețe ale panourilor. Fixarea lor se face prin suspendare în două puncte. între tablourile așezate alături se lasă un spațiu despărțitor de doi-trei centimetri, iar între șirurile de tablouri un spațiu liber de 10 cm, pentru agățarea acestora.

La ordonarea picturilor pe panouri vor trebui așezate picturile cele mai mari la baza lor, picturile medii deasupra acestora și în sfârșit picturile de dimensiuni mici în partea de sus a panourilor. În caz contrar există riscul grupării picturilor încât să rezulte panouri numai cu picturi mari, panouri numai cu picturi mici etc.

Metodologia de calculare a necesarului de spațiu trebuie să pornească de la documentul de bază care îl constituie inventarul de tip morfologic. Dacă acesta nu există trebuie făcut pentru toate colecțiile, pentru depozitarea cărora dorim să calculăm necesarul de spațiu. Se

¹ Aurel Moldoveanu, **CONSERVAREA Preventivă a Bunurilor Culturale**, ediția a II-a, București, 2003.

procedează apoi la efectuarea tuturor operațiilor menționate mai înainte, la tipodimensionare - măsurarea obiectelor, stabilirea formatelor etc., - până la stabilirea unității modulare de bază.

Stabilirea unității modulare constituie cheia întregii operații de calcul. Dacă se efectuează corect această operație totul devine ușor de calculat. Stabilind unitatea modulară, de fapt, automat se stabilesc câte obiecte vor fi așezate într-o unitate. Astfel, trebuie decât calculate următoarele²:

- Câte panouri sunt necesare pentru obiectele din formatul respectiv (**Fig. 9**).

Se calculează suprafața necesară totală pentru toate panourile, adăugând la fiecare m.p. câte 0,75 mp, pentru acces și circulație.

Finalizarea lucrărilor de organizare a depozitului

Proiectarea reprezintă doar o etapă în activitatea de organizare a depozitului. Odată încheiat proiectul se trece la realizarea efectivă a activităților de pregătire a spațiului, a obiectelor și modulelor, astfel:

Proiectarea și execuția panourilor - potrivit prevederilor proiectului. Abia acum există posibilitatea executării unor panouri exacte dimensional. Se elimină astfel inconvenientele majore ale practicii actuale care încearcă să potrivească ceea ce nu este posibil.

Executarea lucrărilor prevăzute pentru optimizarea condițiilor generale de depozitare (**Fig 10**): finisare, iluminat, microclimat, ambiental controlat etc. În acest cadru se execută finisajele, se verifică instalațiile, se montează sistemul de iluminat potrivit prevederilor P.S.I. Totodată, se fac și unele intervenții care pot stabiliza microclimatul prin efectuarea unor lucrări de îmbunătățire a izolării termice. Acestea își propun să elimine sursele care provoacă oscilațiile de temperatură, folosind materiale cu rezistența termică în zonele prin care se face transferul de căldură între cele două sisteme (sala de depozitare și exterior): ferestre și pereți exteriori. Neutralizarea ferestrelor conduce nu numai la eliminarea unei surse de instabilitate dar și la câștigarea unui spațiu prețios.

Este foarte important să concepem cea mai simplă modalitate de regăsire rapidă a obiectului căutat³.

² *ibidem*, p. 185-187

³ *ibidem*, p. 188-190.

Pentru identificarea panourilor se va scrie pe etichete, mare, codul de panou *1 a și 1 b, 2 a și 2 b* etc. (Fig. 9).

Este necesar să existe în fiecare depozit câte un registru de evidența circulației picturilor, în el se înscriu, obligatoriu, informațiile necesare cunoașterii scopului pentru care s-a scos obiectul: numărul de inventar, titlul obiectului/numele, data, activitatea pentru care a fost solicitat obiectul, cui i s-a predat, destinația, data reintroducerii pe panou, observații privind starea picturii. În locul rămas liber prin scoaterea picturii se așează o fișă de raft. Registrul de mișcarea picturilor poate constitui în timp o prețioasă sursă de informații - parte a anamnezei picturii - care ar putea explica evoluția stării de conservare determinată de cota de implicare a acestuia în activitățile muzeale.

PLANȘE

Fig. 2. Aspect din interior

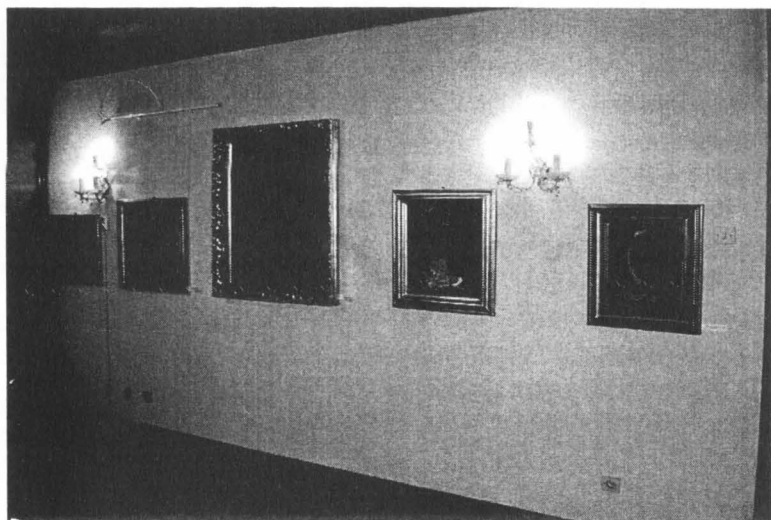

Fig. 3

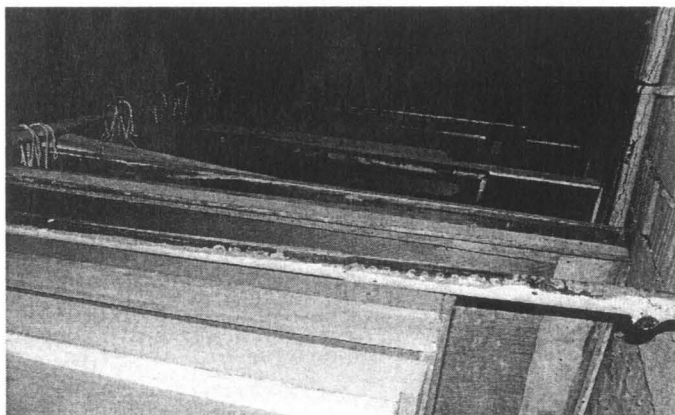
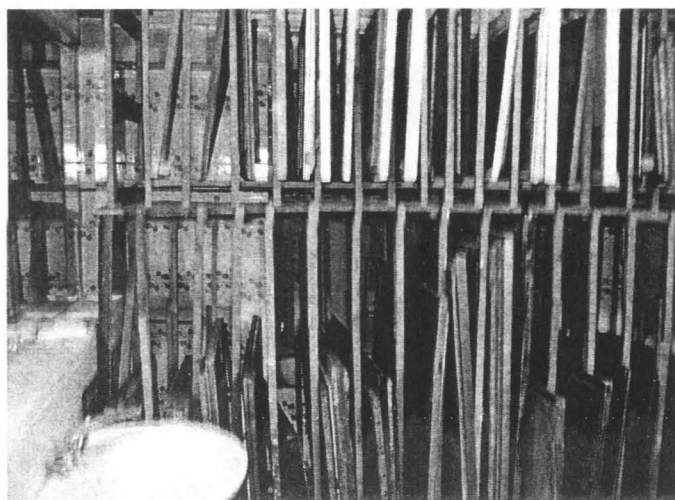

Fig. 4

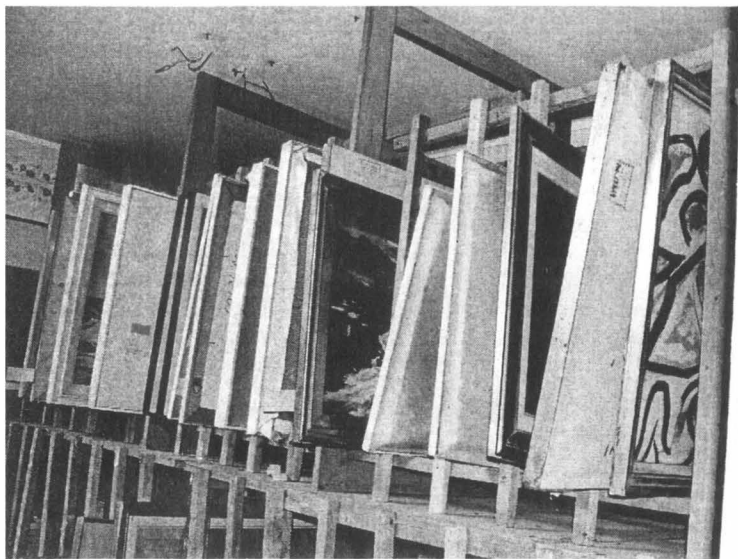

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

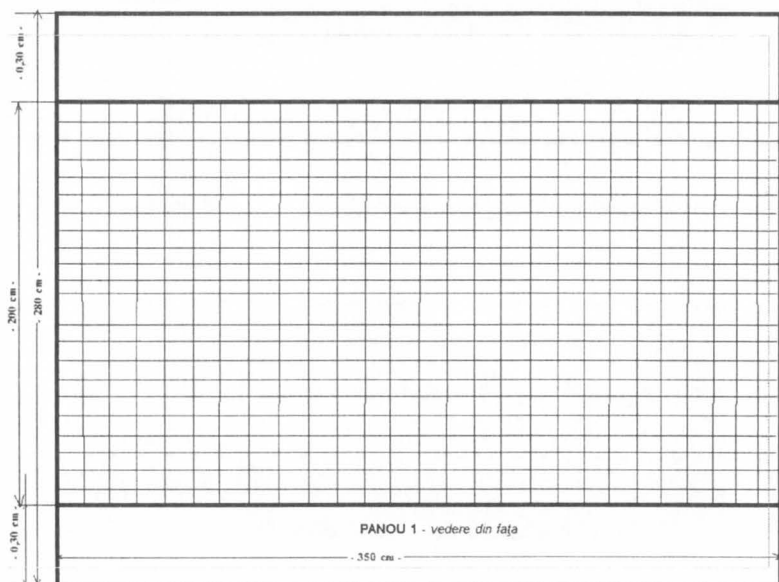
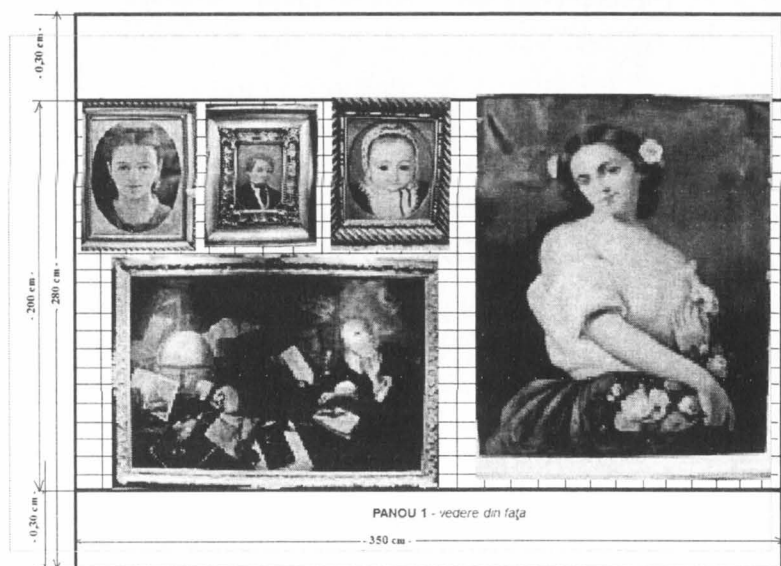

Fig. 8

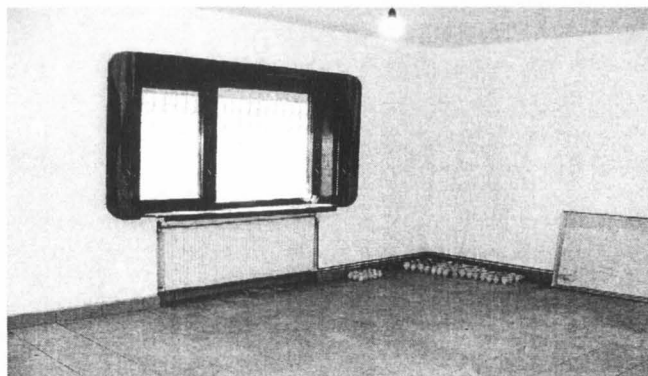

Colecția de pictură
ordonată după: nr. de inventar, dimensiuni, ordine
descrescătoare, mod de regăsire

Nr. crt.	Nr. inventar	DENUMIREA OBIECTULUI	DIMENSIUNI (mm)	LOCAȚIA	OBSERVAȚII
1	20062	pictură	1332x88	-	nespecificat
2	17687	pictură	370x293	-	nespecificat
3	9570	pictură	349X272	-	nespecificat
4	9571	pictură	347X131	-	nespecificat
5	15290	pictură	274X172	-	nespecificat
6	20063	pictură	195x130	PANOU 14/B	
7	20064	pictură	195x130	PANOU 14/A	
8	20065	pictură	195x130	PANOU 14/B	
9	20066	pictură	195x130	PANOU 16/B	
10	19096	pictură	194x194	PANOU 1/A	
11	19097	pictură	194x194	PANOU 1/A	
12	19098	pictură	194x194	PANOU 1/B	
13	19099	pictură	194x194	PANOU 1/B	
14	19100	pictură	194x194	PANOU 1/B	
15	20040	pictură	190x130	PANOU 2/B	
16	10810	pictură	187X147	PANOU 9/A	
17	17693	pictură	174x95	PANOU 4/A	
18	10977	pictură	170X130	PANOU 2/B	
19	15356	pictură	167X57	PANOU 2/B	
20	10789	pictură	165X126	PANOU 1/B	
21	11890	pictură	165X130	PANOU 14/A	
22	15366	pictură	165X135	PANOU 3/B	
23	15367	pictură	165X135	PANOU 3/B	
24	6751	pictură	164X129	PANOU 3/A	
25	18429	pictură	163x131	PANOU 16/B	
26	9531	pictură	162X97	PANOU 1/A	
27	11876	pictură	161X131	PANOU 16/A	
28	17694	pictură	161x111	PANOU 4/A	
29	20041	pictură	160x112	PANOU 15/A	
30	9549	pictură	155X107	PANOU 14/B	
31	11866	pictură	150X130	PANOU 4/A	
32	20042	pictură	150x150	PANOU 8/A	
33	20046	pictură	150x150	PANOU 7/B	
34	20067	pictură	150x150	PANOU 2/A	
35	20068	pictură	150x150	PANOU 2/A	

Fig. 9

Fig. 10

PREPARAREA SI CONSERVAREA MOLUȘTELOR PROCESSING AND PRESSERVING MOLLUSCS.

Marius Vernescu, Vasilică Vernescu
Muzeul Brăilei – Secția de Științe ale Naturii
vmarius71@yahoo.com

Articolul prezintă etapele prin care trec moluștele de la recoltarea lor din teren și până la stadiul de piesă de muzeu.

Moluștele colectate din teren trebuie să treacă prin câteva etape pentru a ajunge piese de muzeu¹.

Aceste etape, în opinia mea, sunt următoarele:

- *colectarea moluștelor*
- *prepararea moluștelor*
- *ambalarea și inventarierea pieselor*
- *depozitarea pieselor.*

This article presents the stages through which their harvesting molluscs from the ground up to stage a museum piece.

Molluscs collected in the field must go through several stages to reach museum pieces.

These steps, in my opinion, are:

- *collecting molluscs*
- *processing of molluscs*
- *packaging and parts inventory*
- *storing parts.*

Cuvinte cheie: *preparare, conservare, moluște, parametrii microclimatici, umiditate, temperatură.*

¹ Emil Nadra 1955, *Colectarea, conservarea și naturalizarea vertebratelor pentru muzee*, Ministerul Culturii, București, 5 pp.

Keywords: *preparation, conservation, molluscs, microclimate parameters, relative humidity, temperaturer.*

Fiecare conservator trebuie să cunoască sau să se documenteze asupra etapelor în urma cărora moluștele colectate din natură ajung piese de muzeu².

Având în vedere faptul că nu am găsit articole scrise, legat de prepararea și conservarea moluștelor, în literatura de specialitate, am fost nevoit să caut soluții proprii, pentru a ajunge la un rezultat mulțumitor.

Pentru a nu lua din natură moluște vii se recomandă colectarea lor toamna, foarte târziu sau cel mai sigur primăvara, devreme. Odată ajunse în muzeu moluștele trebuie să treacă prin câteva etape până să ajungă expodate.

Etapele urmate de mine sunt următoarele:

1. Moluștele sunt introduse într-un vas de sticlă umplut cu apă și detergent unde vor

sta o perioadă de maxim 2-3 zile pentru ca o parte din impuritățile depuse în timp să cadă (Foto 1).

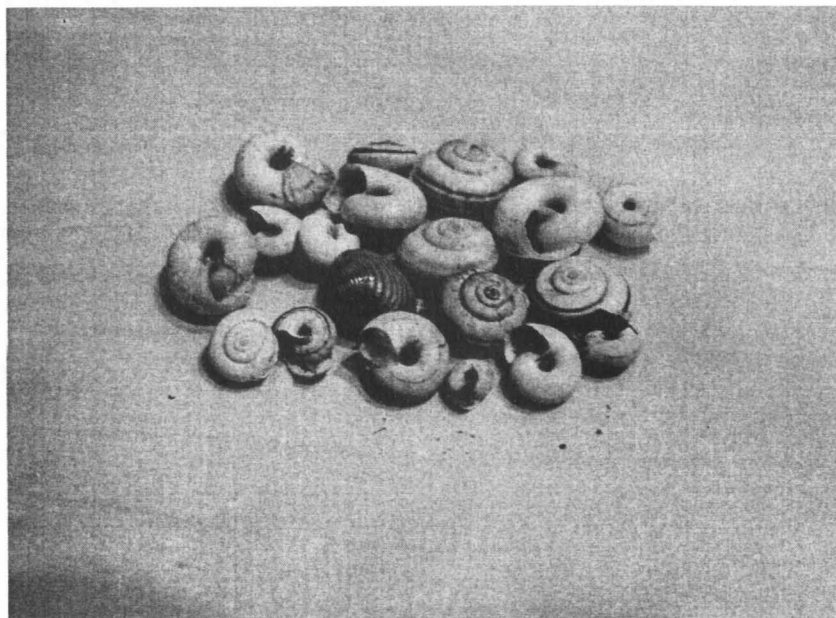

Foto 1: Moluște pregătite pentru preparare.

² *Ibidem*, 6 pp.

2. În cadrul etapei a doua avem nevoie de următoarele ustensile pentru curățat moluștele:

pensule de diferite mărimi, ace, seringi și o bucată de tifon³.

După ce trec cele două - trei zile, moluștele pot fi curățate cu ajutorul pensulelor. Acestea trebuie să fie folosite în funcție de dimensiunile orificiilor moluștelor. Cu cât moluștele sunt mai mici, cu atât vom folosi pensule de dimensiuni mai mici pentru a nu deteriora piesa. Ca să scoatem tot pământul sau diferitele impurități depuse în și pe piese ne vom ajuta și de o seringă cu ac, cu care vom introduce jeturi de apă în piesă.

Există și piese ce nu se curăță de la prima operațiune și astfel vom fi nevoiți să le lăsăm câteva zile și să revenim asupra lor în această etapă (Foto 2).

Foto 2: Piese pregătite pentru conservare.

3. În faza a treia, piesele care în prealabil au stat la uscat câteva zile, sunt pregătite pentru a intra în colecția muzeului.

³ *Ibidem*, 7 pp.

Am achiziționat plicuri de plastic transparente de diferite mărimi și am băgat fiecare moluscă într-un astfel de plic, alături de o bucățică de hârtie pe care am trecut numărul de inventar (Foto 3).

Foto 3 : Metodă de depozitare a unei moluște ajunsă piesă de muzeu.

Am luat apoi câte zece piese inventariate și le-am introdus într-un plic mai mare pe care l-am etichetat pentru a fi ușor de găsit în cadrul colecției⁴. Pe plic am trecut data colectării și localitatea unde a fost colectată piesa (Foto 4).

⁴ *Ibidem*, 12 pp.

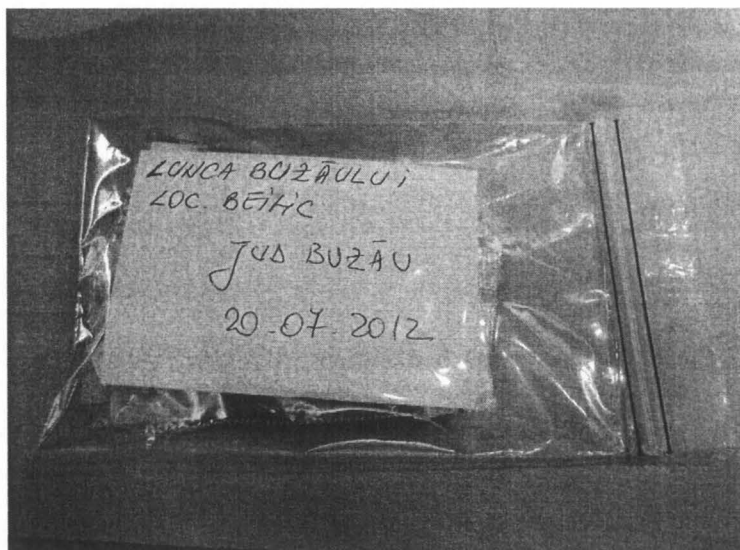

Foto 4 : Metodă de inventariere a unor moluște ajunse piese de muzeu.

4. Piesele astfel inventariate ajung în cadrul depozitului Secției de Științe ale Naturii, depozitate în cutii de lemn pe fundul cărora s-a aplicat o placă de polistiren. Condițiile de depozitare sunt aceleași, conform normelor de conservare în vigoare, adică spațiul trebuie să aibă o umiditate cuprinsă între 40-65% și temperatura să nu depășească 18°C⁵.

Știm că nu orice valoare a umidității este dăunătoare obiectelor. Sunt stabilite limite optime U.R. pentru obiecte cu compoziție diferită. Acolo unde avem expuse piese diferite din punctul de vedere al compoziției se recomandă ca U.R. să fie cuprinsă între 50-65%.

Putem aminti aici trei cazuri în care U.R. poate avea efecte nocive asupra obiectelor:

- a. U.R. are valori mai mari de 65%;
- b. U.R. are valori mai mici de 65%;
- c. U.R. are valori oscilante⁶.

⁵ Moldoveanu Aurel 1999, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, editat de Ministerul Culturii, București.

⁶ Marius Vernescu 2012, *Conservarea patrimoniului muzeal. Probleme de conservare întâlnite în cadrul Secției de Științe ale Naturii din Brăila*, Ed. Universității din Pitești – coeditor Euro Press Pitești, Câmpulung Muscel, 294pp.

Concluzii: Putem spune că moluștele colectate din teren trebuie să treacă prin câteva etape pentru a ajunge piese în cadrul unei colecții muzeale:

- colectarea moluștelor
- prepararea moluștelor
- ambalarea și inventarierea pieselor
- depozitarea pieselor.

BIBLIOGRAFIE

Nadra 1955 – E. Nadra, *Colectarea, conservarea și naturalizarea vertebratelor pentru muzee*, editat de Ministerul Culturii, București.

Moldoveanu 1999 – A. Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, editat de Ministerul Culturii, București.

Vernescu 2012 - *Conservarea patrimoniului muzeal. Probleme de conservare întâlnite în cadrul Secției de Științe ale Naturii din Brăila*, Ed. Universității din Pitești – coeditor Euro Press Pitești, Câmpulung Muscel, p291-298.

INVESTIGAȚIA FIZICO-CHIMICĂ A UNOR PIESE METALICE ARHEOLOGICE.

PHYSICOCHEMICAL INVESTIGATION OF SOME METALLIC ARCHAEOLOGICAL ARTIFACTS.

Dr. Ing. Polixenia Georgeta POPESCU
Expert investigații fizico-chimice
Muzeul Național Brukenthal Sibiu

Investigația fizico-chimică este un studiu preliminar obligatoriu în stabilirea stării de conservare și a intervențiilor de restaurare. În lucrare sunt prezentate aspecte caracteristice ale investigației fizico-chimice și aplicații ale unor tehnici de investigație care au fost utilizate pentru identificarea materialelor constitutive ale pieselor metalice arheologice, pe câteva studii de caz.

Physicochemical investigation is a preliminary study for determining the preservation level and the (necessary) restoration measures. The paper presents some characteristic aspects of the physicochemical investigation, as well as a few case studies of how to apply the investigative techniques for identifying the used metallic materials of the archaeological artifacts.

Cuvinte cheie: *Investigație fizico-chimică, observații microscopice, teste microanalitice, analize spectrale, piese metalice arheologice.*

Keywords: *Physicochemical investigation, microscopical observations, microanalytical tests, spectral analyses, metallic archaeological artifacts.*

INTRODUCERE.

Pieșele arheologice care au fost analizate fizico-chimic sînt pieșe metalice și bulgări de minereu proveniți din șantierul arheologic Turdaș-Luncă, campania 2011. Investigația și restaurarea acestor pieșe s-a făcut în laboratoarele de specialitate ale Muzeului Național Brukenthal din Sibiu în perioada 2011- 2012.

MODUL DE LUCRU.

Preliminar analizei propriu-zise, aceste pieșe au fost examinate utilizîndu-se microscopia optică [1], care a permis la măriri de la douăzeci pînă la șase sute de ori, evidențierea detaliilor suprafețelor și evaluarea proceselor de alterare, dar și caracterizarea probelor și realizarea testelor microchimice.

Probele (sub 1 μg) care au fost analizate, au fost prelevate din depunerile de pe suprafețele pieselor, din stratul de coroziune exterior, dar și din miezul metalic (acolo unde a fost posibil), prelevarea făcîndu-se fără afectarea integrității pieselor. În cazul bulgărilor de minereu, au fost prelevate mici fragmente de 1-2 grame.

Apocope toate probele au fost analizate, în principal, prin procedura solubilizării acestora și identificarea în soluție a unor ioni metalici, prin teste caracteristice. În cazul probelor prelevate din depunerile din stratul exterior de coroziune, s-a pornit inițial de la prezumția ca aceste depuneri sînt în principal produși de coroziune ai ionilor metalici din compoziția pieselor arheologice. Din acest motiv, pentru confirmare, au fost evaluate, prin studiu microscopic, suprafețele pieselor analizate și după îndepărtarea stratului exterior de produși de coroziune. Aspectul microscopic al suprafețelor a permis stabilirea concordanței între compușii de coroziune identificați și ionul metalic preponderent al metalului din compoziția pieselor, pentru cazurile în care nu a fost posibilă prelevarea de probe din materialul constituent, dar și evaluarea stării de alterare a pieselor arheologice datorat timpului petrecut în mediul de zacere, prin aprecierea profunzimii și a modificărilor straturilor de coroziune ale metalului.

Pentru trei fragmente provenite de la bulgării de minereu, a fost utilizată ca metodă de analiză pentru determinarea compoziției, fluorescența de raze X. Analiză nedistructivă, rapidă, care permite identificarea elementelor metalice prezente în compoziția suprafețelor analizate chiar și în urme, analiza XRF (spectrometria de fluorescența de raze X), este cea mai uzuală metodă modernă de analiză folosită în arheometrie^{1,2}. Utilizarea acestei metode de analiză a avut ca rezultat determinarea în fragmentele analizate a concentrațiilor elementelor, la suprafață și pe o adâncime de câțiva microni sub nivelul suprafeței³. Analiza XRF s-a făcut cu un spectrometru portabil [2] și a evidențiat diferențelor în ceea ce privește concentrația elementelor în diferitele puncte ale aceluiași fragment de bulgăre de minereu.

Rezultatele furnizate de metodele analitice aplicate au fost utilizate pentru identificarea materialelor constituate ale pieselor arheologice analizate și pentru activitățile de restaurare și conservare ale acestora.

REZULTATELE ANALIZELOR.

I. Bulgări de minereu

Au fost analizați patru bulgări de minereu.

Observația microscopică a acestora a relevat pe toți bulgării prezența pe suprafață a unor compuși de culoare verde, în diferite nuanțe, care prezintă aspecte caracteristice produșilor de coroziune ai cuprului. Pe bulgărele de minereu notat nr.3, se observă și o mare cantitate de compuși de culoare albastru intens, de asemenea caracteristici cuprului. În general, prezența alăturată a compușilor albaștrii și verzi, este un argument în favoarea faptului că minereul este de cupru, malachitul și azuritul fiind minerale tipice de cupru. Deși au culori diferite, atât azuritul (albastru intens), cât și malachitul (verde pal), au aceeași compoziție chimică, fiind carbonați bazici de cupru $2\text{CuCO}_3 \cdot \text{Cu}(\text{OH})_2$. Diferențierea acestora se poate face prin difracție de raze X. Din punct de vedere chimic, cea mai stabilă este forma verde,

¹ Ferrero J.L., et alii., 1999, p.868

² Mantler, M. et alii .1992, p.987

³ Mireea O., 2008, p.70

prin hidratare azuritul transformându-se în malachit (azuritul este mineralul din care s-a obținut celebrul “Albastru de Voroneț”).

Probele prelevate (mici fragmente) din cei patru bulgări au fost analizate prin două metode analitice diferite. Pentru fragmentele prelevate din trei bulgări de minereu (nr.1, nr.2 și nr.3), s-a folosit analiza XRF, iar pentru fragmentul prelevat din bulgărele de minereu nr.4, au fost folosite teste microchimice de identificare a unor ioni metalici.

Pentru fiecare din cele trei fragmente metalice s-au făcut câte două determinări, una pe o zonă care prezenta mai puțini produși de coroziune și a doua determinare pe o zonă care avea o concentrație mai mare a produșilor de coroziune (macroscopic de culoare verde).

Rezultatele analizelor sînt următoarele:

Bulgăre de minereu nr.1

Fragmentul prelevat din bulgărele de minereu nr.1

Analiza	Element chimic determinat %	Marja de eroare +/- %
1. Partea laterală	Cupru 96,90	0,41
	Fier 2,87	0,07
	Titan 0,22	0,07
	Alte metale în urme: Arsen, Plumb, Argint	
2. Partea de culoare verde	Cupru 99,52	0,37
	Fier 0,48	0,03
	Alte metale în urme: Plumb, Arsen, Argint	

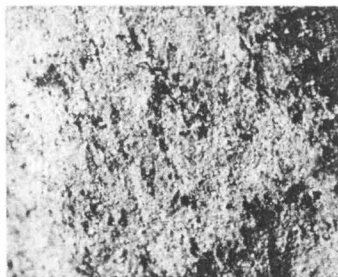

Fig.1. Bulgăre nr.1 - detaliu suprafață -
 detaliu suprafață după aspect
 îndepărtarea stratului exterior de produși de coroziune- aspect
 microscopic (100X)

Fig.2. Bulgăre nr.1 -
 microscopic (20X)

Bulgăre de minereu nr.2

Fragmentul prelevat din bulgărele de minereu nr.2

Analiza	Element chimic determinat %	Marja de eroare +/- %
1. Partea laterală	Cupru 82,07	2,60
	Fier 17,93	1,10
	Alte metale în urme: Plumb, Argint	
2. Partea de culoare verde	Cupru 96,92	0,36
	Fier 3,08	0,06
	Alte metale în urme: Plumb, Arsen, Bismut, Argint	

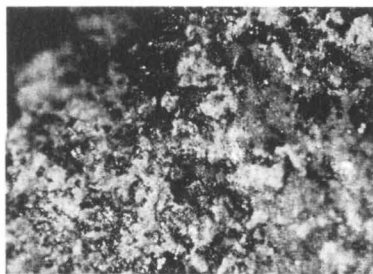

Fig.3. Bulgăre nr.2 - detaliu suprafață -
 detaliu suprafață după aspect
 îndepărtarea stratului exterior de produși de coroziune- aspect
 microscopic (600X)

Fig.4. Bulgăre nr.2 -
 microscopic (20X)

Bulgăre de minereu nr.3

Fragmentul prelevat din bulgărele de minereu nr.3

Analiza	Element chimic determinat %	Marja de eroare +/- %
1. Partea laterală	Cupru 97,83	0,4
	Fier 1,56	0,05
	Ti 0,32	0,07
	Bi 0,28	0,04
	Alte metale în urme: Plumb, Argint	
2. Partea de culoare verde	Cupru 98,03	0,33
	Fier 1,75	0,04
	Bi 0,22	0,03
	Alte metale în urme: Plumb, Arsen, Argint	

Fig.5. Bulgăre nr.3 - detaliu suprafață-
detaliu suprafață după aspect microscopic (40X)
îndepărtarea stratului exterior de produși de coroziune - aspect microscopic (600X)

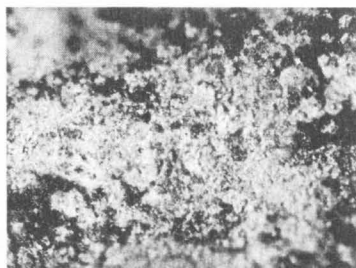

Fig.6. Bulgăre nr.3 -

Concluziile analizelor XRF: conținutul în cupru al celor trei fragmente variază între 80-99%, bulgării de minereu (nr.1, nr.2 și nr.3) fiind de cupru.

Bulgăre de minereu nr.4

Fragmentul prelevat din bulgărele de minereu nr.4

Pe suprafața bulgărelui de minereu se observă depuneri de culoare verde-pal și verde-intens, amestecate. Aceste depuneri sînt prezente în cantitate mai mare în numeroasele canalicule vizibile pe suprafață. Depunerile din interiorul canaliculelor sînt depuneri compacte, dure. Din una din aceste depuneri de culoare verde a fost prelevată o probă. Prin teste microchimice s-a evidențiat în proba analizată prezența cuprului, certificîndu-se astfel că depunerea de culoare verde este constituită din compuși de coroziune ai cuprului. Apreciîndu-se că, produșii de coroziune prezenți sînt ai ionilor metalici constituenți ai materialului analizat, bazat pe analiza microchimică a fragmentului de minereu, care a permis identificarea cuprului în proba solubilizată, se poate concluziona, că bulgărele de minereu nr.4 este din cupru.

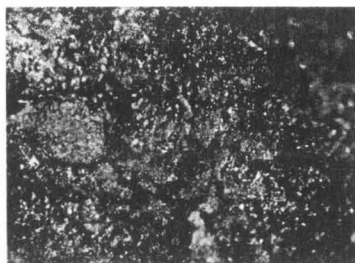

Fig.7. Bulgăre nr.4 - detaliu suprafață - după îndepărtarea stratului exterior de produși de coroziune - aspect microscopic (600X) Fig.8. Bulgăre nr.4 - detaliu suprafață după aspect microscopic (20X)

Suprafețele celor patru bulgări de minereu au fost studiate prin microscopie optică și după îndepărtarea stratului superficial de compuși de coroziune ai cuprului, detaliile observate relevînd prezența în profunzimea bulgărilor a acestor compuși, ca un argument al ionului metalic predominant în compoziție.

II. Străpungător

Suprafața piesei este acoperită de o depunere casantă constituită din compuși dispuși în straturi de diferite grosimi, vizibile datorită culorilor diferite ale acestora.

Culoarea este o caracteristică importantă a produșilor de coroziune ai cuprului, mai ales în cazul bronzurilor, putînd fi utilizată în unele cazuri pentru identificarea rapidă a unor compuși tipici. În literatura de specialitate sînt descriși produși de coroziune ai cuprului, observați frecvent pe bronzuri antice⁴ și culoarea corespunzătoare lor.⁵ Corelația dintre culoarea de referință și un compus specific al cuprului, nu este valabilă dacă există mai mult de un compus care are aceiași culoare, în acest caz fiind necesară analiza chimică pentru identificare.

Observația microscopică a oferit o imagine de ansamblu a culorilor observate pe suprafața străpungătorului. De pe suprafața analizată a fost prelevată o probă, de aproximativ 1-2mm², care a fost folosită pentru identificarea prin teste microchimice a cuprului. Pe detaliul probei se observă dispunerea pe straturi a produșilor de coroziune ai cuprului, grosimea straturilor (proba fiind poziționată orizontal) variînd între 0,047- 0,089 mm. Aspectul microscopic al suprafeței analizate, după îndepărtarea stratului exterior al produșilor de coroziune ai cuprului, relevă prezența compușilor de culoare verde-intens și roșu-metalic, caracteristici cuprului, în imediata vecinătate a miezului metalic. Utilizînd corelația culoare de referință- compus chimic, straturile roșii din structura coroziunii pot fi direct legate de cuprit (Cu₂O). În schimb, compușii de culoare verde intens nu pot fi identificați pe baza acestei corelații, deoarece această culoare o au trei compuși diferiți: atacamit, brocantit și antlerit. Acești compuși pot fi diferențiați prin analiza de difracție de raze X, deoarece cristalizează în sisteme diferite.

Concluziile testelor microchimice de identificare a unor ioni metalici și ale studiului microscopic la diferite puteri de mărire ale microscopului sînt: materialul metalic din care este constituit străpungătorul este cuprul. Coroziunea metalului este mare, produșii de coroziune fiind încastrați în profunzimea metalului.

⁴ Scott, D.A., 2002

⁵ De Ryck et alii., 2003, p.1104

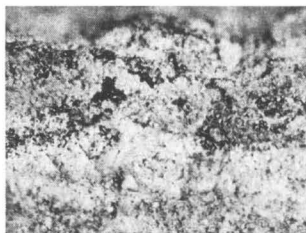
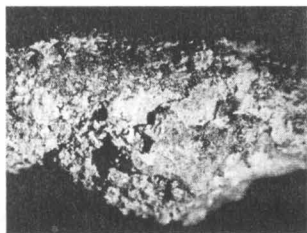

Fig.9. Străpungător- detaliu suprafață – Fig.10. Străpungător
- detaliu suprafață, aspectul microscopic (32X) locul prelevării probei
– aspect microscopic (100X)

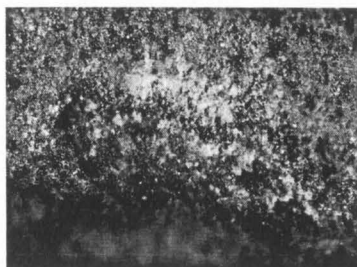
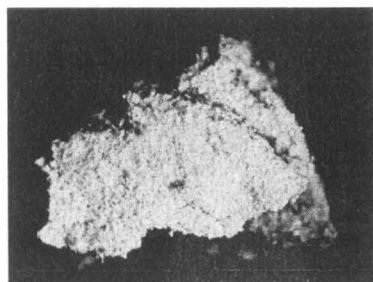

Fig.11. Străpungător- proba analizată - Fig.12. Străpungător
- detaliu suprafață, detaliu – aspect microscopic (100X) după
îndepărtarea stratului exterior de produși de coroziune - aspect
microscopic (600X)

III. Verigă

Veriga este acoperită pe ambele fețe cu depuneri de culoare verde intens, care după aspectul microscopic sînt compuși de coroziune ai cuprului. Aceștia sînt așezați stratificat, putînd fi observate trei straturi distincte: primul strat, în apropierea miezului metalic, este format din produși de culoare verde intens, grosimea stratului fiind cuprinsă între 0,017-0,094 mm. Următorul strat (stratul din mijloc) avînd grosimea de 0,103-0,130 mm, este format din produși de coroziune de culoare verde pal, iar în stratul exterior cu

grosimea de 0,107-0,216 mm, culoarea compușilor de coroziune este ocru –verde pal. Culorile compușilor de coroziune observați sînt în concordanță cu rezultatele testelor microchimice, care au confirmat prezența cuprului în cele două probe, care au fost prelevate și supuse analizei. Probele au fost prelevate atît din produșii de coroziune cît și de pe suprafața miezului metalic al piesei.

Concluziile analizelor: produșii de coroziune identificați, în proba prelevată din depunerea de pe suprafața piesei, sînt ai cuprului. Ionul metalic prezent în proba solubilizată, prelevată de pe suprafața miezului metalic al piesei este cuprul, acesta fiind metalul constituant al piesei arheologice analizate.

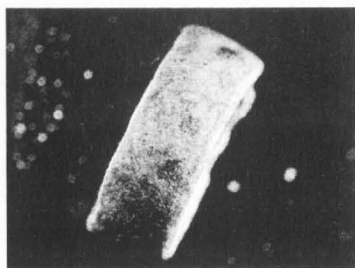

Fig.13. Verigă - detaliu suprafață -
detaliu suprafață -aspect microscopic (20X)

Fig.14. Verigă-
aspect microscopic
(600X)

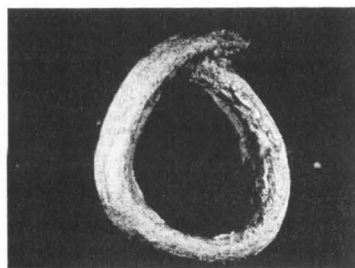

Fig.15. Verigă - detaliu suprafață -
detaliu suprafață - aspect microscopic (20X)

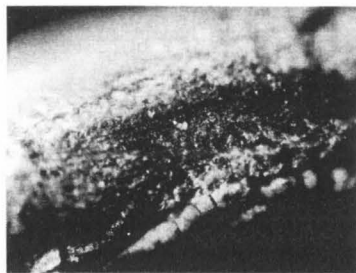

Fig.16. Verigă-
aspect microscopic
(600X)

IV. Cataramă

Analiza microscopică a piesei a relevat, pe partea exterioară a cataramei, sub stratul de depuneri de culoare ocru-brun, prezența unor cruste de culoare verde pal și verde intens. Pe fața interioară a verigii, pe marginile acesteia, crustele de culoare verde pal sînt prezente în cantitate mare, compușii de culoare verde intens fiind pe partea interioară a stratului. Atît din depunerea de pe fața interioară, cît și din depunerea de pe fața exterioară, au fost prelevate probe care au fost analizate. Acestea au fost solubilizate și prin teste microchimice au fost identificați ionii metalici prezenți, apreciindu-se că, produșii de coroziune sînt compuși ai acestor ioni metalici. Produșii de coroziune care au fost identificați sînt ai cuprului.

Veriga cataramei, are pe suprafață depuneri de culoare brun-roșcat și brun-roșcat intens, sub forma unor cruste dure. Compușii de culoare verde, caracteristici cuprului, au fost observați doar în partea interioară a verigii, pe zona de contact cu catarama. Aspectele generale conduc spre materiale constituite diferite pentru verigă și pentru cataramă. Analiza microchimică a probelor prelevate certifică aceasta premiză. Astfel, proba analizată, prelevată din depunerea de culoare brun-roșcat intens, de pe fața exterioară a verigii, conține produși de coroziune ai fierului: rugină obișnuită (oxi-hidroxid feric), $\text{FeO}(\text{OH})$., în timp ce în proba prelevată din depunerea de culoare verde de pe suprafața interioară a verigii, din zona de contact cu catarama, produșii de coroziune identificați sînt ai cuprului. Produșii de coroziune ai fierului apar deoarece acesta este metalul constituent al verigii, iar produșii de coroziune ai cuprului, provin de la catarama de cupru cu care vine în contact veriga.

Concluziile analizelor: catarama este din cupru, iar veriga este din fier.

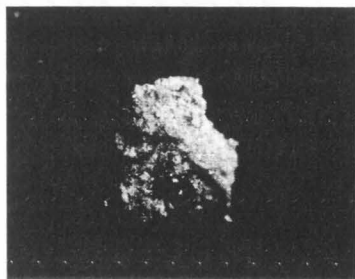
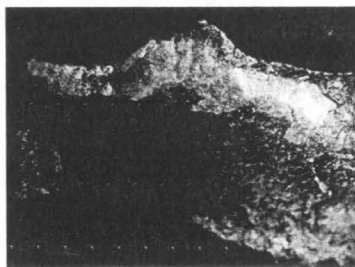

Fig.17. Cataramă - detaliu suprafață -
proba analizată -aspect microscopic (20X)

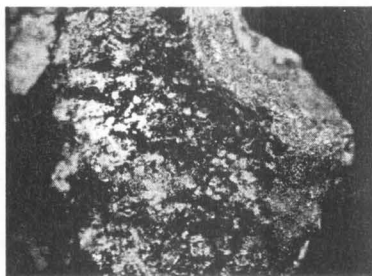

Fig.18. Cataramă-
aspect microscopic
(600X)

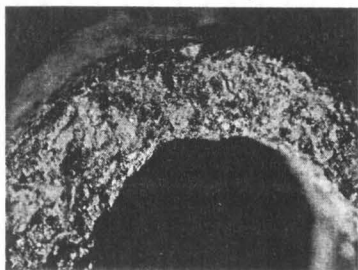

Fig.19. Cataramă - detaliu suprafață
cataramă- detaliu suprafață după îndepărtarea stratului exterior
după îndepărtarea stratului exterior de produși de coroziune
- de coroziune - aspect microscopic (50X)
aspect microscopic (50X)

V. Tub turtit

Studiul microscopic al piesei metalice analizate, a pus în evidență pe suprafețele exterioare (pe ambele fețe), prezența unor compuși de culoare verde-pal și verde intens, care prezintă aspectul unor produși de coroziune ai cuprului. Acești compuși sînt prezenți în cantitate mare și pe fețele interioare ale fragmentului metalic analizat.

Din aceste depuneri au fost prelevate două probe, una de pe marginea feței exterioare a benzii, și cealaltă de pe fața interioară, din margine. Ambele probe au fost supuse analizei microchimice, testele confirmînd prezența cuprului. Pe baza acestor determinări, precum și a aspectului microscopic al piesei după îndepărtarea stratului exterior al depunerilor de pe suprafața piesei, se poate concluziona că în compoziția piesei arheologice analizate, este prezent cuprul.

Fig.21 Tub turtit - detaliu suprafață
Proba analizată – aspect microscopic (20X)
prelevării probei - aspect microscopic (600X)

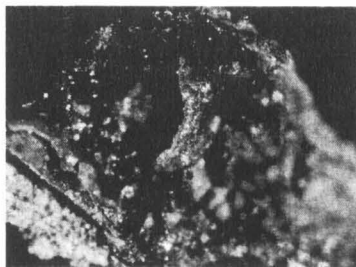

Fig.22 – Tub turtit-
detaliu- cu locul

VI. Bandă

Pe suprafața fragmentului metalic analizat se observă prezența unui strat relativ uniform constituit din depuneri de culoare ocru-brun-roșcat. Intercalate în aceste depuneri, sînt prezente incluziuni de culoare verde pal, în cantitate mai mare. În aceste incluziuni sînt cuprinși și compuși de culoare verde intens, dar și roșu-aprins (în cantitate mai mică).

Aspectul microscopic al depunerilor de culoare verde pal și verde intens corespunde produșilor de coroziune ai cuprului. Prin teste microchimice a fost verificată prezența cuprului în două probe prelevate din aceste depuneri. Rezultatele au fost afirmative pentru amîndouă probele. Pe baza rezultatelor obținute se poate afirma că în compoziția piesei arheologice analizate este cupru.

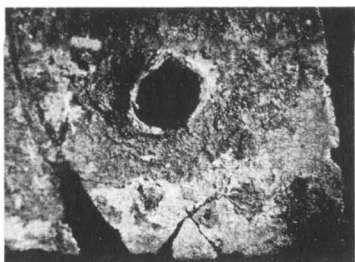

Fig. 25. Bandă – detaliu suprafață
analizată – detaliu - cu locul prelevării probei -
aspect microscopic (600X)

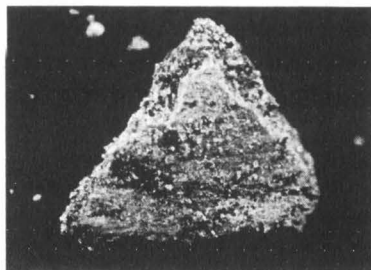

Fig. 26. Bandă – proba
aspect microscopic (20X)

VI. Fragmente metalice din fier

Ambele fragmente metalice analizate (lama și bulgărele de minereu) sînt acoperite de un strat gros de depuneri de culoare brun-închis, brun-roșcat și negru.

De pe suprafața ambelor fragmente a fost prelevată cîte o probă din aceste depuneri. Probele au fost studiate la microscop și supuse apoi analizei chimice. Aspecte generale ale probelor, evidențiate prin analiza microscopică, au indicat prezența unor compuși ai fierului, fapt confirmat prin testele microchimice efectuate.

Concluziile analizelor: atît lama cît și bulgărele de minereu sînt din fier. Datorită stratului gros al depunerilor, nu se poate aprecia cît de profundă este coroziunea metalului constituent al celor două fragmente.

Lamă

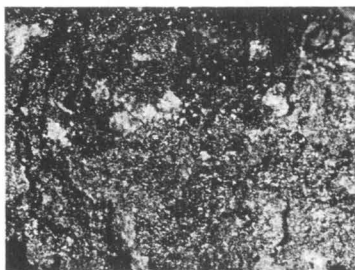

Fig. 29. Lamă – detaliu suprafață analizată – detaliu - cu locul prelevării probei - aspect microscopic (40X)

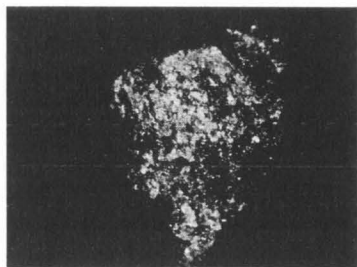

Fig.30. Lamă – proba aspect microscopic (20X)

Moneda

Examinarea microscopică a suprafeței monedei a evidențiat aspecte caracteristice cuprului, acesta fiind metalul constituent al monedei.

Pentru confirmare, a fost prelevată o microprobă, din marginea laterală a monedei. Testele microchimice au confirmat prezența cuprului, în proba analizată.

Concluziile analizelor: moneda este din cupru și nu prezintă urme evidente de coroziune.

Fig.. Monedă - detaliu suprafață -
suprafață,
aspect microscopic (32X)

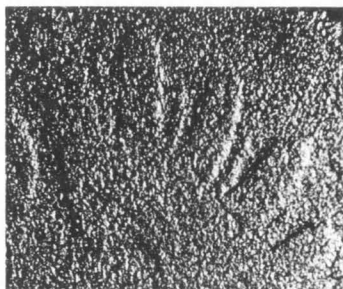

Fig.. Monedă- detaliu
aspect microscopic (32X)

Caracteristicile aparatelor de laborator folosite:

[1] Stereomicroscop de cercetare Leica S8 APO , echipat cu cameră digitală Leica DFC290, din dotarea Muzeului Național Brukenthal Sibiu

[2] Spectrometru Innov-X Systems, cu un anticatod de W, cu o tensiune de accelerare de 35kV și cu o intensitate de 5μA, din dotarea Muzeului Național de Istorie a României, București.

Mulțumiri:

Colegilor de la Muzeul Național de Istorie a României, Centrul Național de Cercetare și Investigații Fizico-Chimice și Biologice, fizician **Dr. Gheorghe Niculescu** și analist **Dr..Ing. Migdonia Georgescu**, pentru ajutorul dat la realizarea analizelor XRF.

Bibliografie

1. J.L.Ferrero, C.Roldan, M.Ardid, E.Navarro, Nuclear Instruments and Methods in Physics Research, **1999**,A422, p.868

2. M.Mantler, M.Screiner, F.Weber, R.Ebner, F.Mairinger, Adv. X-ray Anal.,**1992**, 35, p.987

3. O. Mircea, Gh. Niculescu, Aplicațiile fluorescenței de raze X la determinarea compoziției pieselor arheologice din metal, Revista Muzeelor, **2008**(1), Editura Centrului de Pregătire Profesională în Cultură, București, ISSN 1220-1723, p.70

4. D.A. Scott, Copper and Bronze in Art: Corrosion, Colourants and Conservation, Getty Conservation Institute, Los Angeles, **2002**

5. I. De Ryck, A. Adriens, E. Pantos, F. Adams, A comparison of microbeam techniques for the analysis of corroded ancient bronze objects, Analyst, **2003**, 128, p. 1104

CASETA DIN ARGINT – CASA CHRISTOFLE.

SILVER BOX – CHRISTOFLE HOUSE.

Restaurator : Grigorescu Ionut

Restaurator :

Stanciu Mircea

Muzeul National Peles

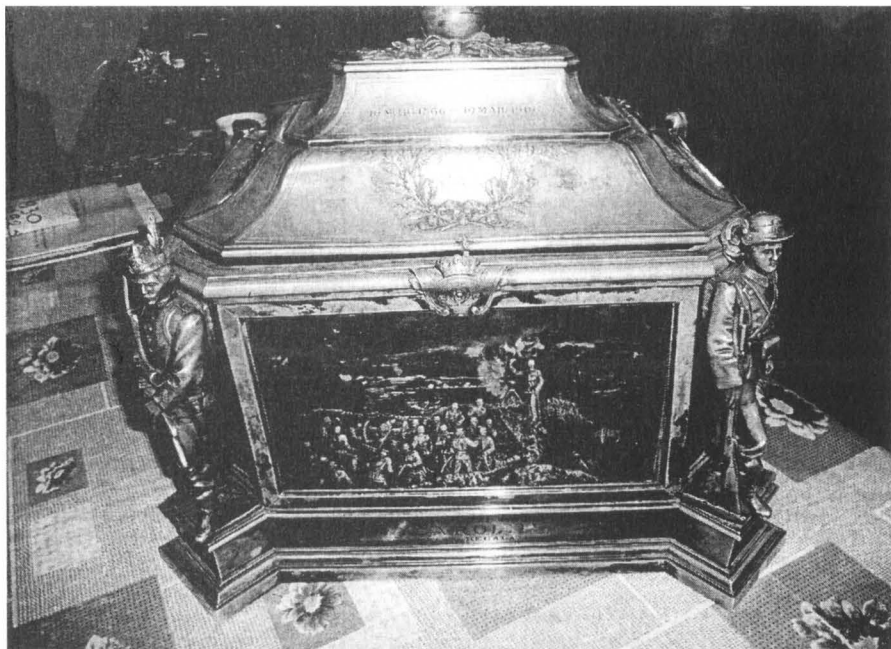
Caseta de forma paralelipipedica este din argint. Pe capac se află un vultur cu aripile desfăcute ce stă pe o sferă cu lauri. Imaginile castelelor Peleş și Sigmaringen sunt pe fețele laterale ale casetei. Pe marginile piesei sunt reprezentate patru personaje-ostași și tarani. Capacul este deformat mecanic. Soldatul din dreapta panoului este distanțat de corpul casetei. Catifeaua aflată în interior este desprinsă din rama. Caseta prezintă puncte de oxidare, urme digitale, pete de vopsea. Cei opt stâlpișori ce susțin caseta sunt desprinsi din lipituri. Am demontat piesa urmând a îndrepta toate deformările mecanice. Lipirea stâlpișorilor s-a făcut cu aliaj de argint apoi am finisat lipiturile. Degresarea cu alcool etilic pentru curățare. Am aplicat un tratament chimic în soluție de acid citric necesar pentru îndepărtarea punctelor de oxid. Spălare în apă distilată. Uscarea în etuvă la 105°C. Catifeaua a fost lipită cu aracet pe suportul de carton. Piesa a fost montată și conservată cu ulei siliconic.

The box has a parallelepipedic shape and it's made of silver. On the cover, the box has an eagle which sits on a sphere decorated with laurels, having its wings apart. On the side there are represented castles of the family : Peles and Sigmaringen. On the edges of the item one can see for characters – infantry and peasants. The cover is out of shape being mechanically distorted. The infantry on the right side is detached off the box's body. The velvet inside is stripped off from the frame. The piece has oxidation spots, digital fingerprints, splotches of

paint. The eight pillars which are sustaining the box are detached from the bounds. The piece was taken apart and all the distortions were repaired. I used silver alloy to paste the pillars and then I brushed the bounds. I degreased with ethyl alcohol for cleaning. A chemical treatment was applied in a solution of citric acid, necessary for removing the oxid spots. Washing with distilled water. Dried in oven at 105°C. The velvet was pasted with gilbert on a carton sustentation. The box was assembled and preserved with silicone oil.

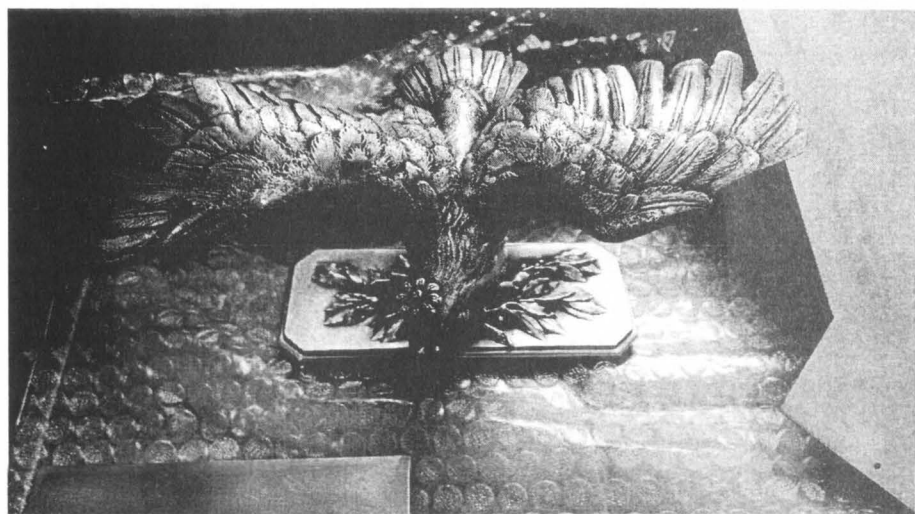
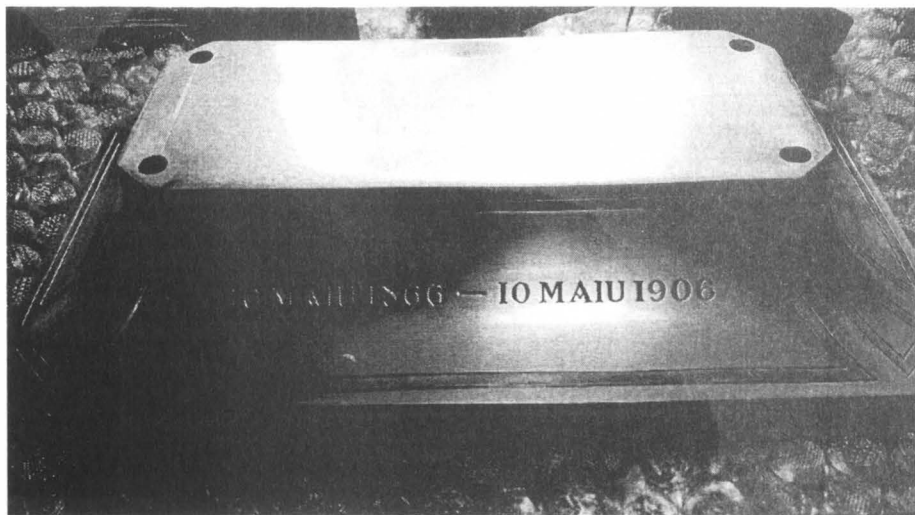
Cuvinte cheie : caseta argint, puncte de oxidare, deformari mecanice, aliaj de argint, alcool etilic, acid citric, spalare, apa distilata, aracet, ulei siliconic.

Keywords : silver box, oxidation spots, mechanicly distorsioned, silver alloy, ethyl alcohol, citric acid, washing, distilled water, gilbert, silicone oil.

Caseta este din argint,avand forma paralelipipedica.Capacul este prins in sarniera cu motiv decorative.Pe capac este un vulture mare cu aripile desfacute stand pe o sfera cu lauri.Lateralele piesei sunt decorate cu scene din razboiul de independenta 1877-1878,prezentand scene agricole pe fetele mari.Castelul Peles si Sigmarigen sunt reprezentate pe fetele laterale.In colturi,sunt doi tarani si doi ostasi.Pe capac
identificam inscriptiile:"10Maiu1866si10Maiu1906;PAX,LABOR"incadrate in cununa de laur legata cu funda.Frontal text dedicatie:

MULT IUBITULUI SEU REGE CAROL I
CASA REGALA.
MARCAT TONY SZIRMAI CHRISOFFLE,ORFERE PARIS

Interiorul casetei este captusit cu panouri din carton invelite cu catifea de culoare mov. Pana in anul 1848 a fost proprietatea Casei Regale. Din acest an pana în prezent este expusă la Muzeul Peles în cabinetul de lucru al regelui.

În 2005-2006 caseta a participat la expozitia temporara "Argintaria Europeana in colectia castelului Peles"

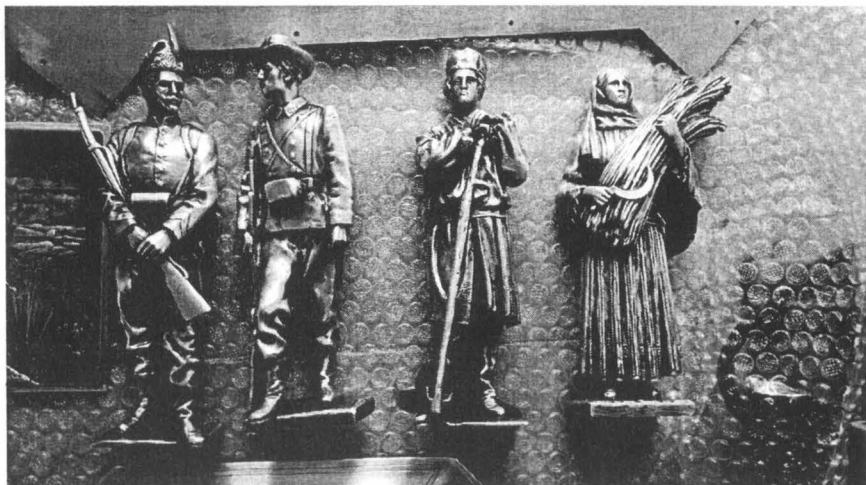
În 2006 participa la expozitia temporara "Carol I - Primul rege la Romaniei"

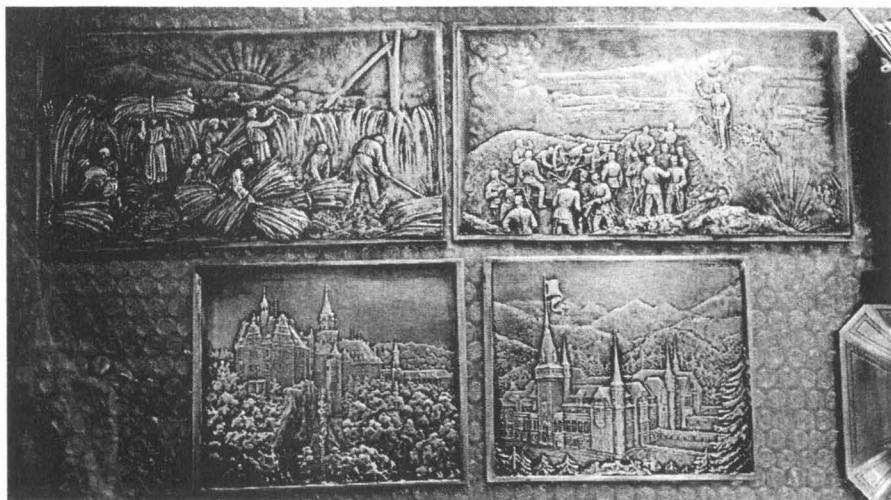
În 2009 participa la expozitia temporara "Carol si Elisabeta – Suveranii Romaniei".

În anii 1997-2000 si 2013 piesa sufera modificari ale starii de conservare in urma manipularii incorecte.

Capacul casetei este deformat mecanic in zona sarnierei – distantat de corpul casetei.

Statueta soldat din dreapta panoului este distantat de corpul casetei. Rama panoului puternic deformata mecanic desprinsa in zonele de imbinare. Panoul din catifea desprinsa din rama in interiorul casetei.

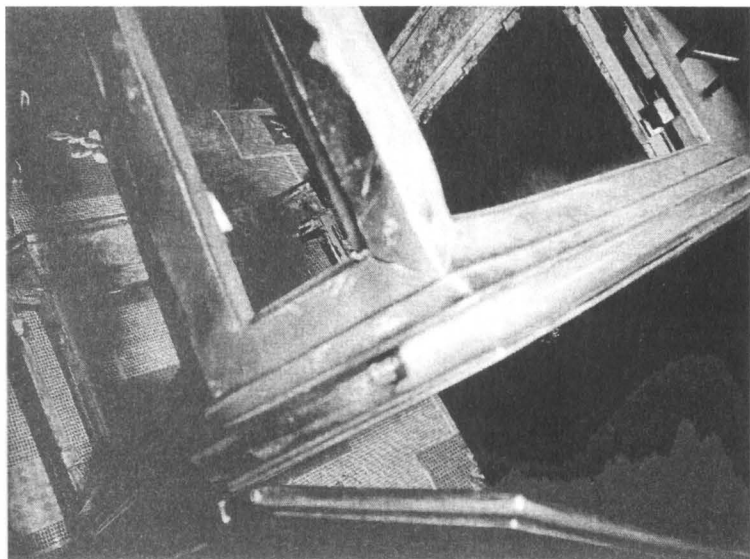

Toată caseta este oxidată, găsim urme digitale pronunțate, pete de vopsea. Căptușeala din catifea este pe unele porțiuni desprinsă de panourile din carton. După demontare am constatat că cei opt stalpisorii erau desprinși din lipituri.

Înainte de a începe restaurarea, piesa a fost fotografiată înainte de restaurare și în timpul restaurării. Am demontat piesa urmând apoi a îndrepta toate deformările mecanice. Am lipit prin sudare cu aliaj de argint stalpisorii dezlipiți. După sudare am trecut la finisarea lipiturilor. Degresare cu alcool etilic. Tratament chimic în soluție de acid citric. Spălare și curățire cu lana de oțel în apă distilată. Uscare în etuvă. Montare. Degresare cu alcool etilic. Conservare cu ulei siliconic. Panourile din catifea le-am desprăfuit prin pensulare, după care le-am curățat cu alcool etilic.

Catifeaua desprinsă de panourile din carton au fost lipite cu aracet.

Fotografiere dupa restaurare.

AMENAJAREA LABORATORULUI DE RESTAURARE-CONSERVARE LA MUZEUL CÂMPULUNG.

Greco Consuela
Conservator Muzeul Câmpulung Muscel

În această lucrare sunt prezentate condițiile privind amenajarea unui laborator , măsurile de siguranță , precum și necesarul de mobilier , instrumentar și substanțele folosite pentru buna desfășurare a activității în laborator .

In this work are presented conditions regarding construction of a laboratory, the safety measures, as well as demand for furniture , instrumentar and materials used for the proper conduct of the activity in the laboratory .

Cuvinte cheie : *laborator ,amenajare,restaurare, conservare, determinare, analiză ,datare .*

Keywords: *Laboratory ,upgrading,restoration, conservation, determination, analysis*

În luna decembrie 2007 s-a început amenajarea laboratorului de restaurare –conservare al Muzeului Câmpulung situat la demisolul clădirii din strada Negru –Vodă nr. 119 . Intrarea se face dintr-un hol prin partea de est a clădirii printr-o ușă simplă ,într-o încăpere cu dimensiunile de 5 m lungime x 5 m lățime x 3.5 m înălțime și este prevăzută cu două ferestre de 1,25 x 1,10 m situate pe partea de nord a clădirii .

Prin laboratoare și ateliere se înțeleg următoarele categorii de spații speciale de lucru : laboratoare de investigații fizico –chimice și

de biologie ,ateliere de restaurare de orice tip și de tratamente biologice , legătorii de cărți , de prelucrare a lemnului , pentru vopsirea , curățirea umedă și uscată a textilelor , precum și orice alt tip de laborator sau atelier în care se efectuează activități cu grad de risc PSI crescut , care funcționează în muzee , biblioteci , centre de cultură , case memoriale¹ .

Întrucât în astfel de spații funcționale se poate întruni un număr relativ mare de factori de risc (utilaje , aparate , materiale și substanțe ușor inflamabile) și se desfășoară procese care pot determina sau favoriza apariția unor focare de incendii , instituțiile în perimetrul cărora funcționează laboratoare sau ateliere de tipul menționat mai sus , sunt obligate să elaboreze programe speciale de măsuri de ordin preventiv.

La elaborarea acestora se va ține seama de următoarele elemente de condiționare :

- neutralizarea tuturor surselor potențiale de incendii și a condițiilor favorizante ,
- afișarea în locuri vizibile a regulilor de folosire corectă a aparatelor și utilajelor aferente , a substanțelor care ar putea declanșa focare prin avarie sau utilizare incorectă ,
- la intrarea în laborator se vor monta indicatoare avertizoare de pericol de incendiu,
- folosirea în cadrul laboratorului numai a persoanelor atestate profesional care cunosc atât tehnologia de lucru cât și regulile de folosire corectă a aparatelor , instalațiilor , materialelor și substanțelor ușor inflamabile ,
- cunoașterea regulilor și a normelor PSI generale și a celor specifice atelierelor în care lucrează ,
- delegarea întregii răspunderi privind controlul și aplicarea măsurilor de prevenire a incendiilor , șefilor de laboratoare ,
- toate laboratoarele și atelierelor în care se utilizează substanțe combustibile , inflamabile sau toxice vor fi prevăzute cu un sistem de ventilație mecanică sau naturală .

În laboratoare și ateliere de restaurare se vor lua următoarele măsuri de protecție:

¹ A.MOLDOVEANU „CONSERVAREA PREVENTIVĂ A BUNURILOR CULTURALE„, BUC. 2003

- este interzisă stocarea pe mese sau rafturi a reactivilor inflamabili , solvenților și altor substanțe combustibile în cantități mai mari decât necesarul curent pentru uzul unei zile de lucru ,
- este interzisă păstrarea pe masa de lucru a vaselor de sticlă care conțin metale alcaline și a rezidurilor acestora ; aceste produse se vor păstra în containere speciale executate din tablă și prevăzute cu umplutură minerală ,
- depozitarea substanțelor chimice se va face pe compartimente , pentru a se evita izbucnirea unui focar de incendiu cauzat de reacțiile chimice determinate de contactul dintre ele ; se va evita păstrarea în același loc a substanțelor care prin amestec pot da naștere la reacții violente sau care pot forma amestecuri explozive ; în acest sens se va elabora lista substanțelor incompatibile ,
- se va acorda o atenție deosebită menținerii în bună stare a etichetelor sticlelor sau vaselor în care sunt păstrate substanțele chimice ,
- ambalajele din hârtie , carton , lemn , dar în special cele din polistiren vor fi scoase din încăperi imediat după preluarea substanțelor și aparaturii pe care le-au protejat .²

Spațiile laboratoarelor unde se efectuează tratamente în care sunt folosite cantități mari de solvenți organici trebuie etanșate cu pereți finisați în ulei în șapte straturi sau faianță , uși care să se închidă fest pentru a împiedica circulația vaporilor care în concentrații mari pot forma cu aerul amestecuri inflamabile , explozive chiar .

Fiecare din încăperile în care se lucrează cu reactivi chimici și solvenți volatili va avea prevăzut un sistem propriu de aerisire mecanică în stare să elimine complet vaporii acestor substanțe . La atelierele pentru restaurarea picturilor trebuie montat deasupra șevaletului un sistem propriu pentru aspirarea și eliminarea vaporilor toxici care rezultă la operațiunea de curățire a verniului alterat . De asemenea este necesară construirea de nișe sub care trebuie efectuate tratamentele cu substanțe toxice , corozive și foarte volatile .Acestea trebuie să fie perfect etanșe ,conducta de eliminare a substanțelor să iasă prin acoperiș , iar sistemul propriu

² A.MOLDOVEANU , *op.cit*,

de ventilare să aibă capacitatea de eliminare completă a substanțelor respective (tiraj puternic) .

Un laborator de restaurare –conservare trebuie să fie dotat cu mobilier și instrumentar în funcție de profilul restaurării (vezi anexa 1) ,cu materiale (vezi anexa 2) cu substanțe și reactivi necesare desfășurării unei bune activități (anexa 3) . În prezent , laboratorul din cadrul Muzeului Câmpulung a fost dotat cu o cadă pentru spălare , un aparat frigorific (frigider) , o balanță electronică , un dezumidificator , un termohigrometru , un fișet metalic pentru depozitarea substanțelor ,două etajere pentru materiale , două mese tip dulap și o chiuvetă racordată la rețeaua de apă .

Sperăm ca în cadrul laboratorului nou amenajat să se poată efectua operații de restaurare și conservare a obiectelor care necesită tratamente astfel încât să putem păstra bunurile culturale din muzeul nostru în condiții optime, patrimoniu care reprezintă o mărturie și expresie a valorilor, credințelor , cunoștințelor și tradițiilor aflate în continuă evoluție.

În zilele noastre , multe muzee au laboratoare unde oamenii de știință pot folosi expertiza pentru a soluționa o gamă largă de probleme care pot surveni în restaurarea antichităților. În acest domeniu sunt marcante folosirea instrumentelor științifice pentru evaluarea condiției obiectelor înaintea intervenției și dezvoltarea de noi metode viabile de tratament bazate pe materiale moderne sintetice³ . În trecut materialele folosite în restaurarea antichităților erau îndeosebi de origine naturală, spre exemplu adezivii de origine vegetală și animală, ceara de albine și rășinile; metodele au evoluat mai ales în mod empiric fiind dictate de folosirea materialelor care păreau cele mai adecvate pentru îndeplinirea sarcinilor.

Laboratoarele moderne folosesc metode de determinare și evaluare prin folosirea instrumentelor științifice precu radiografia, analiza difracției razelor X, spectografia și metalografia emiterilor. Pentru determinarea directă și corectă a vârstei antichităților arheologice se folosește datarea cu carbon radioactiv, iar pentru produsele de olărit și teracotă- datarea prin termoluminescență.

³ A. E. Werner, *Recrearea trecutului*, 1973

În prezent omul de știință își lărgeste orizontul, iar zona lui de interes trece dincolo de limitele înguste ale laboratorului său realizând că studiile sale sunt corelate cu realizările culturale ale omenirii și că, într-un anume sens el recrează trecutul.⁴

Anexa 1

LABORATOR RESTAURARE - CONSERVARE

NR. CRT.	MOBILIER ȘI INSTRUMENTAR	NR.BUC.	DIMENSIUNI
1	Masa de restaurare	2	1,2x0,70x0,65 m
2	Masa cu hotă	1	0,8x0,50x0,65 m
3	Masa faianță	1	1,2x0,60x0,65 m
4	Masa melamină	1	0,8x0,60x0,65 m
5	Fișet metalic	2	1,7x0,70x2,00 m
6	Dulap materiale	2	0,8x0,50x1,80 m
7	Rastel uscare	1	1,7x0,70x2,00 m
8	Scaun ergonomic	2	
9	Presor lemn	1	0,7x0,28x0,15 m
10	Papser	1	0,95x0,8x1,00 m
11	Module instrumentar	2	0,8x0,40x0,60 m
12	Gherghef	1	
13	Ghilotină foto	1	
14	Balanță cu greutateți	1	
15	Cântar electronic	1	
16	Uscător foto	1	
17	Bazin pt spălat	1	
18	Etuva dezinfecție cu pompă vid	1	
19	Aparat pt distilat apa	1	
20	Suflantă cu aer cald	1	

⁴ A. E. Werner, op.cit.

21	Sistem de ventilație	1	
22	Aspirator rumeguș	1	
23	Mașina de cusut	1	
24	Plita electrică	1	
25	Frigider cu congelator	1	
26	Aragaz	1	
27	Polizor	1	
28	Bormașina cu acumulator	1	
29	Șurubelnița cu acumulator	1	
30	Pendular	1	
31	Fierăstrău	1	
32	Tejghea de tâmplărie	1	
33	Șuruburi pt strâns tâmplărie	1	
34	Ciocan de lipit	1	
35	Termohigrograf	1	
36	P H-metru	1	
37	Lupă cu lumină	1	
38	Lampă de birou	1	

ANEXA NR 2

LABORATOR RESTAURARE - CONSERVARE

NR. CRT.	MATERIALE	NR.BUC.	DIMENSIUNI
1	Netex	10	Diferite grosimi
2	Borangic	10	
3	Ață cusut	10	
4	Pastă abrazivă de slefuit	10	
5	Recipiente pt spălat din plastic	10	2L,4L,10L,20L

6	Recipiente pt spălare din metal	10	Cazan 50L
7	Vase emailate pt vopsire	5	diferite
8	Vase gradate din sticlă	5	250ml
9	Hârtie siliconată	5m	
10	Hârtie filtru	25m	
11	Hârtie japoneză	50m	
12	Hârtie forzat	50m	
13	Carton legatorie	50 buc.	
14	Văl japonez	20m	
15	Cherestea	10buc	
16	Cuttere	10buc	
17	Perii de curăţat plastic şi păr	10 buc	
18	Pensule mici 2-20	20buc	
19	Pensule mari	10buc	
20	Cleşte	2buc	
21	Patent	3 buc	
22	Bisturiu	3buc	
23	Foarfecă	10buc	
24	Burghie	40buc	
25	Şubler	2buc	
26	Ace	10buc	
27	Spatule	2buc	
28	Ace curbe	10buc	
29	Cuţit şlefuit	2buc	
30	Sulă	2buc	
31	<i>Greutăţi pt presare</i>	10buc	
32	Platane	20buc	
33	Lupe	4buc	
34	Pensule ulei	20buc	
35	Tifon	30m	
36	Sfoară	10buc	
37	Carton velin	10buc	
38	Carton legatorie	10buc	
39	Pânză in	10m	

LABORATOR RESTAURARE – CONSERVARE

NR.CRT	SUBSTANȚE ȘI REACTIVI	CANT.	OBSERVAȚII
1	Alcool etilic	10 L	
2	Eter de petrol	1 L	
3	Detergenți neionici(geldet ,romopal)	10 L	
4	Adezivi	10	
5	Apă oxigenată	10 L	
6	Glicerină anhidră	10 L	
7	Acid acetic glacial	2 L	
8	Aldehidă formică	2 L	
9	Xilen	5L	
10	Toluen	10 L	
11	Acetonă	15 L	
12	Baigon	20 buc.	
13	Silicagel	50 kg	
14	Acid oxalic	0,5 L	
15	Diluant de decapat	5 L	
16	Diluant pt vopsele alchidice	10 L	
17	Per-xil 10	25L	
18	Ocru galben	3buc	
19	Rosu permanent	3 buc	
20	Albastru ceruleum	3buc	
21	Albastru ultramarin	3buc	
22	Galben crom	3buc	
23	Verde smarald	3 buc	
24	Culori tempera	3buc	
25	Terebentină	2L	
26	Poxipol	3buc	
27	Picătura	3buc	
28	Sellack	5kg	
29	Alcool sanitar	5 buc	
30	Vată medicinală	2 buc	
31	Ochelari de protecție	10buc	

33	Mască de protecție cu filtru	10buc	
34	Halat protecție	4buc	
35	Mănuși protecție	20per	

PEDAGOGIE MUZEALĂ

EDUCAȚIA PRIN MUZEU. RELAȚIA MUZEU-ȘCOALĂ ÎN CONTEXTUL PROIECTULUI DE COLABORARE

Bragă Camelia Gabriela
Prof. Țențu Magdalena Isabela

Grupurile școlare sunt printre categoriile de public cel mai frecvent prezente în majoritatea muzeelor, precum și, în multe cazuri, prioritatea serviciilor educative ale acestora. Copiii sunt văzuți nu numai ca viitori vizitatori ai muzeelor, ci și ca membri ai comunității aflați la o vârstă ce se caracterizează prin nevoia arzătoare și abilitatea de a învăța. Vizitarea muzeelor este considerată a fi o acțiune educativă importantă desfășurată în scopul conștientizării de către elevi a patrimoniului cultural, a priceperilor și cunoștințelor(cognitive și istorice) și a înțelegerii estetice și științifice¹.

The school groups are among the public categories the most frequently present in the majority of the museums, and in many cases, the priority of the educational services of the museums. The children are seen not only as future visitors of the museums but also as members of the community and citizens being at an age characterized through the burning need and the ability to learn. Visiting museums is considered to be an educational instrument important for pupils about the cultural patrimonium, the occupations and knowledge(cognitive and historical) and the esthetic scientific understanding.

Cuvinte cheie: muzeu, școală, educație, vizită, colaborare.

Keywords: museum, education, school, visit, collaboration

¹ Matozzi S. Muzeul un laborator pentru școală. Padova 2000 (Il museo come laboratorio per la scuola)

Considerat ca sursă de educație informală, muzeul, tinde să devină în ultimii ani , un loc de educație formală în parteneriat cu instituțiile de învățământ, contribuind astfel la reînnoirea educației prin accesarea informațiilor puse la dispoziția elevilor și a cadrelor didactice în sălile de expoziție .

Exceptând funcțiile de cercetare, conservare și prezentare, scopul principal al muzeului este educarea, nu doar a adulților ci în primul rând a elevilor care în procesul de formare trebuie să ia contact cu vestigiile trecutului materializate în monumente, case memoriale și muzee. *Muzeul contemporan este muzeul petrecerii timpului liber și al alternativelor de învățare, devenind astfel o instituție cu scop educativ și o sursă de activități recreative și medii de comunicare.*²

Instituțiile cu care școala colaborează cel mai mult sunt bibliotecile și muzeele. Pornind de la această idee este de netăgăduit faptul că atât cadrele didactice cât și personalul activ din celelalte instituții: muzeografi, arheologi, conservatori, bibliotecari, etc. nu trebuie să se limiteze la relația strictă de vizitare, extinzând astfel relațiile de colaborare prin proiecte educaționale ample bazate pe implicarea ambelor instituții.

Educația în muzeu nu se produce de la sine, motiv pentru care interpretarea obiectelor de patrimoniu trebuie să se facă într-o manieră interactivă evidențiindu-se astfel caracterul unic al vizitei în scopul acumulării de noi cunoștințe pentru a consolida procesul de predare-învățare. *Cercetările și studiile asupra metodologiei de comunicare muzeală contribuie în mod constant la elaborarea demersurilor educative al caror scop este transmiterea cunoștințelor prin metode interactive.*³

Simplel contact vizual cu exponatele, fie ele mărturii istorice, opere de artă sau exponate de științe naturale trezește în vizitatorul de orice vârstă sentimente de respect, admirație față de adevăr și perfecțiune. În astfel de situații muzeul de profil : istoric, de artă, etnografic, științele naturii, etc. poate juca un rol foarte important în educația patriotică și estetică, stimulând preocupările artistice ale

² Ioan Opris , *Thransmuseographia* p 16-17, ed. Oscar Print , 2000

³ Geoffrey D .Lewis , "museums , history of", *Encyclopaedica Britannica from Enciclopaedica Britannica Premium Service* , [http:// www. Britannica.com/eb/article](http://www.Britannica.com/eb/article)

elevilor și creând cadrul necesar pentru a înțelege mai profund istoria universală și locală, descoperirile vremii sau creația omenească de-a lungul timpului. Muzeul poate oferi prin intermediul expozițiilor atât permanente cât și temporare un număr bogat de cunoștințe grupate într-un program bine organizat. Rolul educativ al acestuia în cadrul proiectelor de colaborare aduce o contribuție importantă la dezvoltarea unei relații constante între cele două instituții. Scopul unor astfel de proiecte de colaborare este utilizarea muzeului ca resursă educativă încurajând astfel cadrele didactice să-și completeze metodele de predare și învățare tradiționale cu principiile educației nonformale alături de o abordare a tematicii sau programei școlare într-un mod interactiv.

Vizita la muzeu în cadrul proiectelor educative este concepută pe baza unui parteneriat ce se bazează pe mularea lecției pe un anumit conținut muzeal. Colaborarea dintre cele două instituții poate fi percepută ca un proces construit pe relația interactivă dintre vizita la muzeu, susținerea unor lecții tematice și munca aferentă acestor vizite. Rolul profesorilor este important atât înainte cât și după vizita la muzeu, în timp ce colaborarea dintre cadrele didactice și personalul muzeal este prioritar în timpul desfășurării vizitei. Lucrul pe baza proiectelor educaționale este perceput ca o activitate tripartită de muncă preliminară(pregătirea lecției deschise), lecția propriu-zisă și activitățile ce vor urma la clasă. *Punctele de pornire sunt obiectele și întrebările pe baza cărora elevul / vizitatorul își construiește propriul sau itinerar personalizat de investigare și înțelegere. Caracterul neoficial al procesului învățării ca și ocaziile de a întâlni obiecte originale și fenomene „la prima mână” au un impact puternic asupra aspectelor cognitive și afective ale elevilor. Colaborarea dintre instructorii muzeali și profesori este deci importantă pentru integrarea celor două demersuri , fără a sacrifica, pe de o parte programele și obiectivele profesorului , iar pe de alta, demersul educativ al muzeului.*⁴

Concluzionând. Ideea principală a lucrării de față –Educația prin muzeu în contextul proiectelor de colaborare dintre cele două instituții – ȘCOALĂ și MUZEU- suntem de părere că atât lecția de istorie cât și lecția de educație civică, de științele naturii, etc. pot fi predate într-un cadru interactiv mult mai adecvat decât sala de clasă,

⁴ Xanthoudaki M. , *Administrarea si custodia Mușelor* , p 159-172

expunerea fiind facuta nu numai în date și fapte ci în imagini vii, puternic exemplificate prin intermediul sălilor expoziționale ale muzeelor.

Muzeul și școala pretind în acțiunea lor comună o cunoaștere științifică realizată prin instrumente pedagogice moderne, scopul final fiind transformarea publicului de vârstă mică și mijlocie într-un mesager al tradiției și istoriei, într-un important destinatar al mesajului muzeal. Muzeul se înscrie în procesul educativ ca un factor compensatoriu al învățământului, rațiunea și cunoștințele desprinse în școală se văd în muzeu sub forma unor reprezentări concrete și directe⁵.

Bibliografie

Sekules V. and M. Xanthoudaki (editori) *Arte Vizuale, Școli și Muze, Perfecționare pentru profesorii nespecialiști*, Comisia Europeană (carte în trei limbi, engleză, franceză, italiană, disponibilă și pe www.socrates-educart.org).

Xanthoudaki, M. (1998) Oferta educațională pentru tineri ca vizitatori individuali ai muzeelor și galeriilor de artă: Probleme legate de învățare și instruire, *Administrarea și custodia muzeelor*, p. 159-172. Vezi în Proiectul european "Cooperarea Școală-Muzeu în scopul perfecționării predării și învățării științelor" (SMEC), care a început la sfârșitul anului 2001 cu sprijinul programului Socrates/Comenius

Florescu, Radu, *Bazele muzeologiei, Curs universitar*, Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir, București 1999.

Octavia Costea, *Contribuția educației nonformale la dezvoltarea competențelor de comunicare ale elevilor*. ISE București, 2004.

Ioan Opriș, *Transmuseographia*, Editura Oscar Print, 2000.

Ioan Opriș, *Probleme ale instruirii și educării publicului prin Muzeu*, în Documenta Valachica, Târgoviște 1974 p. 265-268.

⁵ vezi la Ioan Opriș Probleme ale instruirii și educării publicului școlar prin Muzeu în „Documenta Valachica, Târgoviște 1974 p.265-268)

ADDENDA

RĂDĂCINI; TRUNCHIUL BASARABESC ȘI MLĂDIȚELE SALE.

de Constanța Badea Pârâianu și
Ovidiu Mihail Stângă

motto: "VLAHII SUNT
AȘA NUMIȚII DACI SI BESSI."
Cronicarul bizantin KEKAUMENOS (circa
sec.11)

"Comunicarea de față își propune să aducă precizări referitoare la relațiile dintre Basarabi și Vlastelini. În limba latină, "Bassaris", în limba tracă și în grecește, "bassara", desemna bacanta "care purta o piele de vulpe", iar "Bassareus" ("Bassareu") era epitetul Zeului Bachus din mitologia romană, adică Dionysos, zeul vinului din mitologia greacă.

Basarab nu era nume de familie, ci era titlul pe care îl purta, după urcarea pe tron, cel care era desemnat ca Principe Domnitor al Valahiei.

Vlastelinii erau nobilii autohtoni, aparținând pământului strămoșesc al patriei. Ei erau deținătorii de feude, puternicii locului, care desemnau la modul electiv pe conducătorii statelor valahilor de pe ambele maluri ale Dunării. La rândul lor și ei erau eligibili, putând fi aleși ca Ban sau Vicevoievod, ori Dux, Duce, Voievod sau Domnitor.

Vlastelinii erau și legislatori, fiind garanții lui „jus valachiae”, „obiceiul pământului”, sau vechiul drept românesc. "

This present dissertation is aiming to bring forward some details regarding the connection between the Bassaraba family and the Nobles.

"Bassaris" in Latin and "bassara" in Greek and Thracian language could be translated as Bacchante "who wore a fox fur", whereas

"Bassareus" was the epithet of the god Bacchus in Roman mythology, that is Dionysus, the god of wine in Greek mythology.

Bassaraba was not a family name, but the distinction given to the man invested as a Ruling Prince of Valachia.

The Nobles were local patriciates, tied to the country's ancestral domain. They were the owners of manors (feuds), the lords of the land, who chose by election the leaders of the Valachian countries on both sides of the Danube. In turn, they were also eligible as Ban or Vice-voivode, or Dux, Duke, Voivode or Ruler.

The Nobles were also legislators, being the guarantors of "jus valachiae", the fatherland laws or the old Romanian law.

Cuvinte cheie - Keyword:

Valahia=Valachia

Basarab=Basaraba

Principe=Prince

Vlastelini=Nobles

Obiceiul pământului - jus valachicum=fatherland laws

Înfrățire=Fellowship

Încă de la început trebuie să precizăm că privind etimologia termenului "Basarab", există o veche controversă, unii specialiști afirmând că acesta este de origine autohtonă, alții că este de sorginte străină, de proveniență peceneg-cumană, din lumea asiatică .

În ciuda opiniei actuale, care susține că termenul "Basarab" este de origine cumănilă¹, însemnând "părinte stăpânitor", nici în Codex

¹ *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Excerpt - by Istvan Vasary, Cambridge University Press, pag. 8.

Cumanicus², nici în onomastica cumanilor³, nu există vreun nume “Basarab”⁴.

Acest termen se găsește însă cu prisosință în documentele Țării Hațegului și în ale celorlalte zone locuite de valahi, unde cu timpul, hipocoristicul Basarab⁵ a devenit un nume destul de frecvent.

Pentru a fi mai lesne de înțeles punctul nostru de vedere, indicăm o Cronică Saxonă a Angliei⁶, în care chiar din debutul ei, observăm că între invadatorii latini⁷, proveniți de pe continent, și populația autohtonă a valaș/welsh-ilor britoni, cronicarul făcea o distincție netă. Mai departe cronica arată și ce anume însemna pentru saxoni cuvântul “cuman”, adică cel “venit” pe pământul britonilor⁸. Termenul era folosit în zonele insulare ale Canalului Mânecii, adică locuri pe unde niciodată nu a trecut neamul cumanilor de stepă.

Aceleași considerente sunt aplicabile și în privința numelui “Cozia”, tradus prin așa-zisul echivalent cumanic al cuvântului “nucă”. Nu intenționăm să intrăm aici în polemică, luând ca argument cele scrise de Paul de Alep, care în veacul al 17-lea ne-a lăsat drept mărturie a călătoriilor sale o cu totul altă traducere a numelui mănăstirii “Cozia”, precum și a muntelui de la care-i vine numele. Și nici nu dorim să polemizăm steril, luând în dezbatere amănunte legate de pronunția cuvintelor în limba ogüză, a cumanilor, pentru a putea stabili dacă sunetele care alcătuiesc numele de “Cozia”, sunt cele din cuvântul cuman “kz”, adică “ochi”, sau cele din cuvântul “qöz”, adică

² *Codex Cumanicus*, comes Geza Kuun, Acad. Sc. Hung. Sodalit. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum, Budapestini, Editio Scient. Academiae Hung. , 1880.

³ *Documente privitoare la istoria românilor*, Hurmuzaki, vol 1, partea a 2-a, București, 1890, pag. 268, doc. din 1347; „*Acești cumani poartă în mare parte nume românești.*”; *Codex Dipl. Comitum Zicky*, II.

⁴ *Codex Cumanicus references* by Peter B. Golden & *CENTRAL ASIAN MONUMENTS*, Edited by H. B. Paksoy, Library of Congress Card Catalog: DS329.4 .C46 1992 173 Pp. ISIS Press 1992.

⁵ *Documente privitoare la istoria românilor* culese de Eudoxiu Hurmuzaki, vol.1, partea a 2-a, 1346-1450, pag. 58, Bucuresci. 1890, *doc. nr. XL, din 1358-* “*În document se face amintire și de chinezii Basarabă din Carașul Mare și Carașul Mic*”.

⁶ *The Saxon Chronicle*, with an English translation and notes, critical and explanatory, by the Rev. J. INGRAM, B.D., London, printed for Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown, Paternoster-Row, 1823

⁷ *Idem.* - pag.1.

⁸ *Ibidem.* - pag.270.

"nucă". Nu ni se pare relevantă o astfel de polemică, deoarece nici unul dintre aceste două cuvinte, nu ne aduce nicio clarificare. Fiind cel puțin forțată imaginea unui munte ca "o grădină de nuci", sau ca "un ochi", chiar dacă din conspectarea lucrării "Codex Cumanicus", doar cele două cuvinte par a semăna, cât de cât, cu numele de "Cozia".

Dacă ne schimbăm perspectiva și orizontul de căutare, nu putem să nu consemnăm și faptul că de mai bine de două mii de ani, în zona sudică a Peninsulei Italice, este semnalată o așa zisa "Sibylla Cumana"⁹. De la aceasta provin cărțile oraculare utilizate de preoții auguri din perioada incipientă a statului roman. Fără nici un dubiu, numele acesta al Sibilei, evident că nu are nicio legătură cu tribul cumanilor türccici.

La fel arătăm că și în zona nordică a aceleiași peninsule, în Lombardia, tot din antichitatea italică, au răzbătut până în prezent, numele de Olano și Cosio. Ne referim aici la "Comune di Cosio Valtellino" (COZ în dialectul din Valtellina), care este un oraș de 5413 de locuitori, din provincia Sondrio. Acolo în această zonă pitorească din Alpii Rhaetici, după vârful Dei Galli (2217 m), găsim vârful Olano, care cu cei 2267 de metri ai săi, este cel mai înalt pisc din vecinătatea bimilenarului municipiu Cosio di Valtellina. De pe versantul nordic al piscului Pizzo dei Galli, se ajunge la Valle di Cosio (de asemenea, cunoscută sub numele de Val Giotta), pitorescul traseu, în sus și în jos, de la poale spre Vârful Olano, trecând pe la pășunea Alpe Olano (1702 m) și pe la ferma producătoare de brânză, Casera di Olano (1792 m). Aceste informații sunt primite prin intermediul pictorului Pavel Guțu, care de mai mulți ani locuiește în provincia Sondrio. Prin prisma celor de mai sus, putem deduce că nici toponimul Olano - Olan, care în opinia pro-ogüză a unor specialiști, ar corespunde unui așa zis titlu princiar cuman, și nici Cozio - Cozia, presupusa "nucă", în zona latină din arealul italic alpino-montan, ca și în arealul romeilor balcanici, la Olănești, sau la Cozia, pe Valea Oltului, nu au nimic în comun cu noțiunile desprinse din bagajul cultural al stepelor pecenego-cumane. Căci numele Olano și Cozio,

⁹ *Opera Omnia* Ex Editione Heyniana: Cum Notis Et Interpretatione in Usus Delphini, Variis Lectionibus, Notis Vartorum, Excursibus Heynianis, Recensu Editionum Et Codicum Et Indice Locupletissimo Accurate Recensita, Volum 8, de P. Virgilii Maronis Virgil, curante et imprimente A.J. Valpy, 1819, pag. 4214 - 4215.

sunt mult, mult mai aproape, de lumea pastoral-montană a dacilor și bessilor, ori a valahilor, lume din care provine și acest renumit artist plastic basarabean.

Așadar urmând piste indicate de aceste afirmații, fundamentate și de susținerile istoricului bizantin Kekaumenos, despre sintagma “Sylva Blachorum et Bissenorum”¹⁰, opinăm că mai degrabă e din lumea traco-geților, decât din cea a popoarelor stepei¹¹.

Mai lesne se poate vorbi despre daci și bessii, mlădițe ale geților, cum îi numește Kekaumenos pe vlahi¹², decât despre niște pecenegi, care în mod paradoxal și-ar fi schimbat, pentru scurtă vreme, modul lor nomad de trai, refugiindu-se pe înălțimi, din calea unor dușmani necunoscuți, devenind viețuitori prin pădurile munților, adică urmând obiceiurile valahilor. Pentru ca după aceea, dintr-o dată, să redevină nomazi în stepele deșertului Bugeac, de unde vor fi definitiv alungați de marea invazie a tătarilor.

Este cunoscut faptul că pecenegii, uzii, cumanii, erau popoare nomade ale stepelor, ocupația lor de bază fiind creșterea vitelor, mai ales a cailor, ei fiind foarte buni călăreți. Or, așa cum spunea și Radu Rosetti, cu mai bine de un veac în urmă, turmele de vite și hergheliile de cai sunt greu de crescut prin păduri, unde puteau fi devorate de fiarele sălbatice¹³, fără a mai adăuga faptul că echitația e un sport greu de practicat în pădurile munților, condițiile fiind cu totul altele decât cele din stepele cumanilor-turco-tătari.

Așa cum susține și prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu, în studiul “Nume vechi românești: Basarab”¹⁴, noi nu trebuie să admitem originea cumană a numelui “Basarab”, ci originea acestuia trebuie căutată mai degrabă în baza lexicală “basar”¹⁵. În limba latină, “Bassaris”, în limba tracă, și în grecește, “bassara”, însemna “roba din

¹⁰ Hurmuzaki.- op. citată, pag.98.

¹¹ *The archer and the steppe, or The empires of Scythia*, by F.R. Grahame, London. James Blackwood, Paternoster Row, 1860.

¹² *Românii de la sud de Dunăre: documente*, Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucnea, Adrian Adamache, Arhivele Naționale ale României, 1997, *Strategikon*(sf. sec. XI), - *Diatribă împotriva dacilor*.

¹³ *Însemnări despre obiceiurile, caracterul, originea și istoria lor*, pag. 106.

¹⁴ *Despre unguri și Episcopiile Catolice din Moldova- „Episcopatul Cuman de Milcovia”*, de Radu Rosetti, Academia Română, Buc. 1905.

¹⁵ *Apele și nume românești vechi*, de Ion Popescu Sireteanu, Princeps Edit, Iași, 2006.

¹⁵ *Memoria limbii române*, vol. I, de Ion Popescu Sireteanu, Ed. Bucovina, 1998.

piele de vulpe”¹⁶. Iar “Bassareus”(“Bassareu”) ¹⁷ era supranumele tracicului Zeul Bachus, din mitologia romană, același cu Dionysos, zeul vinului din mitologia greacă.

Tarabosteștii daci, ca și Patricienii¹⁸, casta de elită a Romei antice, erau marii proprietari de pământ care dețineau monopolul funcțiilor politice și sacedortale în stat, ei bucurându-se de toate privilegiile conferite de statutul nobiliar ori de cel sacral-religios. În apusul Europei Evului Mediu, casta nobililor a continuat să existe și după pieirea Imperiului Roman¹⁹, iar vlastelinii din estul Europei²⁰, sunt continuatorii tarabosteștilor²¹ și patricienilor, reprezentând “majores terrae”²², adică nobilimea autohtonă.

Cunoscutul cronicar bizantin Kekaumenos, afirmă limpede faptul că vlahii se trag din dacii conduși de Decebal și răzlețiți de cucerirea romană în toate părțile:

„Loviți cu război de împăratul Traian și înfrânți deplin, au fost supuși de acesta, iar regele lor, numit Decebal, a fost ucis și capul i-a fost înfipt într-o sulică în mijlocul orașului romeilor. Căci aceștia sunt așa numiții daci ziși și bessii”^{23, 24}.

¹⁶ *Gründliches mythologisches Lexikon*, de Benjamin Hederich, Ed. Leipzig, (1770), pag. 78

¹⁷ *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mithology*, 1873, ed. Wiliam Smith, pag.. 470-472; 1047.

¹⁸ *Istoria statului și dreptului românesc*, de D.V.Firoiu, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc. 1976, pag. 14;

¹⁹ *Drept privat roman*, de Vladimir Hanga, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc. 1978, pag. 45.

²⁰ *ZATOČENIŠTVO NIKOLE MODRUŠKOGA*, de Mislav Elvis LUKŠIĆ, Priljeto. 31. XII. 1999, *Điskup Nikola Modruški o vlaškom knezu Vlaku III. Drakuli-Tepešu te o podrjetlu i jeziku Rumunja*, de Castilia Manca-Grgin, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Marulićev trg 19/I, Zagreb, Republika Hrvatska

²¹ *Istoria româniei în texte- Scrisorile lui Pliniu cel tânăr (LXVIII-9,1-7)*, de Bogdan Murgescu, Ed. Corint, buc. 2001, pag. 47.

²² *Diploma Cavalerilor Ioaniți din 1247*, dată de Bela al IV-lea, regele Ungariei, DIR, C, 1025-1250, pag. 1025-1258; DRH, D, I, p. 20-21.

²³ *Românii de la sud de Dunăre: documente*, Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucheș, Adrian Adamache, Arhivele Naționale ale României, 1997, *Strategikon*(sf. sec. XI). - *Diatribă împotriva dacilor. Însemnări despre obiceiurile, caracterul, originea și istoria lor*, pag. 106;

²⁴ *Cine sunt Albanesii?- din Analele Academiei Române, Seria II, Tom XXII*, de B. P. Hasdeu, pag. 110.

Cu alte cuvinte toți vlahii și cei de la nordul cât și cei de la sudul Dunării, au aceeași origine, cea traco-getică. Denominativul Vlăhi, „Olah” în maghiară, „Volohy” în rusă, „Wolochy” în poloneză, „Walachen” în germană, „Vlachs” în engleză, „Valaques” în franceză, „Βλάχοι” (Vlăhi) în grecește, fiind o moștenire comună, atât a dacilor liberi, cât și a celor din cadrul Imperiului Roman²⁵.

Istoricul bizantin Katakolon Kekaumenos, ginerele lui Niculăiță cel Tânăr, a scris în perioada 1075-1078, o carte de sfaturi și învățături destinate curtenilor bizantini. Lucrarea numită „Strategikon”, include și memorialistica lui Niculiță cel Tânăr, probabil ca o încercare de a-l disculpa pe socrul său, care fusese conducătorul răsculaților vlahi împotriva autorității imperiale a bizantinilor.²⁶

Katakolon Kekaumenos, de origine armean, foarte probabil că era rudă cu strategul Kekaumenos, cel care în anul 980 l-a înlocuit de la conducerea Larisei pe Niculăiță cel Bătrân, bunicul lui Niculăiță cel Tânăr, din vina căruia a căzut Servia la 986 în mâna bulgarilor. Astfel cronicarul bizantino - armean, avea un motiv particular pentru a-i face pe vlahi vinovați de toate nenorocirile pământului, acela de a reveni în grațiile curții imperiale bizantine. Punând aceste rele pe seama vlahilor, înfățișându-i ca pe niște permanenți insurgenți încă din vremea vechiului lor rege Decebal, și insinuând că aceștia, cu promisiuni și jurăminte mincinoase, au determinat cele ce s-au petrecut, Kekaumenos încerca să se disocieze de orice legătură posibilă cu vlahii răsculați²⁷.

Revenind la expunerea despre Basarabi, urmașii potențailor traco-geți²⁸ despre care vorbește Kekaumenos, trebuie să arătăm că într-un act oficial al papei Ioan XXIII din 1327, primul dintre

²⁵ Theophanes Confessor, 6079 (587), p. 258, 1-22, 436 și 447, (ediția Carl de Boor), Bahşi Iman, Džagfar Tarihi, vol. III, Orenburg 1997.

²⁶ *Acta Militaria Mediaevalia*, Sztuka wojena pogranicyu polsko-rusko-slowackim w'sredniowieczu Krakow 2005, s9-27- Articles “SZTUKA WOJENNA SŁOWIAN W ŚWIETLE BIZANTYŃSKICH TRAKTATÓW WOJSKOWYCH”, de Piotr L. Grotowski, pag. 10 și următoarele.

²⁷ *Idem*.-pag. 17-18 și următoarele. *Expuneri istorice* - Laonic Chalcocondil , în românește de Vasile Grecu, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.

²⁸ *De literis getarum sive gothorum. de Vulcanius Brugensis Bonaventura*, 1597, Edited Hélène Cazes. BRUGES.

Basarabii consemnați în documentele istorice, este numit “Dilecto filio nobili viro Bazaras Woyvode Transalpina”^{29,30}.

Termenul “Basarab” îl găsim sub diferite forme în limbile balcanice. Astfel, la sârbo-croați, Basar este nume de familie, la fel Basaris în Grecia, iar în Macedonia este nume topic. Numele românești de familie, Basariu și Basarin³¹, provin, conform explicațiilor din dicționar, de la grecescul Basaris³², numele grecesc fiind preluat de la traci, deci este un nume moștenit de la traco-geți.

Originea tracică a numelui Basarabilor a fost susținută și de Nicolae Iorga apoi de Bogdan Petriceicu-Hasdeu, care corelează termenul dacic “saraba”, cu regionalismul “saramb” (“cap”)³³. Lingvistul Sorin Paliga, la fel ca prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu, arată că “bassarai” era veșmântul tracic din piei de vulpe, purtat la ceremoniile preoților de preotesele zeului vinului din mitologia romană, acest termen neexcluzând antroponimele tracice de origine pre-indo-europeană, “Bassaros, Bassos” etc; aceste antroponime au legătură cu termenii “Bazaar, Vassar, Bashar”³⁴ etc.

Pentru a înțelege mai bine sensul și originea acestei noțiuni, trebuie să amintim că termenul “Bassa-Raad” poate fi înrudit cu formele “Bassareus”, “Basileu”, toate însemnând același lucru: Regele Regilor. Ca și termenii “ric” - “Rigă”, “Caesar” etc., Bassar este un element hipocoristic. Dacă la unii dintre migratorii regi din epoca gotică, găsim adăugat numelui un sufix “ric”, derivat de putere, referitor la bogăția regalității, ex: “Athanaric”, “Theodoric”, “Geiseric”, “Genseric”, “Alaric”, “Chlodoric”, “Cedric”, “Hredric”, “Rodric” (din care s-a format hispanicul Rodrigo), tot așa regăsim “Bassar”, derivatul de la “Ssar” – “Țar”, căruia i s-a adăugat sufixul

²⁹ *Etymologicum Magnum Romaniae-Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, de Bogdan Petriceicu Hasdeu, pag. 778; „Bazaras”, consemnat într-o bulă a papei Ioan al XXIII din 1327,

³⁰ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, de Sakcinski, Ivan Kukuljević, publicat în 1874, pag.76.

³¹ Ion Popescu Sireteanu.-op. citate.

³² *Gründliches mythologisches Lexikon*, de Benjamin Hederich (1770), Ed. Leipzig, pag. 78

³³ *Etymologicum Magnum Romaniae-Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, de Bogdan Petriceicu Hasdeu, pag. 224-225.

³⁴ *Mitologia tracilor*, de Sorin Paliga, Meteor Press, 2008, ISBN 978-973-782-237-8, pag. 66

“Rad”, adică “fericitul”, conform cuvântului slav “radost”, bucurie (însă “rad” în limba slovenă, înseamnă “eu”).

Tăblițele de lut babiloniene arată că din dinastia lui Nabucodonosor³⁵, au făcut parte o serie de regi, Regi ai Regilor. Majoritatea numelor acestora prezintă terminația “ssar-szzar-țar” ca la regele Naboplassar^{36,37,38,39}, sau al lui Belșatar -Balthassar⁴⁰, așa cum și Nabucodonosorul biblic se numea, în realitate, Nebucadneszar -Nebucadnețar.

Burebista⁴¹ (Boervista, Buruista etc.), deținătorul suprem al puterii laice în cadrul primei mari formațiuni statale a geților, mai mare decât cea a predecesorului său Dromihete⁴² (Dromichaites-Dromgetae), l-a avut ca asociat la domnie pe marele preot Deceneu (Dekaineos), deținătorul puterii religioase-spirituale, care i-a și succedat la conducerea statului geto-dac⁴³.

³⁵ *Assyrian and Babylonian Chronicles* (Eisenbrauns,1975) *Chronicle Concerning the Early Years of Nabopolassar*. adapted from A.K. Grayson, and Jean-Jacques Glassner, *Mesopotamian Chronicles* (Atlanta, 2004). Nabucodonosor (sau Nebucadnețar) a fost numele mai multor regi ai Imperiului Babilonian: Nabucodonosor I - care a condus Imperiul Babilonian în sec. XII î.Hr.; Nabucodonosor II (634-562 î.Hr.) - conducător babilonian menționat în Cartea lui Daniel din cadrul Bibliei; Nabucodonosor III (Niditu-bel) - a condus rebeliunea împotriva regelui Darius I al Persiei, în anul 522 î.Hr.; Nabucodonosor IV (Arakha) - a condus rebeliunea împotriva regelui Darius I , în anul 521 î.Hr.

³⁶ Naboplassar (cca.658 - 605 î.Hr.) a fost primul rege al Babilonul. Este tatăl lui Nabucodonosor al II-lea, cel care l-a urmat pe tron în 605 î.Hr.

³⁷ *Chronicle Concerning the Fall of Chronicle Nineveh*.

³⁸ *Concerning the Late Years of Nabopolassar*.

³⁹ *Nabonidus and Belsazar*, R.P. Dougherty, Yale Oriental Series 15, 1929; *Assyrian and Babylonian Chronicles*, A.K.Grayson, 1975, p. 104-111(pentru cronica lui Nabonid).

⁴⁰ Belșatar, probabil nepotul lui Nebucadnețar (aram. Belsa'ssar) este numit de asemenea Balthasar (gr. Baruc 1:11-12; Herodot, 1. 188) sau Baltasar (Josephus, Ant. 10. 254.)

⁴¹ *Cronologia regilor daci în:Unitate și continuitate în istoria poporului român*, de H. Daicoviciu, Ed. Academiei R S România, Buc. , 1968, pag. 65-72; Bogdan Murgescu.- op. cit., pag. 39 și următoarele.

⁴² *Istoria României în texte*, de Bogdan Murgescu (coordonator), Ed. Corint, Buc. 2001, pag. 34-35

⁴³ *De actibus Getarum sive Gothorum*, Iordanes, Ed. Eduardi Fichhaber, 1861.

Mai târziu, pe vremea lui Decebal, Dacibalo fiind un hipocoristic, regele și comandantul militar suprem al dacilor era secondat de marele preot Vezina, care avea puteri mai restrânse decât cele ale predecesorului său, Deceneu, deoarece Susagus⁴⁴, comandantul suprem al cavaleriei sarmate, forța militară care a dus greul bătăliilor de la șes, consemnată ca atare în metopele monumentului de la Adamclisi⁴⁵, era al doilea în stat, ca reprezentant al puterii laice și asociat la domnie cu Decebal. Capitala lor, numită oraș al Sarmaților și Geților, a fost Sarmisegetusa⁴⁶.

După aceea, secole mai târziu îl regăsim ca instituție de stat pe marele Bassareus, forma care aduce cu termenii Basilios⁵⁴, ⁵⁵ și, Bassileus, adică exact așa cum ambasadorul cetăților grecești, Acornion, l-a denumit pe Burebista⁵⁶, în inscripția de la Dionysopolis⁵⁷.

Basarabii de la noi, ca șefi ai potențailor autohtoni, aveau "Bassara" ca mantie a lor, purtătorul ei fiind un conducător al comunității nobililor^{58,59} așa cum Celnicul era conducătorul rustic al

⁴⁴ *Etudes classiques, Studii Clasice Volumul 5*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, pag. 233, 304, 310.

⁴⁵ *Bulgaria's Historical Rights to Dobrudja* by Milan G. Maroff Jurist, Professor of Social Military Science in the Academy of Sofia, Paul Haupt Akademische Buchhandlung vormals Max Dreschel Ber, Bern 1918.

⁵³ *Raport asupra călătoriei la Ruinele Sarmisegetusei și a informațiilor adunate la fața locului, în anul 1882*, de George Barițiu, membru al Academiei Române, Seria II, Tom II, Tom VII, Secțiunea II, Memorii și notițe, București, 1883, Tipografia Academiei Române.

⁵⁴ *A dictionary of Greek and Roman Biography and Mithology*, 1873, ed. Wiliam Smith, pag 470;

⁵⁵ *Chronicon Budense*, Buda, Typis Ioannis Gyrian & Martini Bago, 1838; *Chronicon Budense -De Pugne regis contra Basarab Voyvodam vlachorum-unde Alexandrum este numit „rex terra Bessarabe”*.

⁵⁶ *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, de H. Daicoviciu, Cluj, Ed. Dacia, 1972, pag. 104-111; *Burebista și epoca sa*, de I. H. Crișan, Buc. Ed. Enciclopedică Română, 1975, pag. 33.

⁵⁷ *Burebista and His Time*, de Crișan, Ion Horațiu, București, 1978, Bibliotheca Historica Romaniae, pag. 61. (Decretul din Dionysopolis, astăzi orașul Balcic de pe coasta Mării Negre din Bulgaria, a fost scris în jurul anului 48 î.Hr. de către cetățenii din colonia grecească Dionysopolis, în onoarea lui Acornion, care a călătorit departe într-o misiune diplomatică pentru a se întâlni cu cineva la Argedauon).

⁵⁸ *Zalmoxis Primum Getarum legislator*, Carolus Lundius, Uppsala, 1687;

comunităților montane de ne-sclavini, al liberilor, neaserviților, blachorum – blaccis –bessii, valahi⁶⁰, fie ei din Balcani, Pind, Tatra sau Carpați⁶¹.

Bozorad-Bessarrad- Basarab, ca formă derivată a lui Bassareus, probabil desemna titlul pe care-l purtau Domnitorii autocrați, când urcau pe tron, chiar dacă aveau, sau nu, asociat la domnie. Nu se utiliza ca un nume de familie din epoca modernă, dar ca și Vlad (Glad-Gwald), care înseamnă "conducător" ("vlădică"), treptat a fost adoptat ca nume.

După cum spune Letopisețul Cantacuzinesc⁶², banoveții basarabești, care erau dincolo de Olt și la sud de Dunăre, s-au dus să se închine lui Radu-Negru Vodă,^{63,64} strămoșul acestor banoveți, fiind probabil Glad de la Sirmium⁶⁵, din actuala Voevodina. Ulterior banoveții au fost nevoiți să se mute în Banatul de Severin, apoi, pe măsură ce regatul Ungariei era în expansiune, s-au strămutat în Strehaia, și în final, la Craiova.

Informațiile bogate aflate în cronicile și documentele deja citate, ne confirmă faptul că Radu-Negru Vodă, valah ardelean, supus Regatului și Regelui Ungariei, a "descălecat" din Țara Făgărașului în Țara Românească, în anul 1291, însoțit de un alai numeros, alcătuit din valahi, unguri și sași. Nu trebuie să considerăm ca epitetul "negru", ar avea legătură cu o culoare smeadă a feței, așa cum consideră alți autori. A nu se omite faptul că în acele vremuri, exista obiceiul ca diferitele teritorii să fie însemnate pe hartă prin culori diferite, ex: Cumania Albă, Cumania Neagră, Valahia Albă, Valahia

⁵⁹ *Prerogativele juridice ale judeului sătesc în legislația sec. al XVII-lea în Transilvania*, de Livia Măgina.

⁵³ Laonic Chalcocondil.-op. citată.

⁶¹ *Gesta Hungarorum, secolul XII, de Anonymus*, publicată de Johannes Georgius Schwandtner, 1765.

⁶² *Istoria Țării Rumânești de când au descălecat pravoslavnicii creștini*, de Constantin Cantacuzino, pag. 1; Contribuțiuni la studiul cronicilor muntene, București, C. Giurescu, 1906 (retipărit în Studii de istorie, 1993).

⁶³ *Negru Vodă și epoca lui*, de dr. Atanasie M. Marienescu, Membru al Academiei Române, Extras din *Analele Române, Seria II-Tom XXXI, Memoriile secțiunii istorice*, Buc. 1909, ed. Institutul de Arte Grafice, pag. 529-530 și următoarele;

⁶⁴ *Cronica Bălenilor*, de Radu Popescu, Contribuțiuni la studiul cronicilor muntene, C. Giurescu, București, 1906 (retipărit în Studii de istorie, 1993)

⁶⁵ *Gesta Hungarorum, secolul XII, de Anonymus*, publicată de Johannes Georgius Schwandtner, 1765.

Neagră, teritoriul croaților negri, albi și roșii. Așadar în acest context, în general “negrul”⁶⁶, desemna zonele depărtate față de centrul de putere, care era figurat cu alb^{67,68}.

Asemenea lui Vlad sau Basarab, au fost adoptate în onomastică și alte noțiuni, cum ar fi “Decebalus - puternicul dacilor”, numele său menționat de Dio Casius⁶⁹, fiind Diurpaneus Duras, zis și Dacibalo⁷⁰. Sau numele de Traianus⁷¹ (Trojan, probabil cel care provine de la Troia, dar apoi găsim a fi consemnat și ca o denumire a unei zeiță a slavilor, numită Troyan) precum și multe alte hipocoristice medievale, de care sunt pline documentele de epocă, de exemplu Chiajna - de la Kneaghina, Dude - Dudescul, Durde - Durduca, Pârâu - Pârâianul, Crețu - Krețulescu, Ban - Banul, Băneasa, Despina - de la Despotissa, Velica - având sensul de Marea (Doamna), Noroceă - de la “norocosul” etc.

Prin cutuma asocierii la scaunul de domnie, care așa cum am arătat mai sus, vine din vremuri străvechi, împreună cu Domnitorul, guverna și urmașul său, desemnat de Domnitor în timpul vieții, dintre membrii Vlastelinilor. Fiind și rudă cu Vodă, asociatul la domnie trebuia să conducă țara după moartea Voievodului, preluând sceptrul puterii și devenind cap al statului până la alegerea noului Domn; acest lucru se datora lipsei unei legi de succesiune a tronului. Deci asocierea la domnie⁷² a fost determinată de problemele generate de succesiunea

⁶⁶ *A dissertation on the geographi of Herodotus, the History of the scythians, getae and sarmatians*. Translated the german of B.G. Nicbuhr, Oxford, Published by D.A. Talboys MDCCCXXX(1830);

⁶⁷ *Northern Eurasia in Medieval Cartography: Inventory, Text, Translation, and Commentary*. Leonid S. Chekin, Brepols, 2006. First published in 1999 under the title *Kartografiia khristianskogo srednevekovia*. by Vostochnaia literatura, Moscow

⁶⁸ *Symbolism, Time and Space in Medieval World Maps*, Woodward, D., Annals of the Association of American Geographers, Vol. 75, No. 4 (Dec., 1985), 510-521 on Stanley Murphy, *Interaction of Word and Image*,

⁶⁹ Bogdan Murgescu .-op. citată, pag 33, 39, 42.

⁷⁰ Bogdan Murgescu .-op. citată, pag, 43, 45-47.

⁷¹ “Rome’s Dacian Wars: Domitian, Trajan, and Strategy on the Danube” Part II of Everett Wheeler’s excerpt, from the *Journal of Military History* 75, no. 1 (January 2011) pag. 9.

⁷² *Cauze ale asocierii la tron în Țara Românească și Moldova (Sec. XIV–XVI)*, de Liviu Marius Ilie, Analele Universității “Dunărea de Jos” din Galați, Seria 19, Istoric, Tom VII, 2008

tronului și de necesitatea împărțirii prerogativelor conducerii, această procedură succesorală fiind împrumutată de la Bizantini⁷³. În actele domnești vechi, sunt texte care stabilesc modalitățile de succesiune. Erau trei trepte ale succesiunii la tron⁷⁴: rudele cele mai apropiate, probabil fiii Domnului („din rodul inimii domniei mele”), alte rude de grad inferior primilor menționați („din rudele domniei mele”) și pretendenții la tron fără legătură de sânge cu Voievodul („din alt neam”), toți fiind Vlastelini.⁷⁵ Când era vorba de succesiunea tronului, Vlastelinii au avut un cuvânt greu de spus. După moartea Domnitorului, asociatul la domnie nu putea să fie înlăturat decât cu forța sau prin „hiclenie”, adică urcarea pe tron a altui Vlastelin pretendent la domnie.

Pentru a înțelege semnificația termenului “vlastelin” trebuie să ne referim la termenii slavoni “власт” - “vlast” care înseamnă: regulă, conducător, “patrie strămoșească”, “властел” - “vlastel” care înseamnă nobilime, “vlastela” desemnând rolul nobilimii, adică echivalentul activității, al puterii locale exercitate, sau al rolului pe care îl exercitau nobilii în stat. “Властелина” - “vlastelin” și “властелини” - “vlastelini”, însemna nobil, respectiv nobili, adică acei “maiores terrae” sau foștii tarabostești -nobilii de baștină, autohtoni, aparținând pământului strămoșilor patriei⁷⁶.

Cu alte cuvinte, Vlastelinii erau puternicii locurilor strămoșești, de baștină, având blazon nobiliar⁷⁷, trecute în tabelele de heraldică europene, COAT of ARMS. În vreme de război, vlastelinii alcătuiau cavaleria grea nobiliară, care mergea în fruntea armatei, constituind și garda de corp a stăpânului lor, Voievod, Vicevoievod, Ban, Dzupan etc. Caii lor erau echipați cu armură metalică, iar ei purtau un pieptar din zale metalice, acoperit de o cuirasă,

⁷³ *Dreptul bizantin în țările române*, de Gh. Cronț, în Studii nr. 5/1958, pag. 33-59 și nr. 1/1960, pag.57-82.

⁷⁴ *DRII, Țara Românească, B, sec. XVI*, doc. din 9 martie 1502, dat în Târgoviște de Radu Voievod.

⁷⁵ *idem DRII, Țara Românească, B, sec. XVI*, doc. din 9 martie 1502.

⁷⁶ *NJEMAČKI HODOČASNICI 15. I 16. STOLJEĆA O ZADRU*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Krešimir KUŽIĆ, pag. 67.

⁷⁷ *WREATH of HERALDRY, Beyng an, SYMBOLICAL ARMOUR With the Saxon Etymologies*, By I. Thorold, Heraldic Artist, Printed by W. Browning. Broad Street, Bath, 1830.; K.F. Werner, *Naissance de la noblesse. L'essor des élites politiques en Europe*, Paris, 1998.

confecționată tot din metal. Ca arme de luptă foloseau lănci și spade grele. Vlastelinii erau însoțiți de scutieri, adică tineri nobili vasali, care să-i ajute să urce pe cai, înainte sau în timpul luptei, dacă erau doborâți, sau să coboare. Aceste echipamente de luptă erau foarte costisitoare, de aceea numai cei bogați își permiteau confecționarea lor⁷⁸.

La lupte mai participau și armatele cneziale ale rusticilor, echipamentele lor fiind ușoare. Și la infanterie și la cavalerie, ostașii rareori îmbrăcau o platoșă subțire de metal, cel mai des având platoșe din piele, iar ca arme de luptă aveau sulită, sabie și obligatoriu, arcuri cu săgeți.

Așadar, Vlastelinii “dzupanii” ori “ispanii” erau puternicii locului, deținătorii de feude asupra cărora aveau drept de jurisdicție, fiind asemuiți cu principii electori apuseni, cu drept de a deține și a acorda funcții. Așa cum am spune astăzi, erau oamenii politici care participau la desemnarea conducătorilor lor, dar erau și eligibili, putând fi aleși ca Ban sau Vicevoevod, ori chiar Principe Domnitor, Dux (Duce). Vlastelinii prin definiție erau și legistatori, garanții lui Jus Valachicus⁷⁹ - “jus valachiae” (vechiul drept românesc).

Ca o reminiscență a acestui termen “vlastelin”, găsim rădăcina “vlast”, în “Zakonodavna vlast”, denumire ca în perioada slavonă⁸⁰, pe care o are actualul parlament bosniac, legislativul din Sarajevo.

Într-un mod asemănător, găsim la compozitorul și dirijorul ceh, Bedřich Smetana, născut la 2 martie 1824 în Boemia și decedat la Praga, în 12 mai 1884, poemul simfonic dedicat amintirii originilor patriei sale, intitulat “Ma vlast”. Boemia era parte a vechii Moravia Magna sau Mora Stara Vla, stat tampon, existent între Imperiul Carolingian și Imperiul Bizantin, locul unde s-a născut slavona veche, introdusă de către călugării greci Chiril și Metodie, ca limbă diplomatică și limbă de cult pentru sclauyinii slavoni. Ciclul “Ma vlast” (“Patria mea strămoșească”), este alcătuit din șase poeme muzicale, cel de-al doilea fiind numit Vltava, sau Moldova, în limba

⁷⁸ Piotr L. Grotowski. - op. cit. pag. 17-18 și următoarele.

⁷⁹ *Istoria statului și dreptului românesc*, de D.V.Firoiu, Ed. Didactică și Pedagogică, Buc. 1976, pag. 39.

⁸⁰ Hurmuzaki, vol. I, partea a –II-a, pag. 27, doc. din 1347 “*Consiliul comunei Ragusa decide să se dea Vlahilor din Bosnia, care vor aduce în oraș cereale bune, câte patru măsură de sare pentru o măsură de bucate*”. Monumenta Slav. merid., vol X, Zagrabiae, 1879.

noastră, Die Moldau fiind denumirea germană a râului care străbate Praga⁸¹.

Fiindcă uneori proprietățile purtau numele acestor potenți autohtoni, ei cu greu pot fi raportați la o moșie sau alta, “colegiul lor electoral” fiind moșiile principale unde aveau o locuință fortificată, așa cum erau castelele nobililor din apus. Nu putem spune cu certitudine dacă aveau, sau nu, mari castele, însă o culă întărită cu ziduri groase în mod cert era la moșia lor principală.

La noi nu a existat o ierarhizare clară a titlurilor nobiliare, pe care le purtau marii seniori feudali (stăpâni ai unor domenii asupra cărora își exercitau și unele atribuții ale puterii de stat) ca în Apusul Europei Evului mediu. Nu au existat nume ca particule nobiliare, de exemplu, “de Runcu”, “de Corbi”, “de Lipov”, “de Răzvad”, așa cum în occident a existat un “d’Alençon”, “de Guise”, “de Wales”, sau un “de Anjou”, aceste nume, “prince of Wales” în Anglia, “dux D’Anjou”, în Franța, fiind purtate numai de moștenitorul tronului.

Se vede că boierii valahi, “Boyarii, Boyarinii, Buri, Boieronii, Boierinii”, erau nobilii mari proprietari de pământuri, regăsiți în actele Transilvaniei și cu numele de “Boeroni”, echivalentul “Baronilor” occidentali⁸².

Iată ierarhia câtorva titluri nobiliare ereditare⁸³, care au existat în Europa Apuseană Medievală, preluate din timpul Imperiului lui Carol cel Mare: “Ducele” (fr. duc, lat. dux, ducis) era stăpânul unui ducat, care la noi echivala cu un principat; “Prințul”, era principele, cărmuitorul unui principat, descendent al unei familii regale sau imperiale; “Viceregele”, “Vicevoievodul” sau Banul era guvernatorul unui ținut; “Contele” era conducător al unui comitat, o provincie asupra căreia avea drepturi absolute; “Viconte”, “Marchizul” și “Baronul”, erau și ei mari seniori ereditari, “Marchizul” (fr. Marquis,

⁸¹ *The Moldau* (symphonic poem) by Smetana - 5 nov. 1882. *Classical Music Insights, Understanding and Enjoying Great Music*, by Betsy Schwarm - classical radio announcer, concert speaker, music historian, college professor of music, Trafford Publishing North America & international, isbn:978-1-4269-9420-3 (sc), isbn: 978-1-4269-9667-2 (hc), isbn: 978-1-4269-9668-9 (e), 2011

⁸² *Date istorice privitoare la familiile nobile române, II*, de Ioan cavaler de Pușcariu, Sibiu, 1895.

⁸³ *Chronicon Chronicorum Politicum qvo Imperatores, Reges, Duces, Principes, Marchiones*, Collector Johanne & Valterio Belga, anno MDCXIV (1614). Frankfurt/M Aubry, 1614. Mit Holzschnitt - Druckermarken auf d. Titel.

adică margine, hotar) fiind conducătorul militar al unei mărci de graniță.^{84,85,86}

Aristocrația românească care a rămas până aproape de perioada secolului XX, a fost puternică și multe familii boierești române sunt anterioare formării statelor românești. Boierii nu se mândreau cu dregătoria pe care o aveau, ci cu faptul că "erau de neam", erau aristocrați, precum un francez care nu se fălește cu titlul de conte, ci cu faptul că este gentilom⁸⁷.

Unii Boieri erau dregători, având atribuții în Sfatul Domnesc, în justiție, administrație, armată. Cei care ajungeau oameni politici se numeau Jupani, prin prescurtare „Pani”, alcătuind o categorie conducătoare și un grup de elită, fiind martorii care semnau actele domnești înaintea celorlalți Boieri. Fiind cârmuitorii de provincii - regiuni, dintre aceștia se alegeau sfetnicii Domnului. Fiicele și soțiile de "dzupani", erau numite jupânițe și jupânese. Desemnarea în documente ca: "Jupan..., Vlastelin din casa domniei mele", arată că acesta făcea parte din colegiul elector, exercitând o funcție administrativă, încredințată de Domnitor, dar avea și rudenie de sânge sau spirituală cu Domnul, pentru că Vlastelinii puteau să fie înrudiți cu oricare dintre Domnitorii aflați pe tron. De cele mai multe ori relația dintre Vlastelin și Domn, se baza pe gradul de rudenie dintre aceștia.

Regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, care era și regele cumanilor din Kunshag, de pe Tisa, l-a numit astfel pe vlahul Basarab I⁸⁸, considerat întemeietorul Valahiei: "Bazarab infidelis Olacus noster"⁸⁹, adică "Bazarab, vlachul nostru necredincios" (n.b. recte, *valah și nu cuman*). Basarab I a domnit între anii 1310-1352. El a fost

⁸⁴ *The European Nobility, 1400-1800*, Dewald, Jonathan, Cambridge, 1996. p. 1,4,10,14;

⁸⁵ *64 The Old European Order, 1600-1800*, Doyle, William, Oxford, 1992. p.74;

⁸⁶ *Enciclopedia Britannica* online, pag. 76 și următoarele.

⁸⁷ *Ce-au fost boierii mari în Țara Românească?*, Neagu Djuvara, Ed. Humanitas, București 2010, pag. 15.

⁸⁸ *Codex Diplomaticus, Regni, Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, editat Academia Scientiarum et Artium Slavorum meridionalium Auxilio Regiminis Croat., Dalm.et slav. Collegit et digessit T. Smiciclas Academiae Socius Ord., volumen IX, diplomata annorum 1321-1331. Continens. Zagrabiae. Ex. Officina Societatis Typographicae, 1911.

⁸⁹ *Istoria românilor*, Vol. III, Academia Română, Editura Enciclopedică, București, 2001, pag. 577 - vezi *Documenta Romaniae Historica, D*, Relații între Țările Române, I, București 1977, pag 49-52.

căsătorit cu Marghita din Transilvania, împreună având ca fiu pe Nicola (Nicolae) Basarab, care a devenit asociat la domnia tatălui său, și ca fiică pe Theodora, călugărită apoi la Vidin.

Tot în aceea epocă, în *Chronicon Budensis* este menționat „Alexandrum Rex terra Bessarabie”⁹⁰. Și tot despre el, sârbii susțin că a participat la bătălia de la Velbujd din iulie-august 1330, acasă rămânând asociatul său la domnie, ca locțiitor pentru rezolvarea problemelor ce se puteau ivi la nord de Dunăre. Spre a întări cele spuse despre asocierea la domnie, arătăm că termenul “vaida” - în ungurește, “voyvod” - în latină, și “voevodu” - în slavă, bulgară, sârbă, poloneză etc., desemnează pe conducătorul militar⁹¹. Când exista asocierea la domnie, unul era Domnul sau Pricipele – “Dominus-Princeps”, iar celălalt era șeful militar, adică “voievodul”, cum de altfel am descris deja mai sus, când arătam cum acest obicei exista și în vremea lui Decebal⁹².

Alicsandru a intervenit în bătălia pentru soarta jocurilor de putere din Balcani, fiind tatăl Theodorei Basarab (ulterior devenită monahia Theofana, la Vidin), căsătorită cu Ivan Alecsandru, (care va fi Țar al Bulgariei între 1330-1365), părinții viitorului țar de Vidin, Strațimir. O fiică, Maria, era căsătorită cu Andronic IV, împărat al Bizanțului (1376-1379), și acesta participând alături de bulgari, în confruntarea de la Velbujd.

Alte documente contemporane vorbesc despre Doamna Clara⁹³, văduva lui Alexandru Voievod și despre fata ei, împărăteasa Bulgariei. Așadar Iwanko (Ioan) Alecsandru Bassaraba, era tatăl Theodorei și socru al lui Ivan Alexandru al Bulgariei. Probabil că sintagma “Mare Basarab” se referea la cel care cumula ambele funcții, atât cea de Domn cât și cea de Voievod. În această situație, dacă exista un asociat la domnie, exista posibilitatea ca cel de-al doilea să devină Mare Ban (Vice - Voievod).

⁹⁰ *Chronicon Budense*, Buda, Typis Ioannis Gyrian & Martini Bago, 1838; - *De Pugne regis contra Basarab Voyvodam vlachorum* - unde „Alexandrum” este numit „rex terra Bessarabe”.

⁹¹ *Originea Voevodatului* - Analele Societății Academice Române, Seria a -II-a, de Ioan Bogdan, Buc. 1902.

⁹² *The letters Pliny the Younger*, vol. II, books VI-X, Garniers brothers publishers, 1920.

⁹³ *Documente privitoare la istoria românilor*, vol I, partea a 2-a, de E. Hurmuzaki, pag. 1370.

Ioan Alicsandru Basarab⁹⁴, cel care a dat și numele țării sale⁹⁵, conform altor izvoare istorice, după lupta de la Velbujd, în Bulgaria, din iulie-august 1330, la scurtă vreme, între septembrie-noiembrie ale aceluiași an, a fost nevoit să se confrunte cu războiul declanșat pe neașteptate de Carol Robert de Anjou, regele Ungariei. Pe care într-un final, l-a înfrânt în bătălia decisivă, purtată în apropierea muntelui Valahului, după cum s-a consemnat în Cronica Pictată de la Viena. Încleștarea finală probabil a avut loc în trecătoarea care începe de la baza muntelui, munte ce poartă și acum numele de Basarab, aflat pe Valea Oltului, la Turnu, lângă stâncile abrupte din vecinătatea schitului Cozia Veche.

Dar iată ce se spune că scrie pe piatra funerară de pe mormântul fiului Marelui Basarab, adică a lui Nicolae, piatră tombala aflată la mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung: „În luna noiembrie 16 zile, a răposat marele și singur stăpânitorul domn Io Nicolae Alexandru voievod, fiul Marelui Basarab, în anul 6873, indictionul 3. Veșnica lui pomenire”. Io (în originalul slavon Iω sau IωNb) este un titlu domnesc, purtat de Domnitorii români din Moldova și Țara Românească, în Evul Mediu. Sunt istorici care afirmă că numele „Ioan - Ivanko”, alăturat celui domnesc, provine tot din „Io”, probabil prin interpretarea greșită a acestuia – susțin creatorii paginei „Io”, de pe Wikipedia site.

Succesor deplin la tronul Țării Basarabești al primului Basarab consemnat documentar, a fost acest asociat și fiu al său, Nicola Alicsandru Basarab. Noi opinăm că probabil aici este vorba de Nicola “sin” Alicsandru, adică Nicolae, fiul lui Alexandru. Oricum, despre el se știe că a fost Domn deplin al Valahiei, în perioada dintre 1352, până la 16 septembrie 1364, fiind și Duce de Făgăraș și Comite de Severin. Despre soțiile sale se știe că a fost căsătorit mai întâi cu Maria Lackfy, apoi sunt menționate Clara de Doboka, Margit Dabkai, fiind amintită și o altă soție, Chiajna. Numele acesteia poate fi un hipocoristic aplicat soției de Domn, precum și Doboka pare o altă redare a lui Dabkai.

⁹⁴ *Ioan Basarab, un Domn român la începuturile Țării Românești*, de Matei Cazacu și Dan Ioan Mureșan, Ed. I, 2013.

⁹⁵ *Songe du vieil pelerin, Philippe de Mezieres*, Bibl. l'Arsenal, 2682, f. 55, în Revista istorică, anul XVII, nr. 4-6, aprilie-iunie, 1931, pag. 68, N. Iorga și alți specialiști, doc din 1389 “*et la terre d' Alixandre de Balgerat, en Ablaquie*”

Nicola Alicesandru Basarab, se spune că a avut șase urmași, băieți și fete. Primul a fost Johannis Ladislaus , Ioan Vladislav I (Vlaicu Vodă), Domn al Valahiei în perioada 16 noiembrie 1364- cca. 1377, căsătorit cu Kerana (Ana). Apoi după cel de al doilea fiu, Voislav, mort de tânăr, domnia a revenit fratelui mai mic Radu, care a domnit în perioada cca.1377 - cca.1383, fiind căsătorit cu Ana, apoi cu Calinichia; Radu a avut și trei surori, Ana (sau Anca), măritată cu Ștefan Uroș, rege al Serbiei, Slava (sau Ana, din porunca Anei, la 1360, fiind scris în Vidin un sinaxar ce cuprindea viețile femeilor sfinte.), căsătorită cu Ivan Stracimir, țar bulgar de Vidin în perioada 1363-1396, ultima descendentă a lui Nicola Alicesandru fiind Elisabeta, căsătorită cu Ladislav, Duce de Oppeln, palatin al Ungariei⁹⁶.

Radu Basarab a avut ca urmaș la tron pe Dan I Basarab, Domn cca. 1383-23 septembrie 1386, care l-a asociat la domnie pe fratele său, Ioan Mircea “cel Bătrân” Basarab (1386-1418).

Dan I Basarab a fost victima amestecului său în conflictul rudelor sale de la sud de Dunăre, Ioan Stracimir, conducător al țaratului Vidinului, și Șişman, țarul de Târnovo - “Șuşmanu carele l-a ucis pe Danu”, după cum a zis cronicarul călugăr, Mihail Moxa^{97,98}.

În aceste împrejurări, Mircea cel Bătrân a devenit Voievod cu puteri depline după cum se arată în următorul pasaj: “Eu, de Hristos Dumnezeu învrednicitul, Domn autocrat creștin, marele Mircea voevod, din mila lui Dumnezeu, Domn a toată Țara Ungro-Vlahiei și al părților de peste munți, încă și spre părțile tătărăști (“totam cumaniae pars”, adică toate părțile cumanilor-tătarilor) și Amlașului și Făgărașului herțeg (Duce) și Domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile pe toată Podunavia încă și până la Marea cea Mare și stăpânitor al cetății Dârstorului” - copie a titulușului, publicată în

⁹⁶ *Genealogia Basarabilor, sec. XIII-XVII*, de Dan Pleșia, Planșă anexă la volumul “*Io Mircea, mare voievod și domn*”...editat de Așezământul Cultural „Nicolae Bălcescu”, Râmnicul Vâlcei, 1986.

⁹⁷ *Cronograful Țării Românești, 1620*, Mihail Moxa, în glosa la cronică bulgară tipărită de d. I. Bogdan;

⁹⁸ *STUDII SI DOCUMENTE CU PRIVIRE LA ISTORIA ROMÂNILOR*, fragmente de cronici și știri despre cronicari, adunate și tipărite cu o prefață despre istoria munteană în legătură cu istoriografia sârbească, de N. Iorga, Profesor la Universitatea din București, Ed. Ministerului de Instrucție, Buc., Stabilimentul grafic I. V. Sococu, Strada Berzei, 59, 1901, Pagina 17.

“Fragmente istorice”, de către transilvăneanul Ioan cavaler de Pușcariu.

După moartea lui Dan I Basarab, urmașii săi s-au numit Dănești, aparenta despărțire denominativă fiind susținută de aceștia prin aceea că Mircea cel Bătrân Basarab⁹⁹ și-a asociat la domnie pe fiul său, Mihail, Domn în perioada 1418-1420. O astfel de situație schimba vechea cutumă a asocierii și a alegerii domnitorului, îndepărtând de la domnie celelalte rude, respectiv pe descendenții fratelui său Dan, care s-au considerat lipsiți de posibilitatea de a fi aleși ca viitori Domni, de către Vlastelinii țării. Dorința lui Mircea de a crea o formă de transmitere ereditară a puterii, s-a izbit de aceeași opoziție, care începând de la încercarea anticului Caesar, a măcinat nobilimea electivă, alcătuită din puternicii locului. Spre deosebire de centralizarea imperială romană, sau de monarhismul medieval vest european, această rană a rămas deschisă pe toată perioada secolelor următoare, când peste 70 de voievozi au domnit pe tronul Valahiei, din 1330 până în 1714, an în care s-a produs înlăturarea ultimului Basarab.

Domnitorul Mihail Viteazul a purtat numele fiului lui Mircea Basarab Bătrânul, iar mama sa, Theodora - Tudorița, călugărită sub numele de Teofana, poartă numele fiicei primului Basarab. Mama Viteazului, despre care susținem că era din familia lui Mircea Basarab, ctitorul Mănăstirii Cozia, este și ea înmormântată la mănăstirea Cozia, chiar lângă Mircea Basarab. Teofana era tot din neamul lui Ioan Mircea Basarab, pentru că, potrivit obiceiului monahal, o femeie nu putea fi îngropată într-o mănăstire de călugări decât dacă era ruda ctitorului. Deci și Mihail Viteazul era Basarab, așa cum Basarab a fost și urmașul său la tron, Craiovescul Dănesc, Radu Șerban, fiu al Mariei din Coiani.

Secole după Mihail Basarab, fiul lui Mircea Cozianul, tot documentele istorice ne spun că strămoșii Boierilor Pârâieni erau Vlastelini, rude ale Dăneștilor. Așa cum Vlastelinii Vlădești, descendenții din Vlad “Draco”, Cavalerul Ordinului Dragonului, fiul lui Mircea, și Mihneștii - cei proveniți din Mihnea I - erau rudeniile Drăculeștilor. Aceste familii sunt încrengături ale trunchiului Basarab, la fel ca și celelalte mlădițe: Boierii Pârvulești (Craioveștii),

⁹⁹ HURMUZAKI.-op. citată, vol. I, partea a II-a, pag. 824, *doc. lui „Mircea, Voevod al Basarabiei”*.

Brâncovenii, Bengeștii, Bibeștii, Glogovenii, Bujoreni, Brezoienii, Bălenii, Krețuleștii, Dudeștii, Văcăreștii etc.

Ctitoriile voievodale și boierești sunt mărturii ale acestor legături de rudenie, un exemplu elocvent fiind Schitul Sf. Arhanghel aflat în suburbia municipiului Rm. Vâlcea, spre Vlădești. Ctitorie a Drăculeștilor, acest locaș de cult s-a refăcut de Boierii Pârâieni, urmașii Dăneștilor, consemnările documentare neavând nevoie de comentarii.¹⁰⁰

În scrisoarea din 14 iunie 1667 (1667), Radu Leon poruncește arhiepiscopului Râmnicului, Ignatie, să nu schimbe drepturile boierilor Pârâieni de a numi egumen, la mănăstirea Sfinților Arhangheli, “fondațiunea lor”.

Schitul Sf. Arhanghel, de pe strada Știrbei Vodă din Vlădești, exista la sfârșitul secolului al XV-lea. Vlad Basarab Vodă Călugărul i-a dat în anul 1490 (1490), cel dintâi hrisov de stăpânire a moșiei sale de moștenire. În 1536, acest act împreună cu cel din anul 1536 al lui Radu Vodă Paisie erau înfățișate de Episcopul Inochentie, Administrației Chezară-Crăiești a Olteniei, și menționate în „Extractul” latin, pe baza căruia au fost recunoscute de către austrieci, posesiunile mănăstirilor oltene. Înainte de 1721, capela Arhanghel fusese refăcută de Staico (Stanciul) Paharnicul Pârâianul, singurul ctitor menționat în documentele găsite din secolul al XVIII-lea, apoi dedicată Mănăstirii Șegarcea, care era metoc al Patriarhiei din Alexandria. Cert este că strămoșii lui Staico (Stanciul) Pârâianul au rectitorit acest schit al Vlădeștilor, deoarece Domnul Radu Leon, prin scrisoarea din 14 iunie 1667, amintită anterior, arată că mănăstirea Sf. Arhangheli este „pomana acestor boieri din moși-strămoși”.

Documentele istorice¹⁰¹ spun că Mihnea cel Rău a distrus Catedrala Sf. Dumitru din Craiova, rectitorită în 1651, în perioada când Danciul Pârâianul din familia Dăneștilor, ctitorul Mănăstirii Polovragi, era Ipravnic (vezi pisană Catedrală Sf. Dumitru din Craiova), Mănăstirea Bistrița olteană, ctitoria Dăneștii Pârăulești - Craiovești, și Mitropolia Argeșului, pe locul ei Neagoe Basarab rectitorind Mănăstirea de la C. Argeș.

¹⁰⁰ *Biserici, târguri și sate din județul Vâlcea*, de Preotul profesor I. Popescu-Cilieni, Ed. Ramuri, Craiova, 1941, pag. 63; Arh. Olteniei, iulie-decembrie 1931, pag. 338.

¹⁰¹ „Istoria Țării Românești”, de Stolnicul Constantin Cantacuzino.

În acest context, merită citată și Mănăstirea Aninoasa-Muscel din județul Argeș. Restaurarea acestei mănăstiri (cu frumosul cerdac în stil brâncovenesc), având hramul Sf. Nicolae, a început în 1997, iar în timpul lucrărilor, arheologii au descoperit mai multe morminte, unele dintre acestea mai proaspete fiind al călugărilor care au păstorit mănăstirea de-a lungul timpului, iar altele mai vechi fiind probabil ale ctitorilor. Într-un mormânt, care, după primele cercetări, pare a fi al ctitorului Tudoran Vlădescu¹⁰², (călugărit cu numele de Teodosie), s-a găsit un inel princiar, masiv cu sigiliu, având inscripția sacră “IO”, în slavonă, iar dedesubt, monograma sa, T.V. (Tudoran Vlădescu).

Acest “IO” princiar nu înseamnă “Eu”, după cum au crezut și au scris unii, ci dovedește faptul că Tudoran Vlădescu era chiar din mlădița Basarabilor cu drept de domnie. Alături de mormântul său este cel al soției sale, Alexandra; aici s-au găsit resturi din îmbrăcămintea ei, cusută cu fir de aur, țesături foarte scumpe în vremea aceea, care probabil au fost aduse de negustorii brașoveni pentru Boierii valahi. Tudoran Vlădescu nu fusese înmormântat în haine princiare, pentru că se călugărise, după ce ctitorise Mănăstirea Aninoasa- Muscel din județul Argeș în 1678, unde a trăit ca monah și unde a fost îngropat în 1695. A fost și ctitorul schitului Detcoi¹⁰³.

Tot documentele istorice ne spun că Vlădeștii de Argeș¹⁰⁴ sunt rude cu Boierii Vlădești, Oprea și Badea, din Vâlcea, rude și ei, ca și Tudoran, cu Domnii Mihail Viteazul Basarab și Matei Basarab.

Fratele lui Ioan Noroce, Marele Ban, Vlastelinul Calotă¹⁰⁵ din Corbi, Răzvad și din Lipov - zis Bozianul, “Boierul credincios al lui Mihai Viteazul”, a fost căsătorit cu Calea din Brâncoveni, sora Voievodului Matei Basarab¹⁰⁶. Tot acest Calotă a mers împreună cu Petru Șchiopul atunci când acesta a abandonat domnia, pentru a se stabili în Austria.

Ultimul dintre Basarabii cunoscuți nouă este Voievodul martir Constantin Bassaraba Brîncoveanu, cu el luând sfârșit domnia Basarabilor pe tronurile Valahiei sau ale Moldovei.

¹⁰² *Inelul cu inscripția IO*, Text publicat de Cristian Cocca, sâmbătă, 6 septembrie 2008, în ROMÂNIA MISTERIOASĂ.

¹⁰³ *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, de N. Stoicescu, Ed. Enciclopedică Română, Buc. 197, pag. 256.

¹⁰⁴ *Idem*.-pag. 254-257.

¹⁰⁵ *Ibidem*, pag. 40.

¹⁰⁶ N. Stoicescu.- op. citată, pag.49.

După aceea, au urmat domniile fanariote, apanajul puterii în funcțiile politico-administrativ statale, ale celor două principate dunărene, aparținând de acum mai mult grecilor din Pera și Fanar, infiltrarea lor în posturile cheie fiind începută odată cu strămutarea din Bizanțul ocupat de turci, a tuturor familiilor importante bizantine, fie ele imperiale sau nu: Cantacuzino, Paleolog, Lascaris, Vaveli etc.

Cunoașterea științifică a tainelor trecutului nostru istoric presupune o acțiune fascinantă și plină de surprize. Pentru a cunoaște rădăcinile noastre trebuie să cercetăm cu atenție documentele, pentru că ele consemnează faptele istorice, raportate la anumite epoci și zone, și ne ajută să pătrundem în lumea celor care au trăit în mijlocul acestor evenimente importante. Găsirea și cunoașterea strămoșilor noștri ne ajută să găsim răspunsuri privind identitatea noastră, să ne aducem aminte cine suntem, de unde venim și încotro mergem.

CONTROVERSA PETRU ȘCHIOPUL; UN BASARAB PE TRONUL MUȘATINILOR.

Controversy Peter the Lamé, a Basarab ruler on Musatin's throne

de Ovidiu Mihail Stângă

Acest studiu e dedicat memoriei Principelui Petru al Valahiei și Moldovei, un principe ales, cultivat, de baștină fiind un muntean din Țara Românească sau Valahia, după cum i se spunea în vremea sa. A fost de mai multe ori în scaunul de domnie al Moldovei, domnie aparent inexplicabilă întrucât acest principe pare a fi venit din exilul petrecut în Siria, direct pe scaunul domnesc al Mușatinilor din Moldova, fără a fi domnit niciodată pe tronul strămoșesc al Valahiei.

Pentru explicarea evenimentelor aceluia sfâșit de secol XVI, înțelegerea contextului domniilor lui Petru Șchiopul, din multe puncte de vedere, ar putea ajuta la descifrarea întâmplărilor prin care au trecut principatele dunărene. Și mai mult, ajută la înțelegerea viitoarei marii epopei a bravului Voievod Mihail Viteazu, care a încheiat acel veac.

This study is dedicated to the memory of Peter Prince of Wallachia and Moldavia, a refined well-bred prince, native been a Wallachian from Wallachian Romanian Country, or Wallachia, as was known in his time. He was several times the great ruler on the throne of Moldavia, reigning prince apparently inexplicable as this seems to have come from an exile spent in Syria, directly on the royal throne of Moldovian Musatin reign without ever reigned his ancestral throne of Wallachia.

For explanation of events that tore the sixteenth century, understanding the reigns of Peter the Lamé, in many ways, could help decipher what happened in Danubian principalities. And more, it helps

to understand the future great epics of Prince Michael the Brave, which concluded that age.

Cuvinte cheie = keywords: *Medieval rulers, Moldavia, Wallachia, Basarab, Musatin, Controversy*

Am dedicat acest studiu memoriei Principelui Petru al Valahiei și Moldovei. Un principe ales, cultivat, un muntean din Țara Românească sau Valahia, după cum i se spunea în vremea sa. A fost de mai multe ori în scaunul de domnie al Moldovei, domnie aparent inexplicabilă întrucât acest principe pare a fi venit din Siria în Moldova, fără a fi domnit niciodată pe tronul strămoșesc din Valahia.

Pentru explicarea evenimentelor aceluia sfârșit de secol XVI, înțelegerea contextului domniilor lui Petru Șchiopul, din multe puncte de vedere, ar putea ajuta la descifrarea întâmplărilor prin care au trecut principatele dunărene. Și mai mult, ajută la înțelegerea marii epopei a bravului Voievod Mihail Viteazul.

În urmă cu mai mulți ani, fiind în Anglia, am descoperit acolo un document publicat care i-a aparținut acestui principe. Este vorba de primul tratat comercial încheiat între Petru, Principele domnitor al principatelor dunărene, și regina Elisabeta I, suverană peste Anglia, Franța și Irlanda.

Mai recent, în primăvara anului 2013, aflându-mă pe plaiurile Oltului, în județul Vâlcea, la Muzeul Sfântului Schit Ostrov din Călimănești, printre exponatele de acolo am văzut Pomelnicul vechi al mănăstirii Ostrov, având alături mai multe documente în facsimil. Erau reproduceri ale documentelor prin care domnitorii au făcut diverse danii, adică daruri reîntărite de-a lungul vremurilor, spre înzestrarea Sfântului Schit Ostrov. Printre aceste bătrâne documente, mi-au atras atenția două vechi cărți domnești de danie care m-au intrigat, întrucât cei doi semnatari ai actelor erau Alexandru Voievod și Mihnea Voievod, respectiv domnitorii din veacul al XVI-lea, cunoscuți sub numele de Alexandru al II-lea Mircea și Mihnea Turcitul, fiul său, ambii fiind din neamul Mihneștilor - Drăculești.

Faptul ciudat că acești doi oponenți ai neamului lui Neagoe Basarab au înzestrat cu moșii o ctitorie a vrăjmașului lor, devine și mai ciudat atunci când regăsim numele lor în înșiruirea de nume a rudelor apropiate ctitorilor, din reproducerea recentă a pomelnicului mănăstirii, transpusă la mari dimensiuni de doamna cercetător științific Claudia Tița, doctor în istoria mentalităților. Pe aproape un perete întreg, în uriașul pomelnic al Sfântului Schit Ostrov, creditat de asemenea ca având o foarte mare vechime, sunt pomenite multe nume voievodale ale Valahiei.

Consultând originalul acestui pomelnic, transcris la anul 1920, de către protosinghel Efreim Enăcescu, după o copie realizată în anul 1800 de Ilarion monahul, care a reînnoit manuscrisul pomelnicului din anul 1676, am găsit următoarea înșiruire de voievozi:

Pomelnicul Mănăstirii Ostrov, de la 1676, Domnitori

Neagoe Voevod
Despina Doamna
Teodosie Voevod
Ruxanda Domnița
Petru Voevod
Iovan Voevod
Basarab Voevod
Mircea Voevod
Alexandru Voevod
Ștefan Voevod
Mihail Voevod
Nicolae Voevod
Șerban Voevod
Matei Voevod
Elena Doamna
Constantin Voevod
Grigorie Voevod

E stranie și încâlcită înșiruirea numelor domnești din pomelnic, multe fiind fără aparentă legătură între ele, căci așa par numele necunoscuților Petru, Iovan, Basarab, Mircea, alături de Neagoe și Despina.

Însă, în mod vizibil, între această variantă restrânsă a pomelnicului și varianta mare, expusă la muzeu, există câteva aspecte majore care le diferențiază.

Pe lângă cei care au rectitorit Schitul Ostrovului, adică Neagoe Basarab și Milița Despina, și pe lângă domnitorii amintiți mai sus, în pomelnicul de la muzeu, împreună cu Alexandru Mircea Voievod, apare și Ecaterina Salvaresso, soția lui și mamă a lui Mihnea Turcitul, înaintea lor fiind scriși Mircea Ciobanul Voievod împreună cu soția sa, Doamna Chiajna, și Petru cel Tânăr Voievod, fiul lor. La câteva rânduri mai jos sunt trecuți Mihail Voievod, adică Mihai Viteazul, și fiul său, Nicolae Voievod, apoi Șerban Voievod, Matei Voievod și Elina Doamna, Vodă Constantin Brâncoveanu și Grigorie Voievod.

Greu de admis ca într-un pomelnic al rudeor de suflet, alături de ctitorii sfântului locaș, în pomelnicul de la muzeu, să fie trecuți și dușmanii lor,

Alexandru al II-lea Mircea și Mihnea Turcitul. Acești Domnitori sunt din neamul Voievodului Mihnea cel Rău, marele dușman al lui Neagoe Basarab, al Doamnei Milița Despina și al presupusului ei unchi, Dimitrie Iacșici, sârb care se pare că plecat la Sibiu, printr-o faptă cumplită petrecută acolo, și-a scăpat toate rudele Dăneștilor - Craiovești, de marele lor dușman, Mihnea cel Rău din neamul Drăculeștilor.

Domn al Țării Românești între 1508 și 1509, nepot al lui Vlad Dracul, Mihnea s-a aflat în conflict permanent cu neamul Craioveștilor și cu divanul alcătuit din boierii săi, care l-au expulzat de pe tron cu ajutorul sultanului. Apoi refugiindu-se în Transilvania, a fost ucis un an mai târziu pe treptele Bisericii Parohiale din Sibiu. Călugărul Gavril Protul, cronicar al vremii, descria faptele lui Mihnea în următorul fel: „Apucând domnia, îndată se dezbracă lupul de pielea oii și își astupă urechile ca aspida și ca vasiliscul, iar arcul și-l încordă și găti săgeți de săgeta, și sabia și-o fulgera, și mâna și-o întărea spre răni, și prinse pre toți boierii cei mari și aleși, muncindu-i cu multe munci cumplite. Și le luă toată avuția, și se culcă cu jupânesele lor și cu fetele lor înaintea ochilor lor. Unora le-a tăiat nasurile și buzele, pre alții i-a spânzurat și pre alții i-a înecat; iar el se îmbogătea și creștea ca chedrul până la cer și-și împlinea toată voia sa”. Cu mare silă a distrus o mare parte din ctitoriile Craioveștilor, neamurile cele mai apropiate de Voievodul Neagoe Basarab, sub ghiulelele tunurilor sale căzând mănăstirea Bistrița olteană, biserica Sf. Dumitru din Craiova, vechea biserică din Curtea de Argeș și multe altele.

Ciudate vremuri, ciudate apucături, ciudate fapte!

Încercând să înțeleg câte ceva din tabloul de ansamblu, am început să caut altceva, mai în detaliu, pornind să cercetez în paralel câteva din aceste destine istorice. Deoarece prin punerea în lumină a legăturilor existente între acte, fapte și personaje, lucruri care acum par a fi greu de explicat, se dezvăluie indicând prin lumina lor, adevărul din negura acelor vremuri întunecate.

Așadar, să începem a depăna firul istoriei cu ceva vreme mai dinainte de anii exilului bătrânului Petru Șchiopul, domnitor care a renunțat de bunăvoie la tronul Moldovei spre a pleca prin ale străinătăți, unde se spune că permanent a avut alături ca însoțitori pe țiitoarea sa circaziancă și pe un Vlastelin de casă, pe Boierul Calotă Bozianul. Aceștia nu sunt nimeni alții decât mama fiului său Ștefan, ca și cel pe care, mai apoi, aflăm că se va face remarcat drept unul din oamenii de încredere ai bravului Voievod Mihail Viteazul, pe care de asemenea l-a însoțit permanent în toate luptele.

Mai apoi descoperim că pe vremea domnitorului Moldovei, Alexandru Lăpușneanul, s-a consemnat căsătoria acestuia cu domnița Rocsanda, una din fiicele cuplului Petru IV Rareș și Jelena Branković, Ruxandra având ca bunică

pe sârboaică Despina Despotitssa Helena, mamă și a Miliței Despa - Despina și a altor trei prințese din Rascia.

Tatăl acestora, Despotul sârb Jovan Branković (și aici iară ni se deschide o altă cale care ne va putea duce la mănăstirea Bucovăț, precum și la Brâncovenii despre care poate ar trebui spuse mai multe, dar nu acum, ci probabil cu altă ocazie) a fost ultimul Domnitor al Serbiei, pe tronul căreia a stat din perioada lui 1496 până la moartea sa petrecută în 1502. El a primit titlul de Despot de la Vladislav II al Ungariei și nu de la bizantinii care pe atunci nu mai existau ca putere balcanică, dar nici de la turcii care-i cuceriseră pe bizantini, întrucât sub directa tutelă ungară, Despotul a domnit peste regiunea cunoscută sub numele de Racsag (vechea Rascia, actualmente Vojvodina din timpurile moderne), fiind așa cum se autointitula: succesorul legitim al "sfintei dinastii Nemanjić". Cu soția sa, Jelena Jaksic, "Helena, Serbiei despotitssa", tot din neam nobil sârbesc, a avut cinci copii, care l-au avut ca unchi pe Demeter, fratele Jelenei Jaksic: Milića, (Milița Despina) soția lui Neagoe Basarab de Valachia (1512–1521), Marija, măritată cu Banul Ferdinand Frangepan din casa Banilor de Frankopan ai Bosniei, Jelena, căsătorită cu Mușatinul Petru IV Rareș de Moldavia, Hanna și ultima, Maria Magdalena.

În 1546 aflăm o soră a Rocsandei, nepoata lui Ștefan cel Mare și a lui Jovan Branković. Această fată care-l avea ca tată tot pe Domnitorul Petru Rareș, numita Ana Despina, la douăzeci și unu de ani împliniți, și-a unit viața pe vecie, în fața altarului, cu Mircea Ciobanul, Domnul Valahiei (1545-1554 și 1558-1559), fiu al lui Radu Vodă cel Mare.

Doamna Chiajna (hipocoristic de la Kneaghina, „Marca Doamnă” echivalentul Despotissei - Despina), i-a născut voevodului Mircea șapte copii, trei băieți și patru fete: Petru, Anca-Stana, Alexandra, Marina, Dobra, Mircea și Radu, străduindu-se toată viața să le dea traiul princiar, demn de strămoșii lor.

Tochmai pentru aceste strădanii, după moartea soțului ei, Chiajna a mai fost numită și Mircioaia, avându-se în vedere caracterul ei bărbătos, aprig și hotărât, ca o demnă coborâtoare din uniunea dinastică a Despoților sârbi cu Basarabii și Mușatinii.

Astfel reușește să-l pună pe tronul Valahiei pe fiul ei minor, Petru Voda cel Tânăr, pentru care o și pește pe Elena, o frumoasă domnița din Ardeal, fiică a căpitanul Nicolae Cherepovici, probabil un aromân din Chiprovăț (Chiprovitsi din actuala regiune montană, zonă a munților Balcani, de lângă Vidinul bulgăresc), aflat în slujba principelui Transilvaniei. Nunta lor are loc la Sibiu, în august 1563, acest eveniment desfășurându-se în lipsa mirelui. În

ianuarie 1564, proaspăta doamnă Elena a lui Petru Vodă cel Tânăr, a născut o fată, căreia la botez i s-a pus numele Tudorița¹.

Nu prea se mai știe mai nimic despre această fiică a Elenei și a lui Petru, care a fost o mlădiță ce prin nașterea ei a unit Valahia, Moldova și Transilvania cu lumea aromânilor chiprovițeni de la sud de Dunăre. Dar tare ar fi fost frumos ca această Tudorița să fie chiar acea călugăriță despre care mai târziu se vor consemna următoarele:

"Aici mă ajunse și vestea de săvârșirea zilelor drag fiului Mihail Voievod, și de sărăcia doamnă-sa și a cuconilor domniei lui, prin țările străine. Fui de plângere și de suspine ziua și noaptea. După aceea, cu vremea și cu ajutorul Domnului din cer, și cu rugăciunea cinstiților părinți, și cu plângerea mea, Sfînția Lui din înaltul cerului au auzit și s-au milostivit de i-a scos din țările străine în țara noastră de moștenire, și mai vârtos i-a adus în sfânta mănăstire în Cozia, pentru bătrâna și jalnica lor maică. Și dacă se adunară unii cu alții, mare plângere și suspin fu între ei de jalea lui Mihai Vodă și pentru patima lor ce-au pățit prin toate țările străine doamna Stanca și fiu-său Ion Niculae Vodă și doamna Florica. Fu după aceea întrebare între ei, cine cum au petrecut. Grăi doamna Stanca: "Cum am pățit noi, maică, să nu pate nimeni. Dar milostiva ta maică, cum ai petrecut?" Maica zise: "Cu mult foc de moartea fiu-meu și de jalea domniilor voastre. Iar de către sfânta mănăstire am har dragului Domn din cer și mulțumesc părinților de aici c-am avut pace, răpaus și căutare la nevoia mea". Ziseră domniile lor: "Mulțumim și noi părinților pentru molitva ta, că ai avut căutare de ei"².

Spre a relua firul istorisirii întrerupte de acest salt peste timp, vom aminti că după urcarea pe tron a fiului ei Petru, vreo câțiva ani buni Chiajna a domnit în liniște pe tronul Valahiei, împreună cu fiul ei, Petru Vodă cel Tânăr. Asta până în primăvara anului 1568, când, după intrigile Cantacuzinilor, le-a venit mazilirea și exilul, după cum spune cronicarul: "capugiul sultanului sosi la curtea din București cu firmanul de mazilire. Petru cel Tânăr, văduv, doamna Chiajna cu întreaga ei casă, cei trei copii mai tineri, Dobra rămasă nemăritată, Mircea și Radu, doi nevârstnici, fură ridicați pe dată din odăile lor și porniră fără împotrivire pe drumul exilului", întreaga familie domnească fiind surghiunită tocmai la Alep, în nordul Siriei³.

Însemnările medicului german Leonhardt de Rauchwolffen, care trecând prin Alep în 1570, relatează că această fostă mare doamnă a Valahiei,

¹ *Documente slavo-romane cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, de Șt. Nicolaescu, București, 1905, pp. 269-276.

² *Destine din istorie, modele pentru contemporaneitate - Credința i-a întărit pe domnitori în pribegii*. Documentar de pr. prof. univ. dr. Gheorghe I. DRĂGULIN - arhivă - Marți, 31 august 2010, | Ziarul Lumina - Ediția Națională

³ Grigore TOLOACA . - *Fiica lui Petru Rareș, mamă a doi musulmani și o cadână*. (Historia, Nr. 43, iulie 2005).

Chiajna, "o femeie pricepută, cunoscătoare a limbilor turcă și arabă", s-ar fi îndeletnicit pe acolo cu treburi meschine: "făcând comerț ambulant cu mărunțisuri pe străzile orașului", spre a suplimenta cei 20 de aspri, subvenție de întreținere pe zi, care le fusese alocată de sultanul Selim al II-lea⁴.

Tot acolo, în sangeacul de Magnesia din Asia Mică, Chiajna a izbutit să o prezinte pe Dobra tânărului conducător al acelei provincii, Murad, fiul lui Selim, care a și cerut-o în căsătorie, nunta făcându-se după ritualul musulman. Și astfel Dobra (termen care în limba sârbă înseamna "cea pură, cea bună"), fata Chiajnei, ca mai înainte Hurem, mama lui Selim, a devenit soție a lui Murad III (4 iulie 1546-16 ian. 1595), fiu al sultanului Selim al II-lea și moștenitor al tronului Înaltei Porți a Fericii, pe care l-a și obținut după moartea tatălui său, petrecută în 1574. Domnia i-a fost neîntreruptă până în 1595, când, la rândul lui, a fost succedat de Mehmet al III-lea, fiul său și al sultanei valide Malika Safiye (cea pură), zisa Sofia Belicui, "marea înțeleaptă".

Dar în acest timp, dincolo de remarcă răuvoitoare a călătorului citat mai înainte, Ana Despina, zisă și Chiajna, nu a stat de fel inactivă, căci iată ce se menționează în cronicile Moldovei, unde se spune că uneltirile care l-au adus la tron pe fratele vitreg al Chiajnei, fiul săsoaicei Weiss și al lui Petru Rareș, Iancu Sasul, au fost deturnate de Chiajna. Aceasta, prin intervenția ei la Înalta Poartă, a dus la înlocuirea acestuia cu Petru Șchiopul, lucrarea Chiajnei fiind ușurată chiar prin faptele lui Iancu Sasul, fiindcă, pe tot timpul domniei acestuia, el nu s-a remarcat decât prin jafuri și biruri nemaipomenite.

Iancu Sasul a inventat vâcăritul, o taxă care însemna că la 10 vite, una era luată bir. De aceste taxe și biruri nu putea fi străin Bartholomeo Brutti, consilierul afacerilor financiare ale domnului Moldovei, ba chiar se pare că era un instigator al acestora, ceea ce Chiajna nu putea admite. De aceea Chiajna a cerut la Stambul să fie readus pe tron Petru Șchiopul. Intrigile Chiajnei primesc temei și prin plângerile boierilor moldoveni aflați în pribegie, cât și prin relațiile dubioase pe care Iancu le avea cu negustorii sași, de care se simțea legat prin tatăl său adoptiv, Jorgen Weiss.

Asta însă nu l-a împiedicat pe fratele de cruce al lui Petru, adică pe Alecsandru al II-lea Mircea, domnitor între iun. 1568 - apr. 1577, cu o scurtă întrerupere în primăvara lui 1574, să nu impună și el o taxă pe oile sterpe din Valahia, fapt pentru care ulterior a mai fost numit și "Oaic Scacă", în amintirea aceluși bir.

⁴ D.I.R., B, Veacul XVI, vol.III, p.381. Beschreibung der Rheyß Leonhardi Rauchwolffen der Artzney Doctorn und bestellten Medici zu Augspurg ... in die Morgenländer - S. FEYERABEND, 1584., str. 276r, 348v, 349r.

Dintr-un document de danie pentru Mănăstirea Sinai aflăm câte ceva despre rubedeniile sale, e drept, destul de vag, pentru că așa pare pentru noi exprimarea și mentalitatea medievală: [...] “Io Alicesandru voevod si pe bunicul domniei mele Io Mihne voevod si pe părintele domniei mele Io Mircea voevod si maica din inimă a domniei mele, doamna Despina si pe fratii din inimă ai domniei mele, Io Mihne voevod si Io Vladul voevod si Io Milos voevod si Io Pătru voevod si Io Mihne voevod si pe fiul din inimă al domniei mele Io Mihne voevod. “

Mircea Alicesandru al II-lea s-a născut probabil în Transilvania, unde tatăl său era în pribegie cu familia, în așteptarea unei clipe prielnice spre a lua tronul Valahiei de la potrivnicii.

Două versiuni povestesc despre viața trăită înainte de domnie.

Cronica pictată de la Mănăstirea Bucovăț spune că a luat domnia la 40 de ani (deci anul probabil al nașterii este 1529) și că a stat în temniță [...] “de când a murit Pătrașco voievod ... până ce a ieșit răposatul Petru voievod din Valahia și când am stat domnia mea domn a toată UngroVlahia”⁵.

În textul unei pisanii puse pe o fântână din Ocnele Mari scrie că [...] “am fost în pribegie în Țara Arăpcască 20 de ani și în Alep 14 ani, ca într-o închisoare “[...]”⁶

Letopisețul Cantacuzinesc consemnează cum Alicesandru Mircea își începe domnia, după modelul lui Mircea Ciobanul, adică printr-o baie de sânge printre boieri, cităm: „deci atuncea boiarii câți erau pribegi încă au venit de s-au închinat toți la Alexandru vodă. După aceia trecând doua luni, iar Alexandru vodă au început de au tăiat multime de boiari, anume: Radul logofătul ot Drăgoiesti i Mihnea ot Bădeni i sin Udriste vistierul i Tudor ot Bucov i Vladul Caplii i Pătrascu i Calotă i Stan sin Drăgulesului i Radul stolnicul ot Boldesti i Radul sin Socol dvornicul, si altii, mesița septemvrie 1 deni”⁷.

Cronica lui Radu Popescu relatează același lucru în cuvinte aproape identice, dar niciunul dintre cei doi cronicari nu spune niciun cuvânt despre motivul care a stat la baza unui asemenea gest, mai ales că toate numele dezvăluite aparțin taberei dușmane a lui Petru cel Tânăr, care conform teoriilor actuale nu este același cu Petru Șchiopul, fratele de cruce al lui Mircea Alicesandru, adică ocrotitorul lui Mihnea al II-lea Turcitul, de care Petru Șchiopul s-a ocupat ca de propriul lui fiu, chiar dacă nu era din sângele său.

Tot acest măcel se consemnează și printr-un document târziu, datat 29 iunie 1604, în care se spune: „Astfel toți boierii câți au fost pribegi de frica lui

⁵ Ioan Bogdan „Cronicile slavo-române”, București, 1959, p.195.

⁶ „Inscripții medievale ale României”, I, Orasul București, București, 1965, p.479-480.

⁷ Stolnicul Constantin Cantacuzino, „Istoria Țării Românești”, în „Cronicari munteni”, I, București, 1984, p.113.

Mircea voievod în Țara Ungurească, toți au venit cu mare veselie în țară, în patria lor și la răposatul Alicsandru voievod, ca să slujească domniei lui pentru drepte sate și ațigani și pentru dreptele lor averi ... s-a întâmplat tăierea tuturor boierilor și rea moarte de către răposatul Alicsandru voievod. Astfel, câ și boieri au rămas ne tăiați, iarăși li s-a întâmplat pribegie peste munți.⁸

Împreună cu soția sa, Ecaterina Salvaresso, în 1573, Alecsandru fondează prima tiparniță din București, la ctitoria lui Petru cel Tânăr, mănăstirea Plumbuita, care e rectitorită apoi la 1575, de către fiul lor, Voevodul Mihnea, zis și Turcitul, pentru ca în veacul următor să fie iar rectitorită de Voevodul Matei Basarab.

Prin documentul datat 1 iulie 1564, fondarea acestei mănăstiri este atribuită lui Petru cel Tânăr și mamei sale, Doamna Chiajna, pentru ca în documentul din 21 octombrie 1568, să se indice continuarea lucrărilor de ctitorire prin intervenția lui Alecsandru Mircea Voievod și a soției sale Ecaterina, care sunt pictați și ei în tabloul votiv de la Mănăstirea Plumbuita. Confirmarea faptului că există continuitate de rudenie între Matei și Petru, se arată în pisania de la Biserica Domnească "Sfântul Nicolae" din Câmpulung-Muscel, rectitorită de Matei Basarab, care indică fondarea la anul 7075(1567), ctitorii fiind Doamna Chiajna și Petru cel Tânăr.

Mai constatăm că Alecsandru Mircea s-a înfrățit cu Petru Șchiopul, probabil tocmai pentru a-i asigura un sprijin minorului Mihnea, căci la 1574 Voevodul Petru Șchiopul obține tronul Moldovei. După această dată ar fi trebuit să urmeze o perioadă de liniște pentru cei doi frați de cruce, numai că în 1576, un grup de 70-80 de boieri (40 după opinia lui A.D. Xenopol), se duc la Murad al III-lea să ceară o anchetă privind abuzurile lui Alexandru asupra Valahiei. Dar în loc de aceasta, sultanul arestează zece dintre ei, care sunt trimiși plocon Domnitorului, restul fiind condamnați la galere. Nu se știe dacă nu cumva aici au avut vreun rol și vorbele suspuse șoptite alor săi puternici ai zilei, de înțeleapta Sofia Bellicai Baffo, adică sultana Safiye (cea pură).

Cine știe dacă nu cumva, legat de aceste evenimente se înscrie și ridicarea în domnie la Stambul, a lui Oprea Găină Voievod (identificat aproximativ cu Oprea din Răteasa, județul Argeș, ori poate chiar fiind un "Gănescul" și nu "Găină"?), despre care amintește un act datat la 10 iunie 1625, emis de Domnitorul Alexandru Coconul, strănepotul lui Alexandru al II-lea Mircea, întrucât prin Radu Mihnea, tatăl său, Alexandru Coconul era nepot al lui Mihnea Turcitul⁹.

La 12 august 1577, după moartea lui Alexandru, căruia i-a succedat la tron fiul său, Mihnea, Petru Șchiopul, ocrotitorul Domnitorului copil, este

⁸ D.I.R., B. Veacul XVII, vol.I, p.133.

⁹ apud St. Nicolaescu „Petru-Vodă cel Tânăr și Petru-Vodă Schiopul (O chestiune controversată din istoria românilor)", București, 1915, p.17.

anunțat de sultanul Murad al III-lea, că: “încredințase domnia lui Mihnea, cerându-i să-l sprijine la nevoie”¹⁰.

Acest Petru Șchiopul, cel care s-a înfrățit cu mai vârstnicul Alecsandru Mircea, aparent fără a fi Domnitor al Valahiei, a fost Domn al Moldovei de trei ori: iunie 1574 - 23 noiembrie 1577, 1 ianuarie 1578 - 21 noiembrie 1579 și 17 octombrie 1583 - 29 august 1591.

Istoriografia l-a consemnat ca primul din familia Basarabilor, domnitoare în Muntenia, care a urcat pe tronul moldovenesc al Mușatinilor. Acest fapt nu este nicidecum lipsit de importanță, întrucât noi susținem că prin mamă și prin tatăl său, acest Petru avea dreptul atât la Tronul Basarabilor, cât și la cel al Mușatinilor, fiind direct înrudit cu ambele ramuri domnitoare.

Ca o confirmare a ideii, iată și o descriere a unei nunți de la Tecuci, cea de pe vremea lui Petru Șchiopul, atunci când s-au căsătorit Vlad pretendentul, fiul lui Miloș Vodă, din neamul Drăculeștilor, cu Velica doamna (Bellicai, βελλικαε, БЕЛИКА, însemnând acelasi lucru, adică “mare” doamnă). Despre aceasta Marc Doamnă, cronicile ne spun că era una din fiicele Logofătului Ivan (Ioan) Noroce, ginerele lui Mircea Ciobanul și al Chiajnei, la rândul ei Velica fiind direct înrudită și cu Mihail Viteazul și cu Doamna Stanca:

”Alături de bucatele îmbietoare și băuturile alese, muzica și dansul erau nelipsite la nunțile domnești și boierești. Iată de pildă, la 10 iunie 1587, Mihnea al II-lea, domnul Țării Românești, și unchiul său, Petru Șchiopul, domnul Moldovei, s-au întâlnit la Tecuci, fiind însoțit de câte un mare alai, format din înalți dregători, boieri, curteni și slujitori, la nunta rudei lor, Vlad, fiul lui Miloș-vodă, cu Velica, fiica fostului mare logofăt Ivan Noroce din Răzvad. Și s-a făcut atunci, la Tecuci, nuntă mare cu „multă cheltuială și jocuri”. Prin această căsătorie, legăturile dintre cele două țări s-au strâns și mai mult, realizându-se astfel o „uniune dinastică” a celor două țări românești. ¹¹”.

Dar nici Velica, nici ceilalți, dar mai ales Petru Șchiopul, nu au avut parte de tihnă, nici în Valahia și nici în Moldova. Căci Vlad a pierit la scurtă vreme după nuntă, iar Petru a pierdut domniile, aici în Moldova fiind pentru prima dată înlăturat după ce Iancu Sasul, fratele vitreg al Chiajnei, a oferit turcilor daruri mai mari decât el. Astfel, Petru a fost exilat iar la Alep, în 1579, de unde revine după uciderea la Liov (Lvov, Polonia) a lui Iancu Sasul. Câștigă din nou domnia, pe care din nou se pare că este obligat să o părăsească, tot din motive de intrigă.

Aceste lucruri s-au întâmplat probabil pentru că și el, ca și predecesorul său, s-a lăsat prins și manevrat de influența aventurierului albanez,

¹⁰ „Cronici turcești privind Țările Române”, vol. I, București, 1966, p.128.

¹¹ „Societate și muzică în Țara Românească și Moldova (1550-1830), Teză de doctorat, rezumat - Coordonator: Prof. univ. dr. Marcel-Dumitru Ciucă, Doctorand: Claudiu-Ion Neagoe, Universitatea din București, Facultatea de istorie, București, 2007, p.17.

Bartolomeo Brutti, care urmărea convertirea Moldovei la catolicism. Acesta corespundea cu Papa și câștigase pentru cauză o parte dintre boieri. Iezuiții au trimis atunci o misiune cu scopul nedeclarat de a converti poporul din Moldova. Deși mizau pe influența lui Brutti, după ani de prospectare, în 1588, raportul primei misiuni iezuite era dezamăgitor pentru mai marii ordinului: "și totuși nu pătrunzi în sufletul poporului, mai mult șiret decât simplu".

Mai departe, considerăm important a se aminti în susținerea argumentațiilor ipotezei noastre, faptul că la 27 august 1588, Petru acordă negustorilor englezi un privilegiu comercial, ratificat în numele reginei Elisabeta I, de către William Harborne, fost ambasador englez la Constantinopol, și șef al Companiei Levantului. Fiind desemnat și Lordul Primar al Londrei, la scurtă vreme după aceea, lui Sir William Harborne i-a succedat în funcții chiar secretarul său, Sir Edward Barton.

Mai ales acest nou ambasador Edward Barton, va juca un rol foarte însemnat în desfășurarea ulterioară a evenimentelor sfârșitului de secol 16, întrucât prin intermediul bogatei Companii a Levantului, înființată de englezi la Stambul, se spune despre el că l-a sprijinit îndeaproape pe Mihail Viteazul. Mărturie sunt catastifele Companiei, ca și intensă corespondență purtată cu Lordul Salisbury, ministrul de externe al reginei Elisabeta I. În acele corespondențe, Barton a notat spre justificare și aprobare, toate sumele pe care el le-a avansat turcilor, cadouri către Sinan și alte pașale, date pentru a netezi calea spre domnie a lui Mihail. Întrucât în urma blocadei economice spaniole, declanșată după picirea Invicibilei Armada, în Anglia nu mai ajungeau mărfurile Extremului Orient, mările și oceanele fiind controlate de spanioli acum, după bătălia de la Lepanto. De aceea, tot Barton a ajutat la medierea ulterioară a împăcării lui Mihail cu turcii, spre a putea transporta spre Anglia toate mărfurile din Asia, strânse în antrepozitele de la Dunăre, astfel putând să continue "Drumul Mătăsii" prin Valahia, Moldova și eventual prin Transilvania. Pe moment, s-a scos acel Principat de sub tutela Ligii Sfinte austriaco-spaniolo-franceze, temporar caravanele englezești având permis accesul pe acolo, spre Baltica, și apoi pe mare mai departe, fiind duse de corabiile care ocoleau blocada, ajungând în Anglia¹².

Tot în această lucrare, la pag.36, citat după Hurmuzaki "Documente III", pag.521, se spune că la 11 februarie 1598, Mihail Vodă adresează o scrisoare Patriarhului Dionisie Rally, în care Voevodul deplânge dispariția lui Barton în urma mării epidemii de dizenterie din anul 1597, afirmând că regretă moartea Ambasadorului, pe care-l avusese ca pe un frate: "che lo havevamo in loco di fratello".

¹² Ludovic Demeny, Paul Cernovodeanu, *"Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania, în secolele XVI-XVIII"*.

Dar iată și textul bilingv al primului acord comercial încheiat între Anglia și Principele Valahiei și Moldaviei, document din arhivele companiei Levantului, publicat de Richard Hakluyt în “Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation” sub titlul “The privilege of Peter the Prince of Moldavia graunted to the English Marchants”:

Petrus Dei gratia princeps Valachiae et Moldaviae; significamus praesentibus, vniuersis et singulis quorum interest ac intererit, quod cum magnifico domino Guiljelmo Hareborne oratore Serenissimae ac potentissimae dominae, dominae Elizabethae Dei gratia Angliae, Franciae, ac Hiberniae Reginae apud Serenissimum ac potentissimum Turcarum Imperatorem hanc constitutionem fecerimus: Nimirum vt dehinc suae Serenitatis subditis, omnibusque mercatoribus integrum sit hic in prouincia nostra commorandi, conuersandi, mercandi, vendendi, contrahendique, imo omnia exercendi, quae mercaturae ac vitae humanae societas vsusque requirit, sine vlla alicuius contradictione, aut inhibitione: saluo ac integro tamen iure Telonij nostri: hoc est, vt a singulis rebus centum ducatorum pretij, tres numerent. Quod ratum ac firmum constitutione nostra haberi volumus. In cuius rei firmitus testimonium, sigillum nostrum appressum est. Actum in castris nostris die 27. mensis Augusti, anno Domini 1588.

Peter by the grace of God prince of Valachia and Moldavia; we signifie by these presents to all and singuler persons, whom it doth or shall concerne, that we haue made this agreement with the worthy gentleman William Hareborne Ambassador of the right high and mighty prince, the Lady Elizabeth by the grace of God Queene of England, France and Ireland, with the most puissant and mightie Emperour of the Turkes: To witte, that from hencefoorth it shalbe lawfull for her highnesse subiects and all her Marchants, to remaine, conuerse, buy, sel, bargaine and exercise all such things, as the trade of marchandise, and humane societie and vse requireth, without any hinderance or let: the right of our Custome alwayes reserued; That is, that they pay three ducats vpon all such things as amount to the price of one hundred ducats. Which by this our ordinance we command to be surely and firmly obserued; For the more assured testimony whereof our seale is hereunto annexed. Giuen in our Campe the 27. of the moneth of August in the yeere of our Lord 1588¹³.

¹³ „Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation, Collected by Richard Hakluyt, Preacher, and sometime Student of Christ-Church in Oxford, and Edited by Edmund Goldsmid, F.R.H.S. - Volume V - Navigations, Voyages, Traffiques, and Discoveries in Central and Southern Europe. Document no.75 eBooks@Adelaide, The University of Adelaide Library, University of Adelaide, South Australia. This web edition published by eBooks@Adelaide, rendered into HTML by Steve Thomas, last updated Sunday, September 16, 2012 at 18:19. To the best of our knowledge, the text of this work is in the “Public Domain” in Australia”.

Fără niciun pic de tăgadă, cuprinsul acestui document indică faptul că Petru Șchiopul a domnit și peste Valahia și peste Moldova, semnând pentru ambele țări, ceea ce poate confirma presupunerea că bătrânul bolnav de podagră, este unul și același cu Petru cel Tânăr, fiul Despinei Chiajna, tatăl Tudoriței, și frate al lui Mircea, fiind înfrățit și cu Alecsandru, zis și Mircea. Cu toții au trecut prin întâmplări asemănătoare, cu toții au pribegit la Alep, iar apoi, odată scăpați de acolo s-au sprijinit unii pe alții, la revenirea vremurilor bune și pentru ei. Prin faptul că soția lui Petru cel Tânăr, Elena, mama Tudoriței, a fost fata unui Chiprovician, se realizează conexiunea legăturilor avute apoi de Petru Șchiopul, cu aromânii de la sud de Dunăre. Însă asta poate să arate și legăturile cu grecii, pentru că astfel mai erau numiți aromânii în acele vremuri, când un lane greul, putea să nu fie chiar un grec, ci un valah.

Iar mai mult decât orice alt argument, există unul care arată că înfrății Petru Șchiopul și Alecsandru Mircea sunt rude ale Chiajnei Despina, întrucât sunt trecuți în pomelnicul mănăstirii Ostrov de la Călimpnești, ctitorie a lui Neagoe Basarab și a Miliței Despina, care era soră a soției lui Petru Rares, tatăl Anei Despina, zisă și Doamna Chiajna, soacra lui Ioan logofătul de Pitești, zis și Ivan Noroceă din Răzvad, ctitor al bisericii Grecilor din Pitești, cel mai vechi monument medieval al orașului de pe Argeș.

Când la 1589 se spunea că Petru cochetează cu ideea de a cere tronul Poloniei pentru fiul său minor, Ștefan, viitorul Hatman și Domnitor al Moldovei, apoi aliatul lui Mihail Viteazul în lupta contra turcilor, credem că o oarecare bază de credibilitate există în această teorie, căci ideea nu pare a fi venit din neant. Pentru că nu cu mult timp înainte ceva asemănător se mai petrecuse, pe vremea lui Stephan Bathory, când pentru scurtă vreme Havaselly Moldvaiy, alias Ioan Noroceă, fusese pentru scurt timp delegat ca viceguvernator și locțiitor al regelui Poloniei, după cum indică un studiu despre Balazs Havasely, publicat la Cluj, de prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, director al Institutului de Istorie "George Barițiu" din Cluj Napoca, al Academiei Române¹⁴.

Spre sfârșitul vieții, cuprins de boală, Petru a abandonat tronul și a plecat în pribegie, după multe peripeții ajungând în Polonia, de unde a trecut în Austria, spre a se stabili la Tirol. A murit în vara anului 1594, fiind înmormântat în orașul Bolzano (Bozen) din Tirol, lângă biserica franciscanilor. În exilul său, pe care de data asta singur și l-a autoimpus, alături de mama fiului său Ștefan și de apropiatul Vlastelin de casă, Calotă Bozianul din Lipov, Corbi și Răzvad, a mai fost însoțit și de câteva portrete,

¹⁴ "Bălaș Munteanu (Havasely), fiul Domnului Țării Românești Vlad Vintilă de la Slatina, stăpân al posesiunilor Coruș și Popești (comitatul Cluj). Ereditate. Merit. Asimilație (Bălaș Munteanu (Havasely), fils du prince valaque Vlad Vintilă, seigneur de Coruș et Popești (Cluj). Hérédité. Mérite. Intégration). În: Arhiva Genealogică, 1996, 3-41, nr. 3-4, p.137-144.

cel al său, al fiului său, dar și cel al strămoșului lor Vlad Țepeș, pictură ce a ajuns ulterior la muzeul castelului Ambras din Tirol. Este binecunoscutul portret princiar care apare în cărțile de istorie, Vlad fiind înfățișat în ținuta de paradă, cu haina roșie a membrilor ordinului și având pe cap cușma perlată a cavalerilor Ordinului Dragonului.

Din articolul pe care îl anexăm și îl reproducem, tradus în românește grație efortului și contribuției profesorului Emil Rațiu, expertul Romanian Global News în problematica istroromânilor, text care la 9 iunie 2009 a apărut în cotidianul „Alto Adige”, însoțit de fotografiile lui Petru Șchiopul, a mormântului său și a portretului lui Vlad Țepeș, într-un lung articol se arată următoarele:

Astăzi, 2 iulie, se împlinesc 415 ani de la trecerea în eternitate a Domnului Moldovei, Petru Șchiopul, iar la Mănăstirea franciscanilor din Bolzano va avea loc un Tedeum pentru sufletul său, după secole de nemerită uitare.

Cotidianul „Alto Adige”, text scris de Mauro Fattor

O ISTORIE UITATĂ ȘI REDESCOPERITĂ. O lespede funerară a strănepotului lui Dracula, se află în mănăstirea Franciscanilor din Bolzano, unde Petru Șchiopul a murit la 1594. Principele Petru Șchiopul a ajuns în acest oraș ca exilat și s-a stabilit mai întâi în centru, apoi la Castel Novale. Peripețiile sale readuse la lumină aproape întâmplător în atenția lui Hannes Obermair și a Arhivei istorice a orașului, a fost curiozitatea istorică a unui conațional al lui Petru.

O frumoasă istorie europeană de contacte între popoare. Așa o definește Pater Willibald Hopfgartner, abatele Mănăstirii franciscane din Bolzano. O istorie uitată și regăsită. A deschis o fereastră asupra trecutului, al amorului pentru istorie al lui Emil Petru Rațiu, picat în Oficiul Arhivei Istorice a Comunei Bolzano, în octombrie 2006, cu o întrebare care i-a făcut pe toți să cadă din nori: Știți să-mi spuneți unde se află mormântul principelui Moldovei, Petru Șchiopul? Privirile s-au încrucișat dezorientate, în tăcere. Niciunul nu știa. Răspunsul a venit numai după două zile, grație cercetării minuțioase a lui Hannes Obermair: „L-am aflat! Este în mănăstirea franciscanilor, ultima locuință a principelui exilat.” Custodele secretului este abatele Hopfgartner. O lespede murală în curtea mănăstirii - chiar lângă intrarea în biserică - înfățișând un cap de bour, miticul bou primordial cu coarne lungi, simbolul Moldovei, îi trădează prezența.

Dar cine a fost Petru Șchiopul? Și ce făcea el la Bolzano?! Principele nu era unul oarecare în geografia nobiliară a Europei renascentiste, ba din contră, el era strănepotul lui Vlad al III-lea Țepeș, legendarul conte Dracula și pentru a reconstrui istoria sa trebuie să facem un salt în timp, la finele secolului XVI, când Petru Șchiopul moare în anul de grație, 1594. Petru Șchiopul (în germană Peter der Lahme), Principe al Moldovei, cunoscut și ca

Petru al V-lea, se naște în 1537. Este descris în 1588, de către Patriarhul Constantinopolului, Ieremia al II-lea Tranos, drept un personaj cult și poliglot, cu multiple interese și iubitor de muzică. Educat la Constantinopol, reușește să îndepărteze numeroși pretendenți de la tronul Moldovei, grație sprijinului Imperiului otoman, al cărui vasal era. Pierde însă de trei ori tronul Moldovei și trebuie să se resemneze luând calea exilului, îndreptându-se către Balcani. La început merge în Grecia, unde stă la Muntele Athos și contribuie la construirea Mănăstirii Dionysiou, apoi în multe alte locuri din peninsula balcanică, în Turcia, în Ungaria (cu unele aspirațiuni regale), apoi în Polonia, în Austria și în fine, în Italia. Cu ajutorul Iezuiților încearcă, cu toată ostilitatea Imperiului Otoman la acest proiect, care-i determină și ultimul și definitivul exil, să apropie biserica catolică de cea ortodoxă, în scopul creerii unui bloc creștin contra necredincioșilor, proiect susținut și de Papa Sixt al V-lea. Petru Șchiopul duce la început o politică antisemită, alungând evreii din Moldova, dar apoi își schimbă atitudinea, permițându-le să se reîntoarcă.

Dezvoltă relațiile țării sale cu Republica Veneția, cu Anglia (cu care avu avantajoase raporturi comerciale) și cu Imperiul Otoman. Favoriză o redresare agricolă a țării sale, reînnoiește complet sistemul administrativ și fiscal, slujindu-se de oameni bine pregătiți care alcătuiau primele documente statistice și demografice ale Moldovei. Introduce limba română în uzul oficial de curte.

Bătrân și bolnav, se pare că a vrut să renunțe la putere în vara lui 1591 din proprie inițiativă, refugiindu-se pe lângă Împăratul Rudolf al II-lea, acompaniat de cea de-a doua soție, o circazică pe nume Irini, de un fiu și de o consistentă suită. Și aici, intră finalmente în scenă, Bolzano. De fapt, aici se stabilește și este întâmpinat, și în același timp și supravegheat de către nobilul Ferdinand von Kuepech, de teama că ar putea fi un spion al Sultanului otoman. Inițial, Petru ar fi vrut să se stabilească la Trento, dar dat fiind raporturile încordate dintre principele-episcop de acolo și nobilimea tiroleză, fu consiliat să renunțe la acest loc. Astfel, veni la Bolzano cu toată curtea și averea sa lichidă, care ajungea la o cifră considerabilă. La 15 octombrie 1592, intra în oraș cu boierii sai calare și servitorii, aceștia din urma cel puțin vreo 40. Împăratul, cum am zis, îl încredință în custodia lui Ferdinand von Kuepech, punându-i la dispoziție casa oficială de oaspeți a comunei și alte patru rezidențe în oraș. Anul următor însă, Petru se mută în localitatea Castel Novale, din cauza toridei clime din timpul verii în Bolzano, insuportabilă pentru el. După moartea soției se îmbolnăvește de pelagră și poate ar fi vrut să plece la Veneția, dar nu reuși să obțină autorizație pentru aceasta.... Autoritățile s-au opus la înmormântarea lui Petru Șchiopul în Muntele Athos, cum ar fi dorit familia sa. Fu îngropat deci într-un mic mausoleu special construit pe o latură a bisericii franciscanilor din Bolzano, transformat apoi în

capelă în 1683 și în 1884 în „grota din Lourdes”, unde se află astăzi lespedea sa funerară.

„Accea a lui Petru Șchiopul -spune Emil Petru Rațiu, care l-a scos din uitare - rămâne o figură minoră în istoria țării mele, încadrat în timp între doi principii de mari virtuți ostășești, care au combătut cu înverșunare turcii, Ioan Vodă cel Cumplit și Mihai Viteazul. Renunțarea la putere și exilul voluntar pentru a nu-și oprima propriul popor, îl țin totuși, oarecum, în anonim. Între conștiință și putere, Petru Șchiopul a ales însă conștiința. Cuget că exilul său la Bolzano este o punte între Orientul creștin și Occidentul catolic, care reprezintă drumul Europei unite de astăzi”.

Este domnitorul care succedă lui Ioan Vodă cel Cumplit. Spre deosebire de acesta, el era un om blând, bun și curat la suflet. Știa turcește și grecește și avea știință de carte. Venise la tron, de la care a fost mazilit de două ori, cu ajutorul pungilor de galbeni împărțite din plin la Constantinopol. Nu a ieșit din cuvântul boierilor, iar față de cei de altă credință s-a arătat tolerant. A făcut daruri la Sfântul Munte, a depus economii până și la Sinai, iar în Polonia a agonsit două sate în proprietate exclusivă.

Nu a vrut să împovăreze poporul cu noi biruri și, satul de nesfârșitele măriri ale tributului la turci, a hotărât să renunțe la domnie. A emigrat în Austria, stabilindu-i-se reședința în Tirol. Cum a plecat din țară cu 500 de oameni, el a creat de la început impresia de om bogat. De aici nenumărate cereri de împrumut, de procese, de felurite șicane și vorbe de dispreț violente, care i-au făcut viața închisoare. De la un timp ar fi voit să se întoarcă în Moldova, dar nu i s-a permis.

Pe lângă fiul său, Ștefan, nevăzutele fire ale interesului și lăcomiei se cereau și mai atent ȋesute. În acest caz, pe lângă bogățiile moștenirii care înflăcărau imaginația tirolezilor, se urmărea și o abatere a sa de la "eresul grecesc" al copilăriei. În anul 1594, bătrânul a murit după ce a fost împărțășit de prietenul său, Mitropolitul Gheorghe Movilă. Între lucrurile celui ce asistase de atâtea ori la Liturgia duminicală, iubitor de cântări psaltice, de cărți, de icoane, s-au aflat și celelalte temeiuri sufletești ale rezistenței sale printre străini. Nicolae Iorga comentează: "Când Petru Șchiopul, bătrân, cuminte și evlavios Domn al Moldovei, fugi în Apus, el duse până în adăpostul său tirolez din Innsbruck, din Bozen, Psaltirea lui Coresi și Apostolul, Faptele Apostolilor, tipărite de același. În ceasurile lungi de dor și de căință, Petru Vodă, înconjurat de atâtea străinătate, va fi deschis volumele grosolane cu slove aspre și se va fi mângâiat și îmbărbătat citind. Tot sufletul omenesc zace în Psaltire, cea mai bună învățătură de milă, de iubire și frăție a oamenilor se desface din scrisorile Apostolilor către cei dintâi credincioși ai legii celei nouă”.

DOI APOSTOLI ÎN SLUJBA NEAMULUI ROMÂNESC : PROF. ANTON SCORNEA ȘI Dr. ALBERT MOSCOVICI MOVANI.

Monica Gorovei Movani

Moto :

" Îndărăt sunt morții, înainte viața; drumul nu se oprește niciodată"

Cezar Petrescu

I joined in this communication to name two people i've respected primarily for professional dedication, struggle to impose their right to truth, human dignity and the removal of prejudices: Professor Anton Scornea and doctor Albert Moscovici Movani.

Cuvinte cheie: *profesor, doctor.*

Keywords: *teacher, doctor.*

Cuvintele apostol și apostolat au dincolo de înțelesul biblic o semnificație deosebit de profundă. În definitiv a fi credincios înseamnă să urmărești slujbele la biserică și să respecti postul sfințelor sărbători ? Într-un sens restrâns al ordinei alfabetice, al supunerii față de Dumnezeu, de aici începe credința pentru majoritatea : botezul, prezența duminicală la sfânta biserică, posturile si împărtășania. La aceste paragrafe ale credinței adaug lupta pentru impunere a adevărului , curajul de a spune ce-i drept și nedrept, curajul de a te opune imposturii. Ce credință avem în noi, cind stăm pasivi în fața minciunii, a legii pumnului, aplicată omului de curaj și caracter ?

Am unit în această comunicare numele a doi oameni pe care i-am respectat în primul rînd pentru dăruirea profesională, lupta impunerii dreptului la adevăr, demnitate umană și înlăturarea prejudecăților : profesor Anton Scornea și doctor Albert Moscovici Movani.

În perioada interbelică, intelectualii formați în România aveau ceva sfînt : medicul nu gîndea la bogăție, învățătorul român nu gîndea să-și părăsească satul iar preotul român era într-adevăr un părinte al oamenilor și sufletelor.

Cei doi eroi ai acestei comunicări aveau religii diferite : unul creștin , altul evreu. Numitorul lor comun a fost judecarea omului după legile omeniei, după propria valoare și nu după bogăție sau pozitie socială. Amîndoi au pornit-o la drumul profesiei animați de o dăruire totală.

Voi incepe evocarea cu profesorul Anton Scornea. Destinul său a fost legat de orașul Câmpulung Muscel și în mare parte simpatia purtată de mine orașului i se datorează. Figura blîndă a profesorului Scornea, modul cum a înțeles el profesia, îmi amintesc rîndurile romanului Apostol al lui Cezar Petrescu :

"Mai ales să-ți amintești aceasta Nicolae Apostol ! N-are să te întîmpine nimeni cu pîine și sare, nici cu urale și flori. Breasla noastră cere un eroism fără glorie. Un eroism mărunț, de toată ziua. Cîteodată mă simt vinovat Nicolae ! Cît timp vă am elevi, datoria mă face să vă pomenesc numai despre lucruri frumoase, răspunderi mărețe , o viață model ca o povestire cu morală de abecedar "¹.

Anton Scornea s-a născut la 11 mai 1913, în comuna Frumușei, satul Rogoci, județul Gorj. Părinții i-au murit tineri, la sfîrșitul primului război mondial, cînd Anton avea aproape șase ani. *Va fi crescut de boierii Titirica și Iancu Herigescu , înrudiți cu familia Bolintineanu.* Din fericire pentru viitorul învățător Anton Scornea familia Herigescu nu l-a înfiat. Vremurile cumplite ce aveau să vină în România după instaurarea comunismului ar fi avut repercursiuni asupra lui. La vîrsta de 100 de ani, atunci cînd a fost sărbătorit de Universitatea de Muzică în colaborare cu Uniunea Compozitorilor, Anton Scornea a depănat din amintirile primilor ani de școală ;

¹ Cezar Petrescu, *Apostol*, Editura de Stat pentru Literatură și artă, 1955

“ Scoala primară am urmat-o în comuna Buzești – Olt. Învățătorul meu se numea Săndulescu. Avea o bicicletă foarte frumoasă și când intra în școală o rezema de zid, iar eu o mângâiam și mă gîndeam să mă fac și eu învățător ca să am o bicicletă ca aceea.....Credeți sau nu, acea bicicletă mi-a decis soarta”²

Între timp, orfanul Anton Scornea este luat în grija familiei avocatului Constantin Algiu. În perioada interbelică această familie reprezenta elita bucuresteană, deci adolescentul Scornea a trăit într-un mediu cultural deosebit. A urmat Școala Normală (pentru băieți) . După terminarea acesteia va fi învățător, timp de 4 ani, în satul Uliești, comuna Ungureni. După alte examene devine institutor la Școala Normală din Câmpulung Muscel. Între timp s-a căsătorit cu Anișoara Grindei din comuna Vișina. Tatăl Anișoarei era un om școlit, instruit și datorită calităților morale, timp de 12 ani a fost primarul localității Vișina. În timpul celui de-al doilea război mondial Anton a fost pe front. A primit gradul de maior și tot timpul a crezut în Dumnezeu în ciuda grozăviilor pe care le vedea în jurul său. Povestea cu mîndrie că a fost decorat cu ordinul Coroana României cu Pangică – Virtutea Militară. Era veteran de război și acest lucru îl spunea cu mîndrie. ³

După război și-a continuat munca la catedră în București. Dimineata mergea la școală în calitate de învățător iar după amiaza era student la Conservatorul George Enescu. După terminarea facultății a fost profesor de muzică la liceul Dimitrie Cantemir.. În perioada profesoratului, timp de 23 de ani a avut la liceul Dimitrie Cantemir studenți la practică. Pentru meritele sale deosebite a fost și inspector de muzică pentru învățămîntul preuniversitar din capitală. În anul 1965 , în cadrul Editurii Didactice și Pedagogice apărea lucrarea “ Metodica predării muzicii la clasele I – VIII în școala generală de 8 ani. Lucrarea avea trei autori : Ana Motora – Ionescu, Elena Tudorie și Anton Scornea . Lucrarea a fost una dintre cele mai substanțiale lucrări pe tema metodologiei în predarea muzicii. În cadrul acestei mari lucrări, care a avut 591 de pagini, profesorul Scornea s-a remarcat ca un excepțional cunoscător al categoriilor estetice și

² Cuvîntul profesorului Andrei Scornea la Festivitatea împlinirii a 100 ani. Sărbătorirea distinsului profesor a avut loc la Universitatea Națională de Muzică, București, 10 mai 2013.

³ Cezar Petrescu, *Apostol*, *ibidem*

catalogării textelor muzicale în cadrul categoriilor estetice principale. În ceea ce privește activitatea sa de compozitor, un mare succes a avut culegerea de cântece și jocuri pentru copii, Prichindel. Lucrarea a fost editată de Editura Muzicală, în 1986. Iată ce spunea în cuvântul introductiv Anton Scornea :

“ Am stat mult pe gânduri înainte de a mă decide să prezint publicului aceste cântece și jocuri pentru copii. Ele sunt fructul muncii practice desfășurate ani îndelungați ca învățător, institutor și apoi ca profesor de muzică. Am fost întotdeauna convins că prin cântec se realizează educația morală, patriotică, artistică, intelectuală, se formează deprinderi, convingeri și tot prin cântec apropiem oamenii de cele mai înalte idealuri.⁴

Anton Scornea a fost unul dintre cei mai fideli colaboratori ai Bibliotecii Pedagogice Naționale. În anul 1968 au înființat, cu sprijinul Uniunii Compozitorilor și al Ministerului Învățământului, Societatea Profesorilor de Muzică și Desen. Avea un entuziasm ce pleca dintr-un crez. Artă pe lângă talent, muncă mai cere și un crez. Datorită acestui crez și a unui entuziasm nelimitat a fost posibilă organizarea a numeroase tabere de creație, lectorate de vară în diferitele orașe ale țării. Nu era ușor să organizeze aceste tabere : bătea drumuri lungi și obositoare pe la autorități pentru a obține aprobările necesare. În cadrul secției de artă plastică a societății s-a afiliat și prestigiosul cenaclu Ioan Andreescu. În perioada anilor 1965-1990 cenaclul Ioan Andreescu era o elită a unor personalități artistice marginalizate de regimul communist. O mare parte a artiștilor cenaclului au fost scoliți în perioada interbelică la Paris. Peste numele lor vremea și-a scuturat colbul și nepăsarea. Amintesc în primul rând numele unei artiste de excepție, Ecaterina Cristescu Deliquez. Portretele de copii ale acesteia îmi permit a spune că erau la nivelul lucrărilor lui Tonitza. Raportat la valoarea sa artistică, intelectuală, modestia și ținuta morală au devenit simbol pentru noua generație de plasticieni. În orașul Cîmpulung Muscel, unde pictorița Ecaterina Cristescu Deliquez a avut o casă, i s-au organizat câteva expoziții de către domnul director al Muzeului de Istorie și Artă, Ștefan Trâmbaciu.

⁴ Paul Grigoriu și Ion Ceașu, *Consemnări pe tema vieții profesoului Anton Scornea*

Prezent în taberele organizate de domnul Scornea se afla si graficianul Emil Niculescu Nic. Fiind foarte tânăr în perioada petrecută în Franța, viitorul grafician l-a cunoscut pe Matisse. Îmi amintesc de serile literare ale anilor 1979-1980 , seri de depănare a amintirilor de către oamenii ce păreau coborîți din trăsurile timpurilor trecute. Taberele luau sfîrșit prin organizarea expozițiilor si concertelor membrilor societății. Lucrările de pictură erau donate școlilor, instituțiilor de cultură din orașele respective. Tablouri purtând semnături cunoscute istoriei artelor plastice interbelice cum au fost : Maria Frânculescu, Nina Stuparu, Rodica Dracea, Octavia Milculescu (fostă cercetătoare la Muzeul de Artă Națională București), Lizica Stănescu, Ecaterina Cristescu Deliquez, Emil Niculescu Nic, Alexandru Drăgoi au devenit, fie piese de muzeu, fie lucrări admirate în cadrul diferitelor licee sau al altor instituții de stat. Amintesc cîteva localități unde s-au desfășurat taberele de artă: Constanța, Năvodari, Iași, Piatra Neamț, Suceava, Sibiu, Brașov, Râșnov, Toplița, Ditrău, Lazarea, Orăștie, Deva, Cîmpulung Muscel etc.

Contactele culturale cu totul excepționale avute cu orașul Cîmpulug Muscel începînd cu anul 2005 i le datorez în mare parte profesorului Anton Scornea. Am cunoscut în acest oraș o artistă a florilor și caselor vechi intrate în istorie datorită doamnei Maria Proca Jinga. Legătura profesorului Anton Scornea cu orașul Cîmpulung Muscel a fost subliniată de către profesorii și muzicologii Ion Ceaușu și Paul Grigoriu la data de 11 mai 2013 în incinta Universității de Muzică din București. Cu această ocazie am aflat că profesorul Scornea a primit din partea primăriei și a autorităților din Cîmpulung titlul de Cetățean de onoare. Nu în ultimul rînd voi aminti de legătura sufletească a lui Anton Scornea cu Dumnezeu. L-a iubit mereu și a sperat în ajutorul Lui atunci cînd lupta pe front. Ca un simbol al credinței amintesc de troițele ce s-au ridicat din banii economisiți de către profesorul Scornea. Prima troiță a ridicat-o în comuna Frumușsei ,satul Rogoci. Apoi au urmat altele și în acest fel oferea drumețiilor posibilitatea să`și ridice gîndurile și rugăciunile către Dumnezeu.

Poate rîndurile mele scrise din inimă au capacitatea de a bucura sufletul celui plecat fără adresă.....

Continui evocarea ființelor nobile ce au rătăcit pe acest pămînt cu figura luminoasă a doctorului Albert Moscovici Movani. Viitorul medic a văzut lumina zilei la 12 decembrie 1920 ca fiu al Reginei și al

lui Aron Moscovici. Într-o zi când birjele goneau pe marile bulevarde , sub dansul fulgilor de nea dădea buna ziua vietii un sufletel ce avea ca menire să dăruiască și să imprăștiie bunătațe, dragoste și milă. Când micuțul Albert avea șase ani parinți s’au mutat la Paris pentru 12 ani. În capitala Franței locuia celebrul medic Sigismund Moscovici, rudă apropiată a lui Aron Moscovici și fratele Reginei, inginerul Tudorică Leibovici. Copilăria și adolescența petrecută în capital Franței l’au pregătit lui Albert drumul spre o solidă cultură și educație. Dintre profesorii săi de la Paris și’l amintea cu maximă prețuire și dragoste pe domnul profesor de istorie domnul Dardel.

“Acest profesor al nostru avea fiorul profesiunii. Era un idealist, își iubea meseria și pentru că vibra el ne făcea să vibrăm și noi “

Celebrul profesor de istorie, domnul Dardel, le organiza lecțiile la muzee în funcție de capitolele studiate. După mai mult de sapte decenii, Albert își amintea de cîteva dintre lecțiile de istorie și istoria artelor de la Louvre. Un alt muzeu care a avut un rol în cimentarea culturii universale a fost Musee de Cluny (Muzeul Evului Mediu). Acolo, într-o sală unică, sunt expuse șase lucrări de tapiserie pe tema “La Dame a la Licorne”. Din educația sa făcea parte și cultura filatelică. Filatelia este una dintre cele mai complexe discipline care ajută la formarea unei culture universale. În adolescența sa două țări din apusul Europei străluceau prin tradiția filatelică : Anglia și Franța. În ultimii doi ani de liceu, domnul Dardel , a organizat excursii în Anglia. La Londra au ramas fascinați de catedrala L’Abbaye de Westminster. Îmi povestea cu ochii scăldați în lacrimi de prima sa vizită la Westminster. Era în toamna anului 1937, când a descoperit, prin ceața de octombrie turnurile catedralei destinate regilor și lorzilor. Cel mai mult sufletul sau de adolescent a vibrat în fața spațiilor destinate oamenilor de cultură; scriitorilor, muzicienilor, și celor care și-au câștigat dreptul la nemurirea numelui prin eforturile și truda de o viață cum a fost cazul lui Wiliam Shakhespeare și a altor oameni de cultuă.

Sfârșitul liceului la Paris al elevului Albert Moscovici a coincis cu tulburarea liniștei în central Europei. Ideile bolnave ale lui Hitler prindeau aripi. În aceste împrejurări părinții lui Albert au considerat că este bine ca fiul lor să’si susțină un dublu bacalaureat și în România. În luna iunie 1939 , absolventul Albert Moscovici cu un prim bacalaureat susținut în capitala Franței, se prezintă la Academia

Ronsard, Ecole Franco'Roumaine pentru echivalare. Albert Moscovici primește a doua diplomă cu următoarele înscrisuri :

Academia Ronsard

Maison des Francais, 7 Place Alex. Lahovary, Bucharest

Redau textul diplomei începînd de la nota scrisă de mîna în partea de sus a diplomei ;

“ Prezentat la examenul de echivalare sesiunea iunie 1939 pentru prima oară , secretar G. Ciavieg”

Diploma de studii secundare este împărțită în două rubrici ; textul în lb. Română și textul în Lb, Franceză. Președintele Comisiunii Speciale numită de către Onor Minister al Instrucțiunii Publice din România prin decizia nr. 96196 din 13 iunie 1939.

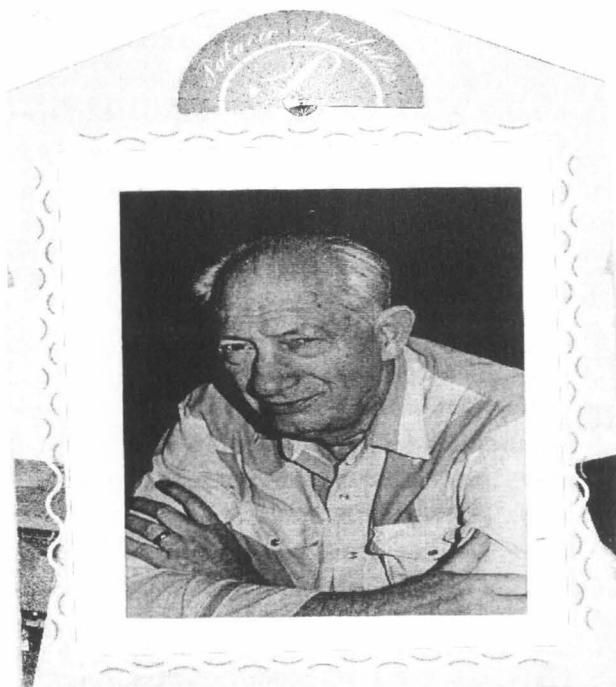
“Declarăm că domnul Moscovici Albert a trecut cu success probele suszisului examen, în întregime conform formalităților și programelor învățămîntului. Pe verso este scris de mână “Echivalență pentru România”

Revenind la realitate după trecerea celui de-al doilea bacalaureat absolventul Moscovici Albert s-a îndreptat iarăși spre Paris. Acolo s-a inscris la facultatea de medicină. Studiile din marile laboratoare ale facultății, cursurile din sălile de disecție, vor fi întrerupte brusc într-o dimineață cînd glasul speriat al decanului anunța ; studenții de origine evreiască trebuie să părăsească Parisul. Trupele lui Hitler defileaza sur l'Avenue de la Grande Armee ! În aceeași zi , cu același tren au părăsit Parisul și alți studenți evrei de la alte facultăți. De la Gare d'est trenul s'a indreptat spre Elveția. S-a petrecut atunci un fapt incredibil. Deși situația este cunoscută acest lucru nu a fost sufficient comentat. Elveția a refuzat să-i primească pe studenții evrei. Fără haine de iarnă, așa cum plecaseră de la cursuri tinerii *s au indreptat spre munții alpi pentru a se ascunde și a găsi adăpost*. Printe acești fugari se afla și un student evreu norvegian care va deveni mai târziu mare cercetător în domeniul studiului florei și faunei oceanografice. Grozăvia drumului a fost cumplită. Din cei 200 de studenți au rămas doar 4 printre care și Albert. După lungi rătăcirii , a ajuns la București unde părinții îl credeau mort. Revederea a fost o scenă de film. Doctorul Albert Moscovici va povesti mai tîrziu despre sprijinul pe care l-a avut familia sa de la Majestatea Sa Regele Mihai I al Românilor și Regina Mamă care i-au ocrotit pe evrei. Albert Moscovici va continua studiile începute la Paris, țin cadrul Facultății

de Medicină din București. Printre profesorii și medicii care l'au ajutat amintim numele doctorului Sigismund Cohl de la spitalul Caritas , doctoral Teodor Burghela și alții. După război este invitat la Paris de către decanul Facultății de Medicină pentru continuarea studiilor. Se reintoarce în România deoarece i-a murit tatăl iar mama a rămas văduvă, avind în afară de Albert încă o fetiță de 6 ani. În timpul facultății, fiind student a fost extern iar apoi intern. În acest fel și'a ajutat familia . În luna octombrie 1949 în baza procesului verbal nr.1273 di 23 iunie 1949 i se acordă titlul de doctor în medicină și chirurgie. De acum încolo întreaga sa viață va fi dăruită suferinței umane. Fiind deosebit de serios a mai obținut o specializare și în domeniul anesteziei și terapiei intensive. Munca remarcabilă desfășurată în sălile de operatie și la patul bolnavului era dublată de parcurgerea materialelor de specialitate apărute în Franța. Colegii din Franța îi trimeteau reviste și în ciuda greutăților pe care le-a avut descoperă o metodă personală privind chirurgia formelor grave de apendicită. Purta în anii grei ai comunismului din România o dublă spaimă : de a fi evreu și a doua teama de comunism. Invenția a fost tipărită din inițiativa unui profesor din Franța sub numele de Movani. După ce va pleca din România la numele de Moscovici si-l va adăuga legal, prin acte notariale pe acela de Movani. În România în primii ani după absolvirea facultății a fost medic chirurg la sectia de chirurgie ginecologică a spitalului din Azuga, spital care are o istorie foarte interesantă. Acest spital a purtat numele Principele Nicolae cind a fost înființat în anul 1914. Spitalul servea yona Azuga Bușteni și a fost înființat din fonduri donate de regale Carol I și din fonduri adunate prin subscripție public. Aceste date au fost puse la dispoziție de regretatul chirurg Dan Setlacec. (fost coleg de facultate cu Albert). Oriunde a fost medic Azuga, Sinaia, București, Botoșani și Dorohoi doctorul Albert Moscovici Movani a avut o blîndețe inegalabilă. Citea foarte mult și dintre scriitorii români avea o pasiune deosebită petru Tudor Mușatescu și eroii săi. Pentru acest doctor orașul Câmpulung Muscel era un leagăn de vise. De aceea o bună parte a colecției sale filatelice sper să intre în componența Muzeului de Istorie și Artă al orașului. Voi încheia comunicarea dedicată acestor suflete alese tot cu un citat din Cezar Petrescu :“ Viața e aspră. Nu-ți îngăduie să privești înapoi nici ca să regreți, nici ca să osîndești. Privești ca să aduni acolo puteri vechi și să pornești mai hotărît înainte”

Bibliografie

- 1.Cezar Petrescu, Apostol, Editura de Stat pentru Literatură și artă, 1955
- 2.Cuvântul profesorului Andrei Scornea la Festivitatea împlinirii a 100 ani. Sărbătorirea distinsului profesor a avut loc la Universitatea Națională de Muzică, București, 10 mai 2013.
- 3.Cezar Petrescu, Apostol, ibidem
- 4.Paul Grigoriu și Ion Ceaușu, Consemnări pe tema vieții profesorului Anton Scornea
- 5.Anton Scornea, „Prichindel – Cântece și jocuri pentru copii”, Editura Muzicală, București, 1986
- 6.Gorovei Monica, Dr. Albert Moscovici Movani sau „Valoare, cultură și modestie”, Jurnalul Săptămânii, ziar israelian în limba română, joi 22 august 2013, pag. 14-15
- 7.Dan Sedlacec, Medicină Românească- Medicină Europeană, perioada 1859-1916, pag. 118, referiri la Spitalul din Azuga-Buteni, Editura Medicală, București 1994
- 8.Sigismund M. Cohl, Teza pentru doctorat în medicină și chirurgie prezentată și susținută la 3 aprilie 1910; fost intern al spitalului și maternității București
- 9.Cezar Petrescu, Apostol, 1955, Editura de Stat pentru Literatură și artă, Epilog, pag. 422

Dr. Albert Movani în anul 2008

Anton Scornea- *Prichindel*

DIPLOMA DE STUDII SECUNDARE
DIPLOME DE FIN D'ETUDES SECONDAIRES

Age	19
Gender	Male
Height	5' 10"
Weight	165
Complexion	Dark
Build	Slender
Occupation	Student
Address	1000 1st St. N. W.
City	Washington, D. C.
State	D. C.
Country	U. S. A.
Telephone	222-1234
Post Office	1000 1st St. N. W.
Post Code	20001
Signature	[Signature]
Print Name	John Doe

Exercice 1 : Trouver les racines exactes de cette équation. Soit x l'angle du triangle rectangle dont les angles sont
 tels que $\sin x = \frac{1}{2}$ et $\cos x = \frac{\sqrt{3}}{2}$. On a alors $\sin 2x = 2 \sin x \cos x = 2 \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = \frac{\sqrt{3}}{2}$.
 Admettez la relation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ et trouvez les racines exactes de l'équation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ pour les angles compris
 entre 0 et 2π . Les racines exactes sont : $x = \frac{\pi}{6}$ et $x = \frac{5\pi}{6}$.
 Admettez la relation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ et trouvez les racines exactes de l'équation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ pour les angles compris
 entre $\frac{\pi}{2}$ et $\frac{3\pi}{2}$. Les racines exactes sont : $x = \frac{2\pi}{3}$ et $x = \frac{4\pi}{3}$.
 Admettez la relation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ et trouvez les racines exactes de l'équation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ pour les angles compris
 entre $\frac{3\pi}{2}$ et $\frac{5\pi}{2}$. Les racines exactes sont : $x = \frac{7\pi}{6}$ et $x = \frac{11\pi}{6}$.
 Admettez la relation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ et trouvez les racines exactes de l'équation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ pour les angles compris
 entre $\frac{5\pi}{2}$ et $\frac{7\pi}{2}$. Les racines exactes sont : $x = \frac{3\pi}{2}$ et $x = \frac{9\pi}{2}$.
 Les racines exactes de l'équation $\sin 2x = \frac{\sqrt{3}}{2}$ sont : $x = \frac{\pi}{6}, \frac{5\pi}{6}, \frac{2\pi}{3}, \frac{4\pi}{3}, \frac{7\pi}{6}, \frac{11\pi}{6}$.

Prigodno za objaviti

[illegible]

of sp. 11. ... a

Elmer, N.

Dutton, A.

La Jirafa de 1978

1-10-1980

40, 41

Mining & Metallurgy
New York University
L. FINE, L. E. HARRIS
Directors

Tilakant gajapati, rājaputras
 a depuis plusieurs de défendants
 de l'empire de la province
 indienne, le 18 sept 1878 la
 Cour a permis d'être accusé.
 a a fait déclaré comme en
 l'acte. 2. (Page).
 Rajahmundry
 18 sept 1878

la finalizarea studiilor de învățământ
la absolvirea studiilor de diferen
la după, acest certificat este echivalent
cu diploma de Bacalaureat din țară.

Le Directeur de la Bibliothèque Nationale, André Goussier, a été élu, le 10 mai 1983, Président de la Société pour l'Étude de la Bibliothèque Nationale.

La Société a été créée par le Comité National de la Bibliothèque Nationale et de la Société de la Bibliothèque Nationale.

Le Comité National de la Bibliothèque Nationale a été créé par le Comité National de la Bibliothèque Nationale et de la Société de la Bibliothèque Nationale.

Le Comité National de la Bibliothèque Nationale a été créé par le Comité National de la Bibliothèque Nationale et de la Société de la Bibliothèque Nationale.

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
50 EAST LEXINGTON AVENUE
NEW YORK, NY 10017-2453
USA
TEL: (212) 850 6000
FAX: (212) 850 6001
WWW.CHICAGO.PRESS.EDU

DIPLOME DE FIN D'ETUDES SECONDAIRE

2000年12月

ÉPREUVES ÉCRITES

Factorial	Condition	$P < 0.01$
1. 2×2	1. 2×2	0.001
2. 2×2	2. 2×2	0.001
3. 2×2	3. 2×2	0.001
4. 2×2	4. 2×2	0.001
5. 2×2	5. 2×2	0.001
6. 2×2	6. 2×2	0.001
7. 2×2	7. 2×2	0.001
8. 2×2	8. 2×2	0.001
9. 2×2	9. 2×2	0.001
10. 2×2	10. 2×2	0.001
11. 2×2	11. 2×2	0.001
12. 2×2	12. 2×2	0.001
13. 2×2	13. 2×2	0.001
14. 2×2	14. 2×2	0.001
15. 2×2	15. 2×2	0.001
16. 2×2	16. 2×2	0.001
17. 2×2	17. 2×2	0.001
18. 2×2	18. 2×2	0.001
19. 2×2	19. 2×2	0.001
20. 2×2	20. 2×2	0.001
21. 2×2	21. 2×2	0.001
22. 2×2	22. 2×2	0.001
23. 2×2	23. 2×2	0.001
24. 2×2	24. 2×2	0.001
25. 2×2	25. 2×2	0.001
26. 2×2	26. 2×2	0.001
27. 2×2	27. 2×2	0.001
28. 2×2	28. 2×2	0.001
29. 2×2	29. 2×2	0.001
30. 2×2	30. 2×2	0.001
31. 2×2	31. 2×2	0.001
32. 2×2	32. 2×2	0.001
33. 2×2	33. 2×2	0.001
34. 2×2	34. 2×2	0.001
35. 2×2	35. 2×2	0.001
36. 2×2	36. 2×2	0.001
37. 2×2	37. 2×2	0.001
38. 2×2	38. 2×2	0.001
39. 2×2	39. 2×2	0.001
40. 2×2	40. 2×2	0.001
41. 2×2	41. 2×2	0.001
42. 2×2	42. 2×2	0.001
43. 2×2	43. 2×2	0.001
44. 2×2	44. 2×2	0.001
45. 2×2	45. 2×2	0.001
46. 2×2	46. 2×2	0.001
47. 2×2	47. 2×2	0.001
48. 2×2	48. 2×2	0.001
49. 2×2	49. 2×2	0.001
50. 2×2	50. 2×2	0.001
51. 2×2	51. 2×2	0.001
52. 2×2	52. 2×2	0.001
53. 2×2	53. 2×2	0.001
54. 2×2	54. 2×2	0.001
55. 2×2	55. 2×2	0.001
56. 2×2	56. 2×2	0.001
57. 2×2	57. 2×2	0.001
58. 2×2	58. 2×2	0.001
59. 2×2	59. 2×2	0.001
60. 2×2	60. 2×2	0.001
61. 2×2	61. 2×2	0.001
62. 2×2	62. 2×2	0.001
63. 2×2	63. 2×2	0.001
64. 2×2	64. 2×2	0.001
65. 2×2	65. 2×2	0.001
66. 2×2	66. 2×2	0.001
67. 2×2	67. 2×2	0.001
68. 2×2	68. 2×2	0.001
69. 2×2	69. 2×2	0.001
70. 2×2	70. 2×2	0.001
71. 2×2	71. 2×2	0.001
72. 2×2	72. 2×2	0.001
73. 2×2	73. 2×2	0.001

Total det. point: 1

Sample Point: Sals

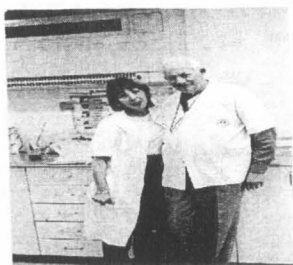
10. *Journal of the American Statistical Association*, 1997, 92, 1013-1027.

ÉPREUVES ÉCRITES

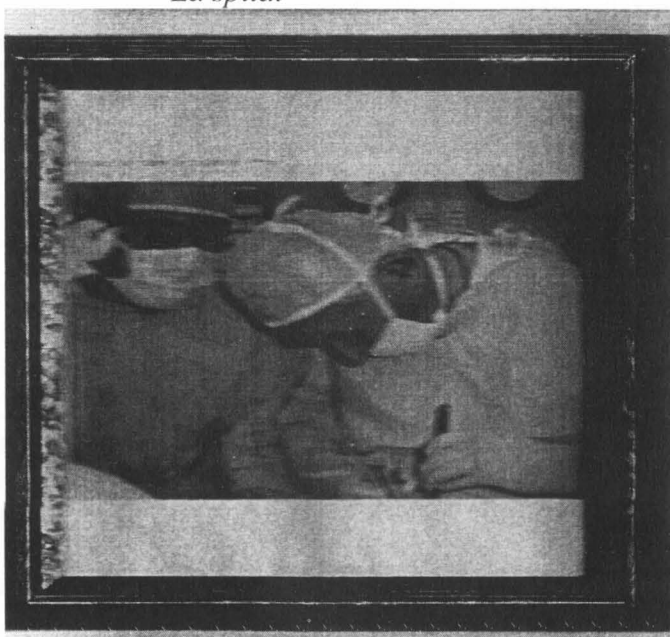
Year to 1990	Qualifying	P 1 & 2
1991	1	1
1992	1	1
1993	1	1
1994	1	1
1995	1	1
1996	1	1
1997	1	1
1998	1	1
1999	1	1
2000	1	1
2001	1	1
2002	1	1
2003	1	1
2004	1	1
2005	1	1
2006	1	1
2007	1	1
2008	1	1
2009	1	1
2010	1	1
2011	1	1
2012	1	1
2013	1	1
2014	1	1
2015	1	1
2016	1	1
2017	1	1
2018	1	1
2019	1	1
2020	1	1
2021	1	1
2022	1	1
2023	1	1
2024	1	1
2025	1	1
2026	1	1
2027	1	1
2028	1	1
2029	1	1
2030	1	1
2031	1	1
2032	1	1
2033	1	1
2034	1	1
2035	1	1
2036	1	1
2037	1	1
2038	1	1
2039	1	1
2040	1	1
2041	1	1
2042	1	1
2043	1	1
2044	1	1
2045	1	1
2046	1	1
2047	1	1
2048	1	1
2049	1	1
2050	1	1
2051	1	1
2052	1	1
2053	1	1
2054	1	1
2055	1	1
2056	1	1
2057	1	1
2058	1	1
2059	1	1
2060	1	1
2061	1	1
2062	1	1
2063	1	1
2064	1	1
2065	1	1
2066	1	1
2067	1	1
2068	1	1
2069	1	1
2070	1	1
2071	1	1
2072	1	1
2073	1	1
2074	1	1
2075	1	1
2076	1	1
2077	1	1
2078	1	1
2079	1	1
2080	1	1
2081	1	1
2082	1	1
2083	1	1
2084	1	1
2085	1	1
2086	1	1
2087	1	1
2088	1	1
2089	1	1
2090	1	1
2091	1	1
2092	1	1
2093	1	1
2094	1	1
2095	1	1
2096	1	1
2097	1	1
2098	1	1
2099	1	1
2100	1	1

That day alone, he counted 400 birds above his car. — *Wash. Post*

Acte studii.

La spital

În timpul operației

ÎN JURUL UNEI INSIGNE

Aurică Smaranda

The paper presents high mountaina badge Hiking Association of Romania, It is an elegant document of hiking amateur propaganda.

Cuvinte cheie : *insignă, heraldică.*

Keywords: *the badge, heraldry*

Acum câțva timp în urmă am fost invitat la Petroșani-pe Valea Jiului, la un *Salon de insignografie* , de fapt o expoziție de insigne. Mii de insigne înșirate, aranjate, așezate pe teme, culori, vechime, cât mai atrăgătoare.

La un moment dat, o insignă mi-a atras atenția și după un scurt efort de memorie mi-am adus aminte că insigna respectivă era identică cu prima insignă pe care am văzut-o în viața mea ca școlar la Câmpulung, expusă în vitrina farmaciei Gabriel Dimitriu, printre produsele farmaceutice. Era printre anii 1935-1936.

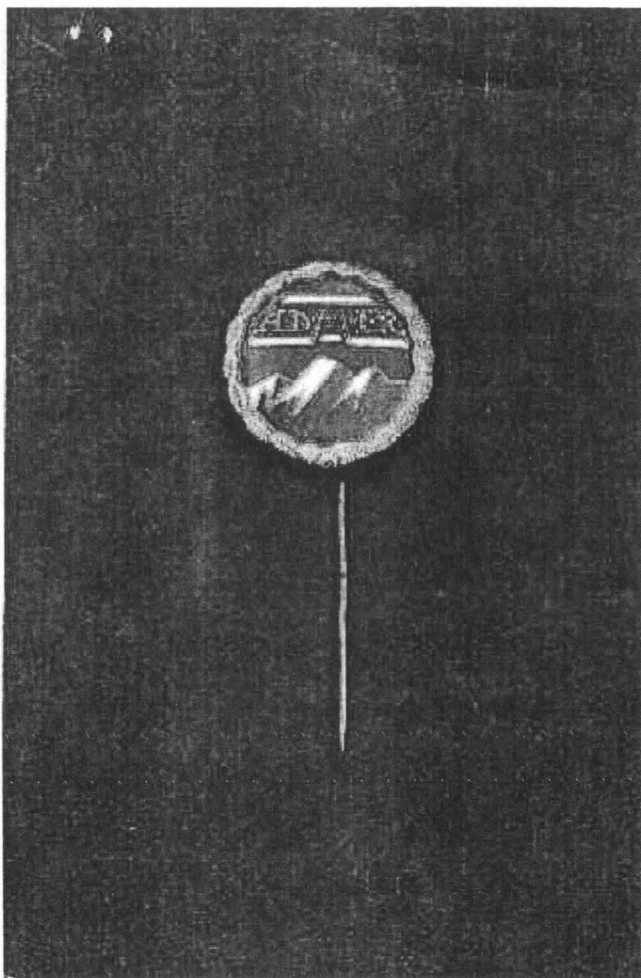
Este vorba de insigna A.D.M.I.R., literele acestea sunt inițiale care se tâlcuiesc astfel : Asociația Drumeților Din Munții Înalți ai României ! Inițialele acestea reprezentau însemnul Asociației înființată în București în anul 1929. În anul 1931, prin osteneala farmacistului Gabriel Dimitriu și a profesorilor I. Antonescu și I. Nicolaescu Bugheanu, se înființează și la Câmpulung Muscel o filială A.D.M.I.R.,¹¹¹ în scopul încurajării și orientării drumeților din localitate și a altora care străbăteau cu pasul sau călare potecile vârfurilor Iezer, Păpușei, Piatra Craiului, Bătrânei etc.

¹¹¹ Maria Agnesc Dimitriu, *Un farmacist turist*, Ed. Cavallioti, 2003

Asociația Drumeților și-a creat și o insignă demnă de toată admirația, edificatoare, selectivă, ce constituie un document elegant de propagandă amatorilor de drumeție.

Compunerea heraldică a insignei este : în câmp , pe fond de cer senin se profilează trei vârfuri muntoase, în parte acoperite cu zăpadă, iar la poale cu vegetație montană. Deasupra, inițialele A.D.M.I.R , încadrate între două linii albe. Totul este înconjurat de o coroană din împletituri florale de culoare galbenă. Forma este rotundă, diametrul 18 mm, bronz, în spate un ac pentru prinderea pe reverul hainei.

Anul acesta am donat această insignă Muzeului Câmpulung Muscel.

329

**MUZEUL CÂMPULUNG
BIBLIOTECĂ**
Nr. Inv. 4029.

Muzeul Câmpulung Muscel

**Secția Etnografie și artă populară musceleană
„Lilly și Margareta Gică Ștefănescu”**